

TR72 BÖLGESİ TARIM RAPORU

TR72 BÖLGESİ TARIM RAPORU

Hazırlayanlar

Burçak YÜKSEL (Tarımsal Verilerin Yorumlanması ve Analizi)

Pınar POLATKAN (Haritaların Oluşturulması ve Çizimi)

Bu rapor, Orta Anadolu Kalkınma Ajansı'nın izni olmadan kullanılamaz ve çoğaltılamaz, içerikteki bilgiler referans verilmeden kullanılamaz.

Orta Anadolu Kalkınma Ajansı, ilgili Kalkınma Kurulu Üyeleri, Tarım, Hayvancılık ve Gıda Sektörel Çalışma Grubu üyeleri ve görüş veren tüm paydaşlara bu raporun hazırlanmasına sağladıkları katkı ve sarf ettikleri çabadan ötürü teşekkür eder.

Bu raporun 1. Versiyonu Kasım 2011 tarihinde hazırlanmış ve Ajans web sitesinde yayımlanmıştır. Bu raporda, 1. Versiyonda yer alan grafikler ve haritalar haricindeki bölümler ilgili kurumlardan gelen görüşler doğrultusunda güncellenmiş ve geliştirilmiştir.

ORTA ANADOLU KALKINMA AJANSI
PLANLAMA, PROGRAMLAMA VE KOORDİNASYON BİRİMİ
Tel: 0352 352 67 26, Faks: 0352 352 67 33

Kayseri
Ağustos 2012

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	3
Kısaltmalar Dizini	5
Tablolar Dizini.....	6
Şekiller Dizini	8
1. GENEL BİLGİLER	10
2. POLİTİKA	14
2.1. Ulusal Program ve Planlar	14
2.1.1. Orta Vadeli Program (2012-2014)	14
2.1.2. 9. Kalkınma Planı (2007-2013).....	14
2.1.3. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2007-2013).....	14
2.1.4. Tarım Stratejisi (2006-2010).....	14
2.1.5. AB Uyum Müzakereleri.....	15
2.2. Bölgeyi Kapsayan Plan ve Programlar	18
2.2.1. Develi II. Merhale Sulama Projesi.....	18
2.2.2. Suşehri, Pusat-Özen, Şarkışla-Kanak ve İmranlı I. Merhale Sulama Projeleri.....	18
2.2.3. Yozgat-Musabeyli ve Gelingüllü Sulama Projesi.....	20
2.2.4. Deveci Havzası Meyvecilik Entegrasyon Projesi	20
2.2.5. IFAD Projesi: Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi.....	20
2.2.6. IFAD Projesi: Sivas-Erzincan Kalkınma Projesi	20
2.2.7. Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi (2004-2012).....	24
2.2.8. Çevre Amaçlı Tarımsal Arazilerin Korunması Projesi (ÇATAK).....	25
2.2.9. IPARD Programı	25
2.2.10. Havza Bazlı Destekleme Sistemi	28
3. TARIMSAL YAPI	30
3.1. Temel Göstergeler	30
3.2. Shift Share (Değişim Payı) ve Location Quotient (Yerellik Katsayısı) Analizleri (2004-2008 ve 2006-2010 Dönemi).....	34
3.3. Bitkisel, Canlı Hayvanlar ve Hayvansal Ürünler Değerleri	36
3.4. Dış Ticaret.....	37
3.4.1. Tarım ve Hayvancılık.....	37
3.4.2. Gıda Ürünleri ve İçecek	40
3.4.3. Balıkçılık.....	47
4. TR72 Bölgesi Arazilerinin Dağılımı	48
4.1. Arazi Topplulaştırma Çalışmaları	52

5. BİTKİSEL ÜRETİM	53
5.1. TR72 Bölgesi Tarla Ürünleri Üretim Durumu.....	53
5.1.1. Tahıllar.....	54
5.1.2. Baklagiller	59
5.1.3. Endüstriyel Bitkiler	61
5.1.4. Yağlı Tohumlar.....	64
5.1.5. Yem Bitkileri.....	67
5.1.6. Yumru Bitkiler.....	70
5.2. Meyve ve Sebze Üretimi.....	72
5.3. Organik Tarım	75
5.4. Örtü Altı Üretim.....	78
5.5. Tıbbi ve Aromatik Bitkiler	79
5.6. Tarımda Örgütlenme Durumu	82
6. CANLI HAYVAN VE HAYVANSAL ÜRETİM.....	83
6.1. Canlı Hayvan ve Kırmızı Et	83
6.2. Kanatlı Sektörü	94
6.3. SÜT SEKTÖRÜ	98
7. SU ÜRÜNLERİ SEKTÖRÜ	104
8. ARICILIK.....	109
9. HAYVAN HASTALIKLARIYLA MÜCADELE	115
10. COĞRAFI İŞARETLER	117
11. TR72 BÖLGESİ ÖNE ÇIKAN ALANLAR	118
12. STRATEJİ VE HEDEFLERİN GELİŞTİRİLMESİ.....	119
12.1. Tarımsal Ürünler ve Gıdada Bölgesel Rekabet Edebilirliğin Artırılması (Gerekçe)	119
12.2. Kırsalda Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesi ve Nüfusun Korunması (Gerekçe).....	121
12.3. Stratejik Amaç ve Hedefler	123
Kaynakça.....	126
EKLER	132

Kısaltmalar Dizini

TR	Türkiye
TR7	Orta Anadolu Bölgesi
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt
TR10	İstanbul
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli
TR22	Balıkesir, Çanakkale
TR31	İzmir
TR32	Aydın, Denizli, Muğla
TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
TR51	Ankara
TR52	Konya, Karaman
TR61	Antalya, Isparta, Burdur
TR62	Adana, Mersin
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane
ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
BÜGM	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü
BSGM	Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü
CAGR	Yıllık Bileşik Büyüme Oranı
DSİ	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
GGBS	Gıda Güvenliği Bilgi Sistemi
GKGM	Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü
GSKD	Gayri Safi Katma Değer
GTHB	Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
HGM	Hayvancılık Genel Müdürlüğü
IFAD	International Fund Agriculture Development
ITC	Uluslararası Ticaret Merkezi
KİT	Kamu İktisadi Teşekkülü
KOBİ	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

Tablolar Dizini

Tablo 1. Yüzölçümlerine göre TR72 Bölgesi İlçeleri.....	11
Tablo 2. Tarım Stratejisi (2006-2010).....	15
Tablo 3. Süt Sığırıcılığı ve Arıcılık Stratejik Yatırım Gerçekleşmeleri	23
Tablo 4. IPARD Progamının Uygulanacağı İller	26
Tablo 5. Öncelik Eksenleri ve Tedbirlerin Aldıkları Paylar	27
Tablo 6. Sivas ve Yozgat'ta IPARD Programı Kapsamında Uygulanacak Tedbir ve Alt Tedbirler.....	27
Tablo 7. Havza Bazlı Destekleme Sistemi-Destek Miktarları	28
Tablo 8. Havza Bazlı Destekleme Sistemi-TR72 Bölgesi İlleri Kapsamında Desteklenecek Ürünler	28
Tablo 9. TR ve TR72 Ölçeğinde Temel Göstergeler	30
Tablo 10. Yıllar İtibariyle Cari Fiyatlarla Bölgesel Gayrisafi Katma Değer ve Tarım Sektörünün Gayrisafi Katma Değer İçindeki Payı-Temel Fiyatlarla.....	33
Tablo 11. Yıllar İtibariyle TR72 Bölgesi Tarım ve Hayvancılık Dış Ticaret Hacmi Detaylı	39
Tablo 12. Yıllar İtibariyle İller Bazında Tarım ve Hayvancılık Dış Ticaret Durumu	40
Tablo 13. Yıllar İtibariyle TR72 Bölgesi Gıda Ürünleri ve İçecek Dış Ticaret Hacmi Verileri Detaylı	43
Tablo 14. Yıllar İtibariyle İller Bazında Gıda Ürünleri ve İçecek Dış Ticaret Durumu	46
Tablo 15. TR72 Bölgesi Dış Ticaret Verileri (Balıkçılık).....	47
Tablo 16. TR72 Bölgesi Karşılaştırmalı Alan Kullanımı.....	49
Tablo 17. İlçeler Alan Kullanımı (ISIC Rev 3)-İlk 10 İlçe.....	49
Tablo 18. Tarım Reformu Yozgat Bölge Müdürlüğüncü Yozgat, Kayseri ve Sivas İllerinde Uygulanmış ve Uygulanmakta Olan Projeler	52
Tablo 19. TR72 Bölgesi Bitkisel Üretim Durumu	53
Tablo 20. Tahıl Grubu Üretimi Açısından Düzey 2 Bölgeleri Arasında TR72 Bölgesinin Yeri.....	56
Tablo 21. Yıllar İtibariyle Tahmini Üretim Miktarları (ton)	58
Tablo 22. Baklagiller Üretimi Açısından Düzey 2 Bölgeleri Arasında TR72 Bölgesinin Yeri	60
Tablo 23. 2012/2013 Pazarlama Yılı Pancar Şekeri Kotaları.....	63
Tablo 24. Şeker Kurulunca Tahsis Edilen Kotalar.....	64
Tablo 25. Yağlı Tohumlar Üretimi Açısından Düzey 2 Bölgeleri Arasında TR72 Bölgesinin Yeri.....	65
Tablo 26. Yem Bitkileri Üretimi Açısından Düzey 2 Bölgeleri Arasında TR72 Bölgesinin Yeri	68
Tablo 27. Yumru Bitkiler Üretimi Açısından Düzey 2 Bölgeleri Arasında TR72 Bölgesinin Yeri.....	70
Tablo 28. Bölgeler Bazında 2011 Yılı Niteliklerine Göre Örtü Altı Tarım Alanları.....	78
Tablo 29. TR ve TR72 Bölgesi Karşılaştırmalı Üretim Miktarları	79
Tablo 30. TR72 Bölgesinde Bulunan Kombinalar (GKGM, 2012, Kayseri İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2012).....	89
Tablo 31. TR72 Bölgesinde Bulunan I., II. ve III. Sınıf Mezbahalar.....	90
Tablo 32. Aktif Karma Yem Fabrikaları Sayısı ve Kapasiteleri (GKGM, 2011)	91
Tablo 33. İllere Göre 2011 Yılı Karma Yem Üretim Miktarları (ton/yıl) (GKGM, 2011)	91
Tablo 34. Gıda Güvenliği Bilgi Sistemi (GGBS) Kayıtlarına Göre Faaliyet Gösteren Süt Firmaları (GKGM*, 2011, Kayseri İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2012)	103
Tablo 35. TR72 Bölgesi İlleri İç Su Avcılığı Durumu.....	107
Tablo 36. İller arası Sıralamada TR72 Bölgesindeki İllerin Yeri (TÜİK 2010, 2011).....	110
Tablo 37. 2010-2011 Yılı İtibariyle Çiftçinin Eline Geçen Fiyat (kg\TL).....	111
Tablo 38. TR72 Bölgesi Öne Çıkan Sektörler ve Alt Sektörlerin İller Bazında Dağılımı	118
Tablo 39. Seçilen Amaç ve Hedeflerin Başlıca Program ve Stratejilere Uyum Durumu	125
Tablo 40. TR72 Bölgesinin Gayri Safi Katma Değerdeki Endüstriyel Gelişimi.....	134
Tablo 41. Milli Büyüme Faktörünün Hesaplanması (2004-2008)	134

Tablo 42. Endüstriyel Bileşen Büyüme Faktörü.....	134
Tablo 43. Rekabetçi Güç Faktörü (Rekabetçi Pay).....	134
Tablo 44. TR72 Bölgesinin Toplam İstihdamdaki Endüstriyel Gelişimi (2004-2008)	135
Tablo 45. Milli Büyüme Faktörünün Hesaplanması (Milli Pay; 2004-208)	135
Tablo 46. Endüstriyel Büyüme Faktörünün Hesaplanması (Endüstriyel Karışım; 2004-2008).....	135
Tablo 47. Rekabetçi Güç Faktörünün Hesaplanması (2004-2008)	135
Tablo 48. TR72 Bölgesinin Toplam İstihdamdaki Endüstriyel Gelişimi (2006-2010)	136
Tablo 49. Milli Büyüme Faktörünün Hesaplanması (Milli Pay; 2006-2010)	136
Tablo 50. Endüstriyel Büyüme Faktörünün Hesaplanması (Endüstriyel Karışım; 2006-2010).....	136
Tablo 51. Rekabetçi Güç Faktörünün Hesaplanması (2006-2010)	136
Tablo 52. Yıllar İtibariyleTR72 Bölgesi Location Quotient Analizi.....	137
Tablo 53. Kayseri İli Tarım, Hayvancılık ve Gıda Sektörünün GZFT Analizi	143
Tablo 54. Sivasi İli Tarım, Hayvancılık ve Gıda Sektörünün GZFT Analizi.....	145
Tablo 55. Yozgati İli Tarım, Hayvancılık ve Gıda Sektörünün GZFT Analizi	146

Şekiller Dizini

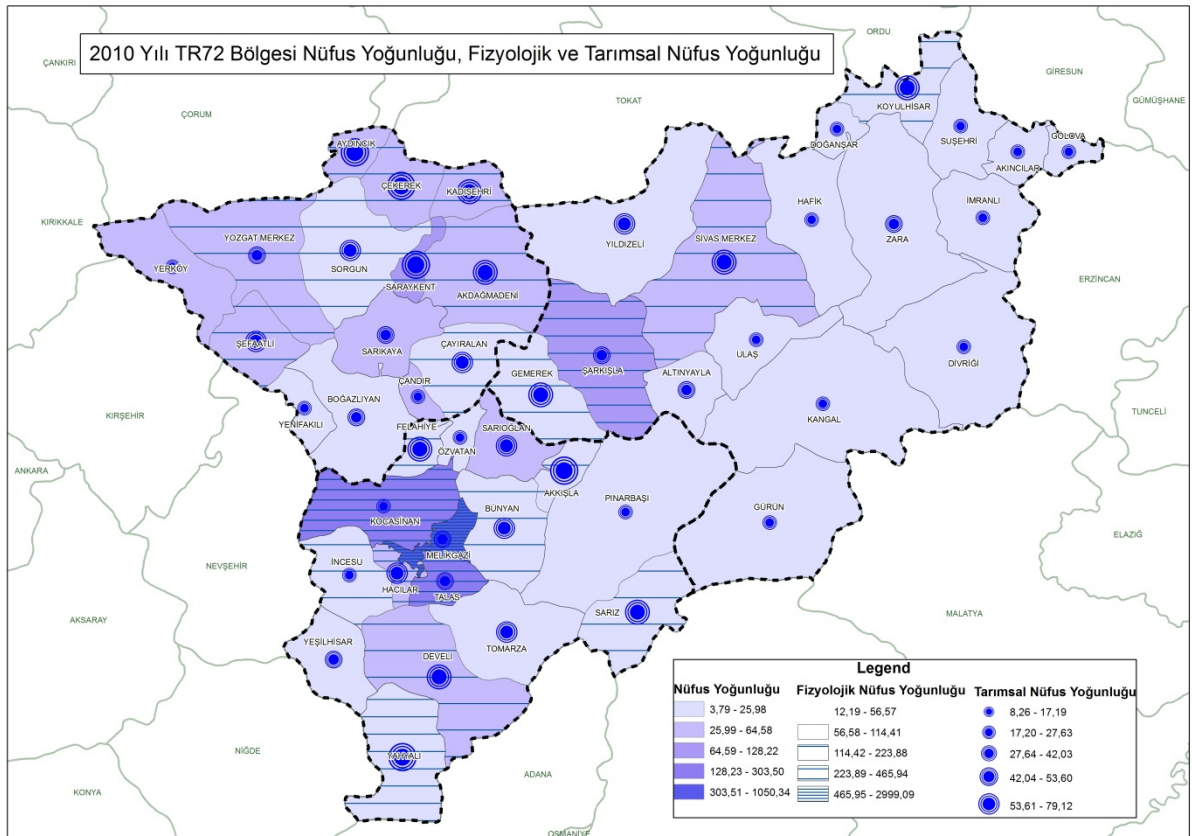
Şekil 1. 2010 Yılı TÜİK, ADNKS verilerinden Hesaplanan TR72 Bölgesi Nüfus Yoğunluğu, Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu ve Tarımsal Nüfus Yoğunluğu.....	10
Şekil 2. TR72 Bölgesi İllerinin Ortalama Sıcaklık Değerleri (1975-2010) (DMİ 2011)	12
Şekil 3. TR72 Bölgesi İllerinin Toplam Yağış Miktarı Ortalaması (1975-2010) (DMİ 2011).....	12
Şekil 4. Yıllar İtibariyle TR72 Bölgesi Kırsal Nüfus Durumu (TÜİK).....	32
Şekil 5. Yıllar İtibariyle TR ve TR72 Bölgeleri Tarım İstihdamı Durumu (15+ yaş, TÜİK)	32
Şekil 6. TR72 Bölgesi Gayri Safi Katma Değerin Yıllar İtibariyle Değişimi	33
Şekil 7. TR72 Bölgesinde Yer Alan İllerin Sanayi İşletmelerinin Sektörel Dağılımı (%) -İlk 5 Sektör	34
Şekil 8. TR72 Bölgesi Tarımsal Üretim Değerlerinin Yıllar İtibariyle Dağılımı (TÜİK)	36
Şekil 9. ISIC Rev-3 Sınıflandırmasına Göre TR72 Bölgesi Tarım ve Hayvancılık (ISIC 1) Dış Ticaret Verileri	37
Şekil 10. TR72 Bölgesi Karşılaştırmalı İhracat Durumu (Tarım ve Hayvancılık)	38
Şekil 11. TR72 Bölgesi Karşılaştırmalı İthalat Durumu (Tarım ve Hayvancılık)	38
Şekil 12. TR72 Bölgesi Karşılaştırmalı İhracat Durumu (Gıda Ürünleri ve İçecek)	42
Şekil 13. TR72 Bölgesi Karşılaştırmalı İthalat Durumu (Gıda Ürünleri ve İçecek)	42
Şekil 14. TR72 Bölgesinde Arazi Kullanım Durumu Bakımından İllerin Aldıkları Paylar (TÜİK).....	48
Şekil 15. TR72 Bölgesi (Kayseri, Sivas ve Yozgat) İlleri Arazilerinin Detaylı Kullanım Durumu (Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, STATİP verileri)	51
Şekil 16. ISIC Rev 3 Sınıflamasına Göre TR72 Bölgesi Tarla Ürünleri Ekilen, Hasat Edilen Alan ve Üretim Durumu (TÜİK, 2010).....	54
Şekil 17. 2010 Yılında Türkiye tarafından Tahıl Üretimine İthal Edildiği Ülkeler (ITC).....	55
Şekil 18. 2010 Yılında Türkiye tarafından Tahıl Üretimine İhraç Edildiği Ülkeler (ITC).....	55
Şekil 19. TR72 Bölgesi Tahıl Grubu Üretimi (TÜİK 2010)	56
Şekil 20. Yıllar İtibariyle Karşılaştırmalı Toplam Tahıl Üretimi (TÜİK).....	57
Şekil 21. TR72 Bölgesi Toplam Tahıl Üretimine İlişkin Hasat Edilen Alan ve Toplam Tahıl Üretimi (TÜİK)	57
Şekil 22. Tahıl Grubunda Yeralan İlk Üç Ürünün (Buğday-Diğer, Arpa-Diğer ve Çavdar) İlçeler Bazında Üretim Durumu	58
Şekil 23. TR72 Bölgesi Baklagiller Üretimi (TÜİK 2010)	59
Şekil 24. Yıllar İtibariyle Karşılaştırmalı Toplam Baklagil Üretimi (TÜİK)	60
Şekil 25. Baklagiller Grubunda Yeralan İlk Üç Ürünün (Nohut, Mercimek-Yeşil ve Fiğ-Dane) İlçeler Bazında Üretim Durumu (TÜİK 2010).....	61
Şekil 26. Yıllar İtibariyle Karşılaştırmalı Şekerpancarı Üretimi (TÜİK).....	62
Şekil 27. TR72 Bölgesi Şekerpancarı Üretimine İller Bazında Dağılımı	62
Şekil 28. TR72 Şekerpancarı Üretimine İlçeler Düzeyinde Dağılımı (TÜİK 2010).....	63
Şekil 29. TR72 Bölgesi Yağlık Tohumlar Üretimi (TÜİK 2010)	65
Şekil 30. Yıllar İtibariyle Karşılaştırmalı Toplam Yağlı Tohumlar Üretimi (TÜİK).....	65
Şekil 31. TR72 Bölgesi Toplam Yağlı Tohumlar Üretimine İller Bazında Dağılımı	66
Şekil 32. TR72 Ayçiçeği (Çerezlik) ve Aspir Üretimine İlçeler Düzeyinde Dağılımı (TÜİK 2010)	66
Şekil 33. TR72 Bölgesi Yem Bitkileri Üretimi (TÜİK 2010).....	68
Şekil 34. TR72 Bölgesi Toplam Yem Bitkileri Üretimine İller Bazında Dağılımı.....	68
Şekil 35. Yıllar İtibariyle Karşılaştırmalı Toplam Yem Bitkileri Üretimi (TÜİK)	69
Şekil 36. TR72 Yonca (Yeşil Ot) ve Korunga (Yeşil Ot) Üretimine İlçeler Düzeyinde Dağılımı (TÜİK 2010)	69
Şekil 37. TR72 Bölgesi Yumru Bitkileri Üretimi (TÜİK 2010)	70

Şekil 38. Yıllar İtibariyle Karşılaştırmalı Toplam Yem Bitkileri Üretimi (TÜİK)	71
Şekil 39. TR72 Patates (Diğer) ve Soğan Üretiminin İlçeler Düzeyinde Dağılımı (TÜİK 2010)	72
Şekil 40. TR72 Bölgesi Sebze Ürün Gruplarının Sebze Üretimi İçerisinde Aldıkları Paylar	73
Şekil 41. TR72 Bölgesi Meyve Ürün Gruplarının Meyve Üretimi İçerisinde Aldıkları Paylar (TÜİK 2010)	73
Şekil 42. Yıllar İtibariyle Karşılaştırmalı Toplam Meyve (Zeytin ve Turunçgiller Hariç) Üretimi (TÜİK) .	74
Şekil 43.Yıllar İtibariyle TR72 Bölgesi Organik Tarım Durumunun Değişimi (TÜİK)	75
Şekil 44. Yıllar İtibariyle TR72 ve Türkiye Karşılaştırmalı Organik Tarım Verim Düzeyleri (TÜİK).....	76
Şekil 45. Yıllara Göre Toplam Pestisit Kullanım Miktarları (GKGM, 2011).....	76
Şekil 46. Yıllara Göre Toplam Gübre Kullanım Miktarları (BUGEM, 2011)	77
Şekil 47. Yıllar İtibariyle Organik Tarım Durumu (TÜİK 2010).....	77
Şekil 48. Türkiye Biyocoğrafik Bölgeler.....	80
Şekil 49. Türkiye'nin Yıllar İtibariyle Tıbbi Bitkiler Toplam İhracat ve İthalat Miktarları (ITC, Trademap)	80
Şekil 50. Türkiye'den Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin İhraç Edildiği Ülkeler (ITC, 2010)	81
Şekil 51. Türkiye'nin Tıbbi ve Aromatik Bitkiler İthal Ettiği Ülkeler (ITC, 2010).....	81
Şekil 52. TR72 Bölgesinde Bulunan Canlı Hayvanların Dağılımı (TÜİK, 2010).....	84
Şekil 53. Büyükbaş Hayvan Sayısı Bakımından TR72 Bölgesinin Düzey 2 Bölgeleri Arasındaki Yeri (TÜİK 2010).....	85
Şekil 54. TR72 Bölgesi Hayvan Varlığının İlçeler Düzeyinde Dağılımı	86
Şekil 55. Yıllar İtibariyle TR72 Bölgesi Kesilen Hayvan Sayısı ve Deri Miktarı	87
Şekil 56. Yıllar İtibariyle TR72 Bölgesi Karşılaştırmalı Et Üretimi (TÜİK)	88
Şekil 57. TR72 Bölgesi Kesilen Hayvan Sayısı ve Hayvansal Ürün Durumu (Büyükbaş ve Küçükbaş) (TÜİK).....	93
Şekil 58. 2009 Yılı Düzey 2 Bölgeleri Karşılaştırmalı Tavuk Yumurtası Üretimi (TÜİK)	95
Şekil 59. Yıllar İtibariyle Karşılaştırmalı Tavuk Yumurtası Üretimi (TÜİK).....	95
Şekil 60. Düzey 2 Bölgeleri Arasında TR72 Bölgesinin Beyaz Et ve Yumurta Üretimi Bakımından Yeri.	97
Şekil 61. Büyükbaş ve Küçükbaş Süt Üretiminin Hayvan Adına Göre Dağılımı (TÜİK 2010).....	98
Şekil 62. Büyükbaş Hayvan Kaynaklı Süt Üretiminin Düzey 2 Bölgeleri Arasında TR72 Bölgesinin Yeri-Detay (TÜİK 2010)	100
Şekil 63. Yıllar İtibariyle TR72 Bölgesi Büyükbaş ve Küçükbaş Süt Üretimi (TÜİK)	101
Şekil 64. Büyükbaş ve Küçükbaş Süt Üretim Miktarları Açısından TR72 Bölgesinin Düzey 2 Bölgeleri Arasındaki Yeri ve TR72 İlçelerinin Durumu	102
Şekil 65. Düzey 2 Bölgeleri Alabalık Yetiştiriciliği TÜİK (2010).....	104
Şekil 66. İlk 10 İle Ait Alabalık Üretim Miktarları TÜİK (2010)	105
Şekil 67. Yıllar İtibariyle İller Bazında Alabalık Üretim Miktarları (TÜİK, 2010)	106
Şekil 68. Yıllar İtibariyle Alabalık Yetiştiriciliği Üretim Miktarları (TÜİK, 2010)	106
Şekil 69. 2010 yılı Türkiye Bal İhracatının Ülkelere Göre Dağılımı (ITC, 2010)	109
Şekil 70. Yıllar İtibariyle Bal ve Bal Mumu Üretimi (TÜİK)	111
Şekil 71. İller Bazında Ballı Bitki Mera Dağılımı ve Erken İlkbaharda Arılar için Uygun Yörelere (Türkiye Ballı Bitkiler Flora Haritası, GTHB-2008).....	113
Şekil 72. Düzey 2 Bölgeleri ve TR72 Bölgesi Bal, Bal Mumu Üretimi ve Kovan Sayısı Miktarı (TÜİK 2010).....	114
Şekil 73. TR72 Bölgesi için Uzun Dönemli Amaç ve Hedefler	124

1. GENEL BİLGİLER

Orta Anadolu Bölgesinde (TR7) yer alan TR72 Bölgesi, 59.751 km²'lik yüzölçümü ile Türkiye yüzölçümünün %7,6'sını oluşturmaktadır. 2010 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre, Bölgenin km²'ye 39 kişi olan nüfus yoğunluğu, 96 olan ülke nüfus yoğunluğunun altındadır. Ayrıca, Bölge 2.352.971 kişilik nüfusıyla ülke nüfusunun % 3,2'sine karşılık gelmektedir (Bölgesel Göstergeler TR72 Kayseri, Sivas, Yozgat 2010). TR72 Bölgesi illeri arasında, en fazla nüfus yoğunluğuna sahip olan il, Kayseri'dir (72). Bu ili Yozgat (34) ve Sivas (22) illeri takip etmektedir. Fizyolojik nüfus yoğunluğu bakımından Kayseri (205), Sivas (67) ve Yozgat (64), tarımsal nüfus yoğunluğu bakımından Kayseri (28), Yozgat (28) ve Sivas (22) şeklinde bir sıralama mevcuttur.

Şekil 1'de TR72 Bölgesi ilçeleri nüfus yoğunluğu, tarımsal nüfus yoğunluğu ve fizyolojik nüfus yoğunluğu dağılımı gösterilmiştir. Bu çerçevede, Melikgazi (1050), Talas (303) ve Kocasinan (253) ilçeleri en fazla nüfus yoğunluğu gösterirken, fizyolojik nüfus yoğunluğu bakımından Melikgazi (2999), Hacılar (466) ve Talas (454), tarımsal nüfus yoğunluğu bakımından, Aydıncık (79), Yahyalı (73) ve Çekerek (69) ilçeleri ilk sıralarda gelmektedir.

Şekil 1. 2010 Yılı TÜİK, ADNKS verilerinden Hesaplanan TR72 Bölgesi Nüfus Yoğunluğu, Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu ve Tarımsal Nüfus Yoğunluğu¹

¹ Tarımsal Nüfus Yoğunluğu (Tarım nüfusu ile ilgili güncel veri bulunmadığından köy nüfusu kullanılmıştır). Nüfus yoğunluğu km²'ye fizyolojik ve tarımsal nüfus yoğunluğu da TÜİK verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Yüzölçümü bakımından TR72 Bölgesi illeri arasında en büyük payı, %48 ile Sivas alırken, bunu %28 ile Kayseri ve %24 ile Yozgat takip etmektedir. TR72 Bölgesi ilçe büyüklüklerine göre yapılan sıralama Tablo 1’de gösterilmiştir².

Tablo 1. Yüzölçümlerine göre TR72 Bölgesi İlçeleri

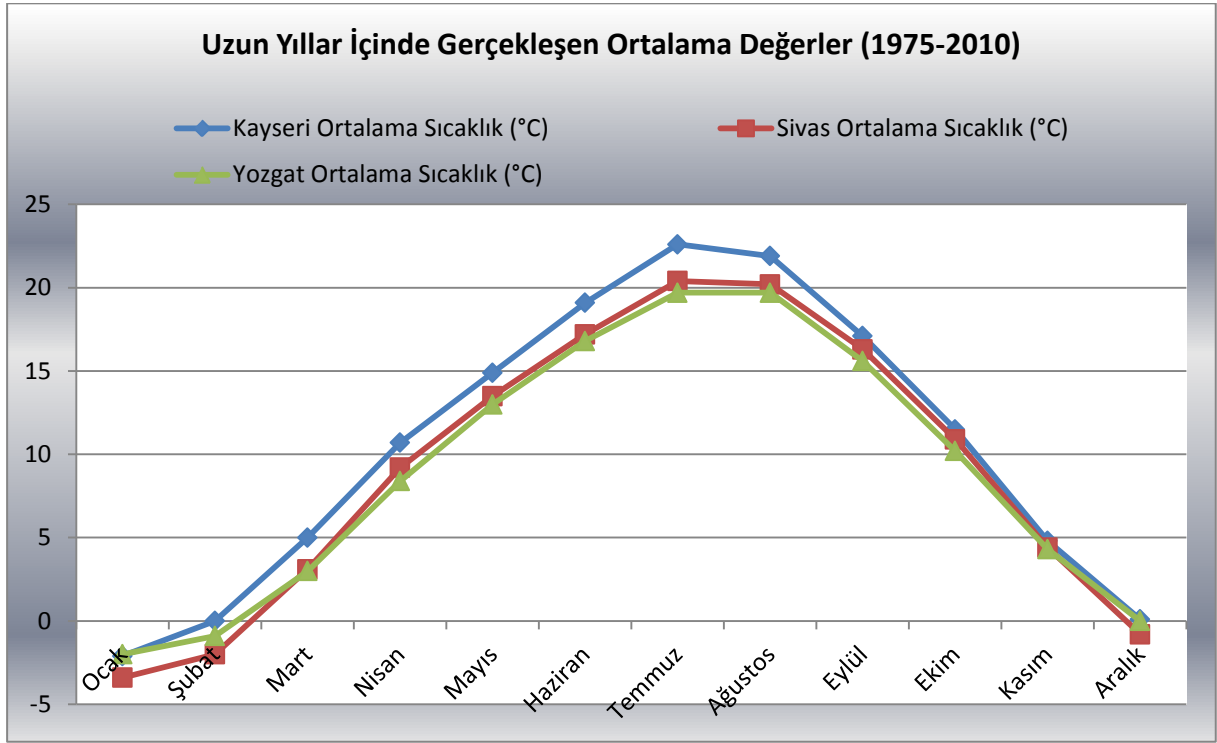
İlçe	Sıra	İlçe	Sıra	İlçe	Sıra	İlçe	Sıra	İlçe	Sıra
Kangal	1	Develi	11	Sarız	21	Çekerek	31	Gölova	41
Pınarbaşı	2	Akdağmadeni	12	İmranlı	22	Sarıoğlan	32	Talas	42
Yıldızeli	3	Sorgun	13	Gemerek	23	Altınyayla	33	Özvatan	43
Sivas Merkez	4	Boğazlıyan	14	Koyulhisar	24	Akkışla	34	Doğanşar	44
Gürün	5	Yahyalı	15	Yeşilhisar	25	Kadışehri	35	Hacılar	45
Divriği	6	Tomarza	16	Sarıkaya	26	Yenifakılı	36	Saraykent	46
Zara	7	Kocasinan	17	İncesu	27	Akıncılar	37	Çandır	47
Hafik	8	Bünyan	18	Suşehri	28	Melikgazi	38		
Şarkışla	9	Yerköy	19	Şefaati	29	Felahiye	39		
Yozgat Merkez	10	Çayıralan	20	Ulaş	30	Aydıncık	40		

Kaynak: TÜİK

TR72 Bölgesinde egemen olan iklim yapısı genelde yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk olan karasal iklim (Bölgesel Göstergeler TR72 Kayseri, Sivas, Yozgat 2010) olup, meyve ve sebze yetiştiriciliğine uygun mikroklima bölgeleri de yer almaktadır. Şekil 2 ve 3’de, TR72 Bölgesi illeri için uzun yıllar içinde gerçekleşen ortalama değerler sunulmuştur.

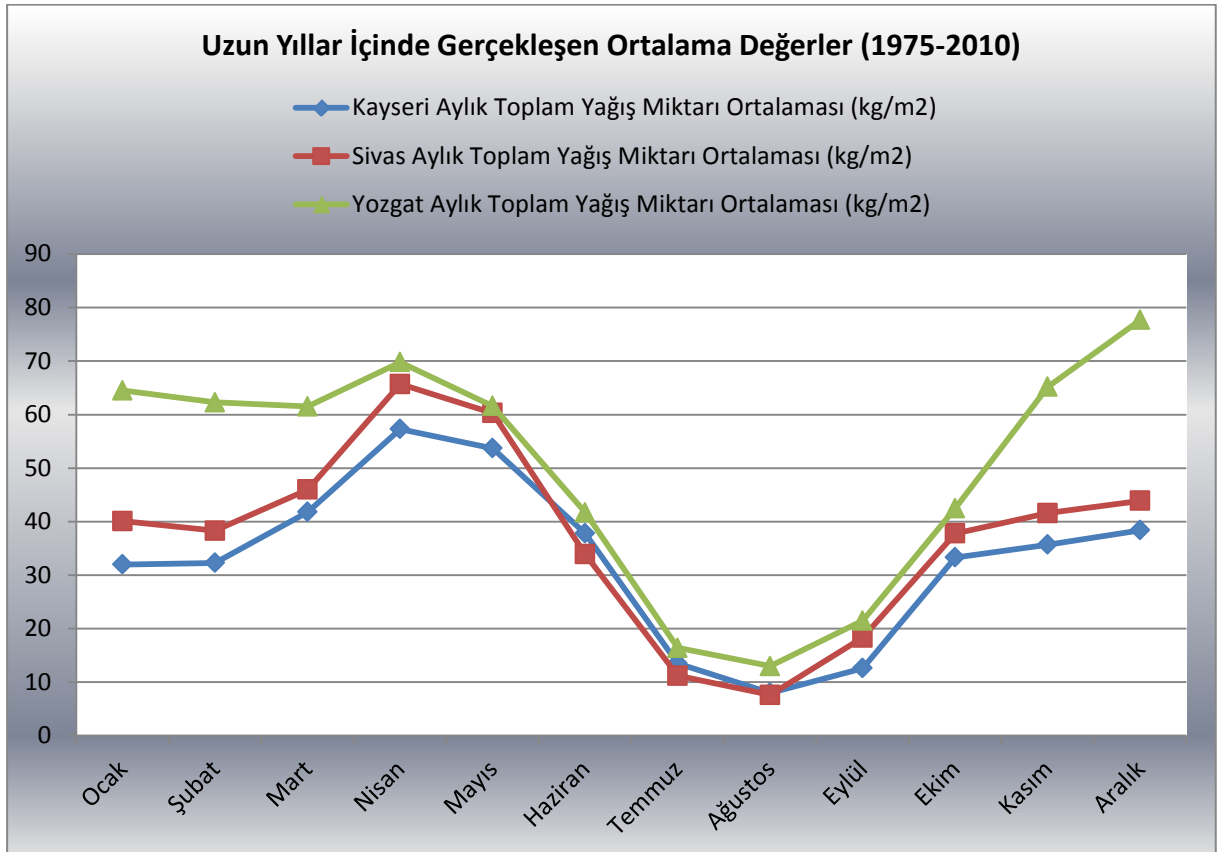
TR72 Bölgesinde uzun yıllar içerisinde gerçekleşen ortalama sıcaklık, Kayseri’de -2,1 (Ocak)-22,6 (Temmuz) °C arasında değişirken, Sivas’ta -3,4 (Ocak)-20,4 (Temmuz) °C ve Yozgat’ta -2,0 (Ocak)-19,7 °C (Temmuz ve Ağustos) arasında değişmektedir (DMİ, 2011).

² www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=220

Şekil 2. TR72 Bölgesi İllerinin Ortalama Sıcaklık Değerleri (1975-2010) (DMİ 2011)

Uzun yıllar içinde gerçekleşen toplam yağış miktarı ortalama değerleri ise Kayseri’de 8 (Ağustos)-57,3 (Nisan) kg/m², Sivas’ta 7,6 (Ağustos)-65,7 (Nisan) kg/m² ve Yozgat’ta 13,0 (Ağustos)-69,8 (Nisan) kg/m² arasında değişmektedir (DMİ 2011).

Şekil 3. TR72 Bölgesi İllerinin Toplam Yağış Miktarı Ortalaması (1975-2010) (DMİ 2011)

TR72 Bölgesinde yer alan illerin sosyo ekonomik gelişmişlik sıralaması açısından Türkiye (TR) illeri arasındaki yeri incelendiğinde, Kayseri, 17; Sivas 49; Yozgat ise 65. sırada yer almaktadır (SEGE, 2011).

Öte yandan, ADNKS 2011 sonuçları dikkate alınarak, kırsal alanlarda OECD (Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı) sınıflandırma sistemine göre, TR72 Bölgesi illeri arasında Sivas ve Yozgat Baskın Kırsal Alanlar (IPARD Programı 2011’de bildirildiği üzere, bir ildeki toplam nüfusun %50’den fazlasının, km² başına 150 kişiden az nüfus yoğunluğuna sahip ilçelerde yaşadığı alanlar) kategorisine, daha ileri bir ayrımla tamamen kırsal (IPARD Programı 2011’de bildirildiği üzere, bir ildeki ilçelerin %100’ünün, km² başına 150 kişiden az nüfus yoğunluğuna sahip alanlar) kategorisine girerken, Kayseri orta ya da önemli kırsal alanlar (IPARD Programı 2011’de bildirildiği üzere, bir ildeki toplam nüfusun %15 ile %49.9’unun, km² başına 150 kişiden az nüfus yoğunluğuna sahip ilçelerde yaşadığı alanlar) kategorisine girmektedir. Kayseri’yi tamamen kırsal kategorisine girmekten alıkoyan etken, nüfusun toplam il nüfusunun %77,18’inin yaşadığı merkez ilçeler olan Kocasinan, Melikgazi ve Talas ilçelerinde yoğunlaşmasıdır.

2. POLİTİKA

Bu başlık altında **tarım, hayvancılık ve gıda (kırsal kalkınma dahil)** ile ilgili ulusal ölçekte ve AB uyum müzakereleri çerçevesinde uygulanan başlıca program, plan ve stratejiler ile bölgeyi kapsayan plan ve projelere değinilmiştir. DTÖ gibi uluslararası örgütlerle ilgili taahhütler kapsam dışında tutulmuştur. İlgili bölümde TR72 Bölgesine ilişkin önerilen strateji ve hedeflerin geliştirilmesinde değinilen program ve planlara uygunluk gözetilmiştir.

2.1. Ulusal Program ve Planlar³

2.1.1. Orta Vadeli Program (2012-2014)

Programın **A. Rekabet Gücünün Artırılması** ve **8. Tarımsal Yapının Etkinleştirilmesi** bölümü ile 4. Kırsal Kesimde Kalkınmanın sağlanması bölümleri, konuyla doğrudan ilişkilidir. Diğer bölümlerle, örneğin D. Bölgesel Gelişme ve Bölgesel Gelişmişlik Farklarının Azaltılması 2 (i), (ii) ve A. Rekabet Gücünün Artırılması, 6 (ii, iii) bölümleriyle de dolaylı ilişkilendirme yapılması mümkündür.

2.1.2. 9. Kalkınma Planı (2007-2013)

Planın Ekonomik ve Sosyal Gelişme Eksenleri altında yer alan Rekabet Gücünün Artırılması kapsamında 9. Tarımsal Yapının Etkinleştirilmesi ve Bölgesel Gelişmenin Sağlanması, 4. Kırsal Kesimde Kalkınmanın Sağlanması konuyla doğrudan ilişkili olup, yukarıda belirtildiği gibi diğer bölümlerle de dolaylı ilişkilendirme yapmak mümkündür.

2.1.3. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2007-2013)

Yüksek Planlama Kurulu onaylı Stratejinin, 5. Stratejik Amaçlar ve Öncelikler Bölümü konuyla doğrudan ilişkilidir.

2.1.4. Tarım Stratejisi (2006-2010)

Kaynakların etkin kullanımı ilkesi çerçevesinde ekonomik, sosyal, çevresel ve uluslararası gelişmeler boyutunu bütün olarak ele alan örgütlü, rekabet gücü yüksek, sürdürülebilir bir tarım sektörünün oluşturulması temel amaç olarak belirlenen Stratejinin tabloda çerçevesi sunulmuştur.

³ Uluslararası bir kurum olan AB'ye uyum müzakereleri konusu bu başlık altında yer almıştır.

Tablo 2. Tarım Stratejisi (2006-2010)

Stratejik amaçlar	Alt sektör öncelikleri	Uygulama araçları (*)
1. Sürdürülebilirlik İlkesi Çerçevesinde Kaliteye Dayalı Üretim Artışı İle Gıda Güvenliği ve Gıda Güvencesinin Sağlanması	Gıda üretim maliyetlerinin düşürülerek toplumun temel besin kaynaklarına erişiminin kolaylaştırılması ve temel gıda maddeleri üretiminin garanti altına alınması Bitkisel üretim: * Arz açığı olan ürünlerin üretiminin artırılması * Kaliteli ve rasyonel girdi kullanımı * İyi tarım uygulamaları * Organik tarım uygulamaları * Bitki hastalık ve zararlıları ile mücadele * Sulama ve tarla içi geliştirme hizmetleri uygulamaları * Arazi toplulaştırması Hayvancılık: * Islah * Yem bitkileri üretimi * Meraların geliştirilmesi * İşletme ölçeklerinin geliştirilmesi * Hayvan hastalıkları ile mücadele ve kontrol İşleme Sanayi: * Ürün, üretim ve satış yerlerinin norm ve standartlarının iyileştirilmesi * Gıda kodekslerinin uygulamaya konulması * Gıda imalat tesislerinin denetiminin etkinleştirilmesi	* Fark Ödeme Sistemi * Hayvancılık Destekleri * Kırsal Kalkınma Destekleri * DGD * Telafi Edici Ödemeler * Diğer Destekler
2. Tarımsal İşletmelerin Rekabet Gücünün Artırılması	* Arazi toplulaştırılması * İşletme ölçekleri ve alt yapılarının iyileştirilmesi * Ürün çeşitlendirilmesi ve AR-GE faaliyetlerinin desteklenmesi * Dış piyasalarda rekabet üstünlüğü olan ve olabilecek ürünlerin desteklenmesi * Finansman araçlarının geliştirilmesi (leasing, lisanslı depoculuk gibi) * Organize tarım bölgelerinin kurulması * Arazi pazarının geliştirilmesi ile ilgili tedbirler * Risk yönetimi	* Kırsal Kalkınma Destekleri * Diğer Destekler * Ürün Sigortası Ödemeleri * DGD
(*) Sektörel önceliklerin gerçekleştirilmesinde tarımsal altyapı yatırımlarından ve cari tarımsal harcamalardan da faydalanılacaktır.		
STRATEJİK AMAÇLAR	ALT SEKTÖR ÖNCELİKLERİ	UYGULAMA ARAÇLARI (*)
3. Tarımsal Pazarlama Altyapısının Güçlendirilmesi ve Tarım-Sanayi Entegrasyonunun Sağlanması	* Pazar Bilgi Sisteminin kurulması * Ürün borsalarının geliştirilmesi * Lisanslı depoculuk ve varant sisteminin düzenlenmesi * Üretici Birliklerinin kurulması ve geliştirilmesi * Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin özzerkleştirilmesi * Sözleşmeli üretim sisteminin yaygınlaştırılması * Üreticilerin bireysel ve birlikte oluşturacakları dikey entegrasyon projelerine teknik ve finansal destek sağlanması	* Kırsal Kalkınma Destekleri * Diğer Destekler * Telafi Edici Ödemeler
4. Kırsal Gelirlerin Artırılması ve Kırsal Toplumun Yaşam Şartlarının İyileştirilmesi	* Katılımcı bir yaklaşımla tarım dışı gelir getirici faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve desteklenmesi * Çevresel etkilere maruz kalan tarım alanlarının korunması * Kırsal alanlarda kadın ve gençlerin ekonomik yaşamdaki etkinliklerinin artırılması * Çiftçi eğitiminde özel yayım uygulamalarının geliştirilmesi * Tarım ve kırsal kalkınma amaçlı sivil toplum kuruluşlarının teknik kapasitelerinin güçlendirilmesi	* Kırsal Kalkınma Destekleri * DGD * Hayvancılık Destekleri * ÇATAK Ödemeleri
5. Üretici Örgütlenmesinin Geliştirilmesi	* Üreticilerin bir araya gelerek pazara entegrasyonunu sağlayacak destekler * Üreticilerin birlikte yapacakları hayvansal üretim faaliyetlerinin desteklenmesi * Sulama birlikleri ve kooperatiflerinin desteklenmesi * Üretici örgütlerinin özzerkleştirilmesi ve yönetim yapılarının güçlendirilmesi ve ilgili yasal düzenlemelerin sonuçlandırılması * Üretici örgütlerinin geliştirilmesi için mali ve teknik destek sağlanması	* Kırsal Kalkınma Destekleri * Diğer Destekler * Telafi Edici Ödemeler
(*) Sektörel önceliklerin gerçekleştirilmesinde tarımsal altyapı yatırımlarından ve cari tarımsal harcamalardan da faydalanılacaktır.		

Kaynak: www.tarim.gov.tr

2.1.5. AB Uyum Müzakereleri

Ülkemiz 1999 yılında Helsinki Zirvesi ile aday ülke statüsü kazanmış, 17 Aralık 2004 tarihinde gerçekleştirilen AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirve toplantısında, Türkiye'nin siyasi kriterleri yeterli ölçüde yerine getirdiği belirtilerek, 3 Ekim 2005 tarihinde katılım müzakerelerine 35 fasılda başlanması kararlaştırılmıştır⁴. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın doğrudan sorumluluğu altında olan üç Fasıllı mevcuttur. Bunlar, Fasıllı 11 Tarım ve Kırsal Kalkınma, Fasıllı 12 Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı ve Fasıllı 13 Balıkçılık'tır. Fasıllı 11 (açılış kriterleri belirlenmiş) ve Fasıllı 13 (açılış kriterleri gayri resmi temelde belirlenmiş) askıya alınmış olup, açılış kriterleri karşılanan Fasıllı 12 için kapanış kriterleri belirlenmiştir (Yüksel 2010). Ülkemizin müzakere sürecinde ilerleme kaydedebilmesi için söz konusu kriterleri karşılaması gerekmektedir.

⁴ <<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=37>> (6.01.2011), <<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-iliskileri.tr.mfa>> (6.01.2011)

Ajansların Bölge Planlarında bu kriterleri de dikkate almaları uyum çalışmaları bakımından son derece önem arz edecektir (Yüksel 2010). Aşağıda bu kriterlere (teknik olanlar) yer verilmiştir.

Fasıl 11 Açılış Kriterleri⁵:

- Türkiye AB şartlarına göre akredite edilmiş bir Katılım Öncesi Destek Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni – IPARD ajansı kurar.
- Türkiye, üretime bağlı doğrudan destekler ve fiyat destek uygulamaları yönündeki eğiliminden geri adım atarak, üretimden bağımsız doğrudan destek uygulamalarına yönelir. Bu strateji ayrıca, KİT’lerin devlet tarafından desteklenmelerinin de AB Devlet Yardımı kurallarına uygun olmasını ve bu kurumların uygulamalarında AB kurallarına uygun bir şeffaflık içinde hareket etmesini kapsar.
- Türkiye, sağlıklı ve güvenilir tarım ve kırsal kalkınma istatistikleri için Komisyona hedefleri, sonuçlanma tarihleri, sorumlu yetkili otoriteleri ve maliyeti belirlenmiş detaylı bir strateji hazırlayarak sunar.
- Türkiye, Komisyona, tarımsal arazilerin kontrolü amacıyla, parsel tanımlama sistemi ve ulusal Çiftçi Kayıt Sisteminin geliştirilmesine yönelik bir strateji hazırlar ve sunar.
- Türkiye kırmızı et, canlı büyükbaş hayvan ve bunların ürünlerine uyguladığı ticari sınırlamaları kaldırır.

Fasıl 12 Açılış Kriterleri⁶:

- Türkiye’nin AB müktesebatı ile uyumlu gıda, yem ve veterinerlik çerçeve mevzuatını benimsemesi ve başta kontrol kuruluşları olmak üzere sorumlulukları açık biçimde belirleyen hükümleri ortaya koyması,
- Türkiye’nin Komisyona, gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı politikası alanındaki, ilgili uluslararası standartlar ve Dünya Hayvan Sağlığı Teşkilatı tavsiyeleri dâhil olmak üzere, AB müktesebatının uyumlaştırılması, uygulanması ve yürütülmesine temel teşkil edecek detaylı bir strateji sunması,
- Türkiye’nin koyun ve keçi türü hayvanların kimliklendirilmesi ve kaydına ilişkin yeterli bir sistemi uygulamaya başlaması; büyükbaş hayvanların kimliklendirilmesi ve hareketlerinin kontrolü konusundaki sistemdeki zafiyetleri (işletmelerin kaydı, hayvanların ve hayvan hareketlerinin kaydedilmesine ilişkin) gidermeye yönelik uygun tedbirleri almış olduğunu kanıtlaması,
- Türkiye’nin canlı hayvanların yurtiçi hareketleri, hareketlerin kaydı ve kesimlerin kontrolü konusunda ayrıntılı bir değerlendirmeyi Komisyon’a sunması,
- Dünya Hayvan Sağlığı Teşkilatı (OIE) tarafından Türkiye’nin Trakya bölgesinin aşılama suretiyle sap hastalığından arı bölge olarak tanınması,
- Türkiye’nin gıda işletmelerinin iyileştirilmesi konusunda geleceğe yönelik Ulusal Program açısından, bütün gıda işletmelerinin AB müktesebatındaki kategorileri esas alan bir sınıflandırmasını Komisyona sunması gereklidir.

5

http://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=7&sqi=2&ved=0CF4QFjAG&url=http%3A%2F%2Fwww.tarim.gov.tr%2F%255CFiles%255CFiles%255CAB_uyum%255CFasil11AcilisKriterleri.doc&ei=khzDT5WmMYz1-ganysSZCg&usg=AFQjCNGwZNRqolNzmUnvVmlsF77x9yENow

⁶ Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü

Fasıl 12 Kapanış Kriterleri ⁷:

Türkiye'nin mevcut hazırlık durumu göz önüne alındığında, Komisyon, "Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Politikası Faslına" geçici olarak kapatılabilmesi için aşağıda sıralanan kapanış kriterlerinin karşılanması gerektiği düşüncesindedir:

- Türkiye, ilgili açılış kriterinin karşılanması için verdiği taahhütlerin yerine getirilmesi de dâhil, hayvanların tanımlanması ve kayıt altına alınmasına ilişkin AB müktesebatı ile uyumlu ve tümüyle faal sistemleri uygulamaktadır.
- Türkiye, hayvansal yan ürün işletmeleri de dâhil olmak üzere, hayvansal ürün işletmelerinin iyileştirilmesi için onaylanmış bir ulusal program sunmuştur. Bu program, Türk yetkililerinin işletmelerin iyileştirilmesi sürecini izlemesine dair açık bir plan içermelidir. Süt sektörü ile ilgili olarak, ulusal program, AB kriterlerine uymayan çiğ sütün kullanımına ilişkin bir strateji de içermelidir. Türkiye, bu ulusal programın uygulamasında yeterli düzeyde ilerleme kat ettiğini göstermiş olmalıdır. Ayrıca, Türkiye, ulusal programda yer verilen, işletmelerin iyileştirilmesi sürecinin izlenmesi için yeterli insan ve mali kaynağı ayırdığını kanıtlamıştır.
- Türkiye, AB Üye Devletleri ile tâtminkar düzeyde işbirliğini güvence altına alacak şekilde, hayvan hastalıkları bildirimine ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmektedir ve AB'ye bildirim zorunlu hayvan hastalıkları için surveylans ve kontrol önlemleri uygulamaktadır. Ayrıca, AB müktesebatında yer aldığı şekilde, başlıca epizootik hastalıklar için acil eylem planları uygulamaktadır. Türkiye, önceden hazırlanmış ayrıntılı bir eradikasyon planı aracılığıyla şap hastalığına ilişkin AB müktesebatını tümüyle uygulamaktadır.
- Türkiye, bulaşıcı süngerimsi ensefalopatilerin (TSE'ler) kontrolü için, tam yem yasağı, spesifik risk materyallerinin kontrolü ve TSE testleri de dahil olmak üzere, etkili bir sistemi uyumlaştırmış ve uygulamaktadır.
- Türkiye, AB hayvan refahı mevzuatını uyumlaştırmıştır ve sektörün bilinçlendirilmiş olduğu ve söz konusu mevzuatın en geç katılım tarihinde etkin bir şekilde uygulanması için önceden yeterli düzeyde hazırlanmış olduğu güvencesini vermektedir.

Türkiye, müktesebatla uyumlu olarak, finansman da dahil olmak üzere, ilgili tüm resmi kontrollere ilişkin AB ile tümüyle uyumlu bir sistem uygulamak için gerekli idari yapıları ve özellikle faal Sınır Kontrol Noktaları kurmayı ve geliştirmeyi sürdürmektedir. Türkiye, idari kapasitesini ve altyapısını artırmayı sürdürmektedir. Türkiye, üyelik tarihinde, bu başlık altında yer alan müktesebatın tamamını doğru şekilde uygulamasını sağlayacak yeterli idari kapasiteye sahip olacağını kanıtlamıştır.

⁷ http://www.eu-un.europa.eu/articles/en/article_9890_en.htm

2.2. Bölgeyi Kapsayan Plan ve Programlar

TR72 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı⁸ dışında Bölgeyi kapsayan belli başlı proje ve programlar şunlardır;

2.2.1. Develi II. Merhale Sulama Projesi

Proje alanı, Kayseri ili Develi, Yahyalı, Yeşilhisar, İncesu ilçeleri ve bağlı köyleri içine alan Kızılırmak havzasına mansaplanan Develi Kapalı Havzasında olup, proje sahası 50.882 ha'dır. İki merhale kapsamında yürütülen projenin I. Merhalesi kapsamında, Ağçaşar Barajı ve Sulaması (10.910 ha), Kovalı Barajı ve Sulaması (3.381 ha) olmak üzere toplam 14.291 ha alan, 5,5 km Çalbalma Tüneli ve 110 km'lik tahliye tesisleri inşa edilerek, 1987 yılında işletmeye açılmıştır. II. Merhale kapsamında, yılda 102,83 hm³ suyun, Zamantı Nehrinden aktarılarak, toplam 36.591 ha sahanın sulanması planlanmaktadır. Bu çerçevede, Zamantı Regülatörü ve Derivasyon Tüneli (1 adet regülatör yapısı, 1.100 m yaklaşım kanalı, 10.700 m tünel ve 5.345 m iletim kanalından oluşan işler) 31.10.2010 tarihinde açılmıştır. Tünel vasıtasıyla Ağçaşar Barajı sulama kanallarına su takviyesi yapılarak, Sultan Sazlığı Kuş Cenetinin su ihtiyacı da karşılanmaktadır. Develi Ovası Sağ Sahil Sulamasının 8970 ha'lık kısmının yapım işi ihalesi 23.03.2011 tarihinde yapılmış olup, %12 fiziki gerçekleştirme sağlanmıştır. Develi-Yahyalı-Yeşilhisar İlçelerini kapsayan projenin 36.591 ha'lık sulama üniteleri tamamlandığında, dekar başına 330,30 TL'lik (yılda net 89 milyon TL) gelir artışı ile yaklaşık 20.000 çiftçi ailesinin sosyo-ekonomik durumunda iyileşmeler sağlanması hedeflenmektedir. (DSİ 12. Bölge Müdürlüğü, 2012).

2.2.2. Suşehri, Pusat-Özen, Şarkışla-Kanak ve İmranlı I. Merhale Sulama Projeleri

Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen ve Sivas ilinde uygulanan Suşehri sulama projesi (1976-2016), 65hm³ depolama, 10.659 ha sulama, İmranlı I. Merhale projesi (1933-2014) 62,5hm³ depolama, 9.380 ha sulama, Pusat-Özen projesi (1995-2013), 95 hm³ sulama, 10.599 ha, Şarkışla-Kanak projesi (2010-2014), 27,48hm³ depolama, 2.270 ha sulama, Sivas Yıldızeli-Nevruz projesi (2011-2015), 20,91hm³ depolama ve 5.366 ha sulama kapasitesine sahiptir (Kalkınma Bakanlığı 2012⁹).

Devam Eden İşler¹⁰

Suşehri Sulaması 3. Kısım Cazibe Sulaması İnşaatı: Gölova İlçesinde 664 ha alanın sulanması hedeflenmiştir. 24.05.2010 tarihinde ihale edilmiştir. Toplam 22.738 m HDPE, 1.799 m CTP boru imalatı, 137 adet sanat yapısı ve 2 adet yatay sondaj, S10 anakanal ve yedeklerinde toplam 0,83 km servis yolu tamamlanmıştır. Toplam harcama tutarı 3.488.953 TL olup, iş ikmal edilmiştir.

İmranlı 1. Merhale Projesi, Zara Sulaması İnşaatı: Zara İlçesi ve bu ilçeye bağlı, Tekkeköy, Kadriye, Demiryurt ve Aşağı Ekinli köylerine ait 1 357 ha alanın sulanması amaçlanmıştır. 10.11.2009 tarihinde ihale edilmiştir. Zara Hafik Sulaması Su Alma Yapısı işi tamamlanıp su kaynağı ile olan bağlantısı

⁸ www.oran.org.tr web sitesinden ulaşmak mümkündür.

⁹ Detaylı bilgilere <http://www2.dpt.gov.tr/kamuyat/ilozet.html> web adresinden ulaşılabilir.

¹⁰ DSİ 19. Bölge Müdürlüğü, 2012.

sağlandığında 1.357 ha alanı sulayacaktır. Toplam harcama tutarı 26.380.760 TL olup, iş ikmal edilmiştir.

İmranlı 1. Merhale Projesi, Zara Hafik Sulaması Su Alma Yapısı ve İletim Hattı: 9 360 ha sulayacak olan, Zara ve Hafik Sulamasının su kaynağı Çorakçiftliği HES'in kuyruksuyudur. Zara sulamasının başlangıcı, 5670 m. membaya doğru uzatılarak bu noktada yapılacak regülatör vasıtasıyla su alınacaktır. Proje kapsamında 1 regülatör yapısı, 1.920 m. tünel, 3.750 m. Ø 3000 CTP boruyla iletim hattı ve yükleme havuzu bulunmaktadır. 06.01.2012 tarihinde ihale edilmiş olup, ihale süreci devam etmektedir. 2012 Yılı ödeneği 3.000.000 TL'dir.

İmranlı 1. Merhale Projesi, Hafik Sulaması İnşaatı: Hafik İlçesi ve bu ilçeye bağlı Sulakbaşı, Günyamaç, Çimen, Yenice, Dışkapı, Canova, Yarhisar, Alçıören köylerine ait 8.003 ha alanın sulanması amaçlanmıştır. 30.11.2010 tarihinde ihale edilmiştir. Sulama şebekesinde muhtelif çaplarda 26 443 m CTP boru, 12.930 m HDPE borunun döşenmesi gerçekleştirilmiştir. Bugüne kadar yapılan toplam harcama tutarı 20.689.152 TL'dir. Fiziksel Gerçekleşme: % 49'dur. 2012 Yılı ödeneği 12.000.000 TL'dir.

Pusat Özen Projesi, Pusat-Özen Sulaması 1. Kısım İnşaatı: Hafik ovasında 10.599 ha alanın sulanması amaçlanan projenin, 1. Kısım inşaatında baraj dipsavağı ile ana şebekenin başladığı yer arasındaki 13.357 m'lik borulu iletim kanalı bölümünün inşaatı yapılacak olup, bu kapsamda 257 ha cep arazilere de su verilecektir. 14.06.2010 tarihinde ihale edilmiştir. Ana iletim hattında 12 919 m CTP ve Y0, Y01, Y02, Y05 hatlarında toplam 14.422 m çeşitli çap ve basınçta HDPE-100 boru döşenmiştir. Toplam 157 adet sanat yapısı, 2 adet basınç kırıcı yapısı yapılmıştır. Bugüne kadar yapılan toplam harcama tutarı 20.137.758 TL olup, iş ikmal edilmiştir.

Pusat Özen Projesi, Pusat-Özen Sulaması 2. Kısım İnşaatı: Sulama alanı 10.342 ha'dır. 11.07.2011 tarihinde ihale edilmiş olup, 03.02.2012 tarihinde başlamıştır. 2017'de bitmesi beklenmektedir. 2012 Yılı Yatırım programında 9.344.606 TL nakit ile yer almaktadır.

Kanak Projesi, Kanak Barajı: Baraj inşaatında rölekasyon yolu, baraj malzeme ve servis yollarının tamamı bitirilmiştir. Memba ve mansap batardoları ve derivasyon kondüvisi imalatı da tamamlanarak su, derivasyon kanalına çevrilmiş, Cut-off ve sıyırma kazıları ve enjeksiyon işleri bitirilmiştir. Gövde dolgu imalatlarında %32, dolusavak beton imalatlarında %55 gerçekleşme sağlanmış olup imalatlar devam etmektedir. Projenin 2013 tarihinde bitirilmesi hedeflenmektedir.

Kanak Projesi, Kutanozü Regülatörü ve İletim Hattı: 29.04.2011 tarihinde 01.07.2011 tarihinde başlamıştır. Bu kapsamda 1 adet regülatör ve Yapıaltın Barajına su temin eden 6 km uzunluğundaki iletim kanalının yükseltilmesi gerçekleştirilecektir. 698.346 TL harcama ile % 58 fiziki gerçekleşme sağlanmıştır. Projenin 22.09.2012 tarihinde bitirilmesi hedeflenmektedir. 2012 Yılı ödeneği 525.246 TL'dir.

Kanak Projesi, Kanak Sulaması: Sulama alanı 2.313 ha'dır. 13.04.2012 tarihinde ihale edilmiş, 29.06.2012 tarihinde işe başlanmıştır. Sözleşmeye göre iş bitim tarihi 2014'tür. 2012 yatırım programında 2.200.000 TL nakit ile yer almaktadır.

Nevruz Projesi, Nevruz Barajı: Barajın depolama hacmi NSS de 20,91 hm³ olup, sulama alanı 5 366 ha'dır. 2012 Yılı Yatırım Programında 55.000.000 TL keşif ve 1.000.000 TL nakit bedeli ile yer almaktadır. Proje yapım işi tamamlandığında, yapımının 2012 Yılı içerisinde ihale edilmesi planlanmaktadır.

2.2.3. Yozgat-Musabeyli ve Gelingüllü Sulama Projesi

Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen ve Yozgat ilinde 2007-2015 yılları arasında uygulanan proje ile 1850 ha alanın sulamaya açılması beklenmektedir. 1985-2015 yılları arasında uygulanan Gelingüllü Sulama Projesiyle ilgili (Kalkınma Bakanlığı, 2012¹¹) çalışmalar ise sürdürülmektedir.

2.2.4. Deveci Havzası Meyvecilik Entegrasyon Projesi

Yozgat Kadışehri ilçesi, Kabalı Köyünde toplam 10.920 da alanda olmak üzere iki etapta uygulanmaktadır. Henüz 2. Etapı başlamayan projenin, toplam 5640 da'lık 1. Etapının 4.991 da'lık bölümünde (236 çiftçi arazisinin birleştirilmesiyle) ihracata yönelik meyve üretimi amacıyla bodur meyve bahçesi kurulmuştur. Çiftçilerin bir araya gelerek arazilerini meyve bahçesine dönüştürmeleri sonucunda başlayan projenin bölge ekonomisi yanında sosyal kalkınma hedeflerine de olumlu katkıda bulunması beklenmektedir. Projeye dahil olanlarca kurulan "Bozok Tarım Ürünleri Üretim Paketleme ve Ticaret Anonim Şirketi" aracılığı ile temin edilen 50 bin adet kiraz, 350 bin adet yarı bodur ve tam bodur elma fidanı proje alanına dikilmiş, damla sulama yöntemiyle sulanmaktadır. Projenin soğuk hava deposu, meyve suyu, reçel fabrikası ve nakliye sektörü gibi bir çok bağlı ve yan endüstri alanını tetiklemesi beklenmektedir (Kadışehri Kaymakamlığı, 2011).

2.2.5. IFAD Projesi: Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi

Gülçubuk vd. (2004) tarafından ve IPARD Programında (2011) bildirildiği üzere;

1991-2001 yılları arasında uygunan projenin toplam bütçesi, 32,80 milyon €'dur. Projenin amacı, kırsal altyapının geliştirilmesi ile hayvansal ve bitkisel üretimde üretkenliğin artırılarak çiftçi gelirinin ve yaşam standartlarının yükseltilmesidir. Hedefi, en yoksul kırsal nüfusun kendi yaşam koşullarında sürdürülebilir iyileşmeler oluşturmaları için elverişli doğal kaynakları kullanmalarını sağlamaktır. Proje faaliyetleri kırsal alana yönelik tarım, hayvancılık, sulama, ormancılık, köy yolları ve köy içme suları gibi alanlarda verimlilik, üretim artışı ve altyapının geliştirilmesi amacıyla 640 köyde uygulanmış ve 30.000 haneyi kapsamıştır.

1990-97 yılları arasında, Yozgat'ın kırsal alanlarındaki nüfus azalması ülke ortalamasının altında kalarak sırasıyla % 0,14 ve % 0,69 olarak gerçekleşmiştir. Projenin GSYİH'ye yaptığı katma değer 1990 ve 1999 yılları arasında 52'den 57 seviyesine yükselmiştir.

2.2.6. IFAD Projesi: Sivas-Erzincan Kalkınma Projesi

Gülçubuk vd. (2004), Sivas 2003-2011 (2011) ve IPARD Programında (2011) ve Sivas İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü (2012) tarafından bildirildiği üzere;

Projenin genel amacı; tarımsal üretkenliğin ve proje illerinin az gelişmiş bölgelerindeki kırsal yoksul halkın gelir düzeyinin sürdürülebilir şekilde artırılmasıyla göçün önlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda projenin hedefleri;

¹¹ Detaylı bilgilere <http://www2.dpt.gov.tr/kamuyat/ilozet.html> web adresinden ulaşılabilir.

- Sivas ve Erzincan illerinin en az gelişmiş kısımlarında tarımsal verimliliği ve kırsal fakirlerin gelir düzeylerini artırmak;
- Kırsal istihdam fırsatlarının genişletilmesi ve küçük çiftçileri bireysel veya gruplar halinde girişimde bulunmaya teşvik etmek;
- Sosyal ve üretime ilişkin alt yapıyı iyileştirmek;
- Kırsal kesimdeki yoksul halk ile doğrudan ilişkili olan kurumları, kendi kendine yetecek şekilde oluşturulması ve güçlendirmek;
- Kırsal kesimdeki kadın ve erkek yoksul halkın yaşam koşullarının iyileştirilmesini sağlamaktır.

Projenin toplam bütçesi; 7,07 Milyon ABD \$'ı iç kaynak, 22,97 Milyon ABD \$'ı (13,08 Milyon ABD \$'ı IFAD, 9,90 Milyon ABD \$'ı OPEC) dış kaynak olmak üzere 30,04 Milyon ABD \$'ıdır.

Küçük aile işletmelerinin desteklenmesi, sosyal ve tarımsal altyapının iyileştirilmesi ve kırsal yaşam standartlarının iyileştirilmesi yoluyla kırsal göçün önlenmesini hedefleyen projenin bileşenleri;

- Kurumsal kapasitenin geliştirilmesini, kooperatiflerin kalkındırılmasını, köy kooperatifleri yöneticilerinin eğitilmesini ve topluluk ve kooperatif girişim fonunun oluşturulmasını kapsayan Topluluk ve Kooperatif Kalkındırma,
- Bitkisel üretimin, tarımsal ormancılığın ve hayvansal üretimin geliştirilmesini kapsayan Tarımsal Kalkınma,
- Proje Yönetimi ve Desteği şeklindedir.

Proje faaliyetleri, 120'si Sivas'ta, 80'i Erzincan'da olmak üzere 200 fakir köyde hazırlanan köy kalkınma planları çerçevesinde uygulanmaktadır. Projenin Sivas'ta yürütülen ana faaliyetleri ise aşağıda sunulmuştur;

Demonstrasyon Faaliyetleri

- 2006 yılında proje köylerinden olan Yıldızeli-Büyükakören ve Altınyayla-Başyayla köylerinde 15 dekar arazi üzerinde demonstrasyon çalışmaları yapılmıştır. Sivas şartlarında yetiştirilebilecek 27 adet yeni tescil edilmiş buğday çeşidi temin edilmiş ve ekimi yapılmıştır. Bu yolla daha yüksek verimli yeni çeşitler tanıtılmıştır.
- Nadas alanlarının daraltılması ve münavebeli ekim sistemine geçilmesini sağlamak amacıyla proje köylerinde 30 dekar nohut ve 30 dekar yeşil mercimek demonstrasyonu, gelir artırıcı faaliyetler kapsamında karışık sebze yetiştiriciliği demonstrasyonu, alternatif tarım ürünleri üretmek ve ürün çeşitliliği yaparak çiftçilerin gelir seviyelerini artırmak amacıyla 8 proje köyünde toplam 32 dekar alanda Sivas şartlarına uygun focus çeşidiyle triticale demonstrasyonu, 100 dekar alanda silajlık mısır demonstrasyonu, proje köylerinden şimdiye kadar hiç korunga üretimi yapılmamış olan Zara ilçesi Göhertaş köyünde 5 dekar alanda korunga demonstrasyonu, Ulaş ilçesi Kurtoğlu köyünde de 5 dekar yonca demonstrasyonu gerçekleştirilmiştir.

Tarımsal Geliştirme Faaliyetleri

- 2007 yılında proje köylerinde kaba yem açığını kapatmak amacıyla yonca ve korunga tohumu dağıtmak suretiyle 7.500 dekar yonca, 7.000 dekar korunga, 165 dekar silajlık mısır ve 2.035 dekar triticale ekimi yaptırılarak geliştirme faaliyetleri gerçekleştirilmiştir.
- Gelir artırıcı faaliyetler kapsamında 2007 yılında 100.000 adet domates, 70.000 adet hıyar, 100.000 adet biber fidesi, 500 kg fasulye, 25 kg maydanoz ve 65 kg marul tohumu alınarak toplam 150 dekar alanda sebze yetiştiriciliği yapılmıştır. Yine proje köylerinde 50 dekar nohut ve 30 dekar yeşil mercimek üretimi gerçekleştirilmiştir.

- 2007 yılında proje köylerinde alternatif gelir kaynakları yaratmak ve aile düzeyinde kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ilimiz şartlarına uygun elma, armut, vişne, kiraz, kayısı, şeftali, ceviz, dut çeşitlerinden oluşan 20.000 adet fidan dağıtılarak meyvecilik teşvik edilmiş ve bazı köylerde de kapama meyve bahçesi tesis edilmiştir.

Eğitim Faaliyetleri

- Proje köylerinde kadın, erkek ve çocuk grupları olmak üzere tarımsal mekanizasyon, gübreler ve toprak tahlili, genel meyvecilik ve sebzeçilik, toprak numunesi alımı, suni tohumlamanın önemi, hayvancılık ve yem bitkisi yetiştiriciliği, bulaşıcı hastalıklar ve korunma yolları, burusella hastalığı ve korunma, pastörize sütten peynir ve tereyağı yapımı, kırım kongo kanamalı ateşi hastalığı ve korunma, güvenli gıda tüketimi, iyotlu tuz kullanımı, ana çocuk sağlığı ve çocuk besleme, ağız ve diş sağlığı, okul çağında beslenme kültürü, kişisel temizliğin önemi gibi konularda eğitim verilmiştir.
- Proje köylerinde hayvancılık yapan çiftçilerin teknik bilgilerini artırmak, uygulamada yaptıkları yanlış ve eksikleri gidermek amacıyla Bursa Karacabey’de bulunan bir eğitim merkezinde 25’er çiftçinin katıldığı üçer günlük 14 grup çiftçi eğitim gezisi düzenlenerek 350 çiftçinin eğitimi sağlanmıştır.
- 2007 yılında proje köylerinde arıcılık yapan çiftçilerin teknik bilgi ve becerilerini artırmak amacıyla İzmir Menemen Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsünde “Temel Arıcılık ve Ana Arı Üretimi” konulu kursa 12 gün süre ile 25 çiftçi katılmıştır.
- 2007 yılında proje köylerinde arıcılık yapan çiftçilerin teknik bilgi ve becerilerini artırmak amacıyla Artvin Borçka Camili Köyü Macahel Arıcılık İşletmesine 25 kişinin katıldığı 3 günlük eğitim gezisi gerçekleştirilmiştir.
- 2009 yılında Hazırlanan Arıcılık Stratejik Yatırım Planı kapsamında 20 arıcının Mersin Alata Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsünde 5 günlük temel arıcılık, arı bakımı ve arı hastalıkları, arı ürünleri çeşitlendirilmesi ile ana arı üretimi konularında düzenlenen teknik eğitim gezisine katılımı sağlanmıştır.

Köy Geliştirme ve Sosyal Altyapı Faaliyetleri

- 2005 yılında proje köylerinde uygun gübrelemenin tespit edilmesi için, toprak tahlili yapılması amacı ile İl Müdürlüğü toprak tahlil laboratuvarına 22 kalem alet-makine ve kimyasal madde alımı yapılmıştır.
- Proje köylerinde yapılan demonstrasyon ve geliştirme faaliyetlerinde kullanılmak üzere 8 adet yonca ekim mibzeri, 1 adet hububat ekim mibzeri, 1 adet pnömatik özel ekim mibzeri, 1 adet balya makinesi, 1 adet silaj makinesi ve 1 adet burğu makinesi alınarak köylerin kullanıma tahsis edilmiştir.
- Meralarda kit su kaynaklarının hayvanların su ihtiyaçlarının giderilmesinde daha verimli kullanılması için 1.000 adet sıvat ve su kaynağı için gerekli olan su boruları köylere teslim edilmiştir.
- Köylerde sağlık yönünden eksikliği hissedilen altyapı faaliyetleri çerçevesinde Altınyayla-Mutubey, Gümüşdiğin, Başyayla, Hafik- Beydili, Ulaş-Gürpınar, Karacalar, Yağdonduran, Yıldızeli- Çağlayan, Yukarıçakmak, Eski Subaşı, Yeni Subaşı, Yukarı Ekecik, Eşmebaşı, Yolkaya, Kangal Yellice köylerinden oluşan 15 köyün foseptik (doğal arıtmalı) ve kanalizasyon sistemleri yapılmış olup yaklaşık maliyeti 4.300.000 \$’dır. Proje kapsamında 63.320 metre kanalizasyon yapılmıştır ve bu altyapı çalışmalarından 9.000 kişi yararlanmaktadır.
- 2009 ve 2010 yıllarında İl Özel İdaresi ile arazi yollarının bakım ve onarımı için yapılan protokol ile Hafik Yeniköy ve Beydili köyleri, İmranlı Maden köyü ve Yıldızeli İslim köyünün arazi yollarının bakım ve onarımı tamamlanmıştır. Bu çalışma ile 40 km arazi yolu yapılmış ve ₺270.000 harcanmıştır.
- 2010 yılında sosyal altyapı kapsamında Hafik İlçesi Acıpınar Köyüne 50m³ kapasiteli su deposu inşaatı tamamlanmış, 24.800 \$ harcanmıştır.

- Sosyal altyapı ve küçük inşaat işleri kapsamında ise İmranlı ilçesi Dağyurdu, Hafik ilçesi Tuzhisar köyü ve Kangal ilçesi Hüyüküyurt köyüne köy fırını yapımı işleri bitmiş olup geçici kabulleri yapılmıştır. Toplam maliyeti 63.900 \$'dır.
- Büyük inşaat işleri kapsamında Yıldızeli Çağlar Göleti sulaması, Altınyayla Göleti basınçlı kapalı borulu sitem sulaması ile ilgili proje ihalesi yapılmıştır. Hazırlanan projelere göre ihale işlemleri tamamlanmış olup yüklenici firma saha çalışmalarına devam etmektedir. Proje bittiğinde Yıldızeli'nde 6590 dekar, Altınyayla'da ise 8620 dekar alan kapalı sistemle sulanmış olacaktır.

Hibe Uygulamaları

- 2007 yılı sonunda projede konsept değişikliğine gidilmiş olup, yeni konseptte göre sektör analizleri yapılmış, başlangıçta en önemli iki sektör olarak süt sığırcılığı ve arıcılık tespit edilmiştir.
- Süt Stratejik Yatırım Planının amaçları doğrultusunda ilk olarak Sivas Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği ile protokol yapılarak tüm birlik üyelerine ücretsiz suni tohumlama hizmeti sağlanmıştır. Bu iş için 2009 yılında 1.350 doz sperma alımı ve altı aylık veteriner hekim ücreti karşılanmıştır. 2010 yılında ise 7.000 doz sperma alımı gerçekleştirilmiştir.
- İlimizdeki süt sığırcılığını geliştirmek amacıyla hibe programı kapsamına alınan ekonomik yatırım ile ilk etapta Sivas Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliğine, birliğin süt toplama organizasyonunu güçlendirmek için değişik ebatlarda toplam 17 ton kapasiteli 22 adet süt soğutma tankı ve 1 adet kamyon ile üzerinde 12 tonluk süt taşıma kapasitesi olan tanklar alınarak hizmete sunulmuş, bunlar için toplam 170.000 TL hibe desteği verilmiştir. 2010 Mayıs ayında projeyi denetleyen misyonun bu faaliyeti çok yararlı ve sürdürülebilir bulması nedeni ile 260.000 \$ ek kaynak ayrılmış olup, bu kaynak ile değişik ebatlarda toplam 61 ton kapasiteli toplam 37 süt soğutma tankı alımı yapılmıştır.
- Süt sığırcılığı ve arıcılık konularında hazırlanan bu stratejik yatırım planları kapsamında üç dönem hibe duyurusuna çıkmış olup üçüncü döneme ait değerlendirmeler devam etmektedir. Tamamlanan iki döneme ait gerçekleştirmeler aşağıdadır.

Tablo 3. Süt Sığırcılığı ve Arıcılık Stratejik Yatırım Gerçekleşmeleri

Hibe Konusu	Yararlanıcı Sayısı	Hibe Tutarı (TL)
1.Hibe Duyurusu		
Süt Sağım Makinesi	16	11.972,06
Yem Ezme / Kırma Makinesi	47	107.345,50
Yarı Açık Ahır Yapımı	20	611.660,00
Ahır Modernizasyonu	6	183.600,00
Polen Tuzaklı Arıkovanı	95	467.500,00
Arıcı Alet Ekipmanları	15	72.568,75
Arıcı Barınağı	8	28.900,00
Süt Syp Ekonomik Yatırım	1	170.000,00
Ara Toplam	210	1.653.546,31
2.Hibe Duyurusu		
Yarı Açık Ahır Yapımı	57	1.744.200,00
Genel Toplam	267	3.397.746,31

Kaynak: Sivas İl Gıda ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2012

2.2.7. Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi (2004-2012)

Kayseri 2003-2011 (2011), Sivas 2003-2011 (2011), IPARD Programında (2011) ve Kayseri ve Sivas İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü (2012) tarafından bildirildiği üzere;

Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi birçok kurumun müşterek çalışması ile yürütülen bir projedir. İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, İl Çevre Orman Müdürlüğü, İl Özel İdaresi (Köy Hizmetleri) v.s. kurum ve kuruluşların ortak hareket etmesi ile belirlenen havzalarda her kurum önceden analizi yapılarak belirlenen çalışmaları gerçekleştirmektedir. Bu proje kapsamında havza içerisinde yer alan üreticilerin öncelikli istekleri doğrultusunda proje yürütücülerinin yaptıkları planlamalar ile bölge ihtiyaçları belirlenmekte ve üreticilerin temel girdilerinin bir miktarı temin edilerek uygun tarım teknikleri ile üretim yapılmaktadır. Dünya Bankası kaynaklı projenin toplam maliyeti 36,5 milyon €'dur. 2004 yılında başlayan projede 15,7 milyon dolar kaynakla, Amasya, Samsun, Tokat, Çorum, Kayseri ve Sivas illerindeki 28 adet mikro havzada sürdürülebilir doğal kaynak yönetiminin ve katılımcı planlamanın sağlanması, doğal kaynaklara baskının azaltılması, çevreyle dost tarım ve ormancılık faaliyetlerinin benimsenmesi amacıyla uygulanan bir projedir.

Proje kapsamında, küçük ölçekli sulamanın, kuruda arazi teraslamanın, bahçecilik ve arıcılık işlerinin kapsamını genişletme, yerel hayvancılığı geliştirme faaliyetleri de dahil olmak üzere yerel halka aile gelirini artırıcı faaliyetlerin gerçekleştirilmesine yardım edilmiştir. Ayrıca, Karadeniz'e dökülen sulardaki kirliliğin ölçülmesi ve önlenmesi için gerekli tedbirler alınması da proje kapsamındadır. Faaliyetler, nadası azaltmayı, mera alanlarında rehabilitasyonu, demonstrasyonu, sulanan tarım alanlarında yem bitkileri üretimini, kuru tarım alanlarında arıcılık ve bağ bahçe faaliyetlerini, marjinal tarım alanlarının doğru kullanımını ve ağaçlandırmayı kapsamaktadır.

Sivas özelinde, Bozulmuş Doğal Kaynakların Rehabilitasyonu, Gelir Artırıcı Faaliyetler, Bilinçlendirme ve Kapasite Oluşturma ve Proje Yönetim ile Destek Hizmetleri kapsamında; Sivas İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğüne hâlihazırda Yıldızeli İlçesi İslim Boğazı Mikro Havzası, Altınyayla Kantan Deresi Mikro Havzası, Kangal Çermik Dere Mikro Havzası ve Hafik Tuzla Deresi Mikro Havzasında da çalışmalar devam etmektedir. Detaylı olarak yapılan çalışmalarsa şu şekildedir;

2006 yılında; 10.000 kg korunga, 200 kg silajlık mısır, 800 kg yonca, 50 kg ayçiçeği, 30 kg kanola, 500 kg kuru fasulye, 100 kg yeşil mercimek, 1.000 kg nohut tohumu dağıtılarak ekiminin yapılması sağlanmıştır. 400 adet yarı bodur elma, 200 adet vişne, 1.200 adet ceviz, 200 adet kiraz, 50 adet armut fidanı dağıtılarak dikilmesi sağlanmıştır. 10.000 kg di-amonyum fosfat, 10.000 kg amonyum nitrat, 1.000 kg kompoze gübre dağıtılmıştır. 20.000 aşılı domates, 1.000 biber, 2.000 aşılı karpuz fidesi dağıtılmıştır. 2007 yılında; 150 adet arılı kovan dağıtılmıştır. 39.000 aşılı domates, 6.500 aşılı karpuz, 74.000 çilek fidesi dağıtılmıştır. 450 yarı bodur elma, 1.400 ceviz, 360 şeftali, 360 armut fidanı dağıtılmıştır. 15.000 kg korunga, 100 kg silajlık mısır, 2.000 kg yonca tohumu dağıtılmıştır. 14 adet sıvat yapılmıştır. 500 kg mono amonyum fosfat, 500 kg (20+20+0+%1 Zn) gübresi dağıtılmıştır. 2008 yılında; 60 adet arılı kovan dağıtılmıştır. 25.000 adet aşılı domates, 9.500 adet aşılı karpuz fidesi dağıtılmıştır. 5.000 kg korunga, 2.300 kg yonca, 150 kg silajlık mısır, 50 kg hayvan pancarı tohumu dağıtılmıştır. 15 adet sıvat yapılmıştır. 2009 yılında; 27.000 adet aşılı domates, 4.050 adet aşılı karpuz, 25.000 adet çilek fidesi dağıtılmıştır. 5.000 kg korunga, 1.500 kg yonca, 50 kg hayvan pancarı tohumu dağıtılmıştır. 2010 yılında; 26.000 adet aşılı domates, 2.325 adet aşılı karpuz, 54.000 adet çilek fidesi dağıtılmıştır. 14.000 kg korunga, 1.400 kg yonca, 56 kg hayvan pancarı tohumu, 1.850 kg nohut, 90 adet arı kovanı dağıtımı yapılmıştır. 2011 yılında; 12 ton korunga, 1 ton yonca, 50 kg. hayvan pancarı dağıtımı yapılmıştır. Kontrol ve eğitim çalışmaları devam etmektedir.

Kayseri özelinde, Bozulmuş Doğal Kaynakların Rehabilitasyonu, Gelir Artırıcı Faaliyetler, Bilinçlendirme ve Kapasite Oluşturma ve Proje Yönetim ile Destek Hizmetleri sağlanmıştır.

Kayseri’de çalışmaların yapıldığı köylerde proje kapsamında rehabilitasyon faaliyetleri ve gelir getirici faaliyetler uygulanmıştır. Rehabilitasyon faaliyetleri olarak orman dışı alanlarının rehabilitasyonu, marjinal tarım alanlarının doğru kullanımı, nadas azaltma gibi faaliyetler uygulanmıştır. Gelir getirici faaliyetler olarak suluda bağ-bahçe tesisi, suluda yem bitkisi üretimi, demonstrasyonlar, arıcılık gibi faaliyetler uygulanmıştır. Ayrıca eğitim yayım çalışmaları yapılmıştır.

Projenin uygulandığı köylerde şu ana kadar rehabilitasyon faaliyetlerinde; orman dışı mera alanlarının ıslahı kapsamında 11800 kg gübre atılmış ve 22 adet sac sıvat yaptırılmıştır. Nadas alanlarının azaltılması faaliyetlerinde 40500 kg korunga tohumu, 14000 kg Macar fiğ tohumu, 14000 kg nohut tohumu, 500 kg kuru fasulye tohumu, 30700 kg tritikale tohumu, 45000 kg buğday tohumu, 30000 kg arpa tohumu dağıtılmıştır.

Gelir getirici faaliyetler olarak suluda yem bitkisi üretimi için 11000 kg yonca tohumu, suluda bağ bahçe tesisi için 22500 adet yarı bodur elma fidanı, 14150 adet yarı bodur kiraz fidanı, 4000 adet ceviz fidanı, 10000 adet asma fidanı ve 250 adet tam bodur elma fidanı, 990 adet arılı kovan dağıtımı yapılmıştır. Ayrıca 2 havza köyüne 2 adet anıza direk ekim makinesi verilmiştir. 2012 yılında da 35 adet galvenizli saç sıvat havza köylerine dağıtımı yapılmıştır.

2.2.8. Çevre Amaçlı Tarımsal Arazilerin Korunması Projesi (ÇATAK)

Tarım Kanunu çerçevesinde; tarımsal arazilerde toprak ve su kalitesinin korunması, yenilenebilir doğal kaynakların sürdürülebilirliği ve yoğun tarımsal faaliyetlerin olumsuz etkilerinin azaltılmasına yönelik gerekli kültürel tedbirlerin alınması amacıyla, Çevre Amaçlı Tarımsal Arazilerin Korunması (ÇATAK) Programı uygulanmaktadır (Sivas İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü 2012).

Kayseri 2003-2011 (2011), Sivas 2003-2011 (2011)’de ve Kayseri ve Sivas İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü (2012) tarafından bildirildiği üzere,

2006–2008 yıllarında Kırşehir, Kayseri, Isparta ve Konya; 2009 yılında, Kahramanmaraş, Niğde, Karaman, Çanakkale ve Nevşehir, 2010 yılında, Adana, Amasya, Aksaray, Burdur, Bilecik, Diyarbakır, Denizli, Mersin, Samsun, Sivas illeri ve Konya Kapalı Havzası; 2011 yılından itibaren ise Çorum, Edirne, Manisa, Tokat, Ankara, Aydın illeri projeye dahil edilmiştir. 2012 yılında proje kapsamına Adıyaman ve İzmir illeri de alınmıştır.

Proje kapsamında destekleme yapılacak alanların kategorilerine göre, (I. Kategori: minimum toprak işlemeli tarım uygulamaları, II. Kategori: toprak ve su yapısının korunması ve erozyonun engellenmesine yönelik uygulamalar ile arazinin boş bırakılması uygulamaları ve III. Kategori: çevre dostu tarım teknikleri ve kültürel uygulamaları) dekara 30 TL, 60 TL ve 135 TL olmak üzere destek verilmektedir.

Sivas ilinde 2010 yılında 13 üretici toplam 618 da alanda 37.092 TL destekleme ödemesi almıştır. 2011 yılında 35 üretici 4276 da arazide 329,280 TL destekleme ödemesi almıştır. Kayseri ilinde ise 2010 yılında 299 üretici toplam 10.139 da alanda 1.198.844 TL destekleme Ödemesi alırken, 2011 yılında 383 üretici toplam 12.065 da alanda 1.446.368 TL destekleme ödemesi almıştır.

2.2.9. IPARD Programı

Avrupa Birliği (AB), PHARE, ISPA, SAPARD, CARDS gibi farklı programlar kapsamında sağladığı yardım paketini 2007 yılı sonrasında tek bir araç altında toplamıştır. Bu çerçevede Avrupa Birliği, 2007-2013 döneminde aday ve potansiyel aday ülkelere katılım öncesi dönemde sağladığı fonları, 17 Temmuz 2006 tarihli 1085/2006 sayılı Konsey Tüzüğü ile yürürlüğe giren ve 1 Ocak 2007 tarihinden itibaren uygulamaya geçen Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (Instrument for Pre-accession Assistance-IPA)

kapsamında sağlamaktadır. IPA'nın 5. bileşeni Kırsal Kalkınma kapsamında AB fonlarının kullanılmasını sağlamak amacıyla 18.05.2007 tarih ve 26526 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun"la Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu kurulmuştur. Yetki devrini 2011 yılı içerisinde alan söz konusu kurum, Yönetim Otoritesince (Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Kırsal Kalkınma Daire Başkanlığı) hazırlanan, onaylanmış IPARD Programını uygulamaktadır.

İlk fazda, Yozgat ve Sivas'ın da aralarında bulunduğu 20 ilde İl Koordinatörlüğü kurulmuş, ulusal akreditasyonun ardından yetki devri alınmıştır. İkinci fazda 22 il için İl Koordinatörlüklerinin kurulum süreci devam etmektedir.

Tablo 4. IPARD Programının Uygulanacağı İller

Birinci Faz IPARD Programının Uygulanacağı İller							
1	Afyon	6	Erzurum	11	Malatya	16	Ordu
2	Amasya	7	Isparta	12	Hatay	17	Tokat
3	Balıkesir	8	Kahramanmaraş	13	Samsun	18	Trabzon
4	Çorum	9	Kars	14	Sivas	19	Van
5	Diyarbakır	10	Konya	15	Şanlıurfa	20	Yozgat
İkinci Faz IPARD Programının Uygulanacağı İller							
1	Ağrı	7	Bursa	13	Giresun	19	Mersin
2	Aksaray	8	Çanakkale	14	Karaman	20	Muş
3	Ankara	9	Çankırı	15	Kastamonu	21	Nevşehir
4	Ardahan	10	Denizli	16	Kütahya	22	Uşak
5	Aydın	11	Elazığ	17	Manisa		
6	Burdur	12	Erzincan	18	Mardin		

2007–2013 döneminde AB tarafından kırsal kalkınmanın desteklenmesi için ülkemize 874 milyon € hibe sağlanması, 292 milyon €'luk ulusal katkı payı ile toplam 1 Milyar 166 milyon €'nun kırsal alanların kalkındırılması için kullanılması öngörülmektedir. Hibe miktarı koşullara göre %50-%65 arasında değişmektedir.

IPARD Programı, belirlenen illerde 3 eksen kapsamında belirlenen tedbir ve alt tedbirden oluşmaktadır (Tablo 5). Tedbir 2 ve 3'ün ikinci fazda uygulanması beklenmektedir. Kurum ilk kez 2011 yılı içerisinde çağrıya çıkmıştır. Sivas ve Yozgat illerinde 30 projeye sözleşme imzalanmıştır¹².

¹² 25.07.2012 tarihi itibarıyla ilgili kurumun web sitesinde ilan edilen projeler sikkate alınmıştır.
<http://www.tdkk.gov.tr/ImzalananaSozlesmeler.aspx>

Tablo 5. Öncelik Eksenleri ve Tedbirlerin Aldıkları Paylar

	AB Katkısı	
	2007-2012	2013
Öncelik Eksenleri ve Tedbirler	%	%
Öncelik Eksen 1- Pazar verimini iyileştirme Topluluk Standartlarını uygulama	% 70,4	% 69,5
Tedbir 101 tarım işletmelerine yönelik yatırımlar	% 40,0	% 40,0
Tedbir 103 tarım ve balıkçılık ürünlerinin işleme ve pazarlamasına yönelik yatırımlar	% 24,6	% 23,5
Tedbir 102 üretici gruplarına destek	% 5,8	% 6,0
Öncelik Eksen 2- Tarım çevre tedbirleri ve Leader'in uygulanması için hazırlık faaliyetleri	% 1,9	% 2,5
Tedbir 201 çevre ve kırsala ilişkin eylemlerin uygulanmasına hazırlık	% 3,0	% 4,0
Tedbir 202 yerel kırsal kalkınma stratejilerinin hazırlanması ve uygulanması	% 22,7	% 22,0
Öncelik eksen 3- kırsal ekonominin geliştirilmesi (1)	% 22,7	% 22,0
Tedbir 302 kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi	% 2,0	% 2,0
Tedbir 4- Teknik destek		
Toplam	% 100	%100

Kaynak: IPARD Programı

Sivas ve Yozgat'ta uygulama dönemlerine göre, uygulanacak tedbir ve alt tedbirler Tablo 6'da yer almaktadır.

Programın söz konusu fonlardan yeterli ölçüde faydalanılması halinde, Sivas ve Yozgat illerinde kırsal kalkınmaya önemli katkı sağlaması beklenmektedir. Ancak program Sivas'ın tamamı ve Kocasinan, Melikgazi ve Talas ilçeleri istisnasıyla tamamen kırsal olarak değerlendirilebilecek Kayseri ilini kapsamamaktadır. Ayrıca, Yozgat'da da tüm tedbirler bazında uygulanmamaktadır. Bu bağlamda, su kaynakları bakımından önemli bir potansiyel taşıyan Yozgat için kültür balıkçılığının geliştirilmesiyle ilgili tedbirlerin program kapsamına alınması sektörün bölgede gelişimi açısından önemlidir.

Tablo 6. Sivas ve Yozgat'ta IPARD Programı Kapsamında Uygulanacak Tedbir ve Alt Tedbirler

1. Uygulama Dönemi				
Tedbir Kodu-Adı	Alt Tedbir Kodu		Sivas	Yozgat
101- Tarımsal İşletmelerin Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik Yatırımlar	101-1	Süt Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım	X	X
	101-2	Et Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım	X	X
		Kırmızı Et		
		Beyaz Et		
102- Üretici Gruplarının Kurulmasına Destek			X	X
103- Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanmasının Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik Yatırımlar	103-1	Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	X	X
	103-2	Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	X	X
		Kırmızı Et		
		Beyaz Et		
103-3	Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Pazarlanması			
	103-4	Su Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	X	
302- Kırsal Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesine Yönelik Yatırımlar	302-1	Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi	X	
	302-2	Yerel Ürünler ve Mikro İşletmelerin Geliştirilmesi	X	
	302-3	Kırsal Turizm	X	
	302-4	Kültür Balıkçılığının Geliştirilmesi	X	

Kaynak: tkdk.gov.tr

2.2.10. Havza Bazlı Destekleme Sistemi

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (mülga Tarım ve Köyişleri Bakanlığı) tarafından 2010 yılında uygulamaya konulan ve Türkiye'nin 30 havzaya bölünerek 16 üründe (arpa, aspir, ayçiçeği, buğday, çavdar, çay, çeltik, kuru fasulye, kanola, mercimek, mısır, nohut, pamuk, soya, yulaf ve yağlık zeytin) çiftçilerin desteklemelerden yararlandırılması öngörülen sistemde Kayseri, Sivas ve Yozgat illerinin dahil olduğu havzalar aşağıda sunulmuştur. Fark ödemesi desteği şeklinde verilen 2012 yılı miktarları Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 7. Havza Bazlı Destekleme Sistemi-Destek Miktarları

Sıra No	Desteğe Konu Ürünler	Birime Destek (Kırş/Kg)
1	Yağlık Ayçiçeği	24
2	Kütlü Pamuk (yurt içerisinde üretilen sertifikalı tohumları kullananlar)	46
3	Soya Fasulyesi	50
4	Kanola	40
5	Dane Mısır	4
6	Aspir	40
7	Zeytinyağı	50
8	Buğday	5
9	Arpa, Çavdar, Yulaf, Triticale	5
10	Çeltik, Kuru Fasulye, Nohut, Mercimek	10
11	Çay	12

Kaynak: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/05/20120507-3.htm>

İllerin dahil olduğu havzalar ve bu havzalarda desteklenecek ürünler ise şu şekildedir (Tablo 6);

Tablo 8. Havza Bazlı Destekleme Sistemi-TR72 Bölgesi İlleri Kapsamında Desteklenecek Ürünler

Havza	TR72 İlleri*	İlçe	Desteklenecek Ürünler
Erciyes Havzası	Kayseri	Akkışla, Bünyan, Develi, Felahiye, Hacılar, Kocasinan, Melikgazi, Özvatan, Pınarbaşı, Sarioğlan, Talas, Tomarza	Arpa, Aspir, Buğday, Çavdar, Dane, Mısır, Kanola, Kuru Fasulye, Mercimek, Nohut, Triticale, Yağlık Ayçiçeği, Yulaf
	Sivas	Altınyayla, Gemerek, Hafik, Kangal, Merkez, Sarkışla, Ulaş, Yıldızeli	
	Yozgat	Akdağmadeni, Çayıralan	
Orta Kızılırmak Havzası	Kayseri	İncesu, Yeşilhisar	Arpa, Aspir, Buğday, Çavdar, Çeltik, Dane Mısır, Kanola, Kuru Fasulye, Mercimek, Nohut, Soya Fasulyesi, Triticale, Yağlık Ayçiçeği, Yulaf
	Yozgat	Boğazlıyan, Çandır, Merkez, Saraykent, Sarıkaya, Şefaati, Sorgun, Yenifakılı, Yerköy	
Fırat Havzası	Kayseri	Sarız, Yahyalı	Arpa, Buğday, Çavdar, Dane Mısır, Kanola, Kuru Fasulye, Kütlü Pamuk, Mercimek, Nohut, Triticale, Yağlık Ayçiçeği, Zeytinyağı
	Sivas	Divriği, Gürün	
Yukarı Fırat Havzası	Sivas	İmranlı, Zara	Arpa, Buğday, Çavdar, Dane Mısır, Kuru Fasulye, Nohut, Triticale, Yulaf
Yeşilirmak Havzası	Sivas	Akıncılar, Doğanşar, Gölova, Koyulhisar, Suşehri	Arpa, Aspir, Buğday, Çavdar, Çeltik, Dane Mısır, Kanola, Kuru Fasulye, Mercimek, Nohut, Soya Fasulyesi, Triticale, Yağlık Ayçiçeği, Yulaf
	Yozgat	Aydıncık, Çekerek, Kadışehir	

* Havzalar farklı illeri de kapsamaktadır¹³.

Ülkemiz havza bazlı destekleme sisteminin yörede öne çıkan ürünler ve ürün grupları bazında yaygınlaştırılması (örneğin Tomarza'da önemli bir üretim potansiyeli bulunan çerezlik kabak), yöre koşullarına uygun ürünlerin yetiştirilmesi konusunda çiftçilerin bilinçlendirilmesi, havza bazlı destekleme sistemine devam edilmesi, bu bağlamda tarımsal ürünlerle ilgili destek ve teşvik sisteminin gözden geçirilmesi önem taşımaktadır¹⁴.

3. TARIMSAL YAPI

Tarım, tüm toplumlarda gerek gıda maddesi ve sanayi hammaddesi olması, “farklı gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerde, nüfusun zorunlu gıda maddeleri ihtiyacını karşılaması, sanayi ürünlerine talep yaratması, gerekse ekonomiye olan katkısı ve istihdam sağlaması gibi bir çok sebeple günümüzde de önemli bir role sahiptir (Gürbüz, 2006, Sivas İl Tarım Müdürlüğü, 2008). Bununla birlikte, son dönemlerde dünyada refah artışına bağlı talep artışı, çevre, gıda güvenliği, halk sağlığı konularında toplumların artan duyarlılığı, iklim değişikliği ve küresel ısınma, nüfus artışı, tarım kaynaklarının kıt olması, temel girdi fiyatları ve ticaretlerinde öngörülemez dalgalanmalar, meydana gelen mali krizler, tarım müzakereleri ve müzakere gruplarının pozisyonları, tüketim alışkanlıklarındaki değişim yanında bunların bir ölçüde tetiklediği gıda güvencesi (Anonim, 2009) gibi faktörler, tarımın ve tarımsal üretimin önemini giderek artırmaktadır.

3.1. Temel Göstergeler

Ülkemizde ve bölgede sosyal ve ekonomik açıdan önemini halen koruyan tarıma ilişkin temel göstergeler, Türkiye ve TR72 Bölgesi ölçeğinde Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9. TR ve TR72 Ölçeğinde Temel Göstergeler

Temel Göstergeler”	2010					
	Türkiye	Tarım	Tarımın Payı (%)	TR72	Tarım	Tarımın Payı (%)
Nüfus	73.722.988	17.500.632***	23,74	2.352.971	586.526***	24,93
Nüfus Yoğunluğu	96	-	-	39	-	-
İstihdam	22.594.000	5.683.000	25,15	631.000	186.000	29,48
Kişi Başına GSKD (\$)****	6.684	-	-	4.639 (Sıra, 18)	-	-
GSKD (bin TL)**	854.585.214	72.274.585	8,46	20.059.248	2.507.001	12,50
İhracat (\$)*	113.883.219.184	5.090.724.109	4,47	1.226.053.350	12.947.694	1,06
İthalat (\$)*	185.544.331.852	6.490.029.023	3,50	1.551.878.280	120.960.264	7,79
TR işletme sayısı (1000) (Anonim, 2009)				3 076		
TR kayıtlı işletme sayısı (1000) (Anonim, 2009)				2 800		
TR72 ÇKS kayıtlı işletme sayısı (1000) (Anonim, 2011a)				113,768		
TR ortalama işletme büyüklüğü (ha) (Anonim, 2009)				6,1		

Kaynak: TÜİK ve Anonim (2009)

* ISIC Rev 3 sınıflandırmasına göre Tarım ve Ormanlık ile Balıkçılığı içermektedir.

**Veriler 2008 yılına aittir (Cari fiyatlarla bölgesel gayrisafi katma değer (temel fiyatlarla))

*** Köy nüfusu baz alınmıştır.

****2006 yılı değerleridir.

Kırsal nüfus, tarım nüfusunun toplam istihdamda aldığı pay ve Gayri Safi Katma Değer (GSKD) içerisinde tarımın aldığı pay dikkate alındığında, TR72 Bölgesi için tarım, Türkiye’de olduğundan daha önemli ekonomik ve sosyal bir faaliyettir. Tarım, halen ülkenin dış ticaretinde azımsanamayacak bir pay alırken, ihracat bakımından bölgenin dış ticaretinde aldığı pay, göreceli olarak daha düşüktür

(Tablo 9). Bu durumu, üretimin ve dış ticaretin daha ziyade hizmet ve sanayi sektörüne olan kayması, bölgede ağırlıklı olarak üretilen tarım ürünleri katma değerinin nispeten düşük olması (bitkisel üretimde meyve ve sebzedden ziyade tarla ürünleri ağırlıklı üretim yapılması), tarıma dayalı sanayi sektörünün geliştirilmeye ihtiyaç duyması, tarım ürünlerinde alıcı ülke koşullarına bağlı ihracat standartlarının yüksek olması ve ihracat odaklı üretim eksikliği (ihracatı kolaylaştıran İyi Tarım Uygulamaları (GLOBAL-G.A.P.) ve organik tarım gibi sertifikalı üretim) gibi etkenler etkilemektedir. Bu anlamda iyi tarım ve organik tarım gibi uygulamaların yaygınlaştırılması ve desteklenmeye devam edilmesi son derece önemlidir.

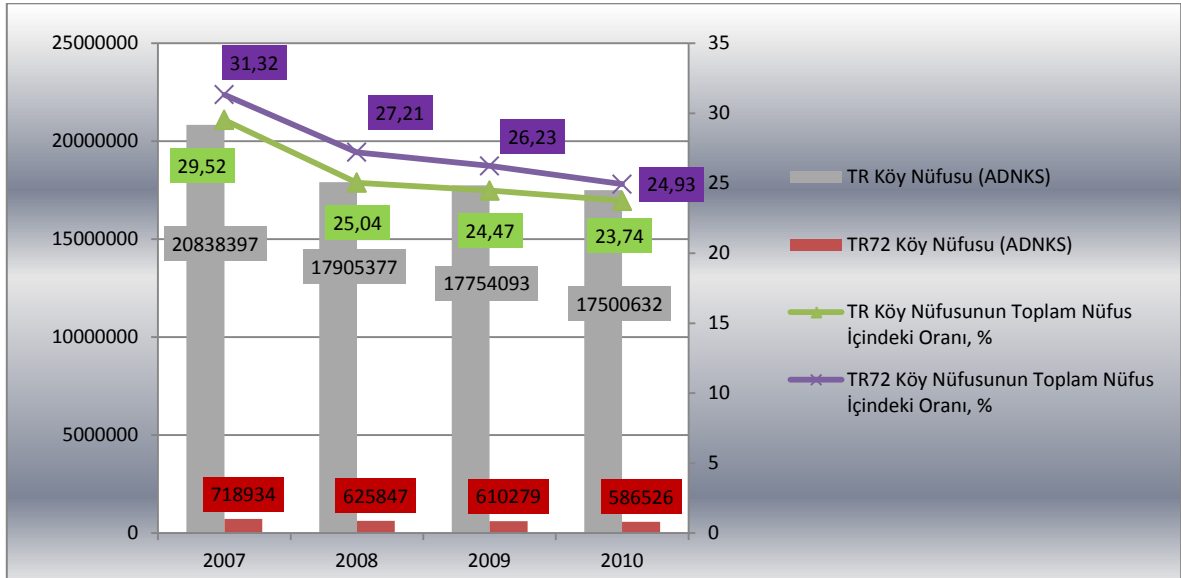
TR72 Bölgesinde yer alan Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS) kayıtlı işletmelerin ilçeler bazında dağılımı Ek'te sunulmaktadır. Buna göre, Yozgat ilçeleri ilk üç sırayı paylaşırken, TR72 Bölgesindeki toplam kayıtlı işletmeler içinde Yozgat %44, Sivas %29, Kayseri %26'lık pay almaktadır.

Tarım sektörünün Türkiye ekonomisi içerisindeki önemi, eş düzeydeki ülkelere göre yüksek olmakla birlikte, AB ve uluslararası politikaların da etkisiyle tarımsal nüfus ve istihdamın toplam nüfus ve istihdam oranı halen yüksektir (Ok, 2008).

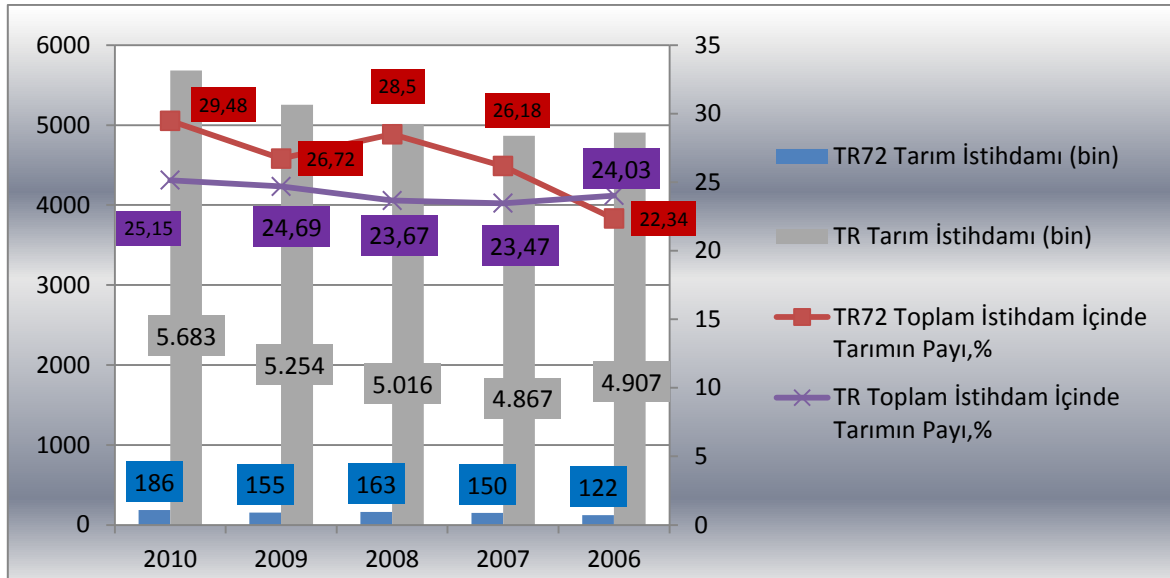
Ülkemizde tarımın geleneksel olarak küçük aile işletmesi şeklinde sürdürülmesi, ücretsiz aile işçiliğinin yaygın olması, tarımda çalışan nüfusun nispeten eğitim düzeyinin düşük olması ve kalifiye olmaması, kadınların bir bölümünün tarımda çalışması, dolayısıyla tarımın kayıtdışı ve gizli işsizlik unsurlarını barındırması, son yıllarda göç etkisiyle meydana gelen kırsal nüfustaki azalma gibi faktörler, 2001 yılından beri tarımda görülen çözümlenin kontrolsüz bir şekilde gelişmesine ve istihdam azalmasına yol açmakta, yoksulluk ve işsizliğin istenilen düzeylere çekilememesinde rol oynamaktadır (Ok, 2008). Sındır (2008) tarafından bildirildiği üzere, tarımsal nüfusu %10'lara çekmeye ve dolayısıyla kırsal nüfusu da azaltmaya yönelik stratejiler, makro ve mikro düzeyde etkin ekonomi politikaları ile desteklenmeli, aksi takdirde, her ne kadar ekonomik gelişme süreçlerinin sonucu olarak görülse de nüfusun önemli bir bölümünü işsizlik ve yoksulluğa itme ve sosyal güvenlik uygulamalarından yoksun bırakma gibi bir süreç yaşanmaktadır (Gülçubuk ve ark., 2005). Bu anlamda tarımın yan gelir kolu görülmesinden ziyade tarımsal işletmelerin alanında uzmanlaşması, optimum işletme büyüklüğüne ulaşması, tarımda örgütlenmenin güçlendirilmesi, kırsaldan ayrılan nüfus için yeni ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesi, kabul edilmiş uluslararası norm ve standartlarda üretim yapılmasının uygun araçlarla teşvik edilmesi, sosyal güvenceye sahip kalifiye ara elemanların yetiştirilmesi ve işletmelerde istihdam edilmesi gibi unsurlar tarımsal üretimde verimliliği ve katma değeri artıran unsurlardandır.

TR72 Bölgesinde kırsal nüfus, TR'deki azalmaya paralel olarak yıllar itibariyle azalmıştır (Şekil 4). Tarımsal istihdam değerleriyse, TR'de özellikle 2008 yılından itibaren artmış, TR72 bölgesinde ise başlangıç yılı kabul edilen 2006 yılından itibaren dalgalanarak artışa geçmiştir (Şekil 5).

TR72 bölgesinde son beş yılda, tarımsal istihdamın bölge toplam istihdamı içerisindeki payı TR'dekine göre, daha yüksek bir oranda gerçekleşmiştir. Aynı dönemde kırsal nüfusta meydana gelen azalmaya karşın, tarımsal istihdamda beliren artışta, dünyada görülen ekonomik krize rağmen, son yıllarda kaydedilen ekonomik büyüme, nüfus artış hızı ve ekonomik krizin dolaylı etkisi olarak, tarım sektörünün güvenli bir sektör olarak görülmesi gibi faktörlerin de etkisinin olduğu düşünülmektedir.

Şekil 4. Yıllar İtibariyle TR72 Bölgesi Kırsal Nüfus Durumu (TÜİK)

Şekil 5. Yıllar İtibariyle TR ve TR72 Bölgeleri Tarım İstihdamı Durumu (15+ yaş, TÜİK)

TR72 Bölgesinde toplam katma değer içerisinde tarımın payı, ülke genelindeki düşüşe paralel olarak, yıllar itibariyle önemli ölçüde düşmesine rağmen, tarım değeri artmıştır (%20,48) (Tablo 10). Bu pay, ağırlıklı olarak hizmetler ve sanayi sektörüne kaymıştır. Ancak, TR72 Bölgesinin toplam gayrisafi katma değer (Türkiye) içindeki payı 2004 yılına göre önemli ölçüde azalmıştır (Şekil 6).

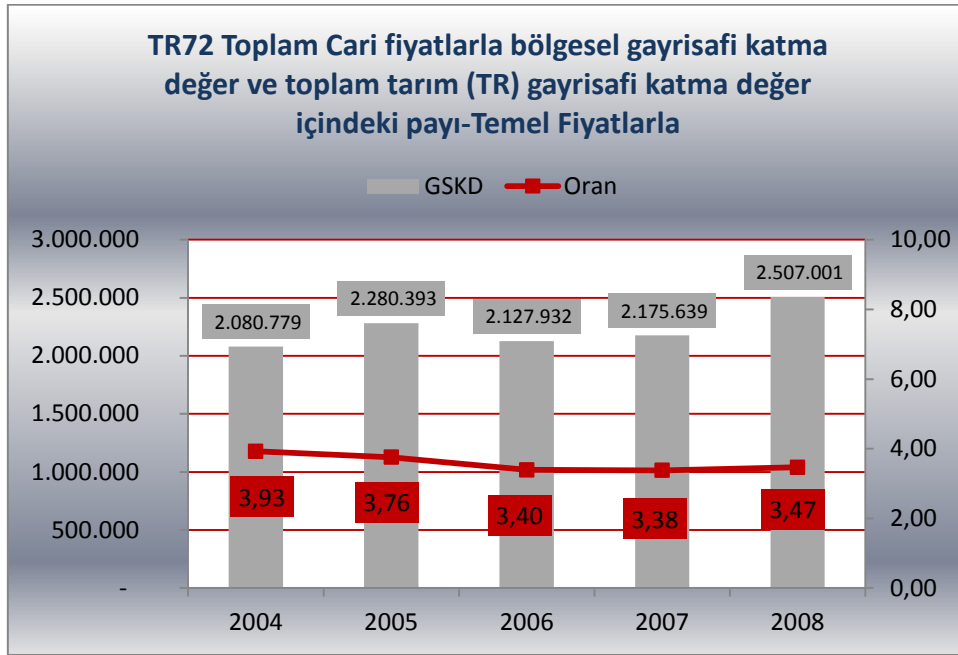
Gayrisafi katma değer (tarım) açısından TR72 Bölgesi, Düzey 2 Bölgeleri arasında 2004 yılında 13. sırada, 2005 yılında 14. sırada, 2006, 2007 ve 2008 yıllarında 16. sırada gelmektedir.

Tablo 10. Yıllar İtibariyle Cari Fiyatlarla Bölgesel Gayrisafi Katma Değer ve Tarım Sektörünün Gayrisafi Katma Değer İçindeki Payı-Temel Fiyatlarla

Yıl	TR72		Türkiye	
	Tarım / Değer (1000 TL)	Tarım / Pay (%)	Tarım / Değer (1000 TL)	Tarım / Pay (%)
2004	2.080.779	17,7	52.997.645	10,7
2005	2.280.393	17,1	60.713.747	10,6
2006	2.127.932	13,9	62.662.754	9,4
2007	2.175.639	12,2	64.331.717	8,5
2008*	2.507.001	12,5	72.274.585	8,5

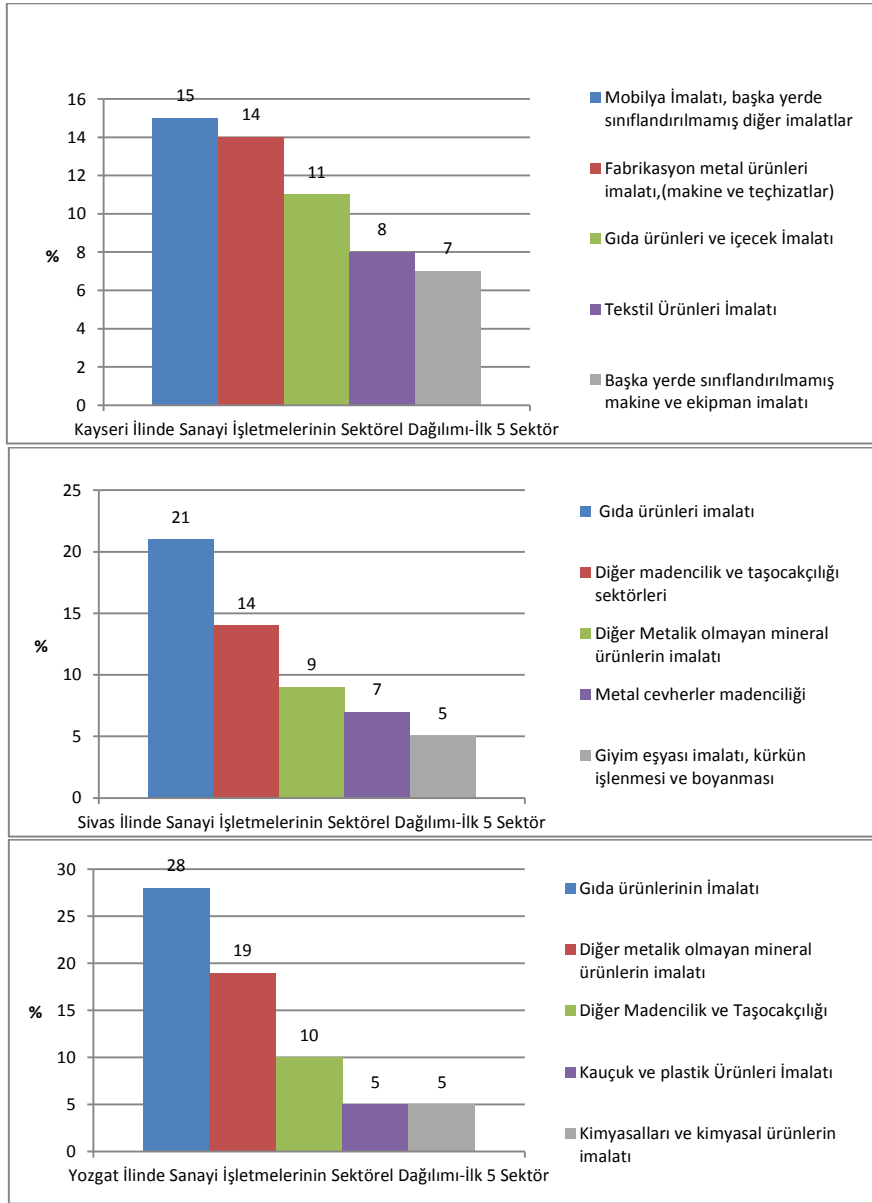
Kaynak: TÜİK

* Ulaşılabilir en son veri

Şekil 6. TR72 Bölgesi Gayri Safi Katma Değerin Yıllar İtibariyle Değişimi

Kayseri ilinde sanayi işletmelerinin sektörel dağılımına bakıldığında gıda ürünleri ve içecek imalatı 3. sırada gelirken, Sivas ve Yozgat illerinde 1. sırada gelmektedir. Sivas ilinin sanayisi, gıda ürünleri ve içecek imalat sanayinde gelişme göstermiştir (Şekil 7, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2012). Bu bağlamda, gıda ve içecek imalat sanayi detaylı olarak ilerleyen bölümlerde inceleneceği üzere, TR72 Bölgesinde öne çıkmaktadır.

Şekil 7. TR72 Bölgesinde Yer Alan İllerin Sanayi İşletmelerinin Sektörel Dağılımı (%) -İlk 5 Sektör (Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 2012)

Bu doğrultuda, Kayseri, Sivas ve Yozgat'ta tarım, tarıma dayalı sanayi alanında faaliyet gösteren işletme sayıları karşılaştırmalı olarak ekte sunulmuştur (<http://www.tarim.gov.tr/tr/yatirim-rehberleri.html>). Buna göre TR72 Bölgesinde işletmeler, tahıl, un ve unlu mamüller sektöründe yoğunlaşmaktadır.

3.2. Shift Share (Değişim Payı) ve Location Quotient (Yerellik Katsayısı) Analizleri (2004-2008 ve 2006-2010 Dönemi)

TÜİK'ten elde edilen Gayri Safi Katma Değer (2004-2008) ve istidam verileri (2004-2008 ve 2006-2010) üzerinden yapılan Shift Share (Değişim Payı) ve istidam verileri üzerinden yapılan Location Quotient (Yerellik Katsayısı) analizi sonuçları ekte (Ek-3, Ek-4 ve Ek-5) sunulmuştur. Bu çerçevede, elde edilen sonuçlar şu şekilde yorumlanmıştır.

2004-2008 Dönemi¹⁵: Toplam GSKD bakımından milli ortalama GSKD büyüme hızı %73'ken, TR72 bölgesi büyüme hızı %70'tir. TR72 Bölgesinde tarım sektörü ise, %20 büyüme hızı ile milli ortalama GSKD büyüme hızının (%36) gerisinde kalmıştır. TR72 Bölgesi sanayi sektöründeki büyüme hızı milli ortalama GSKD büyüme hızının üzerinde olup, hizmetler sektöründeki büyüme hızları eşit seviyededir. Bu dönemde, tarım ve tarım dışı toplam istihdam bakımından tarım sektörünün TR72 Bölgesinde faaliyet gösteren kısmı, %19 oranında küçülürken, ülke bazında bu sektör, %12 oranında küçülmüştür. Tarım dışı sektörde ise TR72 Bölgesi %21 oranında büyüyerek, milli ekonominin üzerine çıkmıştır (%16). Ancak, tarımdaki küçülme, TR72 bölgesinin toplam istihdamdaki gelişiminin (%6), milli ekonomideki gelişiminin (%8) altında kalmasında etkili olmuştur.

TR72 Bölgesi sanayi sektöründe meydana gelen 2.678.297 bin TL'lik artışın 2.432.477,29 bin TL'si, hizmetler sektöründe meydana gelen 5.174.132 bin TL'lik artışın 4.617.731,84 TL'si milli ekonominin etkileri nedeniyle ortaya çıkmıştır. Tarım sektörü bu büyümenin oldukça gerisinde kalmıştır (beklenen 1.512.391,84 bin TL'ye karşılık, gerçekleşen 426.222 bin TL). Tarımdaki bu durum, TR72 Bölgesi'nin toplam gerçekleşen büyümesinin (8.278.651 bin TL) beklenen büyümenin (8.562.600,98 bin TL) altında kalmasında etkili olmuştur. TR72 Bölgesinde tarım dışı sektörde meydana gelen 72 kişilik istihdam artışının 27'si milli ekonominin etkileri nedeniyle ortaya çıkarken, tarım sektöründeki istihdam milli ekonominin gerisinde kalmıştır (38 kişi küçülmüştür). TR72 Bölgesi endüstriyel bileşen faktörünün negatif olması (-373.897,36 bin), TR72 Bölgesinin endüstriyel bileşim değerlerinin milli ekonominin endüstriyel bileşim değerlerinden daha zayıf olduğunu göstermektedir. Aynı durum tarım ve sanayi sektörleri için de geçerlidir. Bu bağlamda, tarım sektöründe 755.545,91 bin TL, sanayi sektöründe 158.125,44 TL kaybedilmiştir. Hizmetler sektöründe ise tam tersi bir durum geçerlidir. Hizmetler sektörü, diğer sektörlerin milli büyüme hızlarından daha iyi bir performans göstermiştir. TR72 Bölgesi endüstriyel bileşim değerlerinin milli ekonominin endüstriyel bileşim değerlerinden daha zayıf olduğu, 2004-2008 döneminde istihdam değerleri açısından da doğrulanmıştır. Bu nedenle, Bölge, 13 iş kaybetmiştir. Bunda ağırlıklı olarak 41 iş kaybedilmesine neden olan tarım sektörünün etkili olduğu söylenebilir. Tarım dışı sektörde ise 28 iş kazanılmıştır. 2004-2008 döneminde TR72 Bölgesindeki 89.947,38 bin TL'lik ek GSKD ve sanayi sektöründeki 403.945,14 bin TL ile hizmetler sektöründeki 16.626,17 bin TL'lik ek GSKD, milli ve endüstriyel nedenlerin dışındaki nedenler dolayısıyla yani bölgede olup da başka yerlerde olmayan niteliklerden kaynaklanmıştır. Tarım sektörü ise negatif değerine (330.623,93 bin TL) haizdir. İstihdam değerleri açısından da durum benzerdir. TR72 Bölgesindeki 4 kişilik ek istihdam, tarım dışı sektördeki 18 kişilik ek istihdam milli ve endüstriyel nedenlerin dışındaki nedenler dolayısıyla yani bölgede olup da başka yerlerde olmayan niteliklerden kaynaklanmıştır. Tarım sektörü ise negatif değerine (-14) haizdir.

2006-2010 Dönemi: 2008 yılının kriz dönemi olduğu gözönüne alındığında, 2006-2010 döneminde ortaya çıkan tablo, yukarıdaki durumdan tamamen farklı bir görünüm sergilemektedir. TR72 Bölgesinde tarım ve tarım dışı toplam istihdam bakımından tarım sektörünün TR72 Bölgesinde faaliyet gösteren kısmı, %52 oranında büyürken, ülke bazında bu sektör, yalnızca %16 oranında büyüebilmiştir. Tarım dışı sektörde ise, TR72 Bölgesindeki büyüme %5 ile milli ekonominin (%9) gerisinde kalmıştır. 2006-2010 döneminde meydana gelen 85 kişilik istihdam artışının 59'u, tarım sektöründe meydana gelen 64 kişilik istihdam artışının 13'ü milli ekonominin etkileri nedeniyle ortaya çıkmıştır.

2006-2010 döneminde ise TR72 Bölgesinin endüstriyel yapısı milli ortalama endüstriyel bileşim değerlerinden daha zayıf olmakla birlikte (-0,63), bu zayıflığın altında tarım dışı sektör istihdamının

¹⁵ 2004-2008 dönemi GSKD verileri TÜİK'den ulaşılabilir en son verilerdir.

etkili olması yatmaktadır. Tarım sektörü ise milli büyüme hızından daha iyi bir performans göstererek pozitif değere ulaşmıştır (6,32).

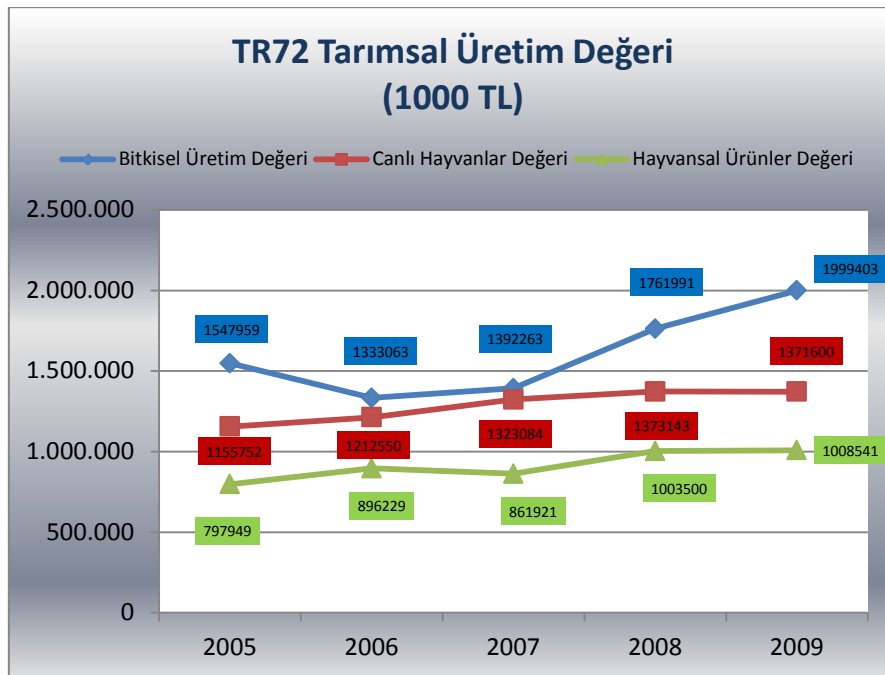
TR72 Bölgesindeki 28 kişilik ek istihdam, tarım sektöründeki 45 kişilik ek istihdam milli ve endüstriyel nedenlerin dışındaki nedenler dolayısıyla yani bölgede olup da başka yerlerde olmayan niteliklerden kaynaklanmıştır. Tarım dışı sektörü ise negatif değerine (-17) haizdir.

2006-2010 dönemi yerellik katsayısı değerleri de Shift Share analizinden elde edilen sonuçları doğrular niteliktedir. Buna göre, 2007 yılından itibaren TR72 Bölgesinde tarım sektörü, ulusal bazda olduğundan daha yüksek bir işgücü payını istihdam etmekte, dolayısıyla yerelde tüketildiğinden daha fazla üretmektedir. Tarım dışı istihdam içinse tam tersi bir durum söz konusudur.

Sonuç olarak, son yıllardaki, dünya genelinde yaşanan krizlere rağmen, son üç yılda 2008 yılında %4,3, 2009 yılında %3,6 ve 2010 yılında ise %2,4 oranında ülke genelinde büyüme gösteren tarım sektörü¹⁶, TR72 Bölgesinde, 2007 yılından itibaren diğer sektörlerle göre daha avantajlı hale gelmiştir.

3.3. Bitkisel, Canlı Hayvanlar ve Hayvansal Ürünler Değerleri

TR72 Bölgesinin bitkisel, canlı hayvanlar ve hayvansal ürünler değerleri yıllar itibariyle artmıştır. TR72 Bölgesi tarımsal üretim değeri içinde en büyük payı, **bitkisel üretim değeri** almakla birlikte, bunu **canlı hayvanlar ve hayvansal ürünler** değerleri takip etmektedir (Şekil 8). Bununla birlikte, 2009 yılında TR72 Bölgesi tarımsal üretim değeri içerisinde canlı hayvanlar ve hayvansal ürünler değerlerinin aldıkları pay ile Türkiye tarımsal üretim değeri içerisindeki canlı hayvanlar (28.145.579.000 TL) ve hayvansal ürünler değerlerinin (26.610.721.000) aldıkları pay (TÜİK, 2009) karşılaştırıldığında, TR72 bölgesinde oransal olarak daha yüksek bir değere ulaşıldığı, dolayısıyla TR72 Bölgesi için hayvancılığın ve hayvansal üretimin Türkiye için olduğundan daha önemli bir ekonomik faaliyet olduğu sonucuna varılabilmektedir.

Şekil 8. TR72 Bölgesi Tarımsal Üretim Değerlerinin Yıllar İtibariyle Dağılımı (TÜİK)

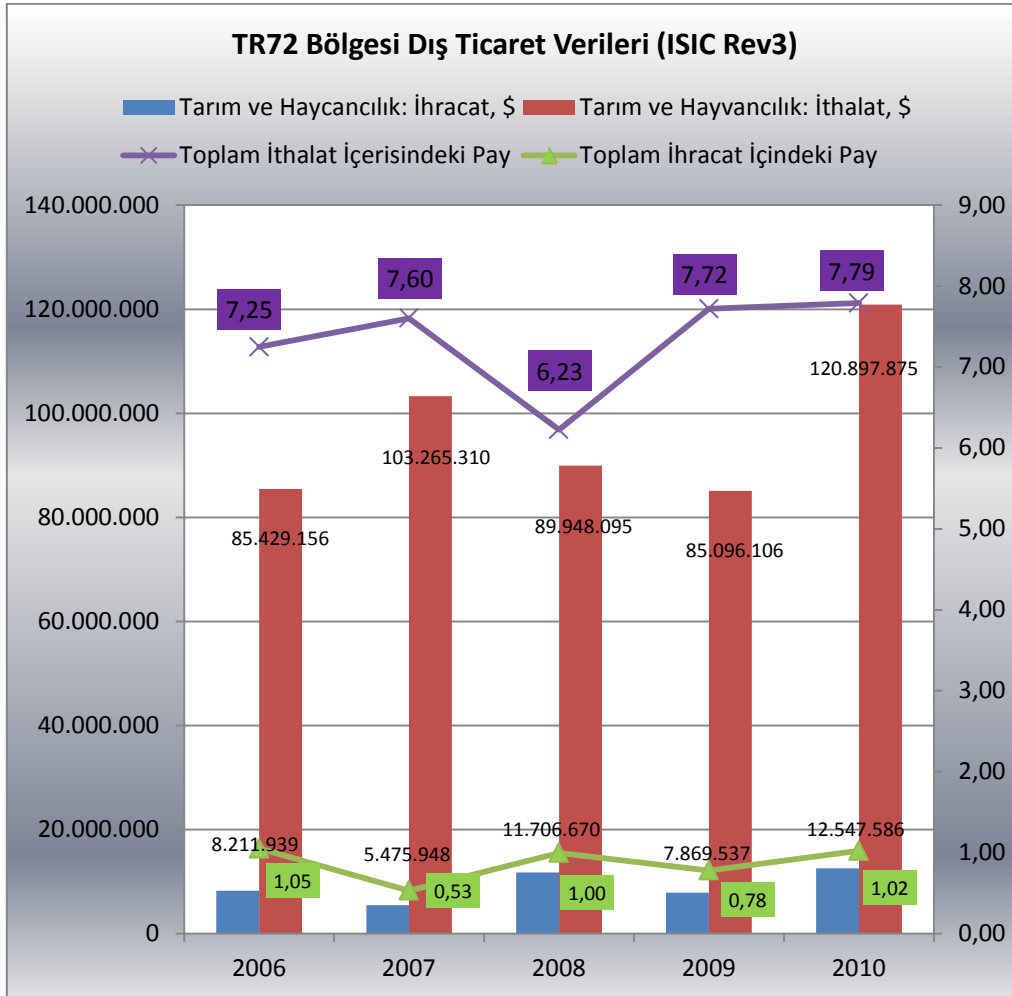
¹⁶ http://www.tarim.gov.tr/Duyurular,haber_Detayli_Gosterim.html?NewsID=2249

3.4. Dış Ticaret

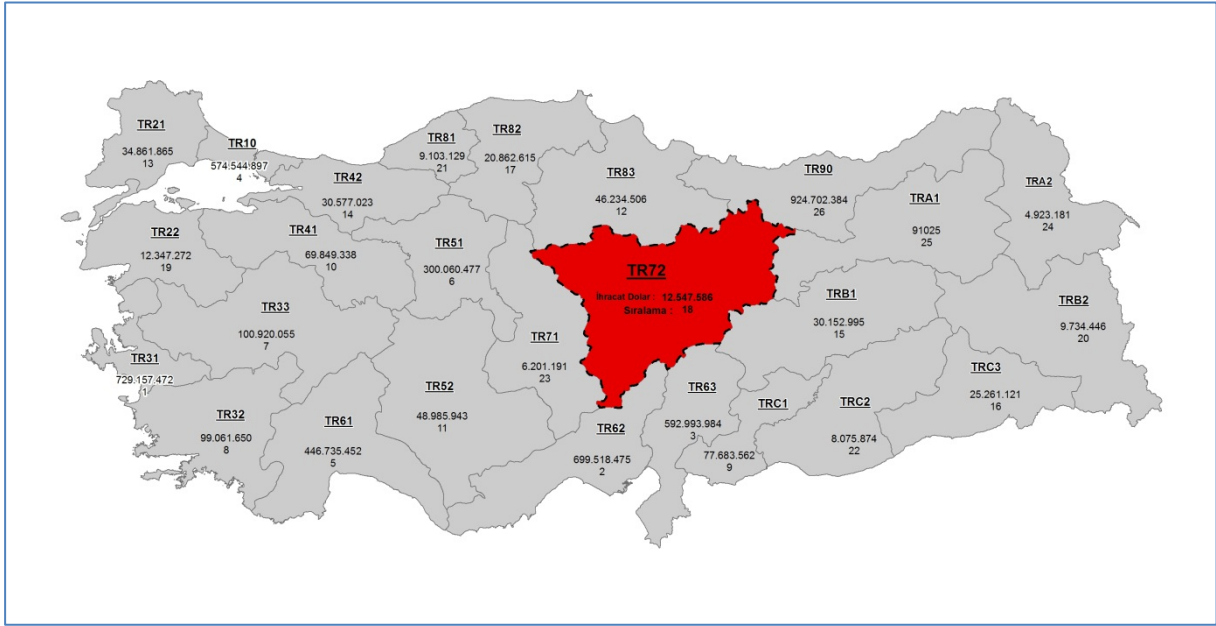
3.4.1. Tarım ve Hayvancılık

TÜİK verilerine göre, 2010 yılında TR72 Bölgesinin tarım ve hayvancılık ihracatı 12.547.585 \$ olarak gerçekleşirken, tarım ve hayvancılık ithalatı 120.897.875 \$ olarak gerçekleşmiştir. 2006-2010 dönemi içerisinde TR72 Bölgesinin dış ticaret verileri incelendiğinde (ISIC Rev-3), tarım ve hayvancılık (ISIC 1) ihracatı %52,80 oranında artarken (4.335.647 \$ miktarında), ithalat ise %41,82 oranında artmıştır (35.468.719 \$ miktarında). Öte yandan, TR72 Bölgesi toplam ihracatı içindeki tarım ve hayvancılığın (ISIC 1) payı, aynı dönemde, %1,05-1,02 bandında seyrederken, toplam ithalat içerisindeki payı %7,25-7,79 bandında seyretmiştir (Şekil 9). Tablo 11’de Düzey 4-ISIC (Rev 3) düzeyinde yıllar itibariyle TR72 Bölgesinin dış ticaret hacminde meydana gelen değişim yansıtılmıştır. Tabloya göre, (Düzey 4-ISIC (Rev 3)), 2010 yılında söz konusu ihracatta en büyük payı, %62 yıllık bileşik büyüme oranı ile 10.445.858 \$ seviyesine ulaşan başka yerde sınıflandırılmamış hayvanlar ve hayvansal ürünler almıştır (toplam tarım ve hayvancılık ihracatı içerisindeki payı %83,25). İthalatta ise en büyük payı yıllık %9 bileşik büyüme oranı ile 118.443.073 \$ büyüklüğe ulaşan tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış bitkisel ürünler almaktadır (tarım ve hayvancılık ithalatı içerisindeki payı %97,97).

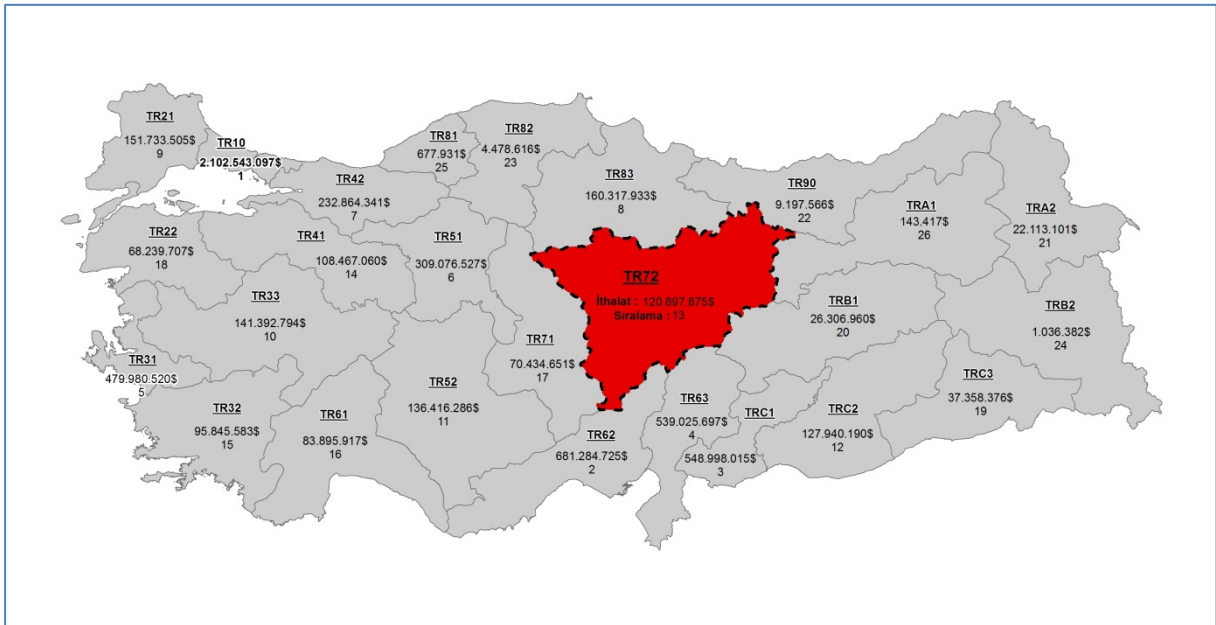
TR72 Bölgesi, tarım ve hayvancılık ihracatında Düzey 2 bölgeleri arasında 18. sırada gelirken, ithalatta 13. sırada gelmektedir (Şekil 10 ve 11).

Şekil 9. ISIC Rev-3 Sınıflandırmasına Göre TR72 Bölgesi Tarım ve Hayvancılık (ISIC 1) Dış Ticaret Verileri (TÜİK)

Şekil 10. TR72 Bölgesi Karşılaştırmalı İhracat Durumu (Tarım ve Hayvancılık)

Şekil 11. TR72 Bölgesi Karşılaştırmalı İthalat Durumu (Tarım ve Hayvancılık)

Yıllar itibariyle iller bazında tarım ve hayvancılık dış ticaret durumu Tablo 12’de sunulmuştur. Kayseri hariç, 2009 yılına kadar yükselen Sivas ve Yozgat illerine ait tarım ve hayvancılık dış ticaret hacmi 2010 yılında bir düşüş yaşamıştır. Kayseri’de ise 2007-2009 döneminde düşen dış ticaret hacmi 2010 yılında artış göstererek önemli ölçüde toparlanmıştır. 2010 yılı TÜİK verilerine göre, TR72 Bölgesi tarım ve hayvancılık dış ticaretinde en büyük payı, %94,86 ile Kayseri ili almaktadır. Bunu sırasıyla Sivas (%4,90) ve Yozgat (%0,24) illeri takip etmektedir.

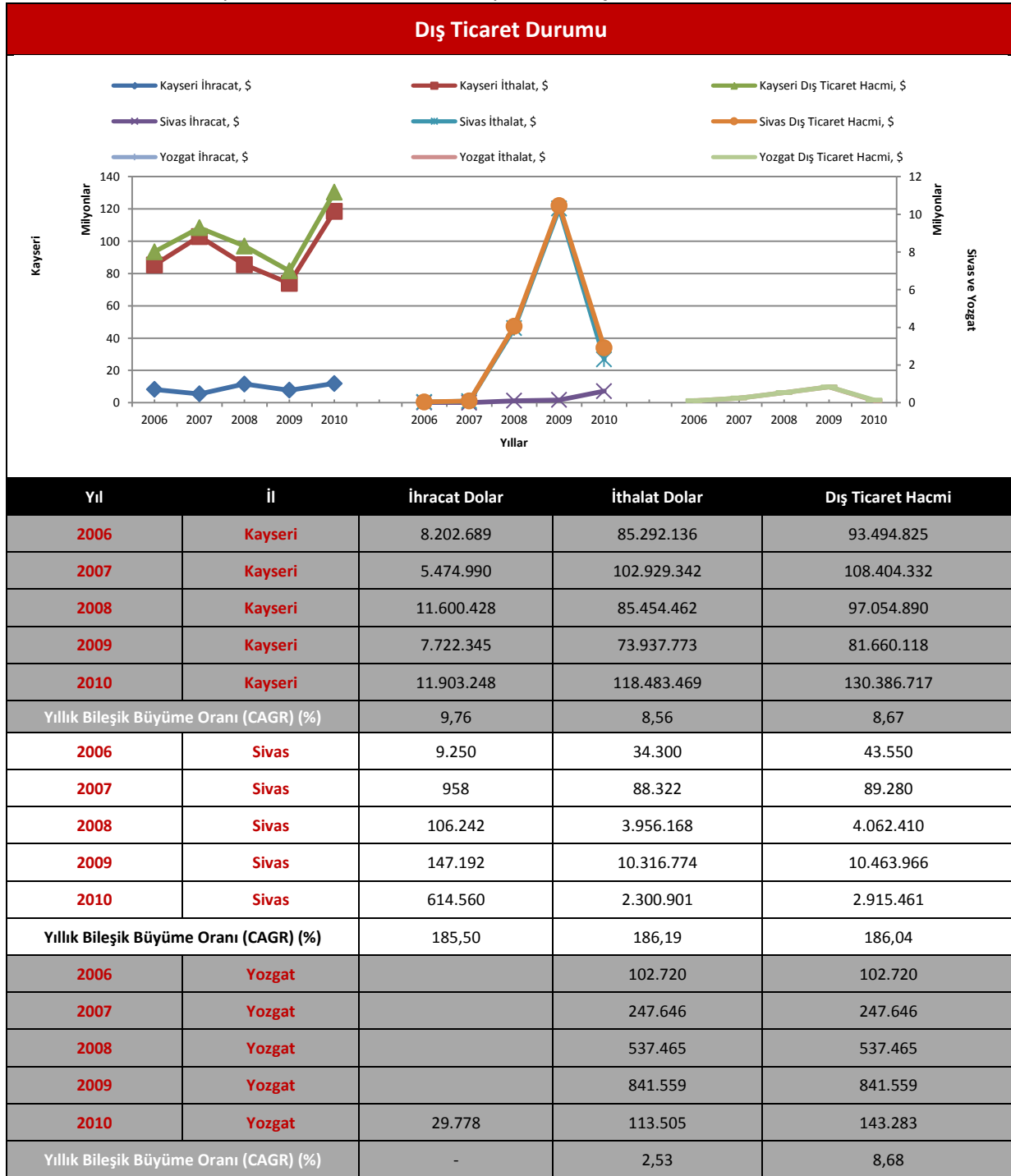
2010 yılında Sivas’ta görülen düşüşte 2009 yılından itibaren ihracatçı müşavir firmaların büyük çoğunluğunun Kayseri’de olması sebebiyle ihracat yapmak isteyen Sivas’taki yatırımcıların Kayseri’ye yönlendirilmesi etkilidir. Yozgat ilinde de benzer bir durumun olabileceği düşünülmektedir (Sivas İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2012). Bu bağlamda Sivas ve Yozgat’ta uygun yatırım altyapısının desteklenerek geliştirilmesi gerekmektedir.

Tablo 11. Yıllar İtibariyle TR72 Bölgesi Tarım ve Hayvancılık Dış Ticaret Hacmi Detaylı

ISIC (Rev-3)-Düzey 4	Yıllar	İhracat, \$	İthalat, \$	Genel Toplam, \$
Başka yerde sınıflandırılmamış hayvanlar ve hayvansal ürünler				
	2006	1.508.871	0	1.508.871
	2007	3.027.030	88.469	3.115.499
	2008	7.808.285	127.720	7.936.005
	2009	7.412.620	183.622	7.596.242
	2010	10.445.858	217.316	10.663.174
	Yıllık Bileşik Büyüme Oranı (CAGR)		%62	-
Meyveler, sert kabuklular, içecek ve baharat bitkileri				
	2006	525.910	0	525.910
	2007	173.913	80.510	254.423
	2008	36.498	55.026	91.524
	2009	35.756	1.221.209	1.256.965
	2010	255.514	1.392.496	1.648.010
	Yıllık Bileşik Büyüme Oranı (CAGR)		-%17	-
Sebze, bahçe ve kültür bitkileri ürünleri				
	2006	52.314	523.364	575.678
	2007	22.846	624.848	647.694
	2008	24.413	557.589	582.002
	2009	539	626.801	627.340
	2010	0	485.798	485.798
	Yıllık Bileşik Büyüme Oranı (CAGR)		-	-2%
Siğir, koyun, keçi, at, eşek, bardo, katır v.b.				
	2006		0	0
	2007		0	0
	2008		537.465	537.465
	2009		0	0
	2010		359.192	359.192
	Yıllık Bileşik Büyüme Oranı (CAGR)		-	-
Tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış bitkisel ürünler				
	2006	6.124.844	84.905.792	91.030.636
	2007	2.252.159	102.471.483	104.723.642
	2008	3.837.474	88.670.295	92.507.769
	2009	420.622	83.064.474	83.485.096
	2010	1.846.214	118.443.073	120.289.287
	Yıllık Bileşik Büyüme Oranı (CAGR)		-26%	9%
Genel Toplam		45.811.680	484.636.542	530.448.222

Kaynak: TÜİK

Tablo 12. Yıllar İtibariyle İller Bazında Tarım ve Hayvancılık Dış Ticaret Durumu

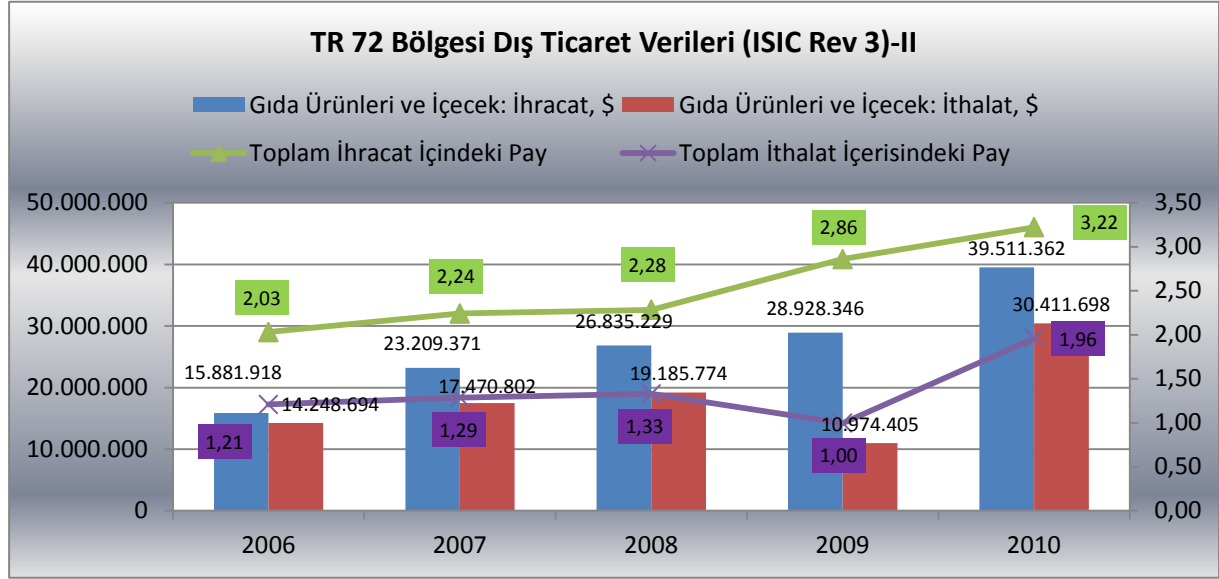

Kaynak: TÜİK

3.4.2. Gıda Ürünleri ve İçecek

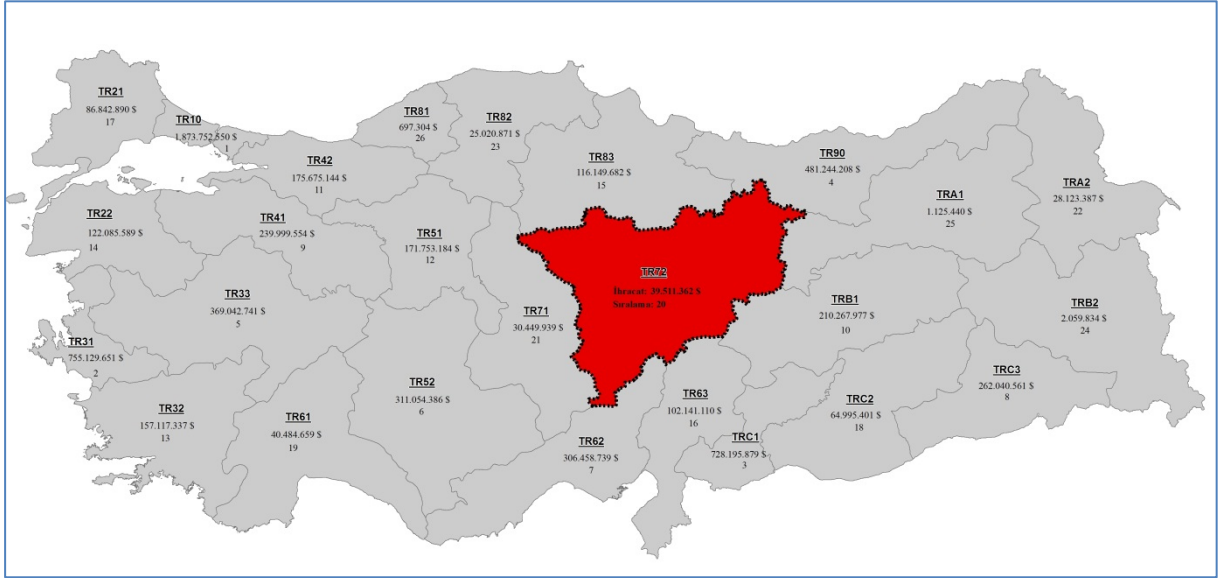
Gıda ürünleri ve içecek açısından TR72 Bölgesi dış ticaret verileri incelendiğinde, tarım ve hayvancılığa göre, ortaya çıkan tablo daha iyimser olup, dış ticaret hacmi ihracat ağırlıklıdır. Bu çerçevede, gıda ürünleri ve içecek ihracatı ve ithalatı 2006-2010 döneminde 2009 yılı ithalat rakamları istisnasıyla doğrusal olarak artmıştır. 2006-2010 döneminde, gıda ürünleri ve içecek ihracatı %148,78 oranında (23.629.444 \$ miktarında), ithalatı ise %113,43 oranında artmıştır (16.163.004 \$). TR72 Bölgesi toplam ihracatı içerisinde gıda ürünleri ve içecek (ISIC Rev 3-Düzye II) ihracatının payı aynı dönemde 2,03-3,22 bandında seyrederken, TR72 Bölgesi toplam ithalatı içerisinde söz konusu ithalat payı 1,21-

1,96 bandında seyretmiştir. TR72 Bölgesi gıda ürünleri ve içecek ihracatı 2010 yılında 39.511.362 \$ olarak gerçekleşirken, aynı yıl ithalatı 30.411.698 \$ olarak gerçekleşmiştir. Tablo 12'de Düzey 4-ISIC (Rev 3) düzeyinde yıllar itibariyle dış ticaret hacminde meydana gelen değişim sunulmuştur.

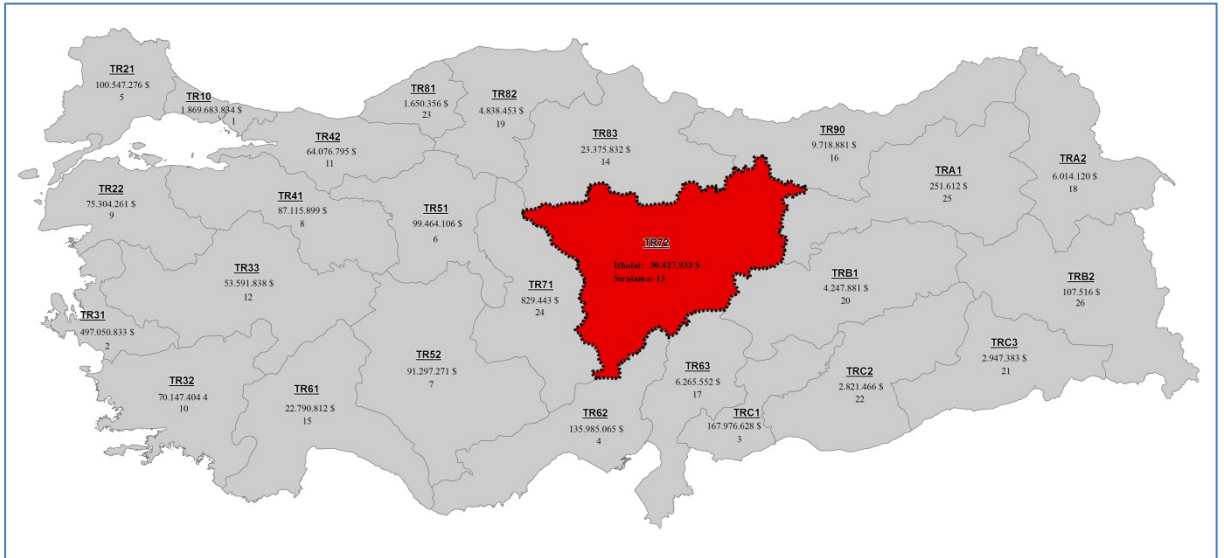

Şekil. ISIC Rev-3 Sınıflandırmasına Göre TR72 Bölgesi Gıda Ürünleri ve İçecek (ISIC 15) Dış Ticaret Verileri (TÜİK)

ISIC (Rev-3)-Düzey 4'e göre, TR72 Bölgesi gıda ürünleri ve içecek 2010 yılı ithalatı içerisinde en büyük payı 2006-2010 döneminde yıllık %334 bileşik büyüme oranı ile mezbahacılık (17.442.998, \$ ve toplam içerisinde %57,36 pay) alırken, aynı yıl ihracat içerisinde en büyük payı balık ürünlerinin takip ettiği (9.253.886 \$) yıllık %24 bileşik büyüme oranı ile öğütülmüş tahıl ürünleri (9.774.957 \$ ve toplam içerisinde % 24,74) almaktadır. TR72 Bölgesi gıda ürünleri ve içecek ihracatında Düzey 2 bölgeleri arasında 20., ithalatta ise 13. sırada gelmektedir.

Şekil 12. TR72 Bölgesi Karşılaştırmalı İhracat Durumu (Gıda Ürünleri ve İçecek)

Şekil 13. TR72 Bölgesi Karşılaştırmalı İthalat Durumu (Gıda Ürünleri ve İçecek)

Tablo 13. Yıllar İtibariyle TR72 Bölgesi Gıda Ürünleri ve İçecek Dış Ticaret Hacmi Verileri Detaylı

ISIC (Rev-3)-Düzey 4	Yıllar	İhracat, \$	İthalat, \$	Genel Toplam, \$
Mezbahacılık				
	2006	6.931	49.363	56.294
	2007		738.764	738.764
	2008		38.121	38.121
	2009		18.109	18.109
	2010	53.843	17.442.998	17.496.841
	Yıllık Bileşik Büyüme Oranı (CAGR)		67%	334%
Balık ürünleri				
	2006	2.696.608		2.696.608
	2007	4.836.104		4.836.104
	2008	3.702.421	198.853	3.901.274
	2009	4.241.928		4.241.928
	2010	9.253.886	42.444	9.296.330
	Yıllık Bileşik Büyüme Oranı (CAGR)		%36	-
İşlenmiş sebze ve meyveler				
	2006	4.339.886	1.886.667	6.226.553
	2007	4.988.302	1.879.316	6.867.618
	2008	4.393.155	23.736	4.416.891
	2009	3.783.293	98.868	3.882.161
	2010	3.856.772	357.433	4.214.205
	Yıllık Bileşik Büyüme Oranı (CAGR)		-3%	-34%
Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağlar				
	2006	1.988.764	10.135.615	12.124.379
	2007	4.547.538	12.278.536	16.826.074
	2008	4.326.196	15.624.258	19.950.454
	2009	4.530.422	8.037.133	12.567.555
	2010	6.953.215	9.833.740	16.786.955
	Yıllık Bileşik Büyüme Oranı (CAGR)		37%	-1%
Süt ürünleri				
	2006	9.894		9.894
	2007	3.683		3.683
	2008	60.254	36.546	96.800
	2009			
	2010	64.439	121.250	185.689
	Yıllık Bileşik Büyüme Oranı (CAGR)		60%	-

ISIC (Rev-3)-Düzyer 4

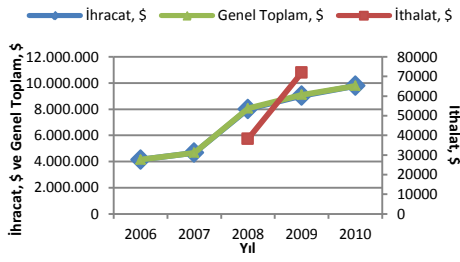
Yıllar

İhracat, \$

İthalat, \$

Genel Toplam, \$

Öğütölmüş tahıl ürünleri

2006

4.137.764

4.137.764

2007

4.669.453

4.669.453

2008

8.012.032

38.213

8.050.245

2009

9.019.500

71.879

9.091.379

2010

9.774.957

9.774.957

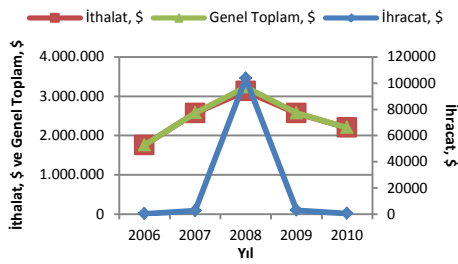
Yıllık Bileşik Büyüme Oranı (CAGR)

%24

-

%24

Nişasta ve nişastalı ürünler

2006

265

1.757.462

1.757.727

2007

2.608

2.570.741

2.573.349

2008

103.605

3.127.201

3.230.806

2009

3.058

2.567.266

2.570.324

2010

625

2.200.266

2.200.891

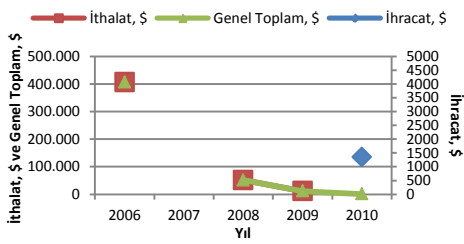
Yıllık Bileşik Büyüme Oranı (CAGR)

24%

6%

6%

Hazır hayvan yemleri

2006

406.520

406.520

2007

2008

51.663

51.663

2009

11.552

11.552

2010

1.343

1.343

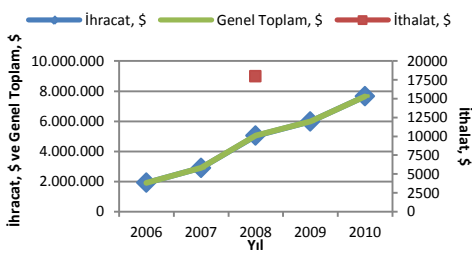
Yıllık Bileşik Büyüme Oranı (CAGR)

-

-

-76%

Fırın ürünleri

2006

1.918.113

1.918.113

2007

2.904.167

2.904.167

2008

5.038.603

17.969

5.056.572

2009

5.982.689

5.982.689

2010

7.654.587

7.654.587

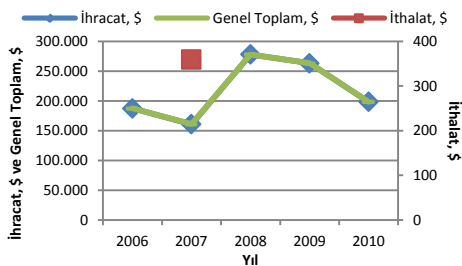
Yıllık Bileşik Büyüme Oranı (CAGR)

%41

-

%41

Şeker

2006

187.354

187.354

2007

160.636

359

160.995

2008

277.936

277.936

2009

263.076

263.076

2010

198.426

198.426

Yıllık Bileşik Büyüme Oranı (CAGR)

%1

-

%1

ISIC (Rev-3)-Düzyey 4	Yıllar	İhracat, \$	İthalat, \$	Genel Toplam, \$
Kakao, çikolata ve şekerleme				
	2006	222.773		222.773
	2007	346.694		346.694
	2008	427.679		427.679
	2009	485.835		485.835
	2010	852.898	53.799	906.697
	Yıllık Bileşik Büyüme Oranı (CAGR)		%40	-
Makarna, şehriye, kuskus vb. unlu mamüller				
	2006	155.421	13.067	168.488
	2007	238.229		238.229
	2008	148.123		148.123
	2009	226.330		226.330
	2010	191.888		191.888
	Yıllık Bileşik Büyüme Oranı (CAGR)		%5	-
Başka yerde sınıflandırılmamış gıda maddeleri				
	2006	141.387		141.387
	2007	439.658	3.086	442.744
	2008	332.521	577	333.098
	2009	324.280	169.598	493.878
	2010	370.605	359.768	730.373
	Yıllık Bileşik Büyüme Oranı (CAGR)		%27	-
Alkolsüz içecekler, maden ve memba suları				
	2006	76.758		76.758
	2007	72.299		72.299
	2008	12.704	28.637	41.341
	2009	67.935		67.935
	2010	283.878		283.878
	Yıllık Bileşik Büyüme Oranı (CAGR)		%39	-

Kaynak: TÜİK

Tarım ve hayvancılıkta olduğu gibi gıda ürünleri ve içecekte de TR72 Bölgesi illeri arasında en büyük payı Kayseri ili alırken, bunu Sivas ve Yozgat illeri takip etmektedir. 2010 yılı TÜİK verilerine göre gıda ürünleri ve içecek (ISIC-Rev 3) ihracatında en büyük payı %94,46 ile Kayseri, %4,91 ile Sivas, %0,63 ile Yozgat takip ederken, ithalatta Kayseri'nin payı %98,23, Sivas'ın payı %1,67 ve Yozgat'ın payı %0,10'dur.

Sivas ve Yozgat ilinde işlenmemiş ürünlerin üretiminde ciddi bir varlık görülmesine rağmen, işlenmiş ürünlerde Kayseri varlık göstermektedir. Bu yüzden hammadde üretiminin fazla olduğu Sivas ve Yozgat ilinde gıda ürünlerinin işlenmesi işiyle uğraşan KOBİ'lerin daha fazla desteklenmesi ve ihracata yönlendirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır (Sivas İl Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü, 2012)

Tablo 14. Yıllar İtibariyle İller Bazında Gıda Ürünleri ve İçecek Dış Ticaret Durumu

Dış Ticaret Durumu				
Yıl	İl	İhracat Dolar	İthalat Dolar	Dış Ticaret Hacmi
2006	Kayseri	14.618.772	14.112.466	28.731.238
2007	Kayseri	21.547.654	16.693.439	38.241.093
2008	Kayseri	21.139.686	18.879.509	40.019.195
2009	Kayseri	22.090.470	10.317.117	32.407.587
2010	Kayseri	37.322.226	29.874.650	67.196.876
Yıllık Bileşik Büyüme Oranı (CAGR) %		26,40	20,62	23,67
2006	Sivas	112.320		112.320
2007	Sivas	102.166		102.166
2008	Sivas	2.237.273		2.237.273
2009	Sivas	2.748.798		2.748.798
2010	Sivas	1.939.389	506.839	2.446.228
Yıllık Bileşik Büyüme Oranı (CAGR) %		103,85	-	116,03
2006	Yozgat	1.150.826	136.228	1.287.054
2007	Yozgat	102.166		102.166
2008	Yozgat	3.458.270	306.265	3.764.535
2009	Yozgat	4.089.078	657.288	4.746.366
2010	Yozgat	249.747	30.209	279.956
Yıllık Bileşik Büyüme Oranı (CAGR) %		-31,75	-31,38	-31,71

Kaynak: TÜİK

3.4.3. Balıkçılık

TÜİK verilerine göre balıkçılık (ISIC-Rev 3) konusunda ithalat ve ihracat durumu Tablo 15’de sunulmuştur. Tabloya göre TR72 Bölgesi ihracatı bulunmamasıyla birlikte, 2009 yılında başlayan ithalat, 2010 yılında 50.833 \$ seviyesine ulaşmıştır. 2009 yılı ithalatının tamamı Kayseri tarafından gerçekleştirilirken, 2010 yılı ithalatının 11.687 \$’lık bölümü (%23) Yozgat geri kalanı ise Kayseri tarafından gerçekleştirilmiştir (%77).

Tablo 15. TR72 Bölgesi Dış Ticaret Verileri (Balıkçılık)

Yıl	İhracat Dolar	İthalat Dolar
2009	-	7.247
2010	-	50.833

Kaynak: TÜİK

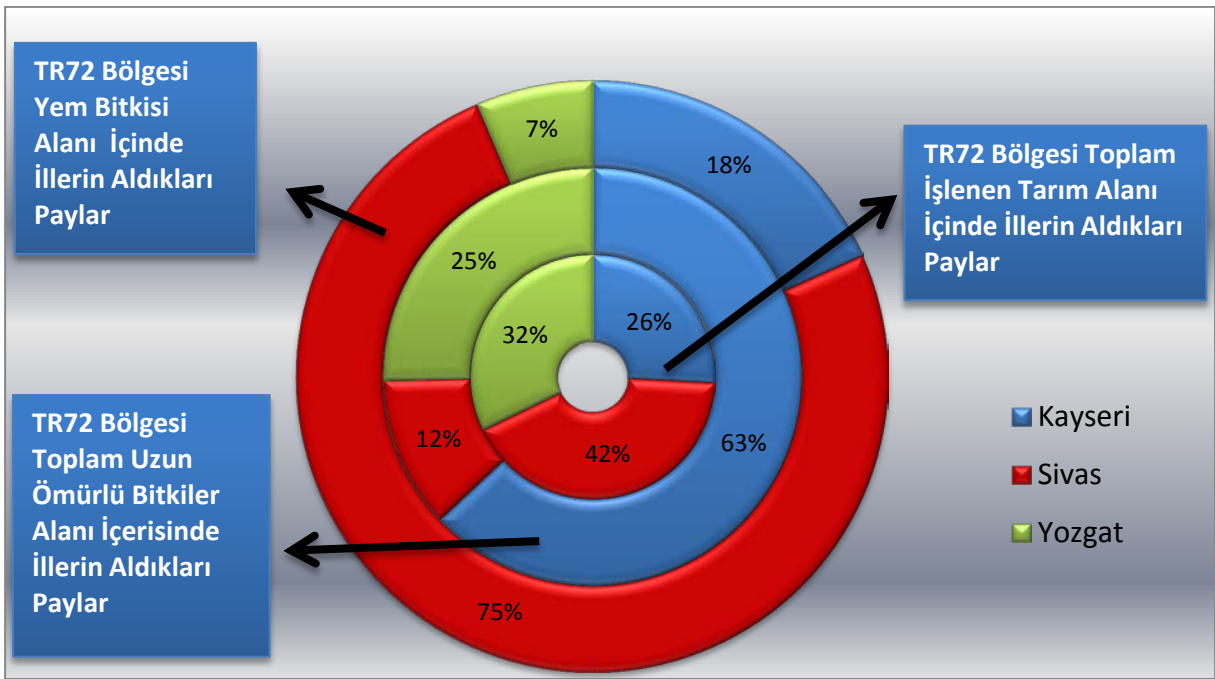
Büyük bir potansiyel taşıyan alabalık üretiminde, su ürünleri ihracatının ve yumurta ihracatının¹⁷ geliştirilmesi bölge ekonomisi açısından önemlidir. Bu çerçevede, işleme tesislerinin kapasite ve sayısının artırılması ihtiyacı doğmaktadır. Ayrıca, bölgelerde yetiştirilen tarım ürünleriyle ilgili mamül ve yarı mamül işleme tesislerinin kurulması ürünlerin pazarlanması ve katma değerinin artırılmasında sadece yurtiçinde rekabetçiliğin artmasına katkı sağlamayacak, aynı zamanda ihracat olanaklarını da beraberinde getirecektir. Sonuç olarak TR72 Bölgesinde güvenli ve kaliteli üretim ve uygun pazar politikalarıyla desteklenmiş tarımsal üretimde markalaşmayla birlikte, sertifikalı ve ihracat odaklı üretim tekniklerinin yaygınlaştırılması, bununla birlikte ithalatı azaltıcı tedbir ve teşviklerin geliştirilmesi, bölge ve ülke ekonomisinde tarımın katma değerini önemli ölçüde artıracaktır.

¹⁷ Kayseri Tarım İl Müdürlüğü, 2012

4. TR72 Bölgesi Arazilerinin Dağılımı

TR72 Bölgesi, 59.886 km²'lik yüz ölçümü ile Düzey 2 bölgeleri arasında en büyük yüz ölçümüne sahiptir. Toplam işlenen tarım alanı ise, 2.278.465 ha'dır. 2010 yılı TÜİK verilerine göre, ekilen tarım alanı 1.347.818 ha olup, toplam işlenen tarım alanının %59,15'ine karşılık gelmektedir. Türkiye ile kıyaslandığında, TR72 bölgesinin ekilen alan oranı düşüktür. Bu durum nadas alanları oranının oldukça yüksek olmasından kaynaklanmaktadır (%40,13). TR72 bölgesindeki iller arasında nadas alanları bakımından en büyük payı %50,23'lük bir oranla Sivas almaktadır. Tarımsal uygulamalarda nadasın bir takım faydaları olsa da, nadas alanlarının tarımsal üretimde özellikle yem bitkileri üretiminde değerlendirilmesi, bölgenin tarım potansiyelini son derece olumlu etkileyecektir. TR72 Bölgesinde işlenen tarım alanı içerisinde sebze alanları oranı oldukça düşüktür. %0,72 kullanım oranı ile %3,75 oranına sahip Türkiye'nin altında kalmaktadır. Sebze ekim alanları bakımından, iller arasında en büyük payı Kayseri alırken (%2,03), bunu Yozgat (%0,50) ve Sivas'taki (%0,07) ekim alanları takip etmektedir. Toplam işlenen tarım alanı ve uzun ömürlü bitkiler alanı içerisinde TR72 Bölgesi meyvelik ve bağ alanlarının da dahil olduğu alan uzun ömürlü bitkilerin toplam alanı (%1,01), Türkiye'deki alan kullanımının (%12,49) oldukça gerisinde kalmaktadır. Bu bakımdan, TR72 Bölgesinde Sivas'ı (%2,42), Kayseri (%1,01) ve Yozgat (%0,28) takip etmektedir.

Şekil 14'de TR72 Bölgesi işlenen tarım alanlarının iller bazında dağılım durumu görülmektedir.

Şekil 14. TR72 Bölgesinde Arazi Kullanım Durumu Bakımından İllerin Aldıkları Paylar (TÜİK)

Tarım Alanlarının ISIC Rev 3 sınıflandırmasına göre kullanım durumu Tablo 16'da, ilk 10 ilçe bazında Tablo 17'de, diğer bir kullanım sınıflandırmasına göre TR72 Bölgesi il arazilerinin kullanım durumu ise şekilde sunulmuştur.

Tablo 16. TR72 Bölgesi Karşılaştırmalı Alan Kullanımı

BÖLGE ADI	Toplam işlenen tarım alanı ve uzun ömürlü bitkiler (hektar)	Toplam işlenen tarım alanı (hektar)	İşlenen tarım alanı / Ekilen (hektar)	İşlenen tarım alanı / Nadas (hektar)	İşlenen tarım alanı / Sebze (hektar)	Toplam uzun ömürlü bitkilerin alanı (hektar)	Uzun ömürlü bitkiler / Meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı (hektar)	Uzun ömürlü bitkiler / Bağ alanı (hektar)	Uzun ömürlü bitkiler / Zeytin ağaçlarının kapladığı alanı (hektar)	Yem bitkileri (hektar)
Türkiye	24435985	21383237	16332646	4249026	801566	3052748	1748763	477786	826199	1461454
Kullanım Oranı (%)	100	100/87,51	76,38	19,87	3,75	100/12,49	57,28	15,65	27,06	
Kayseri, Sivas, Yozgat	2301639	2278465	1347818	914266	16382	23174	10547	12627	-	136922
Kullanım Oranı (%)	100	100/98,99	59,15	40,13	0,72	100/1,01	45,51	54,49		
Kayseri	603206	588602	382367	194258	11977	14605	6376	8229	-	25022
Kullanım Oranı (%)	100	100/97,58	64,96	33,00	2,03	100/2,42	43,66	56,34	0	
Sivas	958876	956168	475198	480268	702	2708	2489	219	-	103173
Kullanım Oranı (%)	100	100/99,72	49,70	50,23	0,07	100/0,28	91,91	8,80	0	
Yozgat	739557	733696	490253	239740	3703	5861	1682	4179	-	8728
Kullanım Oranı (%)	100	100/99,21	66,82	32,68	0,50	100/0,79	28,70	71,30	0	

Kaynak: TÜİK (2010)

Tablo 17. İlçeler Alan Kullanımı (ISIC Rev 3)-ilk 10 ilçe

Sıralama	İlçe Adı	Toplam Alan (dekar)	İlçe Adı	Ekilen tarla alanı (dekar)	İlçe Adı	Nadas alanı (dekar)	İlçe Adı	Sebze bahçeleri alanı (dekar)	İlçe Adı	Meyve alanı (dekar)
1	Kangal	1.399.891	Kangal	852.107	Pınarbaşı	576.038	Tomarza	138.659	Yahyalı	39.765
2	Pınarbaşı	1.292.135	Yozgat Merkez	734.841	Kangal	546.009	Develi	57.237	İncesu	37.152
3	Yozgat Merkez	1.167.432	Pınarbaşı	714.805	Kocasinan	533.922	Yeşilhisar	16.455	Yeşilhisar	28.527
4	Sorgun	1.110.099	Boğazlıyan	683.627	Sivas Merkez	476.290	Talas	15.735	Talas	13.270
5	Yıldızeli	1.071.725	Sorgun	674.859	Yıldızeli	453.859	Kocasinan	6.760	Yozgat Merkez	12.185
6	Boğazlıyan	1.041.561	Yıldızeli	617.214	Şarkışla	428.740	Yerköy	5.699	Gürün	12.144
7	Kocasinan	996.107	Yerköy	527.725	Sorgun	420.000	İncesu	4.437	Sorgun	11.677
8	Sivas Merkez	983.631	Sivas Merkez	500.378	Yozgat Merkez	416.515	Yozgat Merkez	3.891	Özvatan	7.606
9	Şarkışla	882.272	Şefaati	486.714	Boğazlıyan	350.927	Sorgun	3.563	Çekerek	7.500
10	Yerköy	747.128	Sarıkaya	482.077	Akdağmadeni	345.492	Akıncılar	3.275	Kocasinan	6.899

Kaynak: TÜİK (2011), Sivas İlçeler, Yozgat İlçeler, Kayseri İlçeler

Arazi kullanımını bakımından TR72 Bölgesi, %36 çayır-mera alanı ile %26 çayır-mera alanına sahip Türkiye ortalamasının üzerinde bir alana sahiptir (TR72 Bölge Planı 2010-2013). Kayseri, Sivas ve Yozgat illerinde Ulusal Mera Kullanım ve Yönetim Projesi uygulanarak tamamlanmıştır. TR72 Bölgesi illeri arasında orman alanları bakımından ilk sırada Yozgat gelmektedir.

TR72 Bölgesinde toprak ve topoğrafik sınırlamaları nedeniyle, üzerinde sadece geleneksel toprak işlemeli tarımın yapıldığı, yerel önemi olan ve kullanım kararlarının yerel ihtiyaçlara göre belirlendiği marjinal tarım arazileri¹⁸, mera alanlarına ayrılan alanla birlikte önemli bir pay almaktadır ve başat kullanım alanlarından biridir. Bununla birlikte, tarımda kullanılabilir su kaynakları potansiyeli mevcut olmasına rağmen, sulanan alanlar sulanabilir arazinin küçük bir bölümünü oluşturmaktadır. Sivas ilinde toplam tarım arazisi geniş olmasına rağmen sulanabilir alanlar toplam tarım alanının yaklaşık %25,48'ini, Kayseri'de 90,57'sini, Yozgat'ta ise %91,02'sini oluşturmaktadır. TR72 genelinde %61,51'e karşılık gelen bu oran, sulanabilir alan oranı %32,68 olan Türkiye'nin çok üzerindedir. Mevcut durumda ise tarım alanlarının ancak, Kayseri'de %13,11'i, Sivas'ta %11,90'ı, Yozgat'ta 12,51'i, TR72 Bölgesinde ise %12,39'u sulanmaktadır. TR72 Bölgesi kuru tarım ağırlıklı bir yapı sergilemektedir.

Modern sulama tekniklerinin kullanılmasıyla, bölgede mevcut sorunlardan biri olan vahşi sulama sorununa çözüm getirilmesi ve sulama açısından istenilen düzeye ulaşılması hedeflenmektedir (TR72 Bölge Planı 2010-2013). Bununla birlikte, 2012 yılı Kamu Yatırım Programında yer alan ve Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğunda, çalışmaları Kayseri'de devam eden Bahçelik (1995-2016), Yamula (2009-2015), Sarıoğlan (1990-2013) ve Develi II. Merhale (1990-2016) projeleriyle, Sivas'ta çalışmaları devam eden Suşehri (1976-2016) ve İmranlı I. merhale (1993-2014), Pusat-Özen (1995-2014), Şarkışla Kanak (2010-2014), Sivas-Yıldızeli-Nevruz (2011-2015), Yozgat'ta çalışmaları devam eden Aş. Çekerek I. Merhale (YHGP) (1990-2017), Yozgat-Musabeyli (2007-2015), Gelingüllü (1985-2017) projelerinin sulanan alanlara önemli bir katkı sağlaması beklenmektedir¹⁹.

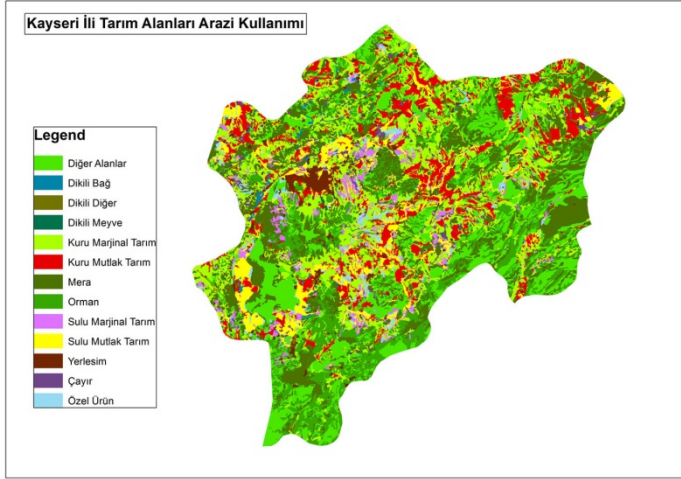
Bu bağlamda, toplulaştırmayla birlikte üretimde verimlilik artışı ve katmadeğer artışını da beraberinde getiren, üretim çeşitliliği açısından son derece önemli olan sulama konusunda bölgede sulanan alanların artırılması ve altyapının güçlendirilmesi ihtiyacı mevcuttur. Bu kapsamda, bölgede bulunan göletlerin sulama amaçlı kullanılması için gerekli çalışmaların yapılmasıyla mevcut su kanallarının bakım çalışmalarının yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Ayrıca, bölgede özellikle sulamaya açılacak alanlarda (örneğin Bahçecik Barajı sulama sahası, Develi Ovası²⁰) uygun üretim desenin özel sektör, üniversiteler ve kamu kurumları ile müşterek çalışmalarla ortaya çıkarılması katma değeri yüksek çeşitlerin yaygınlaştırılması, dolayısıyla çiftçi gelirlerinin ve bitkisel üretimin ekonomik değerinin artırılması açısından önem taşımaktadır.

18

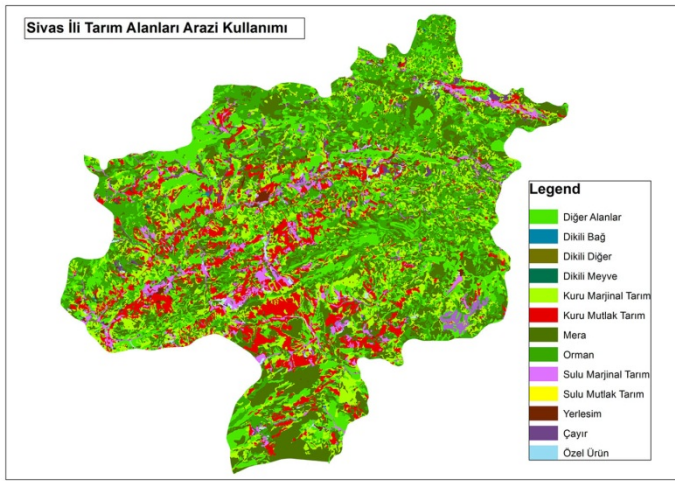
http://www.tarim.gov.tr/Files/Mevzuat/kanun_son/TKB_Kanunlar/TOPRAKKORUMAVEARAZIKULLANIMIKANUNU.pdf

19 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/01/20120114M1-1-1.pdf>

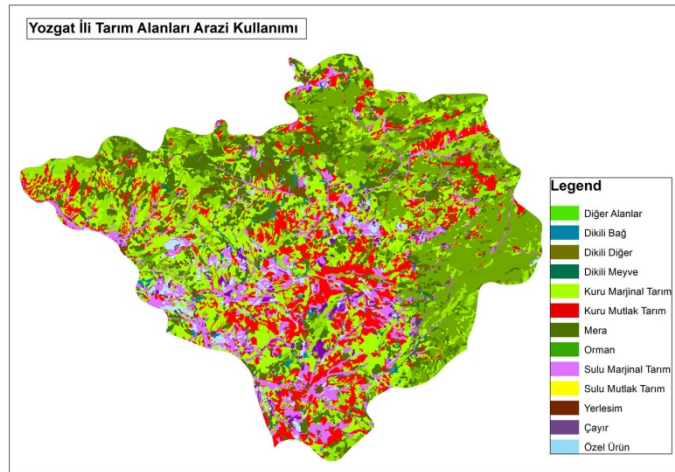
20 Kayseri İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü (2012).

Kayseri İli Tarım Alanları (ha)	
Çayır	181463393,8
Diğer Alanlar	3217540993
Dikili Bağ	106295417,6
Dikili Diğer	114889587,9
Dikili Meyve	9417368,725
Kuru Marjinal Tarım	3450777901
Kuru Mutlak Tarım	1814052479
Mera	3349247455
Orman	2225008906
Özel Ürün	300033035,7
Sulu Marjinal Tarım	572458089,6
Sulu Mutlak Tarım	1104697550
Yerlesim	488799067,5

Sivas İli Tarım Alanları (ha)	
Çayır	237909784,7
Diğer Alanlar	6247632031
Dikili Bağ	17236466,93
Dikili Diğer	20771438,41
Dikili Meyve	25263674,91
Kuru Marjinal Tarım	4673143342
Kuru Mutlak Tarım	3396213039
Mera	6698449270
Orman	5043296733
Özel Ürün	194564782,9
Sulu Marjinal Tarım	396565994,2
Sulu Mutlak Tarım	1072928402
Yerlesim	541195802

Yozgat İli Tarım Alanları (ha)	
Çayır	210946399,7
Diğer Alanlar	1266455520
Dikili Bağ	138592571,3
Dikili Diğer	43265462,2
Dikili Meyve	46024596,73
Kuru Marjinal Tarım	3134714256
Kuru Mutlak Tarım	2107894744
Mera	1918735262
Orman	2406154445
Özel Ürün	397786778,9
Sulu Marjinal Tarım	297773260,8
Sulu Mutlak Tarım	1054296475
Yerlesim	419483625,9

Şekil 15. TR72 Bölgesi (Kayseri, Sivas ve Yozgat) İlleri Arazilerinin Detaylı Kullanım Durumu (Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, STATİP verileri ²¹)

²¹ Sözkonusu veriler 2012 yılı içerisinde temin edilmiştir.

4.1. Arazi Toplulaştırma Çalışmaları

Kayseri 2003-2011 (2011), Sivas 2003-2011 (2011), Yozgat 2003-2011 (2011)'de ve Kayseri İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü (2012) tarafından bildirildiği üzere,

Tarım Reformu Genel Müdürlüğü tarafından,

Kayseri'de; 2003 ve 2011 yılları arasında 4 köyde 4.500 ha alanda arazi toplulaştırma çalışması yapılmış ve 1 köyde 8.339 da arazi 296 çiftçi ailesine dağıtılmıştır. 2012 yılı içerisinde 6 ilçedeki 53 yerleşim yerinde 53.400 ha alanda toplulaştırma çalışması devam etmektedir.

Yozgat'ta; 2003 ve 2010 yılları arasında 3 köyde 2000 ha alanda toplulaştırma çalışması yapılmış, 1 köyde 7.959 da arazi 116 çiftçi ailesine dağıtılmıştır. 2011 yılında 5.300 ha alanda arazi toplulaştırma çalışması devam etmektedir.

Sivas'ta 2011 yılında 22 köyde 13.900 ha alanda toplulaştırma çalışmaları yürütülmektedir.

TR72 Bölgesi toplulaştırma çalışmalarına ilişkin detaylı bilgi Tablo 18'de sunulmaktadır.

Tablo 18. Tarım Reformu Yozgat Bölge Müdürlüğünce Yozgat, Kayseri ve Sivas İllerinde Uygulanmış ve Uygulanmakta Olan Projeler

İli	Projenin Adı	Tamamlandığı Yıl	Devam Eden Toplulaştırma Alanı (ha)	Projesi Hazırlanan Toplulaştırma Alanı (ha)
Yozgat	Sarıkaya Arazi Toplulaştırma Projesi (2000 Ha)	2010	-	32.300
	Yahyalı Arazi Toplulaştırma Projesi (3450 Ha)	2009		
	Yeşilhisar Musahacılı Arazi Toplulaştırma Projesi (1050 Ha)	2010		
Kayseri	Pınarbaşı Arazi Toplulaştırma Projesi (1500 Ha)	Devam ediyor	53.400	9.000
	Sarıoğlan Arazi Toplulaştırma Projesi (6000 Ha)	Devam ediyor		
	Bahçelik II. Kısım Arazi Toplulaştırma Projesi (33.000 Ha)	Devam ediyor		
Sivas	Yamula Arazi Toplulaştırma Projesi (8200 Ha)	Devam ediyor		
	Ulaş Arazi Toplulaştırma Projesi (4500 Ha)	Devam ediyor	4.500	24.670

Kaynak: Mülga Yozgat Tarım Reformu Bölge Müdürlüğü (2011) ve Kayseri İl Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü (2012)

Teknik ve ekonomik açıdan tarımsal verimliliği düşüren ve Türk tarımının genel sorunlarından biri olan optimum işletme büyüklüğünün altındaki tarım işletmeleri TR72 Bölgesinin de genel sorunları arasındadır. Bölgede, yetersiz örgütlenme ile karakterize edilen küçük işletmeler üretim maliyetini düşürmede ve tarımsal ürünleri pazarlamada büyük işletmeler kadar başarılı olamamaktadır. Bu durum, bölge kaynaklı tarımsal ürünlerin iç ve dış pazarda rekabet şansını düşürmektedir. Özellikle dış pazarda ihracat odaklı üretim için gerekli uzmanlaşma, küçük ölçekli işletmelerde eksik olup, geleneksel üretim metotlarının kullanımı yaygındır. Bu bağlamda, demonstrasyon ve eğitim çalışmalarıyla yapılacak toplulaştırma çalışmaları arazinin optimum işletme büyüklüğüne erişimi, bitkisel üretimde verim ve optimum maliyet, altyapı (drenaj, sulama vb.) hazırlıkları açısından oldukça önemlidir. TR72 Bölgesinde çalışmaları devam eden 57900 ha alanla birlikte projesi hazırlanan 65970 ha alanın daha toplulaştırılması beklenmektedir.

5. BİTKİSEL ÜRETİM

TR72 Bölgesi gerek, düzey 2 bölgeleri arasında yüzölçümü ve toplam işlenen tarım alanı itibariyle ilk sırada gelmesi ve ekilen alan bakımından üçüncü sırada yer alması (TÜİK, 2010), gerekse yer yer gösterdiği mikroklima özellikleri yanında tarımsal üretime uygun toprak ve iklim koşulları ile tahıl patates ve şekerpancarı gibi yumru bitkiler ve endüstri bitkileri üretimi başta olmak üzere ülkemiz tarımsal üretiminde önemli bir pay almaktadır.

Tabloda belli başlı ürünlerin 2009 ve 2010 yılları TR72 Bölgesi bitkisel üretim miktarı ve Türkiye geneli sıralamaları sunulmuştur.

Tablo 19. TR72 Bölgesi Bitkisel Üretim Durumu

Bitkisel Üretim Kalemleri	2009		2010	
	Üretim Miktarı (ton)	Türkiye Geneli Sırası	Üretim Miktarı (ton)	Türkiye Geneli Sırası
Toplam Tahıl	2.266.599	5	2.194.404	6
Buğday	1.648.776	4	1.596.428	4
Çavdar	61.196	2	68.214	2
Arpa	541.732	6	516.266	6
Mısır (Dane)	2.571	22	1.362	22
Mısır (Hasıl)	135	20	-	-
Patates	401.710	3	362.219	4
Kurubaklagiller	65.765	9	57.464	8
Şekerpancarı	2.663.724	2	3.139.152	2
Toplam yağlı tohumlar	9270	19	12.635	18
Kolza	129	10	135	9
Ayçiçeği	7.617	13	10.977	13
Meyveler (zeytin ve turuncgiller hariç)	180.617	17	249.284	17
Üzüm	36158	19	67.136	14

Kaynak: TÜİK (2009, 2010, 2011)

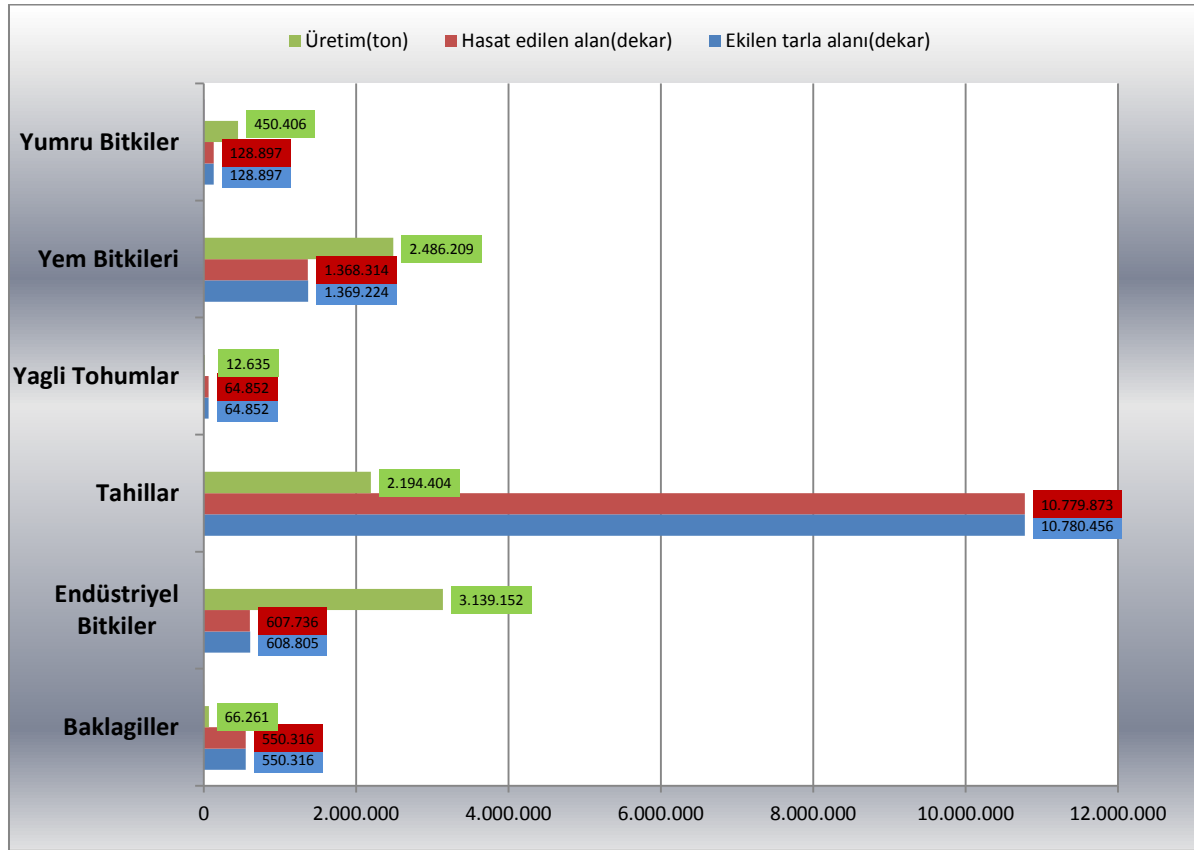
Buna göre, detayları ilerleyen bölümlerde sunulmakla birlikte, TR72 Bölgesi bitkisel üretiminde şekerpancarı, yem bitkileri ve tahıl grupları ağırlıklı olarak önemli bir yere sahiptir.

Öte taraftan bitkisel üretimde sahip olunan ekim makineleri bakımından iyi durumda olan TR72 Bölgesi, Düzey 2 Bölgeleri arasında 3. sırada gelmektedir. Bitkisel üretimle ilişkili diğer alet ve makinelerin sıralamasında ise daha alt sıralarda gelmektedir (Bakınız Ek).

5.1. TR72 Bölgesi Tarla Ürünleri Üretim Durumu

ISIC Rev 3 sınıflamasına göre, tarla ürünlerinin TR72 Bölgesinde ekilen ve hasat edilen alanı, üretim ve verim durumları Şekil 16'da sunulmuştur. Şekilde de görülebileceği gibi, TR72 Bölgesi tarla ürünleri üretiminde en fazla payı sırasıyla endüstri bitkileri, yem bitkileri, tahıllar, yumru bitkiler, baklagiller ve yağlı tohumlar almaktadır. Dikkat çekici bir nokta, ekilen tarla alanı bakımından ilk sırada tahıllar gelmesine rağmen, üretim açısından tahıllar üçüncü sırada gelmektedir.

Bu durum şeker pancarı ve yem bitkileri veriminin tahıllara göre yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

Şekil 16. ISIC Rev 3 Sınıflamasına Göre TR72 Bölgesi Tarla Ürünleri Ekilen, Hasat Edilen Alan ve Üretim Durumu (TÜİK, 2010)

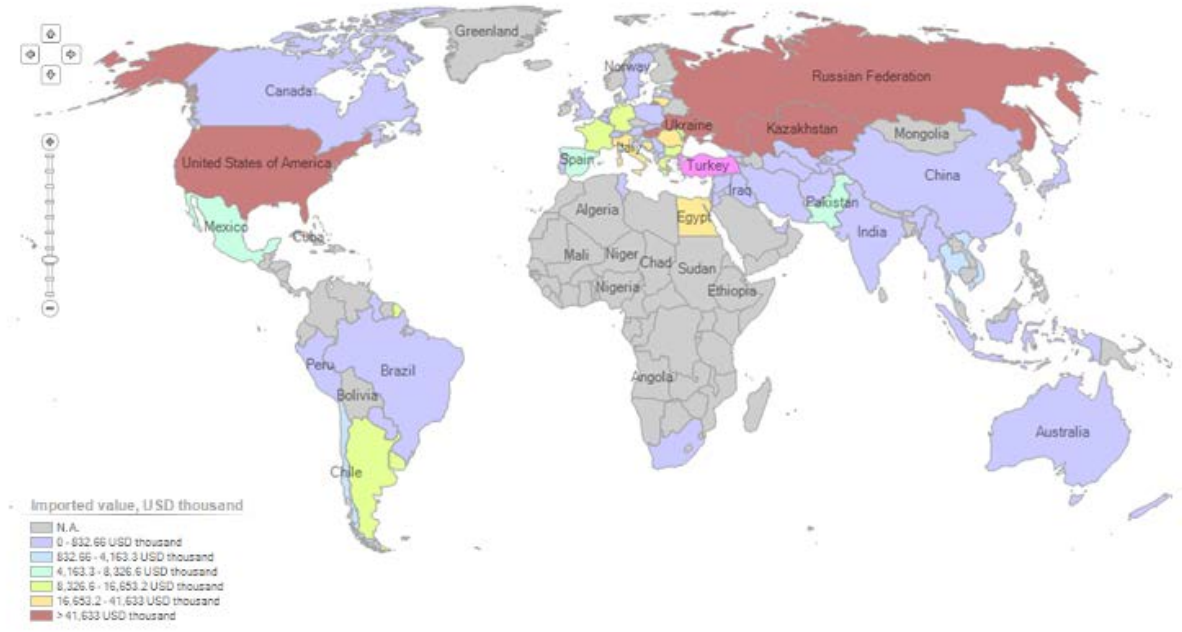
5.1.1. Tahıllar

Bu grupta yer alan başlıca ürünler, 2009 yılında Türkiye toplam hububat üretiminin %61'ini oluşturan buğday, %21'ini oluşturan arpa ve %13'ünü oluşturan mısırdır. Türkiye'de, 2009 ve 2014 yılları arasında buğday tüketim miktarının yıllık bileşik büyüme oranının %0,8 olması hedeflenmektedir. Türkiye'de arpa üretim miktarının 2010 yılında %6 artış göstermesi ile 2014 yılına kadar %6 yıllık bileşik büyüme oranıyla artması ve 9,6 milyon tona ulaşması öngörülmektedir (Türkiye Tarım Sektörü Raporu, 2010).

2009 yılı FAO verilerine göre, Türkiye, Çin (483.267.540 ton) ve ABD'nin (419,813,896 ton) ilk sıralarda geldiği dünya tahıl üretiminde 17. Sırada gelmektedir. 2010 yılı tahıl ihracatı ve ithalatının Şekil 17 ve 18'de sunulduğu toplam büyüklüğü 1.056.747.000 \$ olan toplam tahıl ithalatını en fazla, Rusya (387.746.000 \$), ABD (195.874.000 \$) ve Kazakistan'dan (114.989.000 \$) yapmakla birlikte, toplam büyüklüğü 349,956,000 \$ olan tahıl ihracatını en fazla Suriye (74.940.000 \$), Suudi Arabistan (64.141.000 \$) ve İtalya'ya (42.984.000 \$) gerçekleştirmiştir (Şekil, ITC 2010).

List of supplying markets for a product imported by Turkey in 2010

Product : 10 Cereals

Şekil 17. 2010 Yılında Türkiye tarafından Tahıl Üretiminin İthal Edildiği Ülkeler (ITC)

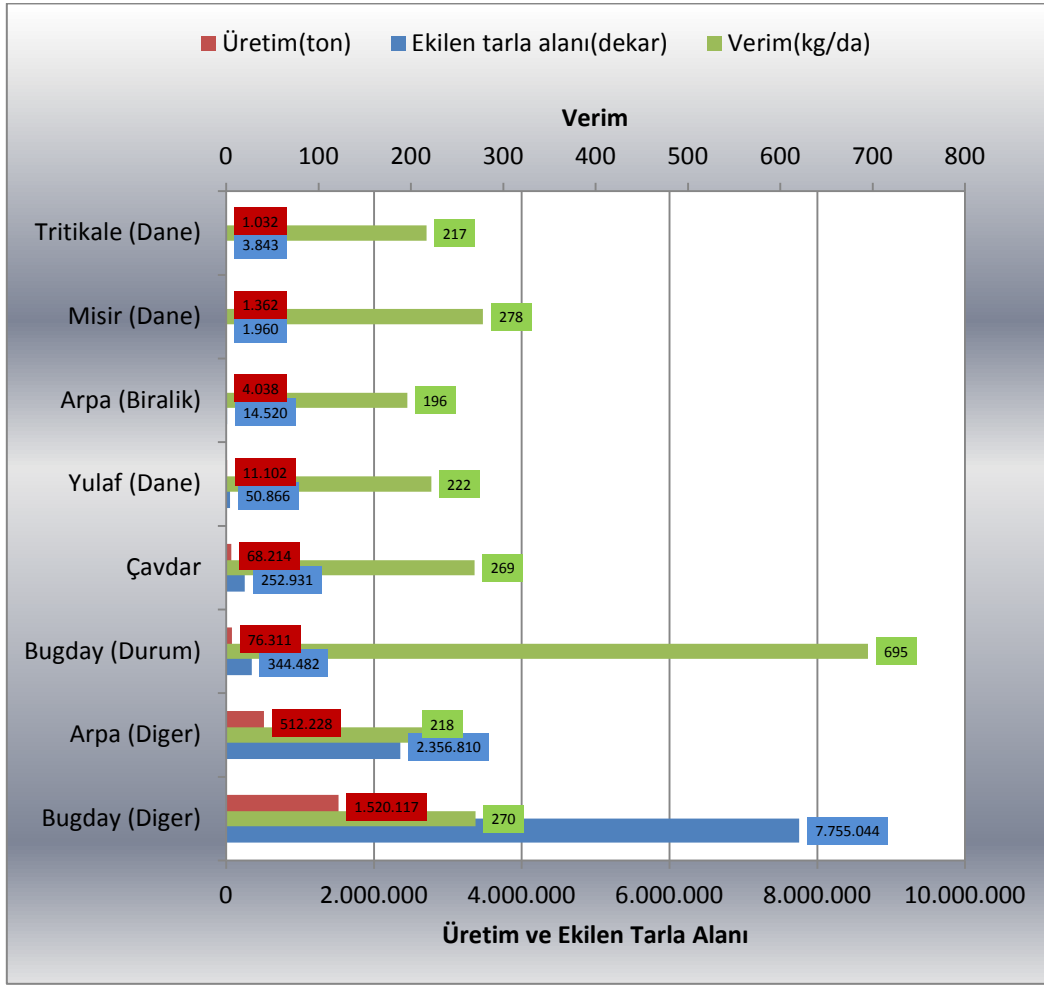
List of importing markets for a product exported by Turkey in 2010

Product : 10 Cereals

Şekil 18. 2010 Yılında Türkiye tarafından Tahıl Üretiminin İhraç Edildiği Ülkeler (ITC)

TR72 Bölgesi ülke genelinde toplam hububat üretimi bakımından önemli bir yere sahiptir. 2009 yılı verilerine göre, 26 bölge arasında 2.266.599 ton toplam tahıl üretimi ile 5. sırada, 2010 yılı verilerine göre, 2.194.404 ton toplam tahıl üretimi ile 6. sırada gelmektedir. TR72 Bölgesi; tahıl grubu içerisinde yer alan ürünlerin üretim, ekim yapılan alan ve verim durumu ve sıralaması Şekil 19'da sunulmuştur.

Şekil 19. TR72 Bölgesi Tahıl Grubu Üretimi (TÜİK 2010)

En fazla buğday (diğer), arpa ve buğday (durum) üretiminin yapıldığı TR72 Bölgesinin tahıl grubu açısından, Düzey 2 Bölgeleri arasındaki yeri Tablo 20’de sunulmaktadır.

Tablo 20. Tahıl Grubu Üretimi Açısından Düzey 2 Bölgeleri Arasında TR72 Bölgesinin Yeri

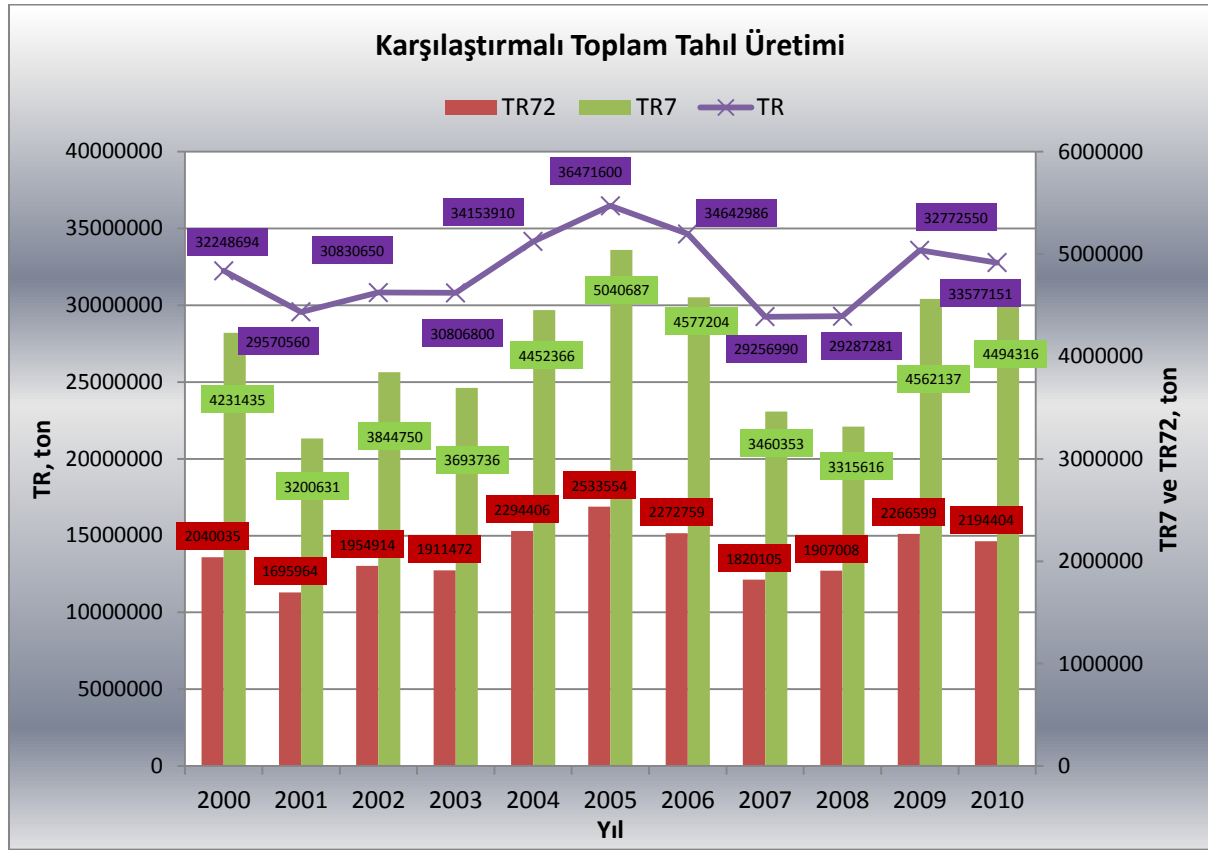
	Ekilen alan (dekar)	Hasat edilen alan (dekar)	Üretim (ton)	Verim (kg/da)
Arpa (Biralık)	9	9	9	7
Arpa (Diğer)	6	6	6	17
Buğday (Diğer)	1	1	1	20
Buğday (Durum)	10	10	11	15
Çavdar	2	2	2	4
Mısır Dane	24	24	23	14
Triticale Dane	15	15	16	16
Yulaf Dane	8	8	7	10

Kaynak: TÜİK

TR72 Bölgesi Düzey 2 bölgeleri buğday (diğer) üretiminde verim düzeyi oldukça düşük olmasına rağmen ilk sırada, çavdar üretiminde ise ikinci sırada gelmektedir. Yine verim düzeyi oldukça düşük olmasına rağmen, arpa üretiminde 6. sırada gelmektedir.

Yıllar itibarıyla, TR, TR7 ve TR72 Bölgeleri toplam tahıl üretiminin değişimi grafikte (Şekil 20) gösterilmektedir. Toplam tahıl üretimi, 2000 ve 2010 yılları arasında TR’de %0,16, TR7’de %0,60 ve

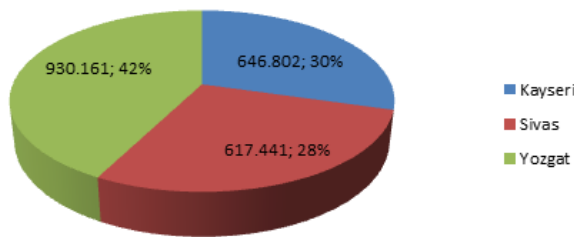
TR72'de %0,73 bileşik büyüme oranıyla büyümüştür. Dolayısıyla buğday üretimi bölgeler bazında dalgalanmalar görülsede değişmeden kalmıştır.

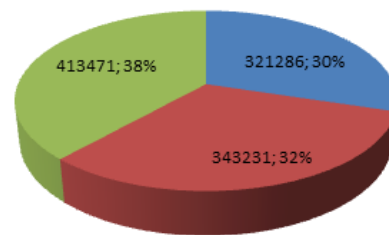
Şekil 20. Yıllar İtibariyle Karşılaştırmalı Toplam Tahıl Üretimi (TÜİK)

TR72 Bölgesi toplam tahıl üretimi ve hasat edilen alan bakımından Kayseri, Sivas ve Yozgat illerinin aldıkları paylar Şekil 21'de sunulmuştur. Buna göre, üretimde en büyük payı Yozgat almaktadır.

2010 Yılı İller Bazında TR72 Toplam Tahıl Üretimi (ton, %)

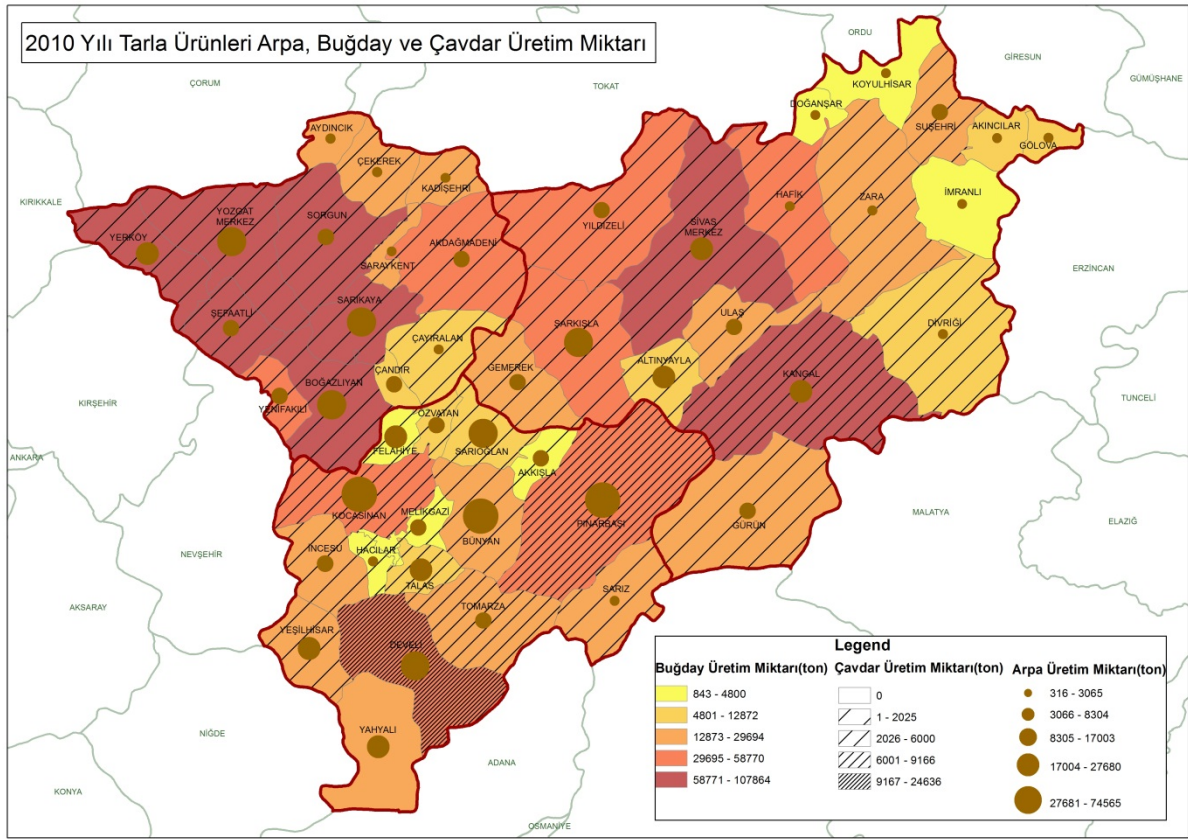

2010 Yılı İller Bazında Hasat Edilen Toplam Tahıl Alanı, (ha, %)

Şekil 21. TR72 Bölgesi Toplam Tahıl Üretimine İlişkin Hasat Edilen Alan ve Toplam Tahıl Üretimi (TÜİK)

Düzyer 2 Bölgeleri arasında, TR72 Bölgesinin üst sıralarda geldiği ilk üç ürünün (arpa, buğday, çavdar) bölgedeki üretim dağılımı Şekil 22'de sunulmuştur. Buna göre, buğdayda (diğer) en fazla üretim yapılan ilk 5 ilçe; Yozgat Merkez (107.864 ton), Sorgun (103.593 ton), Sivas Merkez (101.743 ton), Kangal (101.604 ton), Boğazlıyan (99.724 ton), arpada Pınarbaşı (74.565 ton), Bünyan (44.730 ton), Kocasinan (43.848 ton), Yozgat Merkez (27.680 ton) ve Boğazlıyan (27.680 ton), çavdarda Develi (24.636 ton), Pınarbaşı (9.166 ton), Kangal (6.000 ton), Talas (3.616 ton) ve Tomarza (3.380 ton) olmuştur.

Şekil 22. Tahıl Grubunda Yeralan İlk Üç Ürünün (Buğday-Diğer, Arpa-Diğer ve Çavdar) İlçeler Bazında Üretim Durumu²²

Bitkisel kaynaklı temel gıda maddelerinin vazgeçilmez kaynağı olan toplam tahıllara ilişkin diğer değişkenler sabit tutulduğunda, en küçük kareler ağı yöntemine göre yapılan zaman serisi analizinde TR72, TR7 ve TR Bölgelerinin 2011, 2015, 2020 ve 2023 yıllarına ait üretim tahminleri tabloda sunulmaktadır.

Tablo 21. Yıllar İtibariyle Tahmini Üretim Miktarları (ton)

Yıllar	TR72	TR7	TR
2010	2.194.404	4.494.316	32.772.550
2011	2.228.636	4.342.899	32.769.288
2015	2.327.046	4.518.575	33.184.015
2020	2.450.059	4.738.171	33.702.423
2023	2.523.867	4.869.928	34.013.469

* TÜİK verilerinden üretilmiştir.

TR72 Bölgesi tarım ve hayvancılık ithalatı içerisinde en büyük payın, tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış ürünler olduğu düşünüldüğünde (bakınız dış ticaret bölümü), tahıl grubu üretiminin bölge için önemini korumaya devam edeceği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, Düzey 2 bölgeleri arasında verimin önemli ölçüde düşük olduğu tahıl grubunda verimin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Bu kapsamda bölge ve iklim uygun verimliliği yüksek çeşitlerin ıslah ve adaptasyon çalışmaları yanında sertifikalı tohumluk üretiminin yaygınlaştırılması ve verimliliği artırıcı diğer iyi uygulamalara yönelik (gübreleme, minimum toprak işleme, sulama, yetiştiricilik vb.) eğitim programlarının düzenlenerek çiftçilerin bilinçlendirilmesine de ihtiyaç bulunmaktadır.

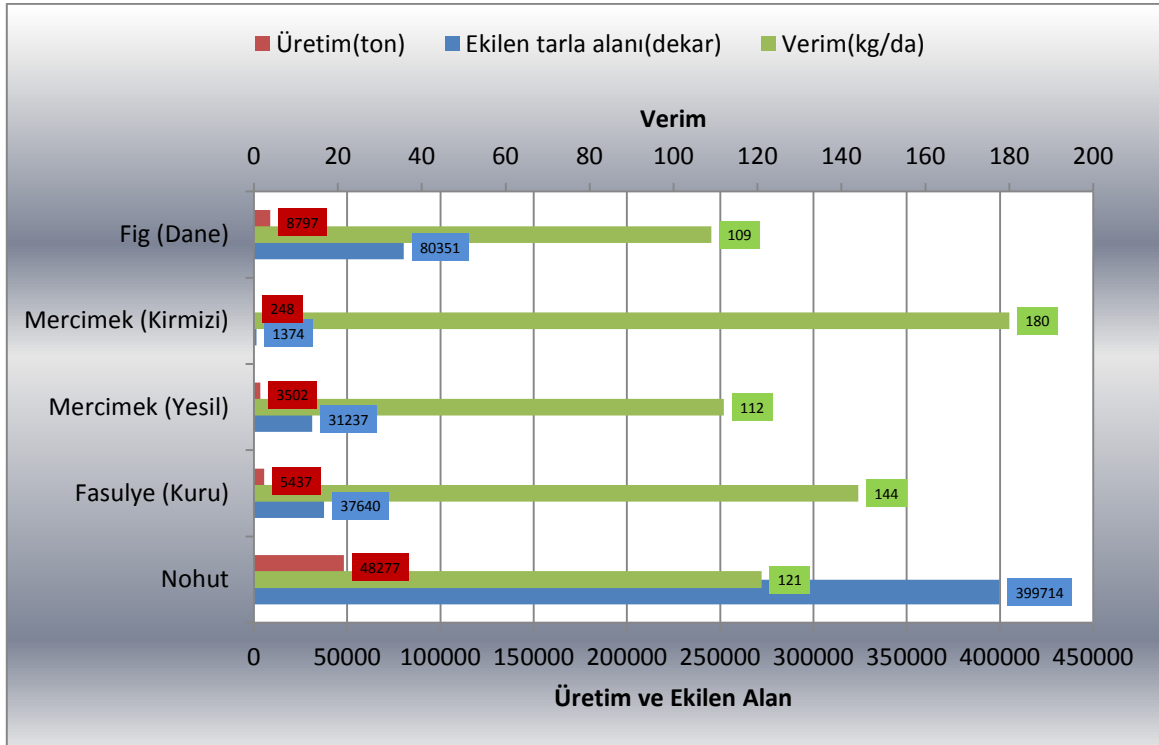
²² TÜİK (2010) verileri kullanılarak üretilmiştir.

5.1.2. Baklagiller

İnsan beslenmesinde ham protein açısından önem taşıyan baklagil üretimi için Türkiye’de 974 bin hektarlık ekili alan kullanılmaktadır. Bu alanın %54’ü nohut, %34’ü mercimek ve %10’u kuru fasulye için kullanılmaktadır (Türkiye Tarım Sektörü Raporu, 2010). Türkiye (302.181 ton), özellikle mercimek üretiminde Kanada (1.510.200 ton) ve Hindistan’ın (950.000 ton) ardından, nohut üretiminde (562.564 ton), Hindistan (7.060.000 ton) ve Pakistan’ın (740.500 ton) ardından üçüncü sırada, fiğ üretiminde (156.401 ton) ise Etiyopya’nın (204.020 ton) ardından ikinci sırada gelmektedir (FAO, 2009). TR72 Bölgesi ise 26 düzey 2 bölgesi arasında kuru baklagiller üretiminde 65.765 ton ile 2009 yılında 9. Sırada, 2010 yılında ise 8. sırada yer almaktadır (TÜİK 2009 ve 2010).

2010 yılı TÜİK verilerine göre TR72 Bölgesi toplam baklagil ekim alanlarının %6’sını, toplam baklagil üretiminin ise %4,88’ini karşılamaktadır. TR72 Bölgesi ekim alanlarının %73’ü nohut, %15’i fiğ (dane), %7’si kuru fasulye, %6’sı mercimek üretimine ayrılmıştır. Bu bağlamda, TR72 Bölgesinde baklagil üretimi arasında en fazla payı, nohut, fiğ ve fasulye üretimi almaktadır. Bunları mercimek üretimi takip etmektedir (Şekil 23).

Düzye 2 bölgeleri arasında iyi bir yere sahip olan TR72 Bölgesi, ülke yeşil mercimek (ülke üretiminin %13,79’u), nohut (ülke üretiminin %9,10’u) ve fiğ (dane) (ülke üretiminin %7,23’ü) üretiminde önemli bir pay almaktadır (Düzye 2 Bölgeleri arasında TR72 Bölgesinin yeri için Tablo 22’ye bakınız).

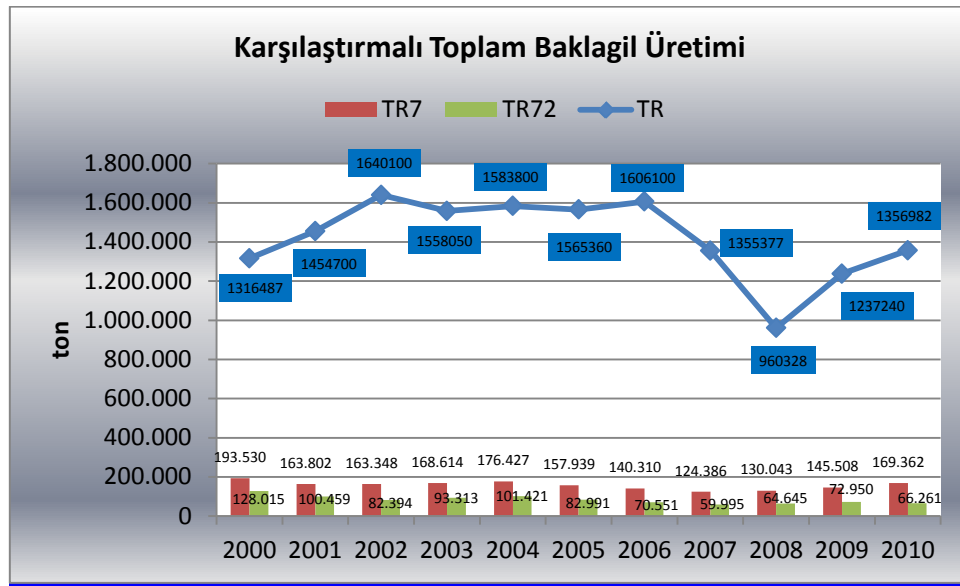
Şekil 23. TR72 Bölgesi Baklagiller Üretimi (TÜİK 2010)

Tablo 22. Baklagiller Üretimi Açısından Düzey 2 Bölgeleri Arasında TR72 Bölgesinin Yeri

	Ekilen alan(dekar)	Hasat edilen alan (dekar)	Üretim(ton)	Verim(kg/da)
Nohut	4	4	5	17
Fasulye (Kuru)	9	9	9	20
Mercimek (Yeşil)	4	4	4	11
Mercimek (Kırmızı)	9	9	10	9
Fiğ (dane)	4	4	4	22

Kaynak: TÜİK (2010)

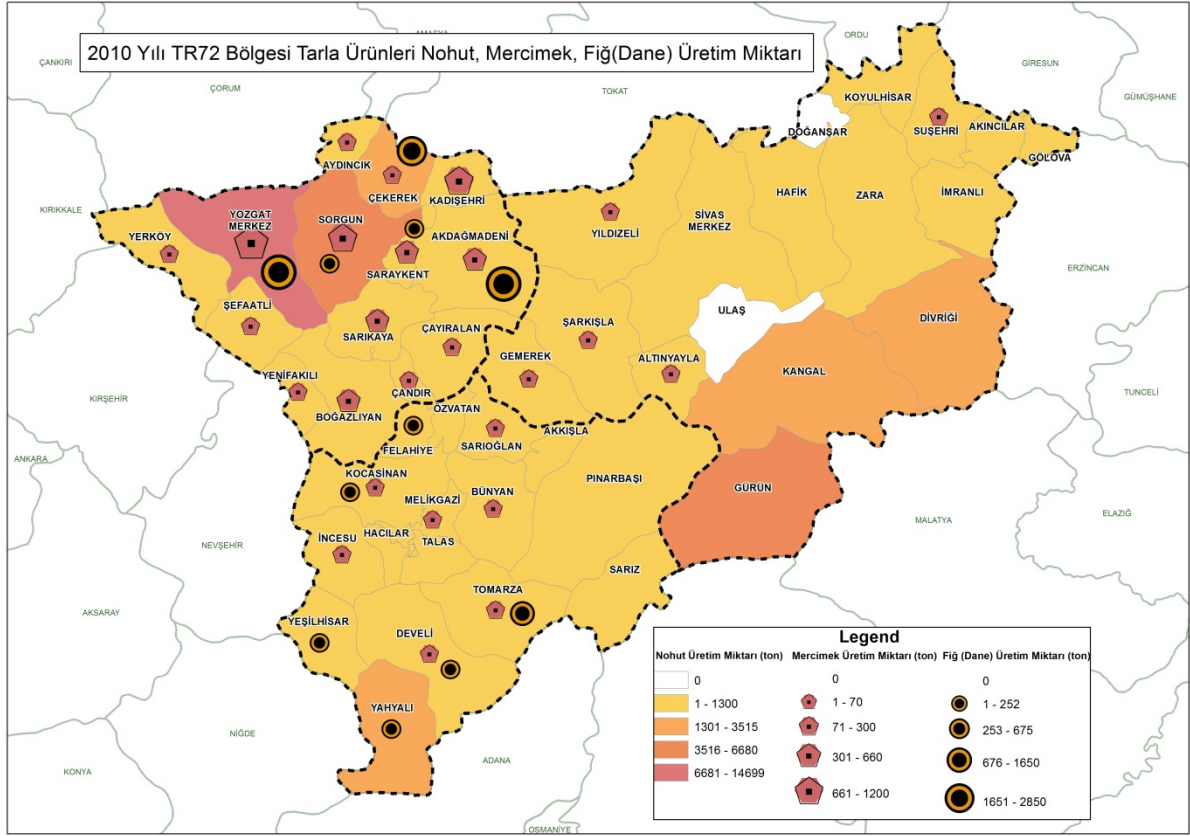
2000-2010 yılları arasındaki dönemde, toplam baklagil üretimi %0,30 bileşik büyüme oranı ile artarken, TR7 bölgesinde %-1,33, TR72 bölgesinde ise %-6,37 oranında küçülmüştür. Yıllar itibariyle değişim Şekil 24'de gösterilmiştir.

Şekil 24. Yıllar İtibariyle Karşılaştırmalı Toplam Baklagil Üretimi (TÜİK)

Baklagil üretiminde iller arasında en büyük payı sırasıyla Yozgat (%58,9), Sivas (%27) ve Kayseri (%14,1) almaktadır. Diğer taraftan, baklagiller arasında TR72 Bölgesinin öne çıkan ürünleri arasında yer alan fiğ (dane), nohut ve yeşil mercimek üretimine ilişkin TR72 Bölgesi ilçeleri bazındaki dağılım Şekil 25'de gösterilmiştir. Bu bağlamda, en fazla fiğ (dane) üretimi sırasıyla Akdağmadeni (2.850 ton), Merkez (2.800 ton) ve Çekerek (1.650) ilçelerinde gerçekleştirilmektedir. Nohut üretimi ise en fazla Yozgat Merkez (14.699 ton), Gürün (6.680 ton) ve Sorgun (5.850 ton), yeşil mercimek üretimi ise Yozgat Merkez (1.200 ton), Sorgun (660 ton) ve Kadışehri (400 ton) ilçelerinde yoğunlaşmaktadır.

Katma değeri nispeten yüksek olan ve son 10 yıllık süreçte TR72 Bölgesinde üretimi önemli ölçüde düşen baklagil üretiminin uygun alanlarda yaygınlaştırılmasına ve veriminin artırılmasına ilişkin çalışmaların yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Şekil 25. Baklagiller Grubunda Yeralan İlk Üç Ürünün (Nohut, Mercimek-Yeşil ve Fiğ-Dane) İlçeler Bazında Üretim Durumu (TÜİK 2010)

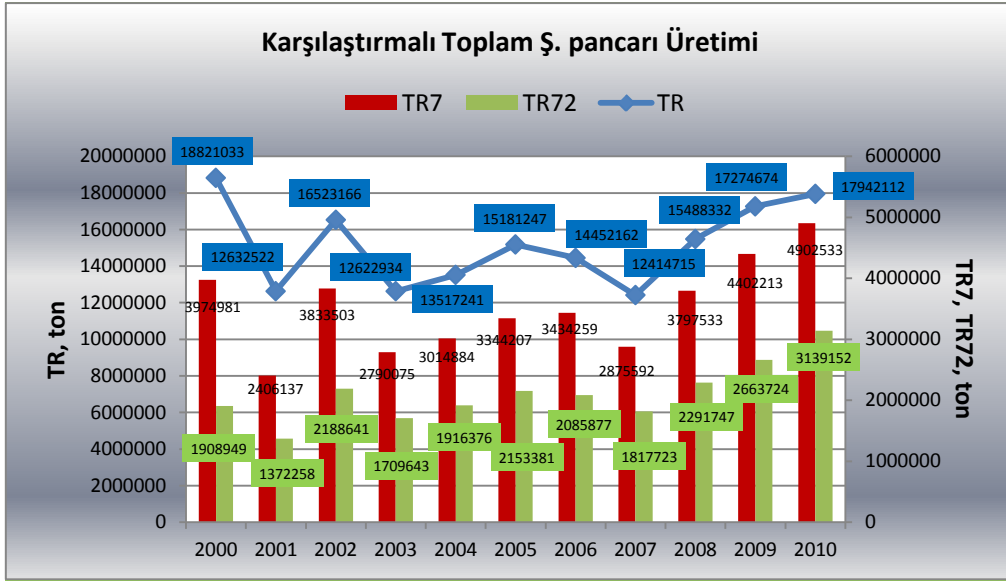
5.1.3. Endüstriyel Bitkiler

2010 yılı TÜİK verileri dikkate alındığında, TR72 Bölgesinde endüstriyel bitkiler üretimi olarak yalnızca şekerpancarı bulunmakta ve bu ürün bölgede en büyük üretim kalemini oluşturmaktadır.

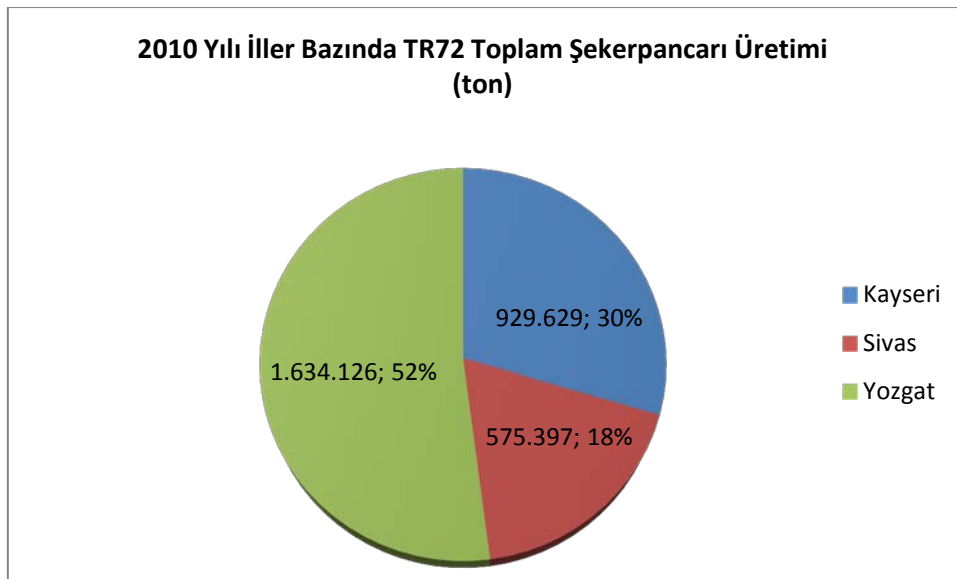
Dünyada 2009/10 pazarlama yılı itibarıyla şekerin %78'i kamıştan, %22'si pancardan üretilmekte olup, dünya şeker borsa fiyatlarını, düşük maliyetli ve pancara göre aynı alandan 2-4 kat daha fazla üretilen kamış şekeri belirlemektedir. Ülkemiz, dünya pancar şekeri üretiminde yıllardır sahip olduğu konumunu 2009/10 döneminde de korumuş ve AB, ABD ve Rusya'nın ardından 4. sırada yer almıştır. Dünyada halen beyaz şeker eşdeğeri olarak yaklaşık 50 milyon ton şeker dış ticarete konu olmaktadır. Üretimde ve ihracatta lider ülke Brezilya'dır. Ülkemizin şeker politikası yurtiçi talebin öncelikle yurtiçi üretimle sağlanması üzerine kuruludur (Şeker Kurumu, 2010).

TR72 Bölgesinde sadece endüstriyel bitkiler arasında değil, tarla ürünleri arasında da şeker pancarı üretimi ön plandadır. Bölge, Türkiye şekerpancarı üretiminin önemli bir bölümünü karşılamaktadır (% 17,50). Bölge, şekerpancarı üretiminde 2009 yılında 2.663.724 ton ile 26 bölge arasında 2. sıradaki yerini 2010 yılında da korumuştur. TR72 Bölgesinde Kayseri ve Yozgat'ta (Sogun ve Boğazlıyan) faaliyet gösteren toplam 3 kuruluş bulunmaktadır (Kayseri, Sivas, Yozgat ve Nevşehir illerine bağlı 295 köyde sözleşmeli pancar ekimi yaptıran ve günlük 12.000 ton pancar işleme kapasitesiyle Türkiye'nin en yüksek kapasiteli Kayseri Şeker Fabrikası A.Ş., Kayseri Şeker Fabrikası iştirak sahibi olduğu ve nominal kapasitesi 10.000 ton/gün, maksimum kapasitesi ise 12.000 ton/gün olan Boğazlıyan Şeker Mamülleri ve Entegre Tesisi, 3.600 ton/gün kapasiteli özelleştirilmiş Yozgat (Sorgun) Şeker Fabrikası).

TR, TR7 ve TR72 bölgeleri şeker pancarı üretiminin yıllar itibariyle değişimi grafikte (Şekil 25) gösterilmiştir. 2000-2010 yılları arasında TR'deki bileşik büyüme oranı -0,48'ken, TR72 Bölgesi %5,10 bileşik büyüme oranı ile pozitif bir eğilim sergilemiştir. TR7 Bölgesi ise %2,12'lik bileşik büyüme oranı göstermiştir. TR72 Bölgesi 10 yıllık dönemde Türkiye şekerpancarı üretiminde aldığı payını, %7,35 oranında artırmıştır.

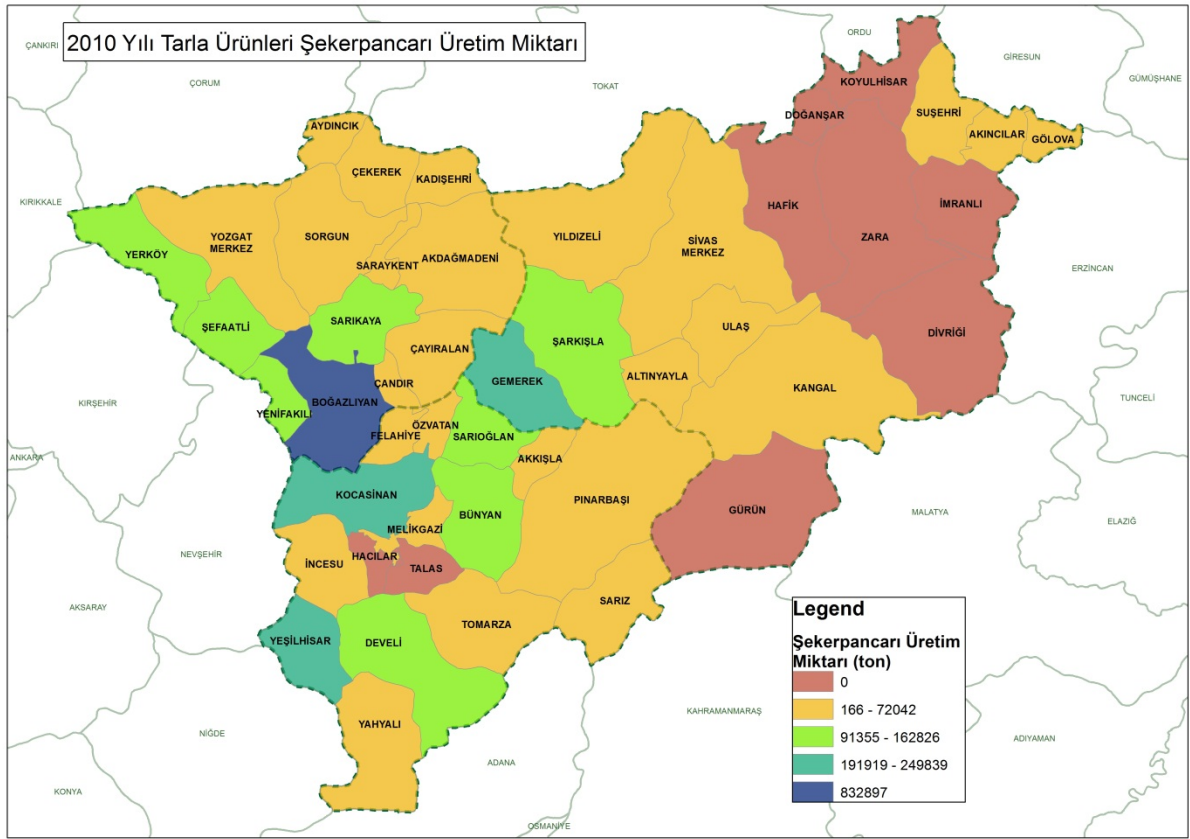
Şekil 26. Yıllar İtibariyle Karşılaştırmalı Şekerpancarı Üretimi (TÜİK)

Şekil 27. TR72 Bölgesi Şekerpancarı Üretiminin İller Bazında Dağılımı

Üretimde en büyük payı %52 üretim oranına karşılık gelen 1.634.126 ton ile Yozgat almaktadır (Şekil 27).

TR72 Bölgesi ilçeleri bazında şekerpancarı üretimine ilişkin dağılım incelendiğinde (Şekil 28), en fazla üretim Boğazlıyan (832.897 ton), Gemerek (249.389 ton), Kocasinan (209.313 ton), Yeşilhisar (191.919 ton) ve Sarıkaya (162.826 ton) ilçelerinde yapılmaktadır. Sivas'ın önemli bir bölümünde ise şekerpancarı üretimi yapılmamaktadır.

Şekil 28. TR72 Şekerpancarı Üretiminin İlçeler Düzeyinde Dağılımı (TÜİK 2010)

Öte yandan şeker sanayiinin hammaddesi olan ve Türkiye ekonomisine çok yönlü katkıları olan bir tarımsal ürün olan şeker pancarı (Güneş vd. 2002) kaynaklı şeker üretiminde kotalar etkili olmaktadır. Bu çerçevede, pancar şekeri şirketlerine 2012/2013 pazarlama yılında tahsis edilen kotalar tabloda sunulmuştur (www.seker.gov.tr).

Tablo 23. 2012/2013 Pazarlama Yılı Pancar Şekeri Kotaları

Pancar Şekeri Üreten Şirketler	(Ton)		
	A Kotası	B Kotası	Toplam
Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.	1.239.500	49.580	1.289.080
Adapazarı Şeker Fabrikası A.Ş.	31.100	1.240	32.340
Amasya Şeker Fabrikası A.Ş.	61.200	2.450	63.650
Kayseri Şeker Fabrikası A.Ş.	297.200	11.890	309.090
Keskinliç Gıda San. ve Tic. A.Ş.	106.000	4.240	110.240
Konya Şeker Fabrikası A.Ş.	434.200	17.370	451.570
Kütahya Şeker Fabrikası A.Ş.	30.800	1.230	32.030
Toplam	2.200.000	88.000	2.288.000

Şeker Kurulunca tahsis edilen kotalar ise tabloda sunulmaktadır (www.seker.gov.tr).

Tablo 24. Şeker Kurulunca Tahsis Edilen Kotalar

	2009/2010 PY			2010/2011 PY			2011/2012 PY			2012/2013 PY		
	A Kotası	B Kotası	TOPLAM	A Kotası	B Kotası	TOPLAM	A Kotası	B Kotası	TOPLAM	A Kotası	B Kotası	TOPLAM
Pancar Şekeri	2 438	122	2 560	2 200	88	2 288	2 200	88	2 288	2 200	88	2 288
Nişasta Bazlı Şeker*	271		271	244		244	244		244	244		244
Ülke Toplam Kotası	2 709	122	2 831	2 444	88	2 532	2 444	88	2 532	2 444	88	2 532

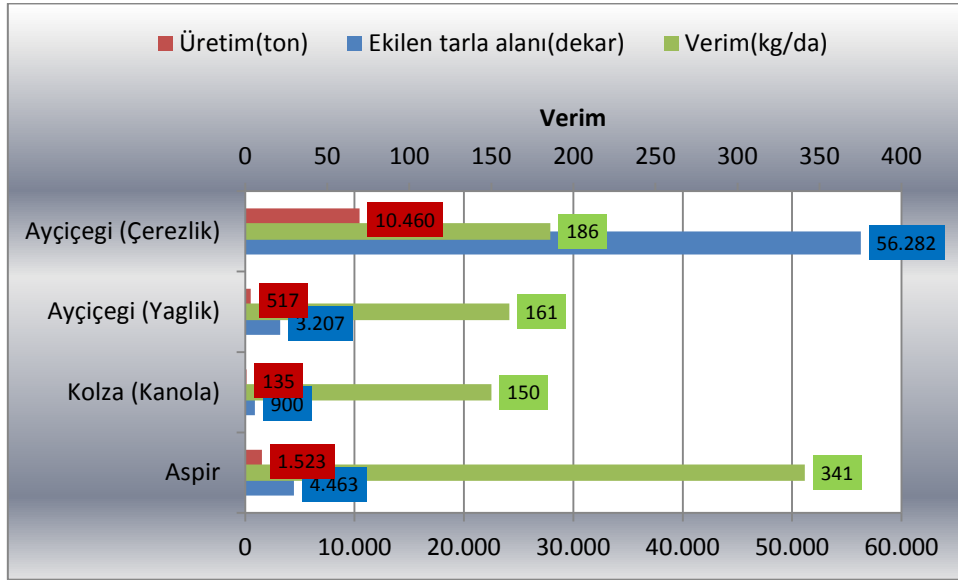
* Şeker Kanunu gereği B kotası tahsis edilmemekte olup, aynı Kanunun 3. maddesi ile Bakanlar Kurulu'na tanınan yetkiye istinaden Bakanlar Kurulu Kararı ile 2009/2010 PY A kotasında %50 ve 2010/2011 PY A kotasında %50 oranında artış yapılmıştır

Pancardan şeker üretimi konusunda iyi bir konumda olan TR72 Bölgesinde, pancar küspesinin bölgede önemini koruyan hayvancılık faaliyetlerinde hayvan yemi olarak kullanılabilirdiği de dikkate alındığında, pancar üreticilerine üretim teknikleri açısından teknik destek sağlanması son derece yararlı olacaktır.

5.1.4. Yağlı Tohumlar

Yurdun hemen hemen her bölgesinde yetiştirilebilen yağlı tohumlar (Sivas İl Tarım Müdürlüğü, 2008), TR72 Bölgesinde 64.852 ha alanda üretilmektedir. Üretimi yapılan yağlı tohumlar arasında en fazla ayçiçeği üretimi yapılmakta, ayçiçeği üretimininse tamamına yakınına çerezlik ayçiçeği oluşturmaktadır (Şekil 28). TR72 Bölgesi, yağlı tohumlar bakımından, Türkiye aspir üretiminin %5,86'sını, ayçiçeği (çerezlik) üretiminin ise %6,92'sini karşılamaktadır. Kolza ve ayçiçeği (yağlık) üretiminde ise Türkiye üretiminin sırasıyla ancak %0,13 ve %0,04'ünü karşılayabilmektedir.

Yağlı tohumlar bakımından ülkemiz ağırlıklı olarak ithalatçı bir konumdadır. 2010 yılı dış ticaret verilerine göre, toplam 147.405.000 \$ değerinde ithalatımız mevcutken, toplam ihracatımız ancak, 66.819.000 \$ seviyesindedir. İhracatımızda en büyük payı Hindistan (38.480.000 \$), Japonya (6.148.000 \$), Yunanistan (5.509.000 \$) alırken, ithalatta ise en büyük payı Nijerya (68.140.000 \$) Hindistan (29.211.000 \$) ve Etiyopya (15.076.000 \$) almaktadır (ITC, 2010).

Şekil 29. TR72 Bölgesi Yağlık Tohumlar Üretimi (TÜİK 2010)

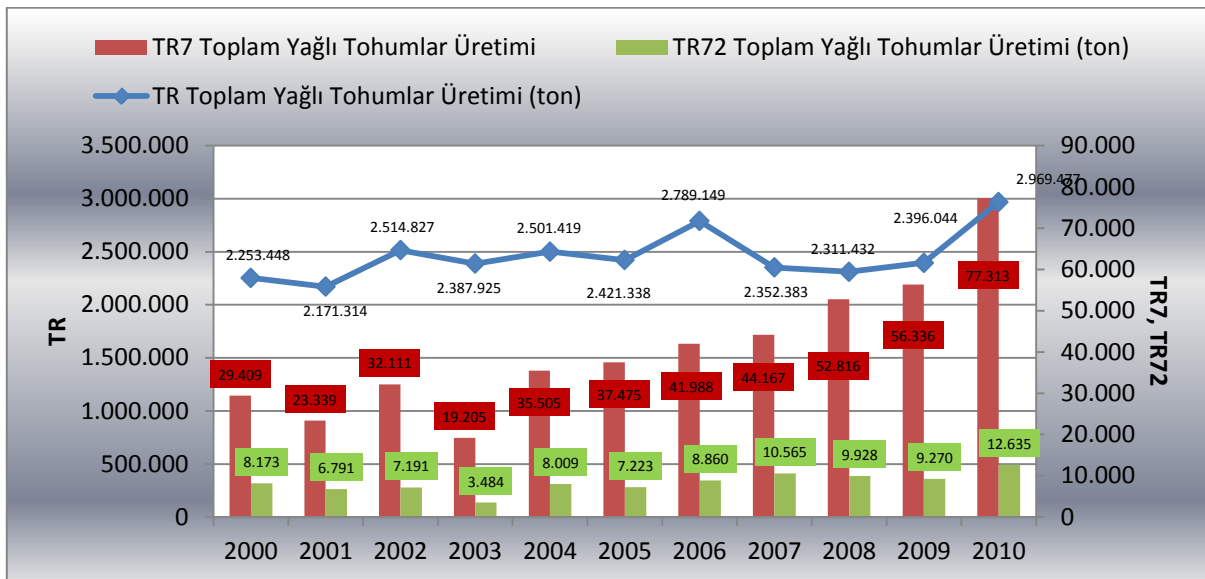
TR72 Bölgesinin Düzey 2 Bölgeleri arasında yağlı tohumlar bakımından yeriye, tablo 25'de gösterilmiştir.

Tablo 25. Yağlı Tohumlar Üretimi Açısından Düzey 2 Bölgeleri Arasında TR72 Bölgesinin Yeri

	Ekilen alan(dekar)	Hasat edilen alan (dekar)	Üretim(ton)	Verim(kg/da)
Ayçiçeği (çerezlik)	6	6	6	11
Ayçiçeği (yağlık)	21	21	21	12
Kolza	8	8	9	13
Aspir	6	6	6	8

Kaynak: TÜİK (2010)

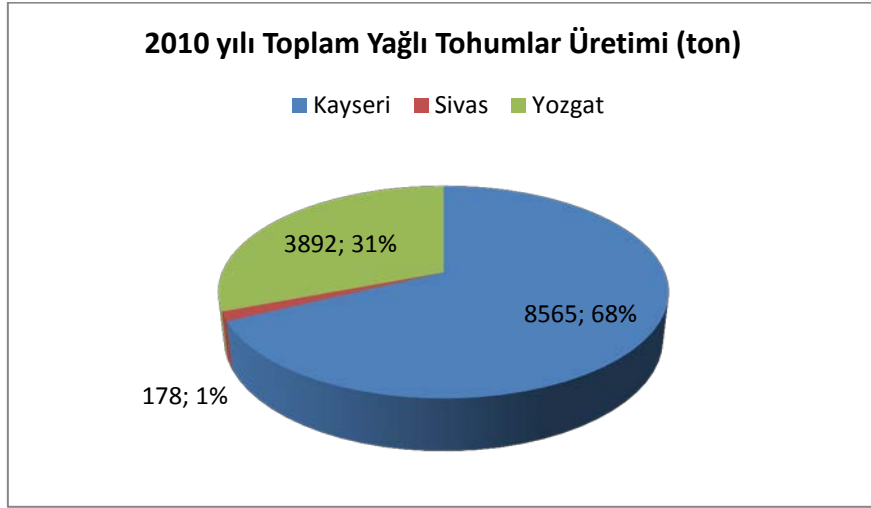
TR72 Bölgesi kolza üretimi, Türkiye üretiminin her ne kadar oldukça küçük bir bölümünü oluştursa da Düzey 2 bölgeleri arasında 9. sırada gelmektedir. TR, TR7 ve TR72 ölçeğinde son 10 yıllık dönemde toplam yağlı tohumlar üretiminin gelişimi Şekil 30'da sunulmuştur.

Şekil 30. Yıllar İtibariyle Karşılaştırmalı Toplam Yağlı Tohumlar Üretimi (TÜİK)

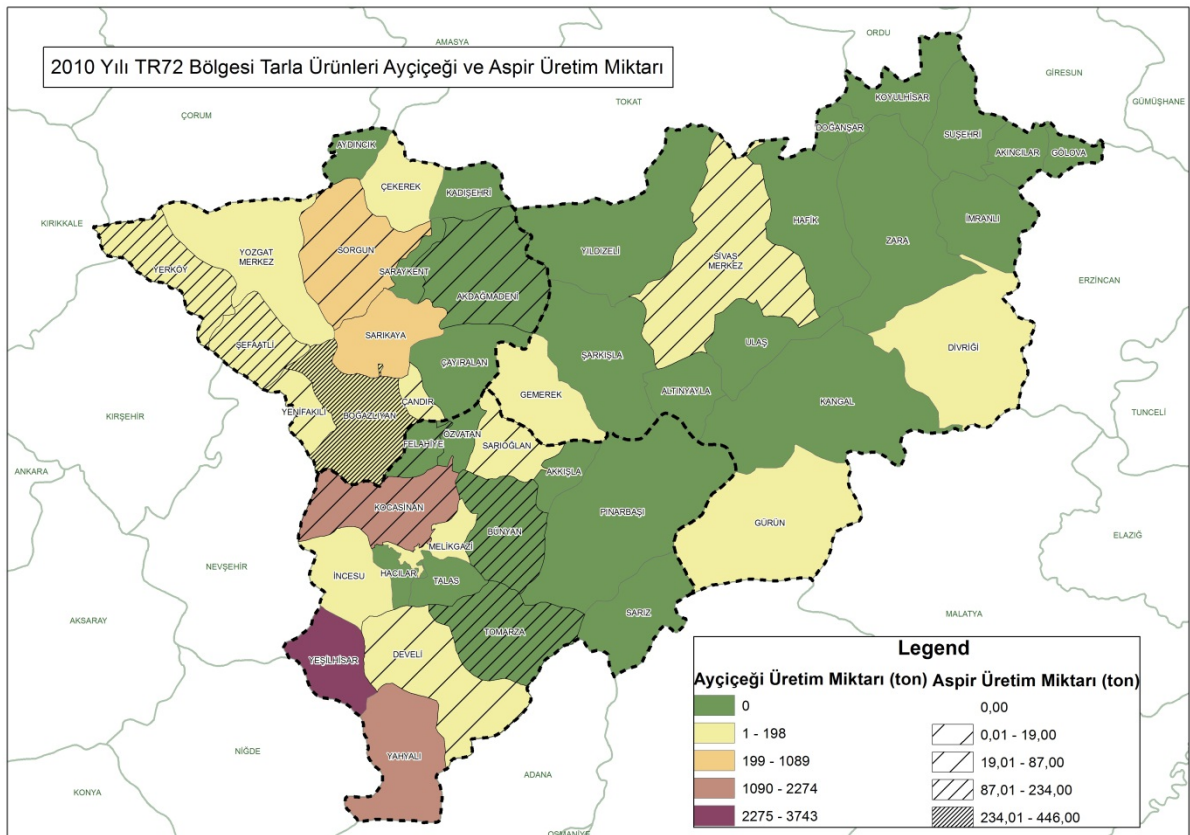
Son 10 yıllık dönemde, yağlı tohumlar üretimi TR’de %2,80, TR7’de %10,15 ve TR72’de %4,45 bileşik büyüme oranı göstermiştir.

Toplam yağlı tohumlar bakımından iller arasında en büyük üretim payını, 8.565 ton ile Bölge üretiminin %68’ini oluşturan Kayseri almaktadır (Şekil 31).

Şekil 31. TR72 Bölgesi Toplam Yağlı Tohumlar Üretiminin İller Bazında Dağılımı

TR72 Bölgesi çerezlik ayçiçeği üretiminde en fazla payı, Yeşilhisar (3743 ton), Kocasinan (2274 ton) ve Yahyalı (1604 ton) ilçeleri alırken, aspir üretiminde Boğazlıyan (446 ton), Tomarza (231 ton), Şefahtlı (201 ton) ilçeleri ilk sıraları paylaşmaktadır (Şekil 32).

Şekil 32. TR72 Ayçiçeği (Çerezlik) ve Aspir üretiminin İlçeler Düzeyinde Dağılımı (TÜİK 2010)

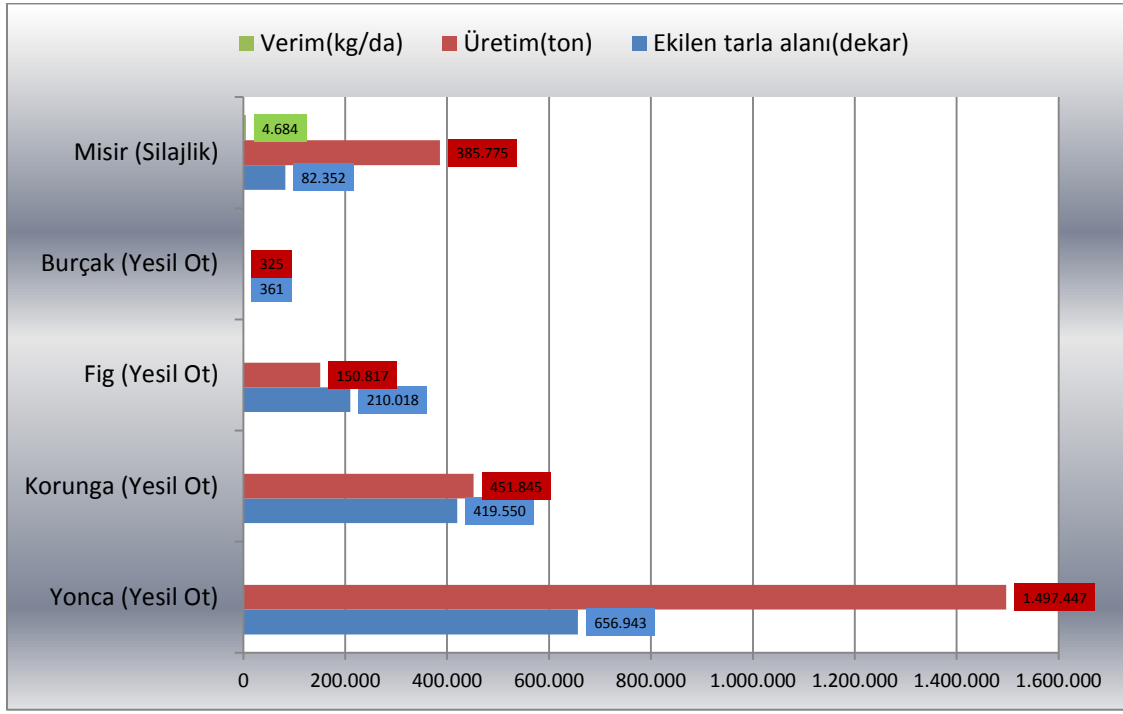
Türkiye ortalamasının üzerinde bulunan TR72 Bölgesi nadas alanlarının yağlı tohumlar üretiminde kullanılması, TR72 Bölgesi tarla ürünleri katma değerini önemli ölçüde artıracaktır (Sivas İl Tarım Müdürlüğü, 2008).

5.1.5. Yem Bitkileri

Hayvansal üretimde kaba yem ihtiyacını karşılayan ve önemli bir girdi kalemi olan yem bitkileri aynı zamanda toprakların fiziksel ve kimyasal özellikleri ile ekim nöbeti sistemi dahilinde (yonca ve korunga gibi çok yıllık yem bitkileri dışındaki tek yıllık yem bitkileri için) kendisinden sonra gelen ürünlerin verim ve kalitelerine olumlu etkilerde bulunmaktadır. TR72 Bölgesi hayvansal üretimde karşılaşılan en önemli sorunlardan birini de yem girdi fiyatlarının yüksek olması oluşturmaktadır (Bakınız Kayseri, Sivas ve Yozgat Sektörel Çalışma Grubu Raporları (2011)). TR72 Bölgesi yem bitkileri üretiminde önemli bir pay almaktadır. Ülkemizde, yem bitkileri gerek kıyı bölgelerimizde, gerekse Orta ve Geçit bölgelerinde ana ürün ve ikinci ürün olarak üretimde yer alma olanağına sahiptir (Sivas İl Tarım Müdürlüğü, 2008). Bu olanak, nadas alanlarının değerlendirilmesi bakımından da önem taşımaktadır.

2010 yılı TÜİK verilerine göre, TR72 Bölgesinde yetiştirilen ürün grupları arasında 2.486.209 ton üretim miktarı ile ikinci sırada gelen yem bitkileri grubu arasında en büyük payı 1.497.447 ton üretim ile yonca almaktadır. Yoncayı takiben korunga ve mısır üretiminin de payı önemli bir seviyededir. Ancak korunga (yeşil ot) üretimi açısından TR72 Bölgesi, Düzey 2 Bölgeleri arasında ilk sırada gelmektedir. Türkiye yonca yeşil ot üretiminin %12,8'i, korunga (yeşil ot) üretiminin %29,9'u, fiğ yeşil ot üretiminin %3,8'i, silajlık mısır üretiminin ise %3,1'ini karşılamaktadır (Tablo 26).

Öte taraftan, Sivas'ta Sivas Ticaret Borsası işbirliğiyle, kaba yemin pazarlanmasını sağlayarak yem bitkileri ekim alanlarını artırmak ve böylece hayvancılığı geliştirmek amacıyla "Kaba Yem Ot Borsası" kurulmuştur (Sivas 2003-2011, 2011). Kayseri'de de ot borsasının kurulması ve yem bitkileri üretiminin planlanmasıyla ilgili çalışmaların desteklenmesi önerilmektedir (Kayseri İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2012).

Şekil 33. TR72 Bölgesi Yem Bitkileri Üretimi (TÜİK 2010)

Tablo 26. Yem Bitkileri Üretimi Açısından Düzey 2 Bölgeleri Arasında TR72 Bölgesinin Yeri

	Ekilen alan (dekar)	Hasat edilen alan (dekar)	Üretim (ton)	Verim (kg/da)
Yonca (Yeşil Ot)	3	3	3	-
Mısır (Silajlik)	12	12	11	7
Burçak (Yeşil Ot)	13	13	12	-
Fiğ (Yeşil Ot)	6	6	10	-
Korunga (Yeşil Ot)	1	1	1	-

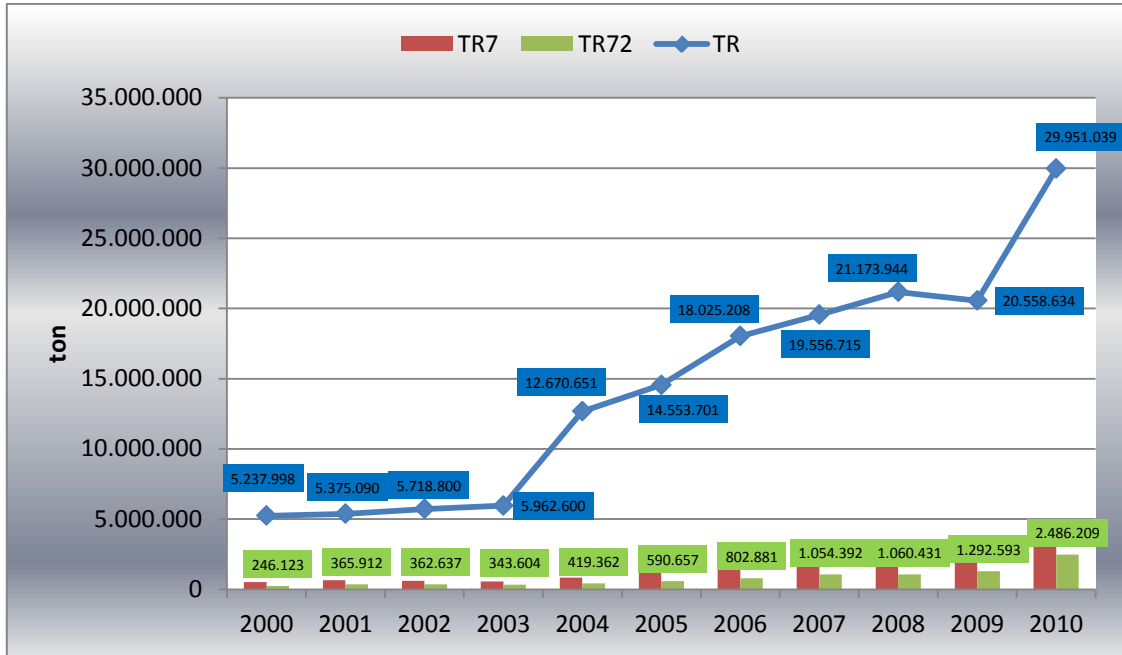
Kaynak: TÜİK (2010)

Yem bitkileri üretimi bakımından iller arasında en büyük payı TR72 Bölgesi üretiminin %64'üne karşılık gelen 1.592.955 ton ile Sivas almaktadır. Sivas'ı, sırasıyla Kayseri ve Yozgat takip etmektedir.

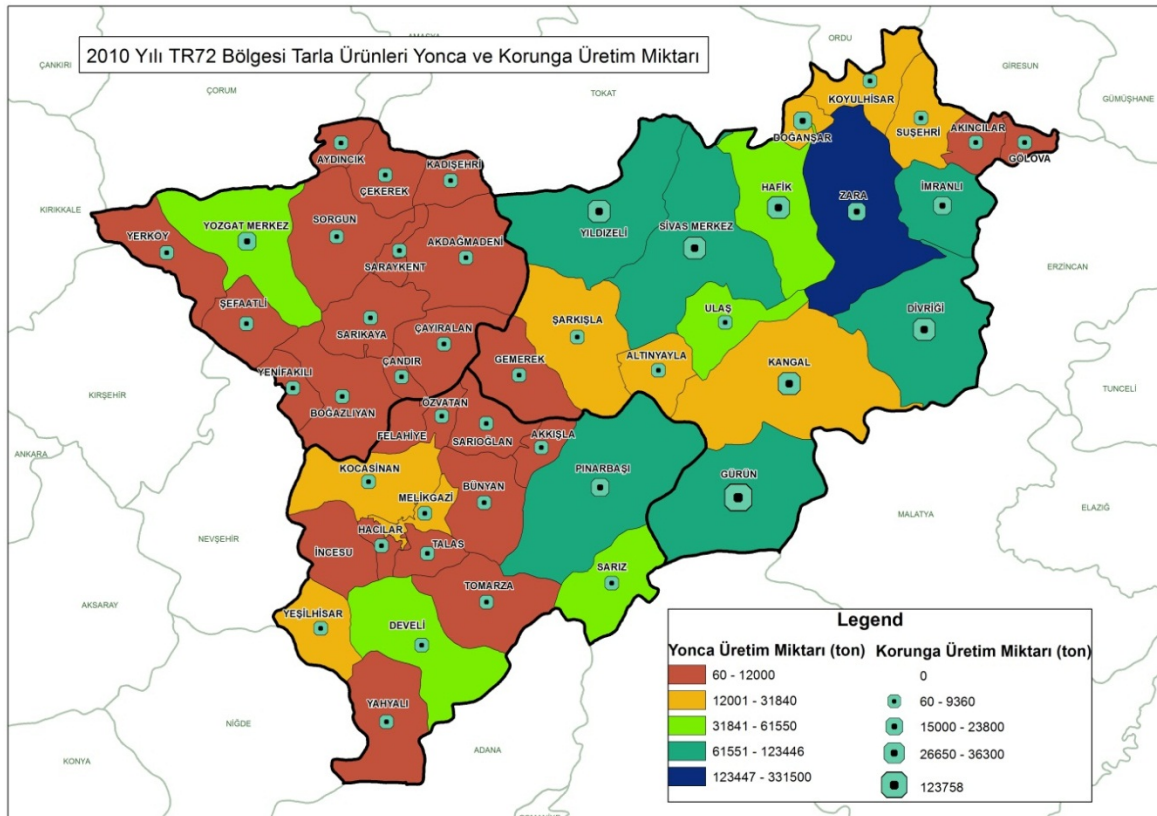
Şekil 34. TR72 Bölgesi Toplam Yem Bitkileri Üretiminin İller Bazında Dağılımı

2000-2010 döneminde yem bitkileri üretiminin TR, TR7 ve TR72 bazında değişim durumu Şekil 35'te gösterilmiştir. 2000-2010 döneminde toplam yem bitkileri üretimi TR'de %19,05 bileşik büyüme oranı ile artarken, TR7 Bölgesinde %19,85, TR72 Bölgesinde ise %26,02 bileşik büyüme oranı ile artış göstermiştir.

Şekil 35. Yıllar İtibariyle Karşılaştırmalı Toplam Yem Bitkileri Üretimi (TÜİK)

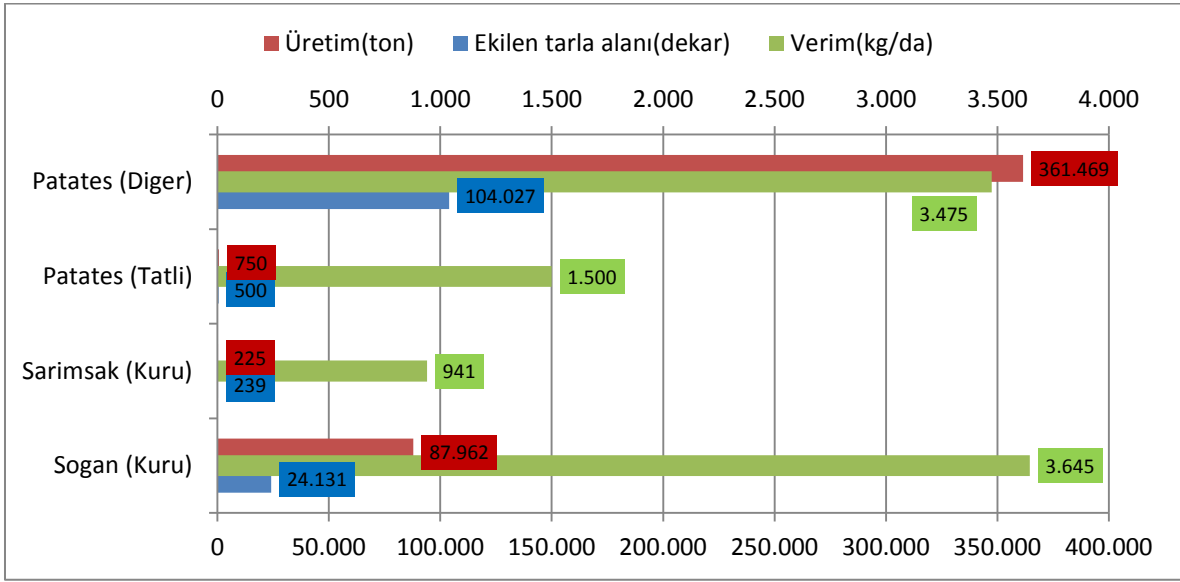
TR72 Bölgesi ilçeleri arasında yonca (yeşil ot) üretiminde, Zara (331.500 ton), İmranlı (123.446 ton), Yıldızeli (113.550 ton), korunga (yeşil ot) üretimindeyse Gürün (123.758 ton), Kangal (36.300 ton) ve Hafik (35.414 ton) ilçeleri ilk sıralarda gelmektedir.

Şekil 36. TR72 Yonca (Yeşil Ot) ve Korunga (Yeşil Ot) Üretiminin İlçeler Düzeyinde Dağılımı (TÜİK 2010)

5.1.6. Yumru Bitkiler

TR72 Bölgesi, 450.506 ton yumru bitkiler üretimine sahiptir. Yumru bitkiler arasında yer alan patates üretimi TR72 Bölgesi ön plana çıkan ürünler arasındadır (Şekil 37). Türkiye'nin patates dış ticaret hacminin (26.693.000 \$) ithalat ağırlıklı (16.955.000 \$) olduğu (ICT 2010) ve TR72 Bölgesinin Türkiye patates üretiminin %8'ini karşıladığı dikkate alındığında, TR72 Bölgesinin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Nevşehir ve Niğde illerinde görülen patates siğili hastalığı nedeniyle üretimin önemli bir bölümü toprak ve iklim koşulları patates yetiştiriciliğine uygun olan TR72 Bölgesine kaymaya başlamıştır. Ülke patates tarımının en büyük engellerinden biri yeterince sertifikalı tohumluk üretiminin bulunmamasıdır (Sivas İl Tarım Müdürlüğü, 2008). Bu çerçevede, özellikle, Patates Üretim Alanlarının ve Pazarlama Olanaklarının Artırılması Projesi ile Sivas ili, Kangal, Şarkışla, Gemerek ve Yıldızeli ilçeleri "tohumluk üretim alanı" ilan edilmiştir. Bu proje ile ülke genelinin %50 tohumluk ihtiyacı Sivas ilinde üretilmiştir (Sivas 2003-2011, 2011). Bölgede patates dışında öne çıkan bir diğer ürüne soğandır.

Şekil 37. TR72 Bölgesi Yumru Bitkiler Üretimi (TÜİK 2010)

TR72 Bölgesinin Düzey 2 bölgeleri arasında yumru bitkiler bakımından aldığı yer Tablo 27'de gösterilmiştir. TR72 Bölgesi patates ve soğan üretimiyle Düzey 2 Bölgeleri arasında ön plana çıkmaktadır.

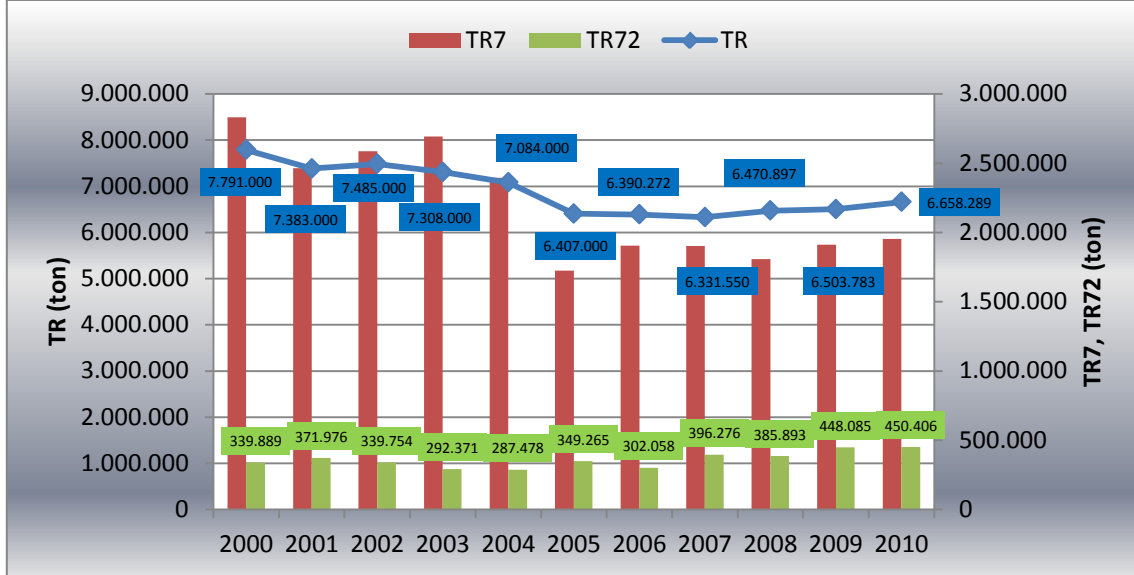
Tablo 27. Yumru Bitkiler Üretimi Açısından Düzey 2 Bölgeleri Arasında TR72 Bölgesinin Yeri

	Ekilen alan (dekar)	Hasat edilen alan (dekar)	Üretim (ton)	Verim (kg/da)
Patates (Diğer)	5	5	4	5
Patates (Tatlı)	4	4	4	7
Sarımsak (Kuru)	18	18	18	4
Soğan (Kuru)	8	8	6	3

Kaynak: TÜİK (2010)

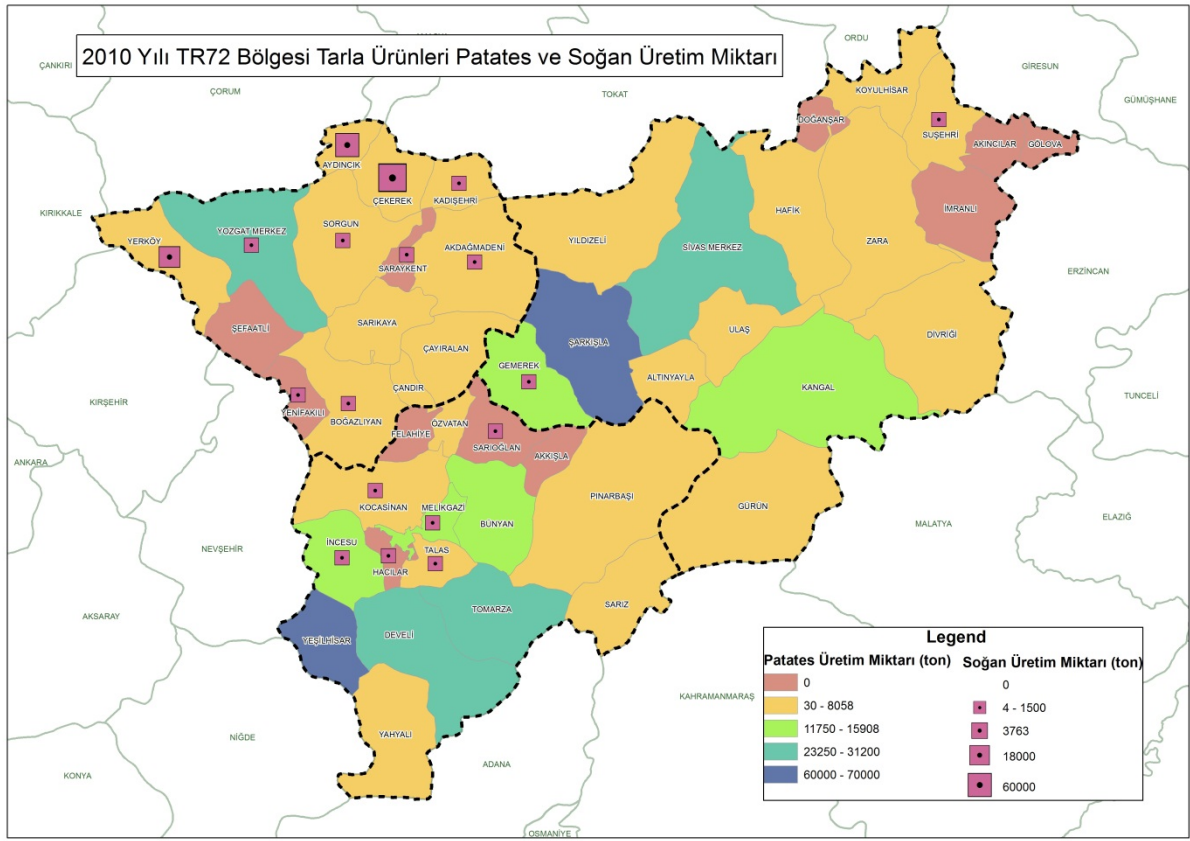
Toplam yumru bitkiler üretimi bakımından illerin aldıkları paylar arasında 174.052 ton ile Kayseri (%39) ilk sırada, 150.848 ton ile Sivas (%33 ton) ikinci sırada 125.506 ton ile Yozgat (%28) ise üçüncü sırada gelmektedir.

Yumru bitkiler üretiminin yıllar itibariyle değişimi incelendiğinde ise (Şekil 37), 2000-2010 döneminde bileşik büyüme oranı (CAGR) olarak TR üretimi %1,56, TR7 üretimi %3,64 azalırken, TR72 üretimi %2,86 oranında artmıştır.

Şekil 38. Yıllar İtibariyle Karşılaştırmalı Toplam Yem Bitkileri Üretimi (TÜİK)

TR72 Bölgesinde yumru bitkiler arasında üretimi ilk sıralarda gelen patates (diğer) üretiminin ilçeler itibariyle dağılımı incelendiğinde (Şekil 39), patates üretiminde Şarkışla (70.000 ton), Yeşilhisar (60.000 ton) ve Tomarza (31.200 ton) ile ilk sıralarda, soğan (kuru) üretiminde ise Çekerek (60.000 ton), Aydıncık (18.000 ton), Yerköy (3.763 ton) ilk üç sırada gelmektedir.

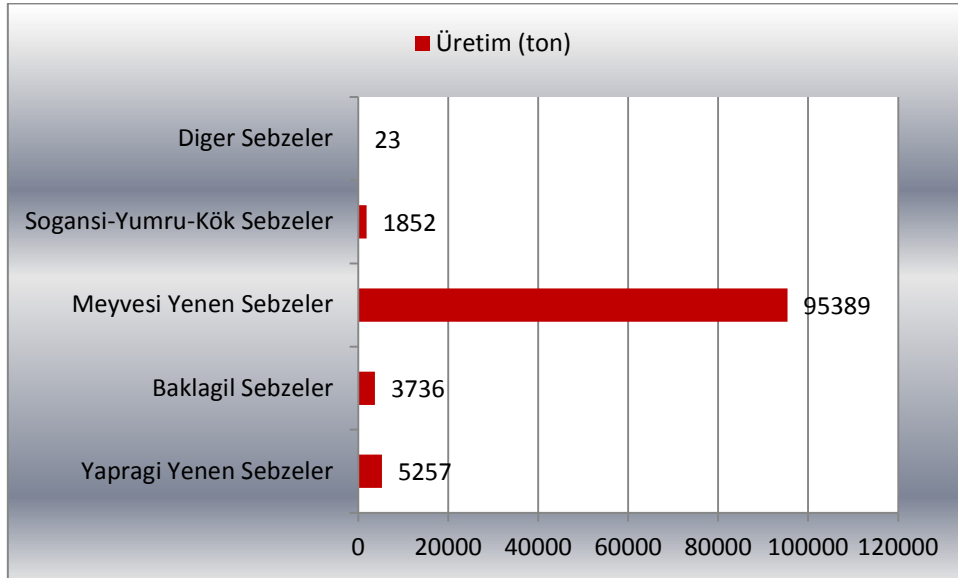

Şekil 39. TR72 Patates (Diğer) ve Soğan Üretiminin İlçeler Düzeyinde Dağılımı (TÜİK 2010)

5.2. Meyve ve Sebze Üretimi

Dünya meyve ve sebze üretimi ve ticareti artan bir eğilim içindedir. Türkiye 2009 yılında 43 milyon tonluk üretimiyle önemli bir üretici konumundadır. Meyve ve sebze ihracatı, toplam tarımsal ihracatın 2009 yılında %42'sini oluşturmaktadır (Türkiye Tarım Sektörü Raporu, 2010). Bölgede küçük çaplı olsa da, meyve ve sebze tarımı yapılmaktadır. Bölgede, meyve ve sebze tarımı için uygun mikro klima bölgelerinin bulunması, düşük bağıl nem ve yüksek rakım, ürünlerin zararlılara karşı daha kolay korunabilmesine ve pazarda rekabet kabiliyetini artıran aromatik, kaliteli ve sağlıklı ürün yetiştirilmesine olanak sağlamaktadır (Sivas Tarım, Hayvancılık ve Gıda Sektörel Çalışma Grubu Raporu 2011).

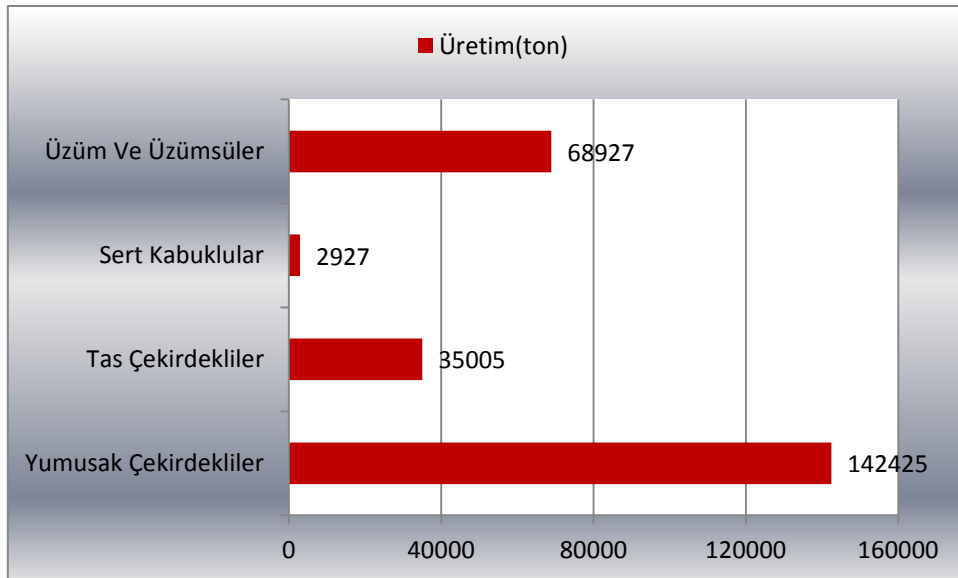
2010 yılı TÜİK verilerine göre TR72 Bölgesi meyve ve sebzeler içerisinde ürün gruplarının aldıkları paylar şekilde gösterilmiştir.

Şekil 40. TR72 Bölgesi Sebze Ürün Gruplarının Sebze Üretimi İçerisinde Aldıkları Paylar
* Sebze üretimine, örtüaltı üretimi de dahildir (açıkta sebze+örtüaltı)

Meyvesi yenen sebzeler içerisinde en büyük payı alan ilk üç ürün arasında domates (41.826 ton-sofralık domates ve salçalık domates 3.169 ton), karpuz (19.741 ton) ve kavun (12.970 ton) gelmektedir.

TR72 Bölgesi toplam sebze üretiminde (TÜİK 2010), ilçelerin aldıkları paylar bakımından, sırasıyla Kocasinan, Yerköy, Yeşilhisar, Akıncılar, Yozgat (Merkez), İncesu, Develi, Yahyalı, Gemerek ve Sivas (Merkez) ilçeleri ilk sıralarda gelmektedir.

Şekil 41. TR72 Bölgesi Meyve Ürün Gruplarının Meyve Üretimi İçerisinde Aldıkları Paylar (TÜİK 2010)

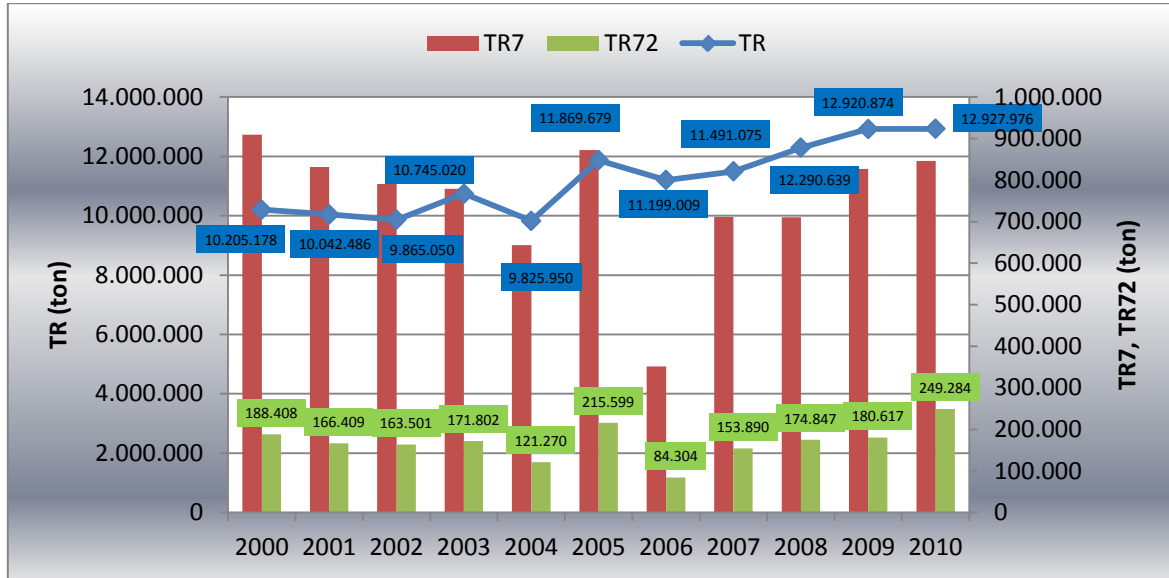
Meyve üretimi içerisinde en büyük payı yumuşak çekirdekli, üzüm ve üzüksüleri ve taş çekirdekli almaktadır. Yumuşak çekirdekli içerisinde ise 138.055 ton ile toplam yumuşak çekirdekli üretiminin %96,93'ünü oluşturan elma ilk sırada gelmektedir.

Taş çekirdekli arasında 20.558 ton ile toplam taş çekirdekli üretiminin %58,73'ünü oluşturan kayısı ve toplam üretiminin %18,17'sini oluşturan zerdali üretimi ilk sıralarda yer almaktadır. Üzüm ve

üzümsü meyveler arasında ise ilk sırada, 67.136 tonla toplam üretimin %97,40'ını oluşturan üzüm üretimi (61.382 ton sofralık çekirdekli üzüm, kurutmalık-çekirdekli üzüm 5609 ton, şaraplık üzüm 145 ton) gelmektedir. Sert kabuklular arasındaysa toplam 2681 tonla ceviz (toplam üretimin %91,60) gelmektedir.

Toplam meyve üretiminin bölgeler itibariyle dağılımı incelendiğinde (Şekil), 2000-2010 döneminde TR üretimi %2,39 (CAGR) oranında artarken, TR7 üretimi %0,72 (CAGR) oranında küçülmüş ve TR72 üretimi %2,84 (CAGR) oranında artmıştır. TR72 Bölgesinin toplam meyve üretimi (TÜİK 2010) içinde ilçelerin aldıkları paylar bakımından sırasıyla Yahyalı, Yeşilhisar, İncesu, Bünyan, Kocasinan, Melikgazi, Yozgat Merkez, Özvatan, Gürün ve Develi ilçeleri en büyük payı almaktadır. Henüz istatistiklere yansımaya da Yozgat Kadışehri'nde yürütülen proje ile bu ilçenin ilerleyen dönemlerde TR72 Bölgesi meyve üretimine büyük oranda katkı sağlanması beklenmektedir.

Elma üretiminin önemli bir pay tuttuğu Develi, Yeşilhisar ve Yahyalı ilçelerinde, depolama ve satış projeleri ve pazar payı yüksek yarı bodur ve bodur çeşitlerin bölgede yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmaların hayata geçirilmesi önemlidir (Kayseri İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2012).

Şekil 42. Yıllar İtibariyle Karşılaştırmalı Toplam Meyve (Zeytin ve Turunçgiller Hariç) Üretimi (TÜİK)

Diğer taraftan, son 8 yılda üretimi artış gösteren ürünlerle ilgili olarak, Yozgat'ta şekerpancarı üretimi %35, buğday üretimi % 30, Kayseri'de kabak üretimi %1245, kayısı üretimi %317, üzüm üretimi %172 ve Sivas'ta kavun üretimi %412, üzüm üretimi %377 ve patates üretimi %140 oranında artmıştır (Kayseri 2003-2011, 2011; Sivas 2003-2011, 2011; Yozgat 2003-2011, 2011). TR72 Bölgesinde kabak üretimi Tomarza ilçesinde çok yaygın olup, 2011 ve 2012 yıllarında 240.000 da arazide ekim yapılmaktadır. Nadas alanlarında bu amaçla kullanılan susuz çerezlik kabakla ilgili ıslah ve tohumluk üretimine ilişkin çalışmaların sürdürülmesine ihtiyaç bulunmaktadır (Kayseri İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü 2012, Tomarza Ziraat Odası 2012). Ayrıca, Tomarza ilçesinde çerezlik kabak çekirdeğiyle ilgili üretim, işleme ve satış planlamasının yapılması gereklidir.

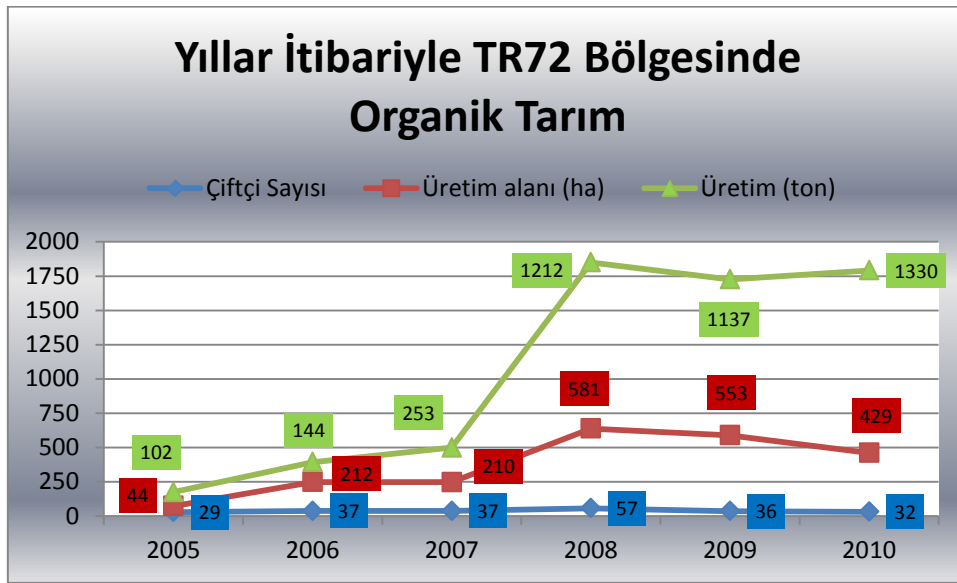
Sonuç olarak, TR72 Bölgesinde bitkisel üretim önemli bir tarımsal faaliyet olup, ürün artışı yanısıra üretimde verimlilik ve katmadeğer artışı son derece önem taşımaktadır. Bu çerçevede, çiftçilerin çevreye duyarlı güvenilir gıda üretimi konularında bilinçlendirilmeleri, sulanan alanların artırılması ve mikro klima bölgelerinde ürün deseninin değiştirilerek, katma değeri yüksek çeşitlere yönltilmesi

ilerleyen bölümde değinildiği gibi sertifikalı üretimin bölgede yaygınlaştırılması ve bitkisel üretimde tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi (paketleme tesisleri ve dondurulmuş ürünler vb.), TR72 Bölgesinin bitkisel üretimde rekabet edebilirlik gücünü büyük ölçüde artıracaktır.

5.3. Organik Tarım

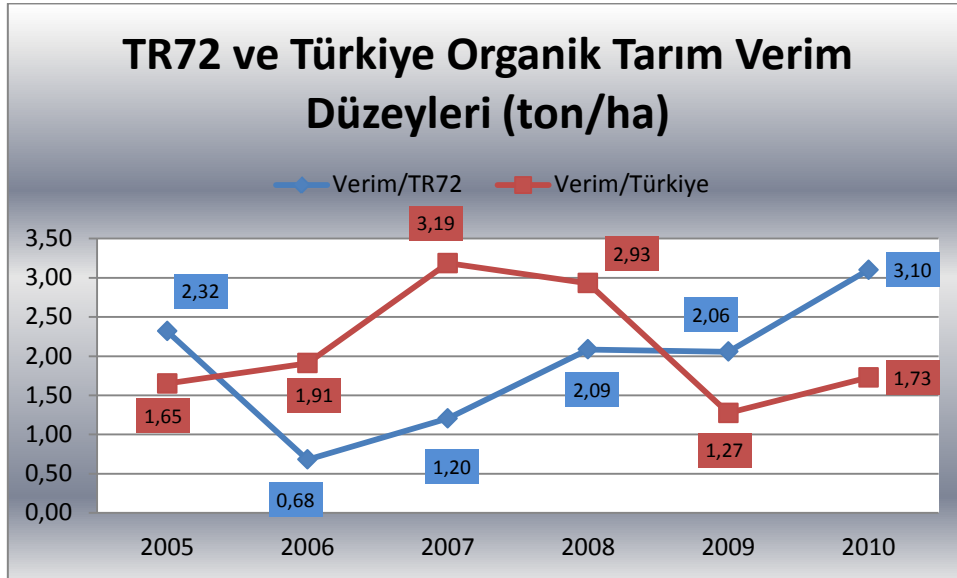
Son yıllarda güvenilir ve kaliteli gıda üretimine artan talep, organik tarım sektörüne olan ilgiyi de artırmıştır. Türkiye, tarım sektöründeki deneyimi, farklı iklim koşulları ve biyolojik çeşitliliğiyle çok yüksek bir organik tarım potansiyeline sahiptir. Toplamda 249.722 hektarla tüm bölgelerde genişleyen organik tarım alanları, 318.165 ton üretim miktarı ve 1996'daki rakamların iki katını aşarak, 2009 yılı itibarıyla 11.211'e ulaşan çiftçi sayısı (TÜİK verilerine göre 2010 yılında 11.179), organik tarım faaliyetleri giderek artmaktadır (Türkiye Tarım Sektörü Raporu 2010).

TR72 Bölgesi, 2005 ve 2010 yılları arasında organik tarım üretim alanını 9,75 kat, üretim miktarını ise 102 ton'dan 1.330 ton'a çıkararak yaklaşık 13 kat artırmıştır (Şekil 43). Bu süreçte, çiftçi sayısı önemsiz denebilecek bir oranda artış göstermiştir. TR72 Bölgesinin organik tarım üretim alanı 2008 yılından itibaren düşüş trendine girmiş, ancak artan üretim miktarı nedeniyle verimlilik 2008 yılından itibaren önemli ölçüde artış göstermiştir.

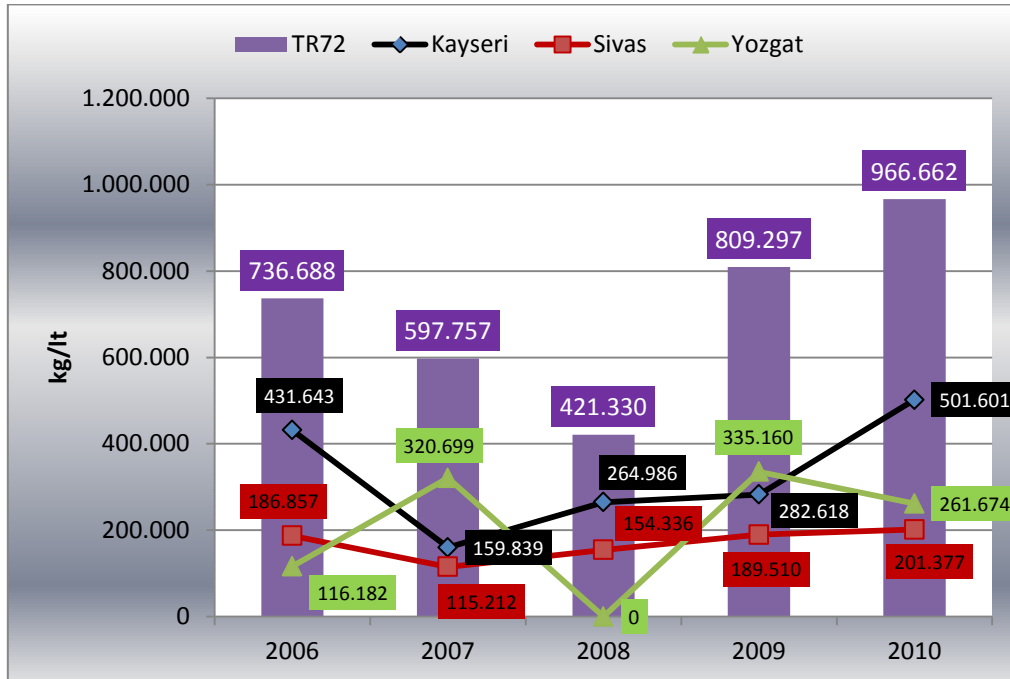
Şekil 43. Yıllar İtibariyle TR72 Bölgesi Organik Tarım Durumunun Değişimi (TÜİK)

Organik tarım verim düzeyleri bakımından TR72 Bölgesi, Türkiye ile kıyaslandığında (Şekil 44), TR72 Bölgesinin verim düzeyi son 2 yılda Türkiye'ye göre daha yüksektir. Bu durum, verim düzeyi yükselme seyrine giren TR72 Bölgesini, organik tarım açısından avantajlı hale getirmektedir.

Şekil 44. Yıllar İtibariyle TR72 ve Türkiye Karşılaştırmalı Organik Tarım Verim Düzeyleri (TÜİK)

Organik tarım yönünden TR72 Bölgesini avantajlı hale getiren bir diğer konu, TR72 bölgesinin gübre ve ilaç kullanımıyla nispeten kirlenmemiş geniş tarım arazilerine sahip olmasıdır. TR72 Bölgesi yıllara göre toplam pestisit kullanım miktarları Şekil 45'te sunulmuştur. TR72 Bölgesinde pestisit kullanım oranları ürün miktarındaki artışa paralel olarak artmaktadır. TR72 Bölgesinde en fazla pestisit kullanımı Kayseri'de olup, bunu Yozgat ve Sivas izlemektedir.

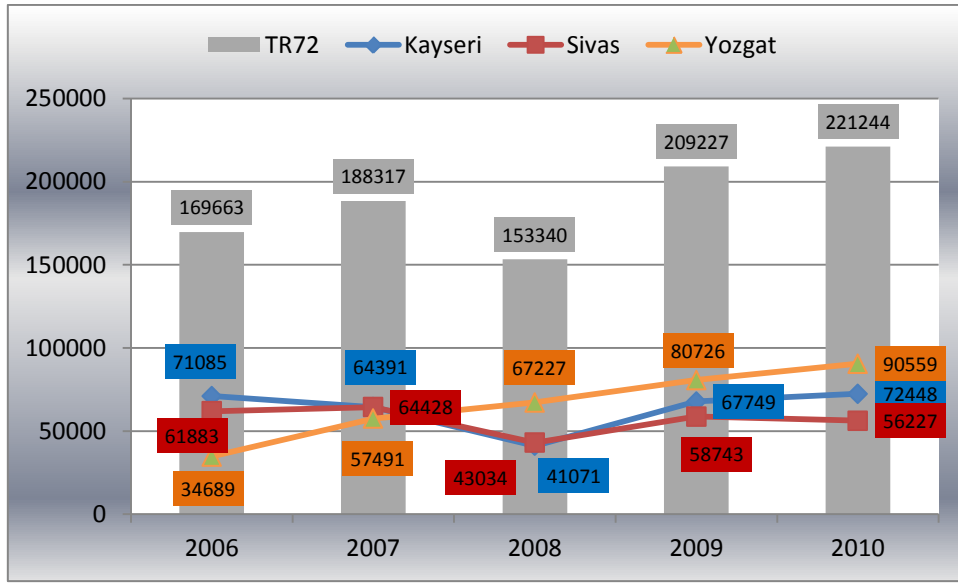

Şekil 45. Yıllara Göre Toplam Pestisit Kullanım Miktarları (GKGM, 2011)

* 2008 yılı Yozgat verisi bulunmamaktadır.

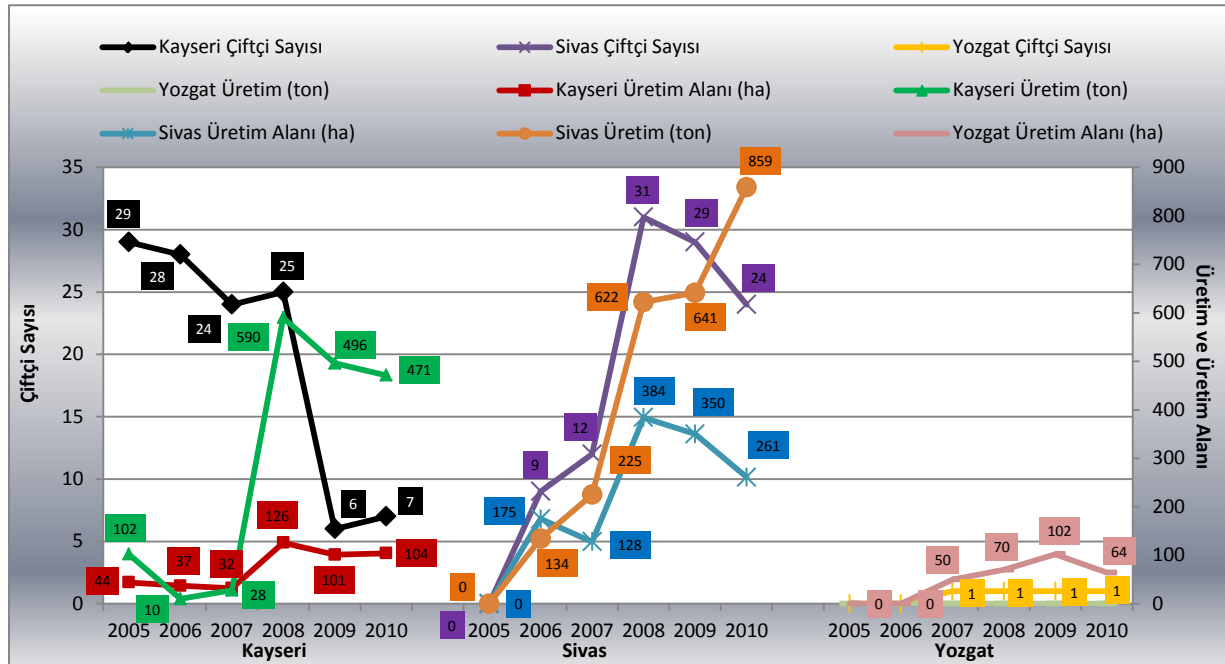
TR72 Bölgesi yıllara göre toplam gübre kullanımıyla Şekil 46'da sunulmuştur. Gübre kullanımı TR72 Bölgesinde yıllara göre artmıştır (2006-2010 yılları arasında %30,40 oranında). Yozgat gübre kullanımı miktarı, 2006 ve 2010 yılları arasında yaklaşık 2.6 kat artarken, Sivas gübre kullanım oranı hafif derecede azalmıştır. 2005-2011 döneminde Sivas çiftçisine, toplam 73 Milyon TL gübre desteği,

Yozgat çiftçisine, 88,5 Milyon TL gübre desteği sağlanmıştır (Sivas 2003-2011, 2011). Kayseri’de ise gübre kullanımı hafif derecede artmıştır.

Şekil 46. Yıllara Göre Toplam Gübre Kullanım Miktarları (BUGEM, 2011)

Üretim miktarı ve çiftçi sayısı bakımından TR72 Bölgesi içerisinde Sivas giderek önemli hale gelmektedir. Ancak üretim alanının 2008 yılından itibaren önemli bir düşüş sürecine girdiği, Yozgat'ta ise üretim bulunmamasına rağmen, üretim alanının düştüğü gözükmemektedir. Bölgede ikinci sırada gelen Kayseri’de ise çiftçi sayısında büyük oranda azalma meydana gelmiştir (Şekil). Çiftçi sayısının azlığı ve bölgenin organik tarıma elverişliliği dikkate alındığında çiftçilerin organik tarım konusunda bilinçlendirilmesi ve bilgilendirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.

Şekil 47. Yıllar İtibarıyla Organik Tarım Durumu (TÜİK 2010)

Not: TÜİK verilerine göre, Yozgat'ın organik tarım üretimi bulunmamaktadır.

TR72 Bölgesinin toplam bitkisel üretimi içerisinde aldığı pay göz önüne alındığında, halihazırda bölge için önemli bir ekonomik faaliyet olarak gözükme de, bölge çiftçisinin organik tarım gibi serfikalı üretim programlarına yönlendirilmesi, bölgenin tarım ürünlerinde rekabet edebilirliğini artırması yanında, tarım ürünleri ihracat imkanını getirecek, ayrıca ürünün katma değerini yükselterek çiftçinin eline geçen fiyat değerini artıracaktır. Dolaylı olarak da, gıda güvenliğine katkıda bulunarak, tüketici sağlığı açısından olumlu etkide bulunacaktır.

5.4. Örtü Altı Üretim

TR72 Bölgesi toplam tarım gayri safi katma değeri içinde ve toplam bitkisel üretim miktarı içerisinde örtüaltı üretimin önemli bir payı bulunmamaktadır. TR72 Bölgesinde örtüaltı meyve üretimi ise bulunmamaktadır. Tabloda bölgeler bazında örtüaltı üretim alanları ve miktarları sunulmuştur.

Öte yandan, TR72 Bölgesi alternatif enerji kaynağı jeotermal kaynaklar bakımından zengindir. TR72 Bölgesinde özellikle Yozgat'ta bulunan jeotermal kaynakların örtü altı bitkisel üretim sektöründe ısıtma amaçlı kullanımı, kış aylarında gerekli olan ısıtma masraflarını, minimuma indirerek, işletme giderlerini önemli ölçüde azaltacak ve böylece sektörde rekabet üstünlüğü sağlamayı kolaylaştıracaktır.

TR72 Bölgesinde özellikle Yozgat'ta jeotermal enerji kaynaklarının bulunduğu Yerköy, Boğazlıyan, Sorgun, Sarıkaya, Saraykent gibi yerlerde seracılık önemli bir alternatif üretim modeli fırsatı sunmaktadır. Ayrıca, Sivas'ta Yıldızeli, Suşehri ve Şarkışla ilçeleri ile Balıkcıermik bölümü, Kayseri'de Himmetdede-Tekgöz mevkii ve Bayramhacılı mevkii güneş enerjisiyle birlikte jeotermal seracılık için uygun özellik taşıyan alanlardır²³. Son zamanlarda gelişmeye başlayan ve yatırımcıları bölgeye çeken bu sektör, bölgede giderek önem kazanmaktadır. Tabloda, bölgeler, iller ve ilçeler bazında niteliklerine göre örtü altı tarım alanları sunulmuştur.

Tablo 28. Bölgeler Bazında 2011 Yılı Niteliklerine Göre Örtü Altı Tarım Alanları

Bölge	Toplam Alan (da)	Cam Sera (da)	Plastik Sera (da)	Yüksek Tünel (da)	Alçak Tünel (da)
TÜRKİYE	599.612	78.190	238.542	107.232	175.648
TR72					
Kayseri	10	10	0	0	0
Kocasinan	-	10	0	0	0
Sivas	50	0	0	50	0
Merkez	2	0	0	2	0
Altınyayla	5	0	0	5	0
Divriği	6	0	0	6	0
Gürün	6	0	0	6	0
Hafik	5	0	0	5	0
Koyulhisar	4	0	0	4	0
Suşehri	4	0	0	4	0
Şarkışla	4	0	0	4	0
Ulaş	3	0	0	3	0
Yıldızeli	3	0	0	3	0
Zara	8	0	0	8	0
Yozgat	24	0	15	9	0
Sarıkaya	6	0	0	6	0
Sorgun	18	0	15	3	0

Kaynak: (TÜİK, 2011)

*Geçici veri

²³ Jeotermal kaynakların bulunduğu alanlar için www.mta.gov.tr web sitesi ve TR72 Bölge Profilinden (2011) yararlanılmıştır.

Örtü altı üretim bakımından TR72 Bölgesi illeri arasında TR72 Bölgesi üretiminin %68'ini karşılayan Sivas ilk sırada gelmektedir. Bunu Yozgat ve Kayseri illeri takip etmektedir.

Örtü altı üretimde ürün çeşitliliği oldukça azdır. TR72 Bölgesinde örtüaltı tarımında en fazla tercih edilen ürün 980 ton ile domatestir. Bu ürünü hıyar takip etmektedir (Tablo 29).

Tablo 29. TR ve TR72 Bölgesi Karşılaştırmalı Üretim Miktarları

	Ürün Grubu	TR (ton)	TR72 (ton)	TR72/TR (%)
Örtüaltı (Cam Sera)	Domates	737.453	225	0,03
Örtüaltı (Plastik Sera)	Domates	2.006.602	450	0,02
	Marul (Göbekli)	2.580	7	0,27
	Hıyar	161.669	189	0,12
Örtüaltı (Yüksek Tünel)	Biber (Dolmalık)	14.231	12	0,08
	Biber (Sivri)	114.819	41	0,04
	Domates	286.374	203	0,07

Kaynak: TÜİK (2011)

*2011 yılı verileri geçicidir.

Bölgede önemli bir ekonomik faaliyet olarak öne çıkmayan bu sektör, gelişmesi durumunda kontrollü üretim şartları nedeniyle her mevsim ürün sunulması, özellikle kış aylarında çiftçinin eline geçen fiyat ve gıda güvenliğine dolaylı katkısı bakımından başta Sivas ili olmak üzere TR72 Bölgesinde önemli bir potansiyel taşımaktadır.

5.5. Tıbbi ve Aromatik Bitkiler

Fakıllı (2010) tarafından bildirildiği üzere, Türkiye tıbbi ve aromatik bitkilerin dış satımında dünyanın önde gelen ülkelerinden biri olup, birçok tıbbi bitkinin dış satımını yaparken, aynı zamanda birçok bitkinin de dış alımını gerçekleştirmektedir.

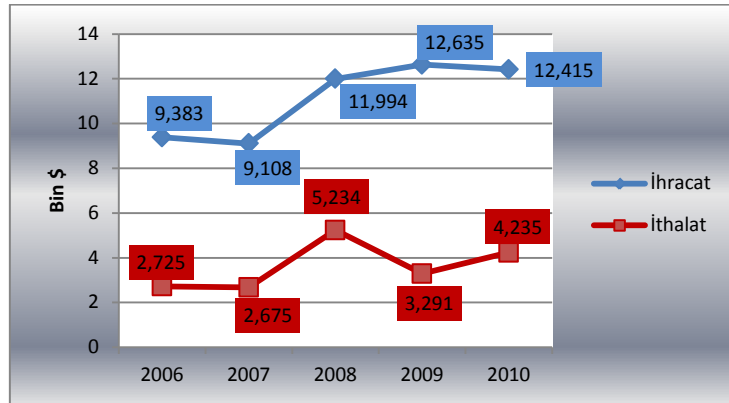
Dünyada tıbbi ve aromatik bitkiler için giderek artan bir talep mevcuttur. Ülkemizde yaklaşık olarak 3.000'i endemik (endemic, authentic) olan 9000'in üzerinde bitki türü (takson olarak 10482) bulunmaktadır. Bu türlerin yaklaşık 1000 tanesi ilaç ve baharat amaçlı kullanılmaktadır. Tüm Avrupa'da endemik bitki türleri sayısı 2.750'dir. Bu bitkilerin tüketim alanı çok geniştir. En önemli kullanım alanları ise ilaç, parfüm, kozmetik, diş macunu, sabun şeker sanayi olup, ayrıca baharat olarak tüketilmektedir. Kozmetik, gıda, kimya ve ilaç gibi bir çok sanayi dalında kullanılan uçucu yağlar tıbbi ve aromatik bitkilerden elde edilmektedir (<http://www.kultur.gov.tr/TR/belge/1-19408/botanik-turizmi.html>, http://www.tarim.gov.tr/uretim/Bitkisel_Uretim,Aromatik_Tibbi_Bitkiler.html). Dilbirliği (2007) tarafından bildirildiği üzere, iç ve dış piyasada değerlendirilen bitki materyallerinin (drog) önemli bir kısmı floradan toplanmaktadır. Ancak son yıllarda bu bitkilerin tarımına olan ilgide artış olmuştur. Tarım ve Köyisleri Bakanlığı'nın alternatif tarım ürünleri projesinin de bu artışa katkısı olmuştur. Ancak bu bitkilerin tarımında ciddi anlamda bilgi eksikliği görülmektedir (Gürbüz vd. 2004).

Şekil 48. Türkiye Biyocoğrafik Bölgeler
(ÇOB, 2011 http://www.rec.org.tr/dyn_files/42/2872-Sabri-Kiris.pdf)

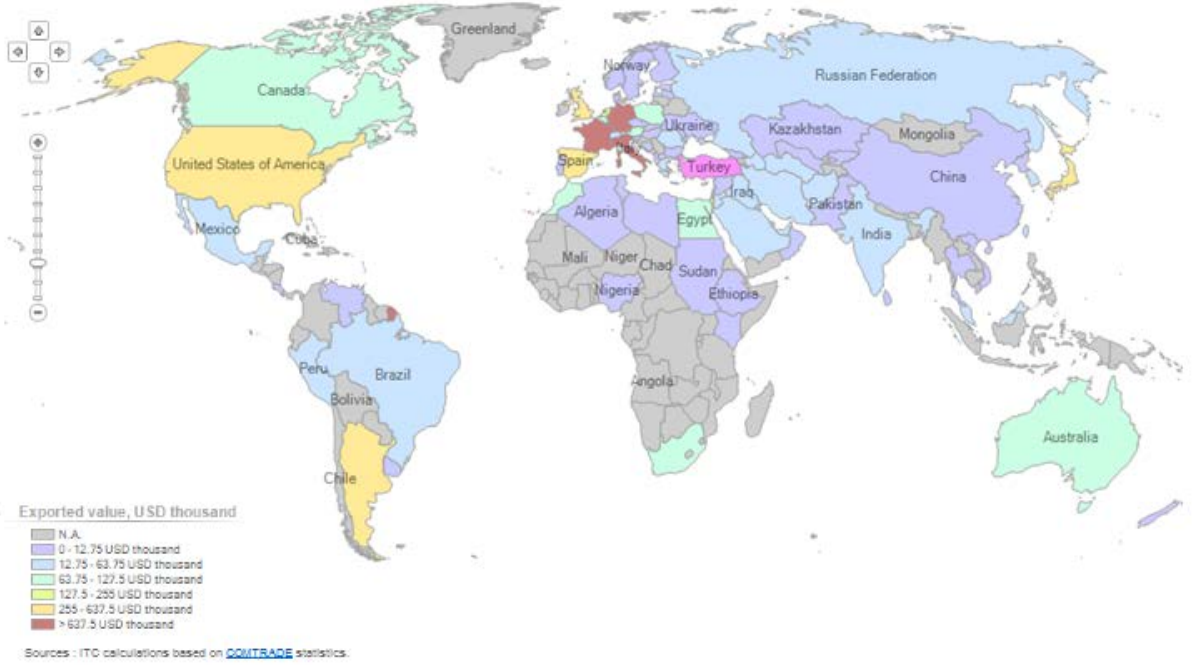
Türkiye Avrupa-Sibirya, Akdeniz ve İran-Turan olmak üzere üç farklı biyocoğrafik bölgenin kesişme noktasıdır. TR72 Bölgesi ağırlıklı olarak İran-Turan biyocoğrafik bölge içerisine girmektedir (Şekil 48).

Türkiye'nin tıbbi bitkiler toplam ithalat ve ihracat miktarlarının yıllar itibariyle değişimi Şekil 49'da gösterilmiştir. Hacmi giderek büyüyen sektörün Türkiye ihracat ve ithalat miktarı yıllar itibariyle artış trendindedir. Türkiye, 2010 yılında toplam büyüklüğü 12.415.000 \$ olan tıbbi bitkiler ihracatını en fazla Serbest Bölgeler (4.067.000 \$), Almanya (2.728.000 \$), İtalya (822.000 \$), Fransa (667.000 \$), ABD (485.000 \$) ve Birleşik Krallık'a (452.000 \$) gerçekleştirmiştir (Şekil 50). Buna karşılık toplam büyüklüğü 4.235.000 \$ olan tıbbi bitkiler ithalatını ise en fazla Arnavutluk (1.404.000 \$), Çin (416.000 \$), Fas (364.000 \$) ve Almanya'dan (292.000 \$) gerçekleştirmiştir (Şekil 51).

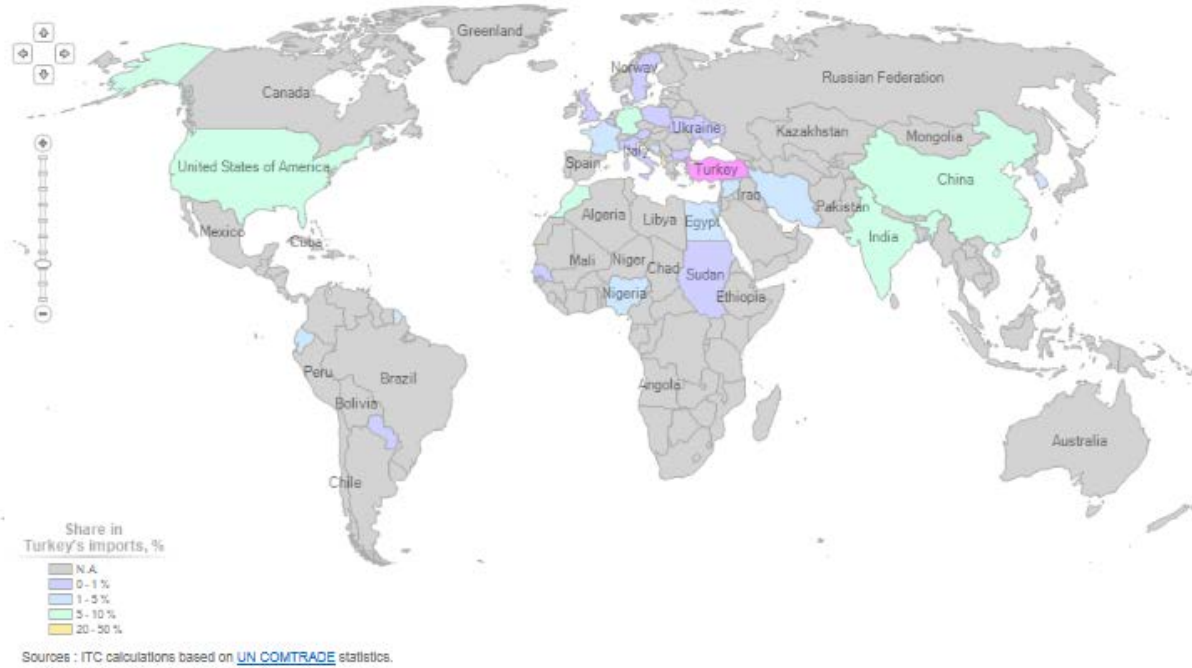
Şekil 49. Türkiye'nin Yıllar İtibariyle Tıbbi Bitkiler Toplam İhracat ve İthalat Miktarları (ITC, Trademap)

List of importing markets for a product exported by Turkey in 2010
Product : 1211 Medicinal plants

Şekil 50. Türkiye'den Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin İhrac Edildiği Ülkeler (ITC, 2010)

List of supplying markets for a product imported by Turkey in 2010
Product : 1211 Medicinal plants

Şekil 51. Türkiye'nin Tıbbi ve Aromatik Bitkiler İthal Ettiği Ülkeler (ITC, 2010)

TR72 Bölgesi tıbbi ve aromatik bitkiler bakımından son derece zengin bir potansiyele sahiptir. Sivas Tarım Hayvancılık ve Gıda Sektörel Çalışma Grubu Raporunda (2011) bildirildiği üzere, TR72 Bölgesinde yer alan Sivas'ta, tek başına ülkemizde bulunan bitki türlerinin yaklaşık % 15'i bulunmaktadır. Sivas'taki 1.508 bitki taksonunun % 27,9'u endemiktir (57'si sadece Sivas'ta bulunan

endemikler, 363 tanesi ise hem Sivas'ta hem de Sivas ili dışında bulunan endemiklerdir) (Dönmez, 1999). Kayseri ve Yozgat illeri de biyoçeşitlilik bakımından dolayısıyla tıbbi ve aromatik bitkiler açısından büyük bir potansiyel taşımaktadır. Kayseri'de Erciyes Dağı, bilinenin aksine ön plana çıkan bölgeler arasındadır. Erciyes Dağı'nda 197'si Türkiye'ye, 11'i ise Erciyes'e endemik olan toplam 1.173 tür bulunmaktadır. Özellikle Erciyes Dağı'nda doğal olarak yetişen orman ağacı türleri, titrek kavak (2.400 m'ye kadar), değişik meşe türleri (2.000 m'ye kadar), ardıç (2.400 m'ye kadar), andız ve nesli yok olmak üzere olan huştur (2.600 m'ye kadar) (Anonim 2011b) . Bölge henüz keşfedilmemiş potansiyeli ile kekik, nane, kurt üzümü, kapari, gilaboru, salep, adaçayı, kenger otu gibi bitki türleriyle bölgede ilaç ve medikal sanayinin geliştirilmesi açısından önem taşımaktadır.

TR72 bölgesinde özellikle Sivas'ta kekik, nane ve kapari yetiştiriciliği yapılabilecek ihracat şansı yüksek bitkilerdir (Sivas İl Tarım Müdürlüğü, 2008)

Bölgede özellikle tıbbi ve aromatik bitkiler bakımından sınırlı araştırma yapılmıştır. Bölgeye önemli bir katma değer sağlama potansiyeli açısından, envanter, kültür ve ıslah alanlarında özellikle tıbbi ve aromatik bitkilerle ilgili daha fazla araştırma ve güncel çalışmalar yanında doğaya zarar vermeden tıbbi ve aromatik bitkilerin (drog) toplanmasıyla ilgili teknik destek çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır.

5.6. Tarımda Örgütlenme Durumu

Bir toplumda örgütlenmenin yaygın ve güçlü olması gelişmişliğin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir (<http://www.erekonomi.com/orgut.pdf>).

TZOB (2012) verilerine göre, mesleki örgütlenme bakımından TR72 Bölgesinde hemen her ilçede bir Ziraat Odası bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri yapılanması dahilinde Yozgat ilini de kapsayan Kayseri Bölge Birliği ile Sivas Bölge Birliği bulunmaktadır. Aynı zamanda, Kayseri, Sivas ve Yozgat'ta PANKOBİRLİK, Pancar Ekicileri Kooperatifi bulunmaktadır. Bunlar dışında, bölgede faaliyet gösteren çok sayıda Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, sulama birliği yanında üretici birliği de bulunmaktadır. TRGM (2012) verilerine göre, TR72 Bölgesinde yer alan ilçeler bazında örgütlenme durumuna ilişkin bilgiler (hayvansal üretim dahil) ekli tabloda sunulmuştur. Tabloya göre ürün bazında spesifikleşmiş olan örgütlenme yapısı, örgütlenmenin bölgede çıkan diğer ürünler bazında yetersiz olduğunu ve tüm ürünler için il genelini kapsamadığını göstermektedir. Üretici birliklerinin konu itibarıyla sayı ve etkinliklerinin artırılması ihtiyacı öne çıkmaktadır.

6. CANLI HAYVAN VE HAYVANSAL ÜRETİM

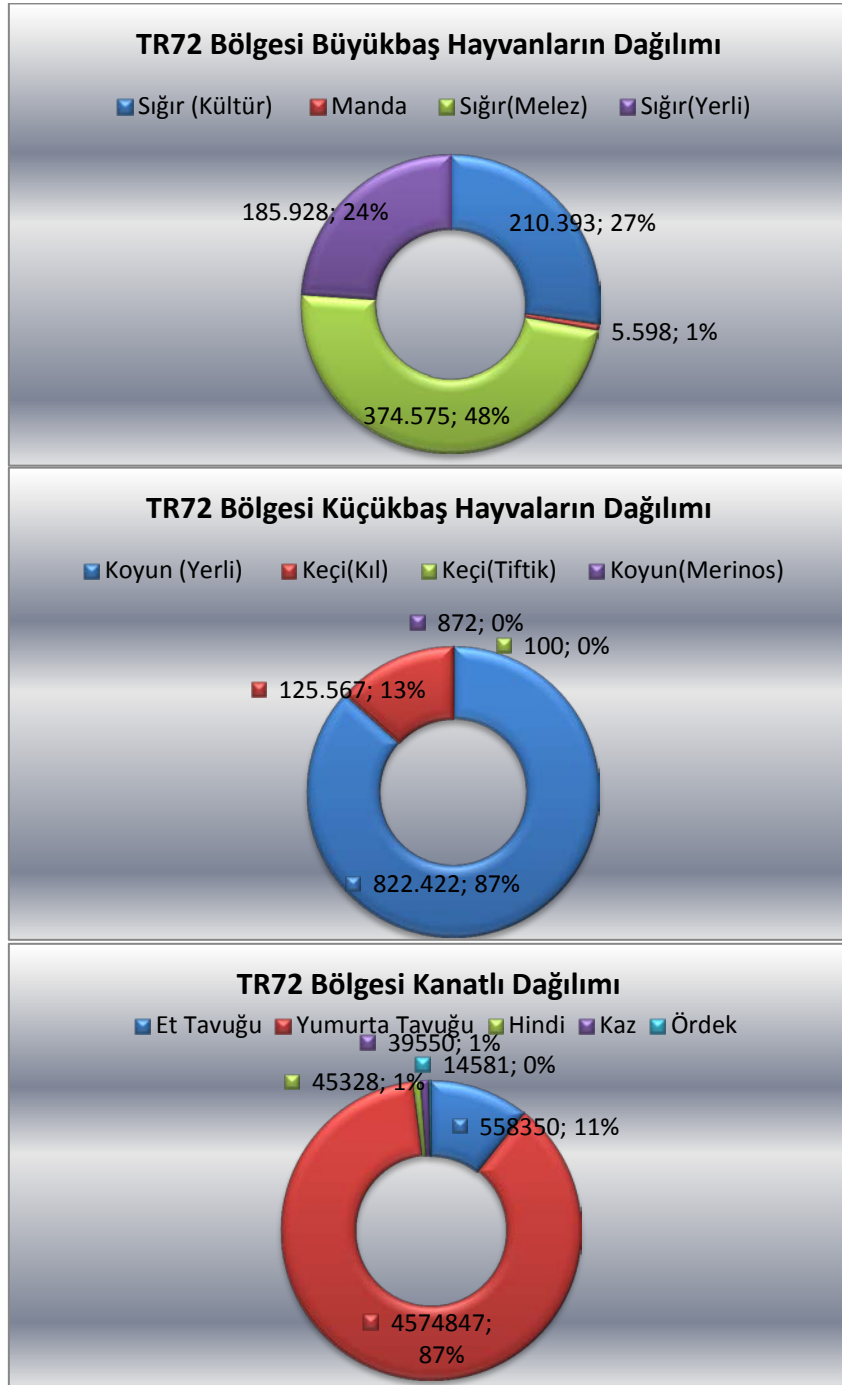
6.1. Canlı Hayvan ve Kırmızı Et

Hayvancılık, insan beslenmesinde olduğu kadar, çiftçi gelirlerini artırması ve ulusal ekonomiye katkısı, belirli sanayi sektörlerine hammadde sağlaması, istihdam yaratması ve kırsaldan göç olgusunu azaltması gibi birçok ekonomik ve sosyal role haiz, ülke ve bölge gelişmesinde önemini koruyan bir sektördür (Babacan, 2006). Hayvancılığın gelişmiş ülkelerde bir endüstri haline gelmesi ve ekonominin ayrılmaz bir parçası olması hayvancılığın ulusal düzeyde geliştirilmesi gereken stratejik bir sektör olduğunu ortaya koymaktadır (Saçlı, 2007).

Son resmi rakamlara göre (TÜİK, 2011), Türkiye’de 12.483.969 baş büyükbaş, 32.309.518 baş küçükbaş ve 241.498.538 adet kanatlı mevcuttur. TR72 Bölgesinde başta büyükbaş hayvancılık olmak üzere, küçükbaş ve kanatlı sektörü (özellikle tavuk yumurtası üretimi) önemli bir alt ekonomik faaliyettir. Ülkemizde bitkisel üretim değerinin altında üretim değerine sahip, canlı hayvan ve hayvansal ürünler, TR72 Bölgesi için Türkiye için olduğundan daha büyük bir öneme sahiptir (bakınız Tarımsal Yapı Bölümü). TR72 Bölgesi, Türkiye ortalamasının üzerinde yer alan çayır-mera alanları, yem bitkileri yetiştiriciliğine uygun geniş tarım alanları, yem bitkileri üretimi, arazi yapısı ve uygun çevre koşulları ile büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği konusunda yatırımcılara önemli fırsatlar sunmaktadır.

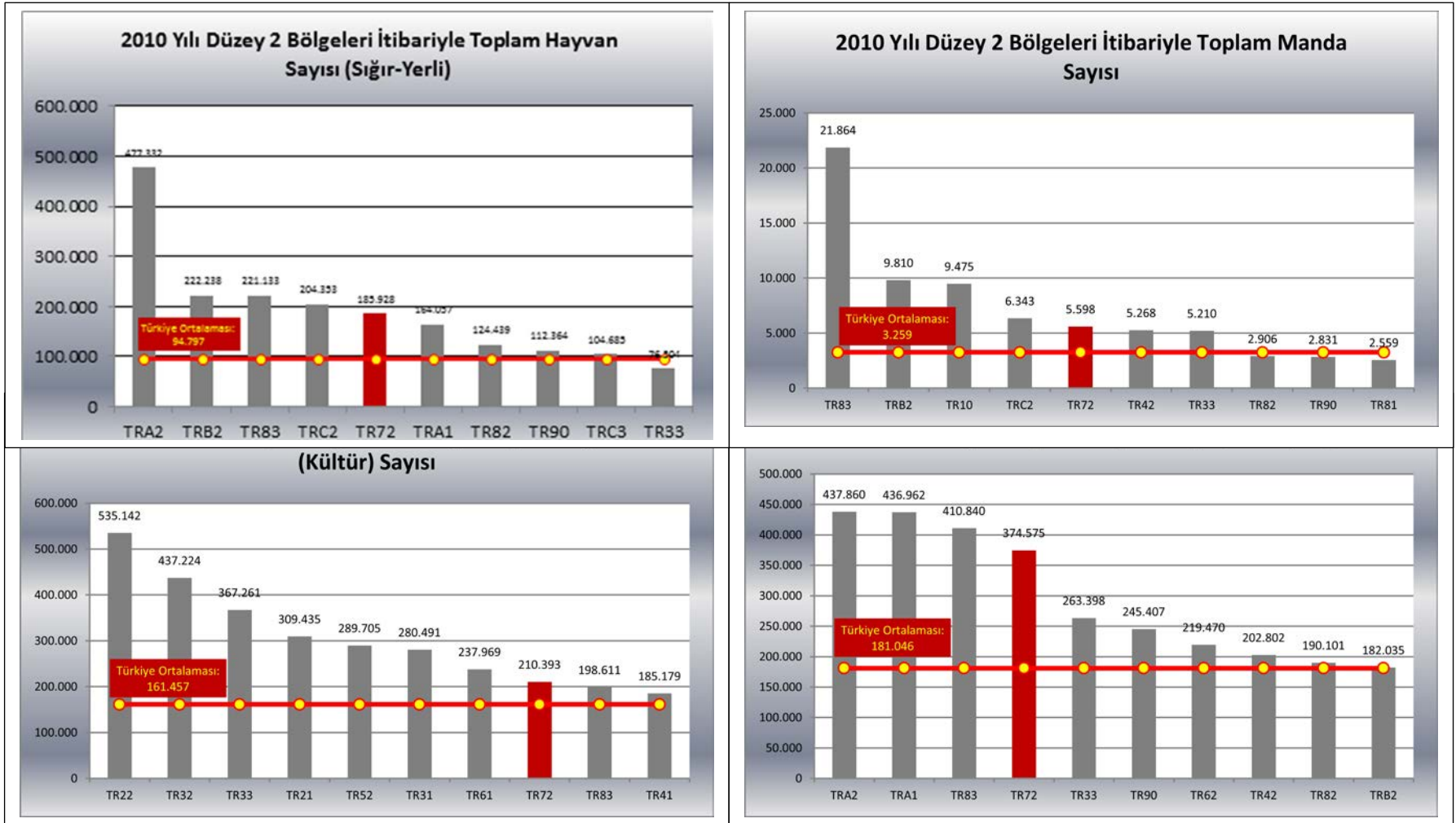
Bölgede bulunan 774.494 baş büyükbaş hayvanın %28,17’si Kayseri’de (218.770 baş), %43,44’ü Sivas’ta (337.334 baş), %28,38’i ise Yozgat’ta (220.390 baş) bulunmaktadır. En fazla büyükbaş bulunan TR72 Bölgesi ilçeleri ise Sivas Merkez (58.047 baş), Yıldızeli (54.882 baş) ve Develi ilçeleridir (42.555 baş). TR72 Bölgesinde bulunan büyükbaş hayvan türlerine göre dağılım incelendiğinde, melez ırk her ne kadar ağırlıktaysa da, yerli ırk (%24, 185.928 baş) halen hatırı sayılır bir düzeydedir. Bu durum, TR72 Bölgesinde görülen verim düşüklüğünün başlıca sebeplerinden biridir. Bölgede, 948.961 baş küçükbaş hayvan bulunmakla birlikte, hakim ırk 822.422 baş ile yerli koyundur (%87) (Şekil 52). Bölgedeki küçükbaş hayvanlar, 378.421 baş ile Kayseri (%40), 322.485 baş ile Sivas (%34), 248.055 baş ile Yozgat’ta (%26) bulunmaktadır. İlçeler bazında dağılım incelendiğinde (Şekil 54) ise, Gürün (55.000 baş), Pınarbaşı (54.780 baş) ve Divriği (52.500 baş) ilçelerinin öne çıktığı görülmektedir.

TR72 Bölgesinde 5232656 adet kanatlı mevcut olup, hakim tür 4.574.847 adet (%87) ile yumurta tavuğudur (Şekil 52). Kanatlıların iller bazında dağılımı incelendiğinde, Kayseri’de %85,49’u yumurta tavuğu ve %14,20’si et tavuğu olan toplam 3.788.666 adet kanatlı (TR72 Bölgesi içindeki payı %73), Sivas’ta %94,83’ü yumurta tavuğu olan toplam 330.011 adet kanatlı (TR72 Bölgesi içindeki payı %6), Yozgat’ta ise %91,83’ü yumurta tavuğu olan toplam 1.113.979 adet kanatlı (TR72 Bölgesi içindeki payı %23) bulunmaktadır. Yumurta tavuğunun TR72 Bölgesinde yoğunlaştığı ilk üç ilçe, Kocasinan (2.905.990), Sorgun (450.000) ve Yozgat Merkez iken (294.685), et tavuğunun yoğunlaştığı ilçeler ise Melikgazi (355.000), Talas ve Yeşilhisar (38.500) ilçeleridir (Şekil 54).

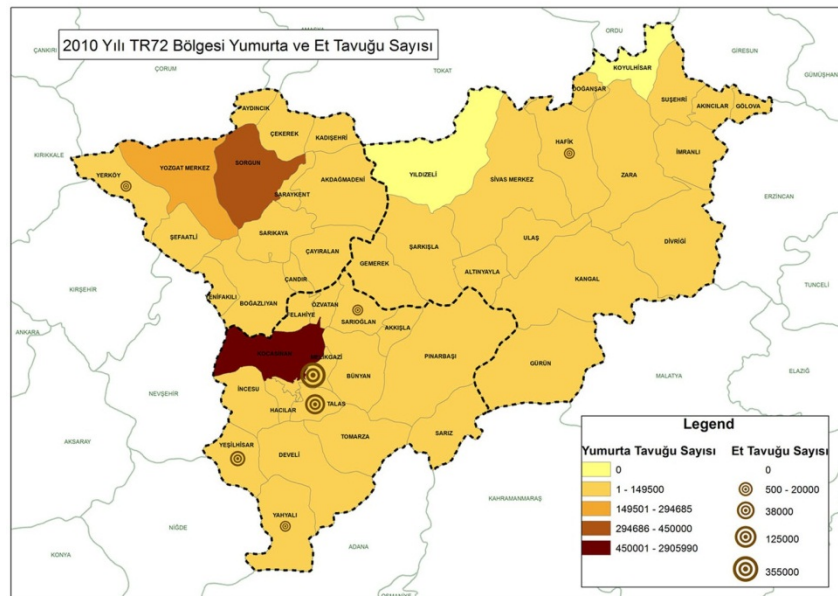
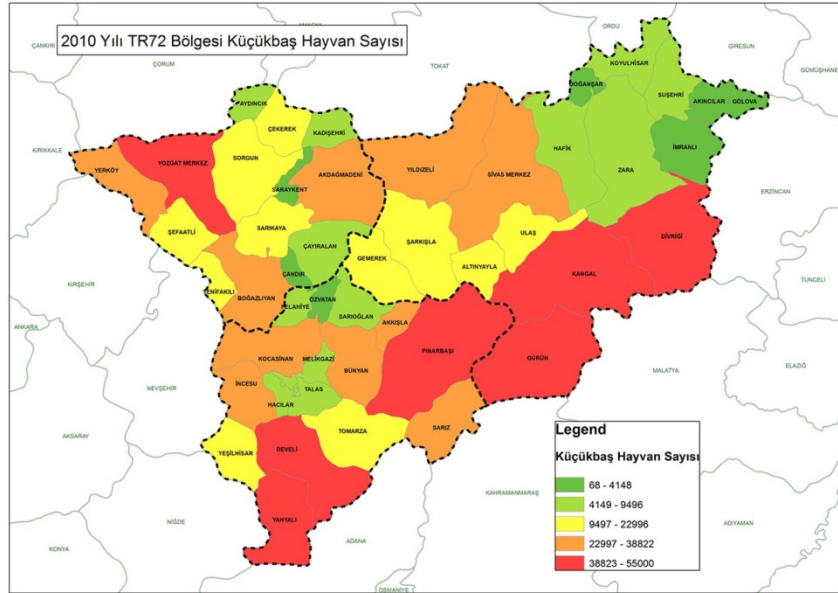
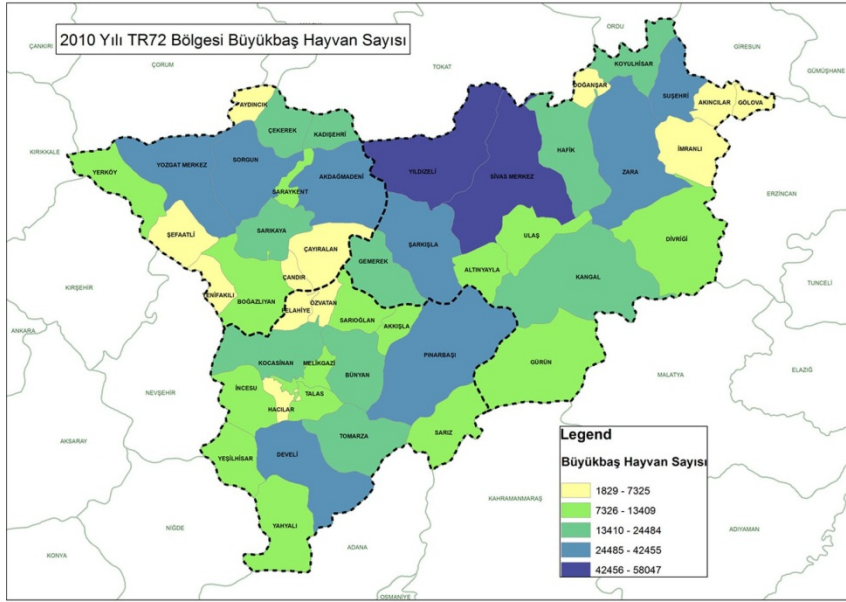

Şekil 52. TR72 Bölgesinde Bulunan Canlı Hayvanların Dağılımı (TÜİK, 2010)

Geliştirilmesi halinde küçükbaş hayvancılık için oldukça uygun koşullar sunmakla birlikte, TR72 Bölgesinde hali hazırda rekabet edebilirlik potansiyeli küçükbaş hayvancılığa göre nispeten yüksek büyükbaş hayvan varlığının Düzey 2 Bölgeleriyle karşılaştırmalı olarak detaylı dağılımı Şekil 53'te sunulmuştur. Buna göre, büyükbaş hayvan sayısında Türkiye ortalamasının üzerinde yer alan TR72 Bölgesi, Düzey 2 Bölgeleri arasında sığır (yerli) hayvan sayısı bakımından 5. sırada (2011 yılında 8. Sırada), toplam manda sayısı bakımından 5. sırada (2011 yılında 5. sırada), sığır (kültür) sayısı bakımından 8. sırada (2011 yılında 7. sırada), sığır (melez) sayısı bakımından ise 4. sırada (2011 yılında 4. sırada) gelmektedir.

Şekil 53. Büyükbaş Hayvan Sayısı Bakımından TR72 Bölgesinin Düzey 2 Bölgeleri Arasındaki Yeri (TÜİK 2010)

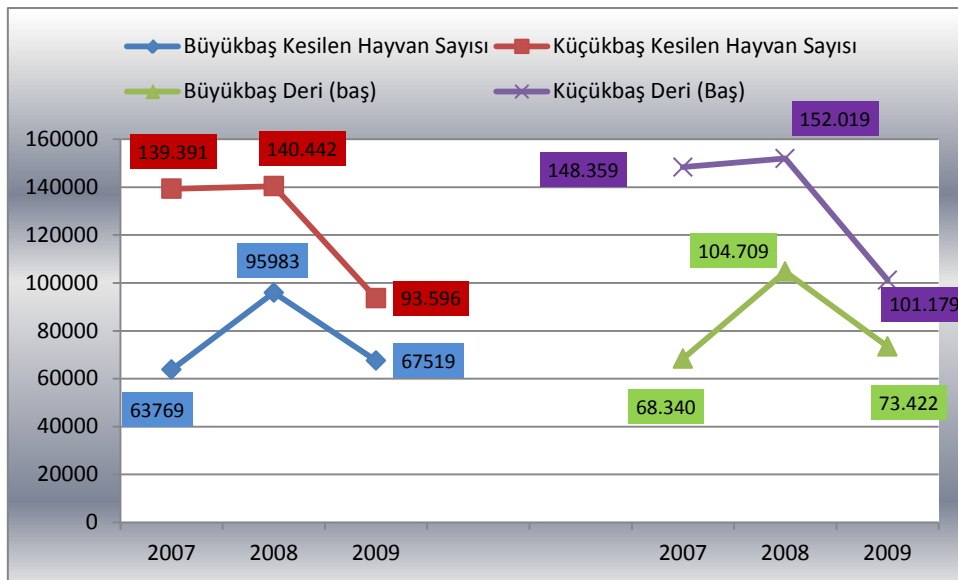

Şekil 54. TR72 Bölgesi Hayvan Varlığının İlçeler Düzeyinde Dağılımı

2009 yılı verilerine göre, büyükbaş hayvan toplam et üretimi konusunda, TR72 Bölgesi 8. sırada, küçükbaş hayvan toplam et üretimi konusunda ise 16. sırada gelmektedir (TÜİK 2009). Kesilen büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayısı ve elde edilen deri miktarının yıllar itibariyle değişim durumu Şekil 55'te sunulmuştur. 2007-2009 döneminde kesilen küçükbaş hayvan sayısında ciddi bir azalma meydana gelirken, büyükbaşta da 2008 yılına göre ciddi bir azalma söz konusudur.

Türkiye de 1990'lı yıllardan (1991'de 45.232.000, 2008'de 23.974.000 baş) sonra koyun sayısında azalmalar başlamıştır. Bunun en önemli sebebi çoban sıkıntısı olduğu gibi koyundan elde edilen kar marjının değişmemesi de önemli bir faktördür. Koyun fiyatlarında bir türlü istikrar yakalanamadığı için koyunculuk hep dar boğazlar içerisinde kalmıştır. Kırsalda yaşayan genç nüfus ise bu darboğazlarla uğraşmaktansa büyükşehirlere göçü tercih etmektedir. (http://www.tagem.gov.tr/program%20degerlendirme/2010/HAYSUD/2010_%20Buyukbas_%20Kucukbas_Prog_Deg_Kitabi.pdf). TR72 Bölgesinde çoban/hayvan bakıcısı sıkıntısı, küçükbaş hayvanlar için olduğu kadar büyükbaş hayvanlar için de genel bir sorun olarak görülmektedir.

Diğer taraftan, Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında 2005/8503 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı çerçevesinde "Halk Elinde Ülkesel Küçükbaş Hayvan Islahı Projesi" hazırlanmış, 2005-2010 yıllarını kapsayan birinci 5 yıllık dönemde 12 ırk ve tipte 13 ilde uygulamaya konulmuş, 2011-2015 yıllarını kapsayan ikinci 5 yıllık dönemde küçükbaş hayvan ırkları yanında Anadolu Manda ırkını da içine alan "Halk Elinde Hayvan Islahı Ülkesel Projeleri"nin uygulamaya alınması planlanmıştır (http://www.tagem.gov.tr/mevzuat/halk_elinde.pdf). Bu çerçevede, proje; Akkaraman, Morkaraman, Kayra, Karayaka, Anadolu merinosu, Karacabey merinosu, Hemşin, Pırlak, İvesi, Ankara Keçisi ve Sivas'a özgü Kangal Akkaraman ırklarını kapsamaktadır. Her bir proje 6.000 damızlık koyun ve 300 koç olmak üzere toplam 6.300 baş hayvanla yürütülmektedir (<http://www.sivasdkkyb.com/tr>). TR72 Bölgesinde Sivas (Kangal Akkaraman ırkı) ve Yozgat (Akkaraman ırkı) illerini kapsayan proje, ülkede küçükbaş hayvancılığın geliştirilmesi için oldukça önemlidir.

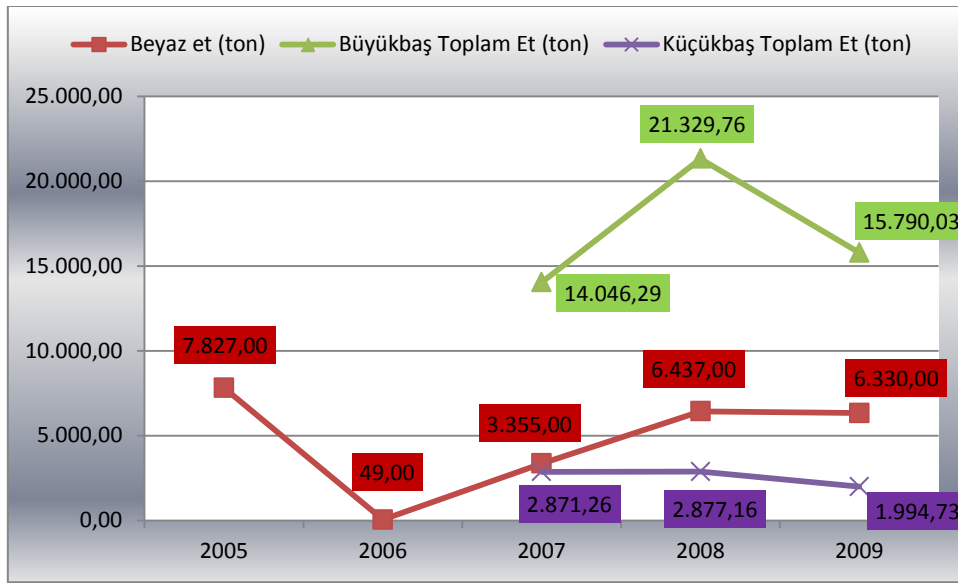

Şekil 55. Yıllar İtibariyle TR72 Bölgesi Kesilen Hayvan Sayısı ve Deri Miktarı

TR72 Bölgesi kırmızı et (büyükbaş ve küçükbaş) ve beyaz et üretiminin yıllar itibariyle üretim durumu karşılaştırmalı olarak Şekil 56'da sunulmuştur. TR72 Bölgesi et üretiminde ağırlıklı payı büyükbaş hayvanlardan elde edilen et almaktadır. Kesilen hayvan sayısındaki değişime paralel olarak et üretimi

de benzer bir eğilim sergilemekte olup, büyükbaş hayvanlardan elde edilen et üretiminin 2009 yılında 2008 yılına göre önemli ölçüde düştüğü görülmektedir. TR72 Bölgesinde özellikle Kayseri’de, et ürünlerinin işlenmesi (sucuk, pastırma) ve marka ve tescil konusunda önemli bir birikim mevcuttur. Bununla birlikte bu sektör, önemli miktarda et üretimine ihtiyaç duymaktadır. Mevcut kapasite ise bunu karşılayamamaktadır (Kayseri İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü 2011). Sivas ve Yozgat benzer potansiyeli taşımakla birlikte, halen bu alanlarda geliştirilmeye ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca, küçükbaş et üretiminde kuzu satışları Sivas ilinde yaygın olduğundan kırmızı et üretimi istatistiğine yansımamakta, bu da Sivas’ta kırmızı et üretiminin olduğundan daha az görünmesine yol açmaktadır (Sivas İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü 2012).

Başta büyükbaş hayvan kaynaklı et üretimi olmak üzere mevcut potansiyelin tam anlamıyla kullanılması halinde, kırmızı et ve et işleme sektörü TR72 Bölgesi için umut vadeden önemli bir alt ekonomik faaliyettir.

Şekil 56. Yıllar İtibariyle TR72 Bölgesi Karşılaştırmalı Et Üretimi (TÜİK)

TR72 Bölgesinde büyükbaş ve küçükbaş kesilen hayvan sayısı, et üretimi ve elde edilen deri üretiminin ilçeler bazında dağılımı Şekil 57’de sunulmuştur. Buna göre, büyükbaş hayvanlarda et üretiminin yoğunlaştığı ilçeler, Kocasinan (8.093,29 ton), Develi (2894,47 ton) ve Yozgat Merkez (760, 23 ton) ilçeleriyken, küçükbaş hayvan kaynaklı et üretiminin yoğunlaştığı ilçeler ise Kocasinan (318,50 ton), Yozgat Merkez (271,12 ton) ve Yerköy’dür (250, 26 ton).

TR72 Bölgesinde bulunan kombinalar ile I., II. ve III. sınıf mezbahalar (Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü, 2012 yılı verileri) Tablo 30 ve 31’de verilmiştir. Buna göre, kombinalar ağırlıklı olarak Kayseri ilinde (Özellikle Kocasinan ilçesi Karpuzatan mevkiinde) yoğunlaşırken, Yozgat’ta resmi kayıtlara göre bir kombina gözükmemektedir. Büyükbaş kırmızı et üretiminde Sivas ve Yozgat illerindeki et işleme tesislerinin sayısının Kayseri’den çok az olması nedeniyle üreticiler hayvanlarını Kayseri ilindeki işleme tesislerinde kestirmektedir. Bu da Kayseri ilini avantajlı hale getirmektedir (Sivas İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü 2012)

Tablo 30. TR72 Bölgesinde Bulunan Kombinalar (GKGM, 2012, Kayseri İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2012)

İşletme Ticari Adı	İl	Kapasitesi			Durum	
		Sığır	Koyun	sd		kapasite
Tan-Et Ltd. Şti.	Sivas	10		2	84	
Er-Et San. Tic. Ltd. Şti.	Kayseri	75	0	4	450	
4 Eylül Et Kom. A.Ş.	Sivas	300	2000	18	4500	
İmamoğlu Sucukları	Kayseri	12	12	7	275	
Başyazıcıoğlu Et A. Ş.	Kayseri	30	0	9	520	
Özdanacı Et A.Ş.	Kayseri	50	0	6	214	Kapalı
Danacı Yeğen Ağa	Kayseri	75	0	13	605	
Ünlü Et Kombinası	Kayseri	50	0	4	725	
Yorulmaz Et A.Ş.	Kayseri	50	0	2	144	
Merve Gıda Ltd. Şti.	Kayseri	35	0	3	225	
Müslümoğlu Ltd. Şti.	Kayseri	7	0	2	35	
Et Balık Kurumu Kombinası	Kayseri	320	2000	26	4097	Kapalı
Pınar Anadolu A.Ş.	Yozgat	25	65	15	1100	
Tanç Deri Ltd. Şti.	Kayseri	70	170	12	670	
Yıldız Et Ltd. Şti.	Sivas	8	10			
Güler Sucukları Et Kombinası	Sivas	20	0	4	150	
Biret Et Mamül. Ltd. Şti. Melikgazi	Kayseri	30	50	7	333	
Saray Tarım Hayvancılık A.Ş.	Kayseri	150	1200	16	1336	
Şahin-Melek Et Mamülleri Ltd.Şti.	Kayseri	100		11	1090	
Kellecioğlu Et Kombinası	Kayseri	30	0	3	135	
Erciyes Çiftliği Gıda San.Ltd.Şti.	Kayseri	50	170	5	580	
Özmenoğlu Et ve Et ürünleri San.Tic.Ltd.Şti.	Kayseri	35	80	6	520	
Korkmaz Et ve Et ürünleri Kombinası	Kayseri	40	0	12	680	

Öte yandan hayvan ve hayvansal ürünler pazarlamasında üretici ile tüketici arasındaki önemli pazarlama kanallarından biri de hayvan pazarlarıdır. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü (2011)²⁴ verilerine göre, TR72 Bölgesinde Bünyan Belediyesi Hayvan Pazarı, Çiftlik Belediyesi Hayvan Pazarı, Sivas Belediyesi Hayvan Pazarı, Boğazlıyan Belediyesi Hayvan Pazarı, Çekerek Belediyesi Hayvan Pazarı, Sorgun Belediyesi Hayvan Pazarı ve Doğan kent Belediyesi Hayvan Pazarları olmak üzere, toplam 7 ruhsatlı hayvan pazarı bulunmaktadır. Bununla birlikte, bölgede en büyük pazarlardan biri olan Şarkışla Hayvan Pazarı ile Pınarbaşı ve Develi de bulunan hayvan pazarları il dışından çok sayıda canlı hayvan alım satım işiyle ilgili kişi çekerken, ruhsatlı değildir. Şarkışla Hayvan Pazarının modernizasyonu ve ruhsatlı hale getirilmesiyle ilgili çalışmalar devam etmektedir. Bu pazarların ruhsatlı hale getirilmesi bölge ekonomisine olumlu katkılar sağlayacaktır.

²⁴ Veriler 2012 yılı içerisinde temin edilmiştir.

Tablo 31. TR72 Bölgesinde Bulunan I., II. ve III. Sınıf Mezbahalar

I. SINIF					
İşletmenin Ticari Adı	Adresi	Kapasitesi			
		İl	Siğır	Koyun	sd
İştah Et ve et Ürünleri	Kayseri	70	170	12	1340
Özbakan Et	Kayseri	100	250	7	836
Gözde Et ve Et Ür. Hay.	Kayseri	100	250	6	272
II. SINIF					
İşletmenin Ticari Adı	Adresi	Kapasitesi			
		Siğır	Koyun	sd	kapasite
Yakup ERSOY Mezbaha Develi (KAPALI)	Kayseri	5	5	5	198
III. SINIF					
İşletmenin Ticari Adı	Adresi	Kapasitesi			
		Siğır	Koyun		
Merkez Tük. Mal. Ltd. Şti.	Kayseri	5	10		
Hisarcık Belediye Mezbahası	Kayseri	2	16		
Yayla Sakad. Et Ltd. Şti.	Kayseri	5	10		
Bünyan Belediye Mezbahası	Kayseri	2	10		
Saray Halı Mezbahası	Kayseri	2			
Özvatan Belediyesi Mezbahası	Kayseri	5	10		
İncesu Belediye Mezbahası	Kayseri	3	8		
Tomarza Belediye Mezbahası	Kayseri	5	10		
Sarıoğlan Belediye Mezbahası	Kayseri	3	8		
Yeşilhisar Belediye Mezbahası	Kayseri	5	10		
Yahyalı Belediye Mezbahası	Kayseri	2	6		
Zara-San	Sivas	2	3		
Yıldızeli Belediye Mezbahası	Sivas	2	1		
Şarkışla Belediye Mezbahası	Sivas	2	2		
Gürün Belediye Mezbahası	Sivas	4	8		
Gemerek Belediye Mezbahası	Sivas	2	2		
Divriği Belediye Mezbahası	Sivas	1	2		
Yurtseven Tarım	Sivas	80	80		
Çekerek Belediye Mezbahası	Yozgat	3	40		
Akdağmadeni Belediye Mezbahası	Yozgat	2	10		
Boğazlıyan Belediye Mezbahası	Yozgat	2	8		
Çayıralan Belediye Mezbahası	Yozgat	2	10		
Yerköy Belediye Mezbahası	Yozgat	2	10		
Şefaati Belediye Mezbahası	Yozgat	5	10		
Aytaç Hayv.	Yozgat	3	40		

Kaynak: GKGM, 2012 ve Kayseri İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2012

Güvenli (kaliteli ve hijyenik) gıda üretimini teşvik etmek üzere kesimhane ve mezbahaların modernizasyonu ile buralarda çalışan kasap ve diğer elemanların kesim teknikleri, hayvan refahı ve hijyen kuralları ile atık yönetimi konusunda eğitimi sağlanmalı, işletmelerin HACCP ve ISO gibi standart ve benzeri prosedürleri uygulamaları teşvik edilmelidir. Bu bakımdan, III. sınıf kesimhanelerin yerini AB gıda güvenliği (hijyen ve kalite) kurallarına uygun bir şekilde I. sınıf kesimhanelerin alması teşvik edilmelidir. Ayrıca, 5996 sayılı Kanun çerçevesinde yayımlanan Gıda

İşletmelerinin Kayıt ve Onay İşlerine Dair Yönetmelik ile bildirildiği üzere, “31/12/2012 tarihine kadar onay belgesi alamayacak gıda işletmecisinin, işletmesinin modernizasyonuna dair planlar ile modernizasyonun hangi tarihte ve hangi aşamalardan sonra tamamlanacağına dair bilgileri yetkili mercie sunması gereklidir. Bu işletmelerin, modernizasyon planını vermeleri halinde bu süre 31/12/2013 tarihine kadar uzatılabilmektedir. Yetkili merci, gıda işletmecisinin bu planı vermemesi veya modernizasyon planında yer alan tarih ve aşamalara uymaması durumunda işletmenin faaliyetini durdurmaktadır”. Bu nedenle, TR72 Bölgesinde (Kayseri dahil), I. sınıf mezbahaneleri de kapsayacak şekilde yapılan kontroller sonucu eksiklik tespit edilen mezbahaneler için ilave yatırım ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Hayvansal üretimde önem taşıyan bir başka konu, üretimde maliyetleri önemli ölçüde etkileyen yem konusudur. Bu bağlamda, TR72 Bölgesinde bulunan Karma Yem Fabrikaları Sayısı ve Kapasitelerine ilişkin 2011 Yılı GKGM verileri Tablo 32’de gösterilmiştir. Buna göre yem üretimi fabrikaları bakımından Kayseri ili ilk sırada gelmektedir.

Tablo 32. Aktif Karma Yem Fabrikaları Sayısı ve Kapasiteleri (GKGM, 2011)

İL ADI	AKTİF KARMA YEM FABRİKALARI	
	Fab. Sayısı	Kaps. (Ton/Yıl)
Kayseri	8	210.000
Sivas	3	54.000
Yozgat	5	106.000

* Veriler 2012 yılı içerisinde elde edilmiştir.

TR72 Bölgesi karma yem üretim miktarlarının alan ve iller bazında dağılımına bakıldığında (Tablo 32), Kayseri ilk sırada gelmekle birlikte, büyükbaş hayvan yemi üretimi ağırlıktadır.

Tablo 33. İllere Göre 2011 Yılı Karma Yem Üretim Miktarları (ton/yıl) (GKGM, 2011)

	Etlük Piliç Yemi	Yumurta Yemi	Hindi yemi	Diğer Kanatlı Yemleri	Kanatlı Yemleri Toplamı	Buzağı Yemi	Sığır Besi Yemi	Sığır Süt Yemi	Büyükbaş Hayvan Yemi Toplamı	Küçükbaş hayvan yemi	Balık yemi	Diğer yemler	Genel toplam
Kayseri	301	67.497	385	0	68.183	3.812	107.090	15.343	126.245	2.081	7.864	15	204.388
Sivas	0	0	0	0	0	1.070	21.729	4.807	27.606	1.023	0	0	28.629
Yozgat	0	0	0	0	0	1.420	33.210	10.239	44.868	1.114	0	0	45.982

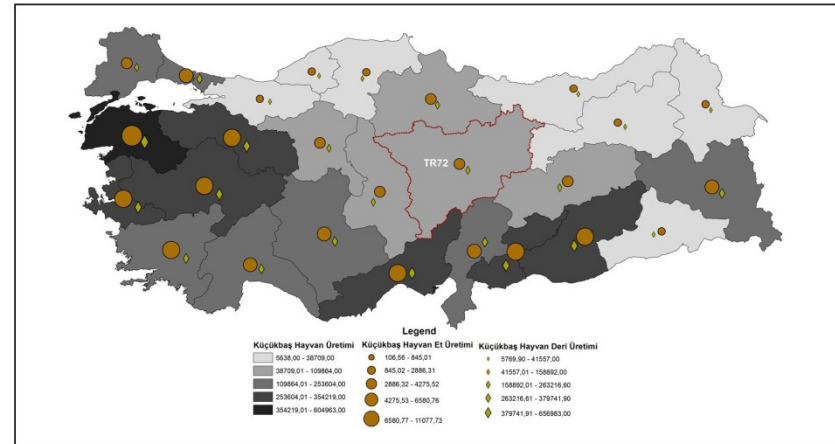
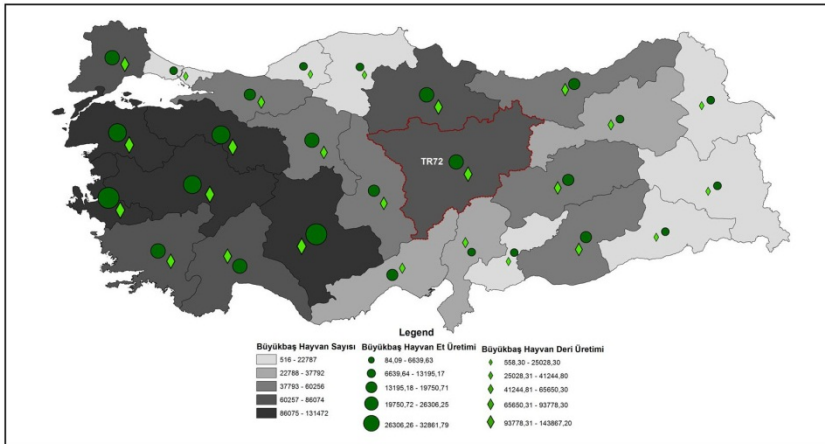
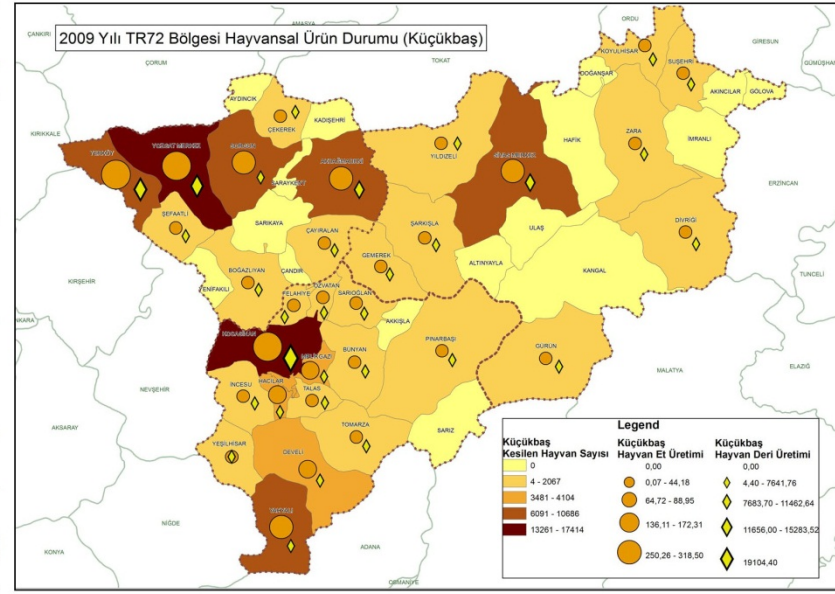
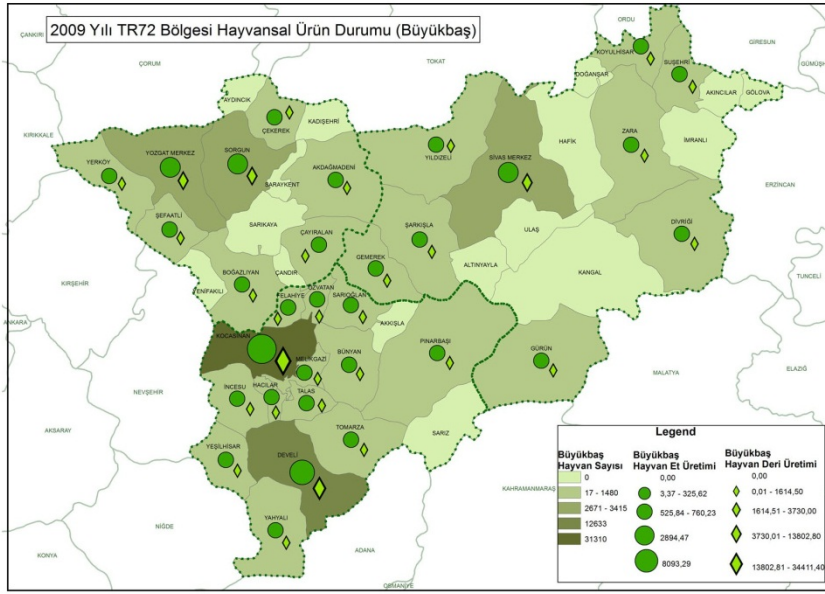
* Veriler 2012 yılı içerisinde elde edilmiştir.

Hayvancılık ve kırmızı et sektöründe yapılması önerilen çalışmalar aşağıda maddeler halinde özetlenmiştir (Kayseri ve Sivas İl Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü, 2012);

- Büyükbaş hayvancılıkta kullanılan yem karma mikseri, kesif yem hazırlama ünitesi gibi aletler bakımından yetiştiricilerin desteklenmesi ve gelişmiş hayvancılık işletmelerinde yetişmiş işgücü açığının kapatılması,
- Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde sektörde önem taşıyan, ancak genç nüfusun azalması ve ilgi göstermemesi nedeniyle de giderek açığı büyüyen çobanlar ve hayvan bakıcılarının yetiştirilmesi,
- Köylerdeki küçük hayvancılık işletmelerinin birleştirilmesi ve tek bir çatı altında toplanarak bakım besleme ve sağımın ortak yapılmasına yönelik çalışmalara destek olunması ve bu konu ile ilgili her ilçede bir köyde pilot uygulaması yapılması,
- Bölgede, Kayseri özelinde olmak üzere, kesimhanelerin bulunduğu yerde altyapı yetersizliği, binaların güvenli gıda üretimi için gerekli olan iş akışını karşılar durumda olmaması, bölgenin

meskun hale gelmesi nedeniyle ve atıkların kontrolü amacıyla et ve et ürünleri tesislerinin yeni bir bölgeye taşınması sağlanarak gıda güvenliğinin artırılması,

- Bölgede Kayseri özelinde kesimhane ve et işleme tesislerinin tek çatı altında toplanması.

Şekil 57. TR72 Bölgesi Kesilen Hayvan Sayısı ve Hayvansal Ürün Durumu (Büyükbaş ve Küçükbaş) (TÜİK)

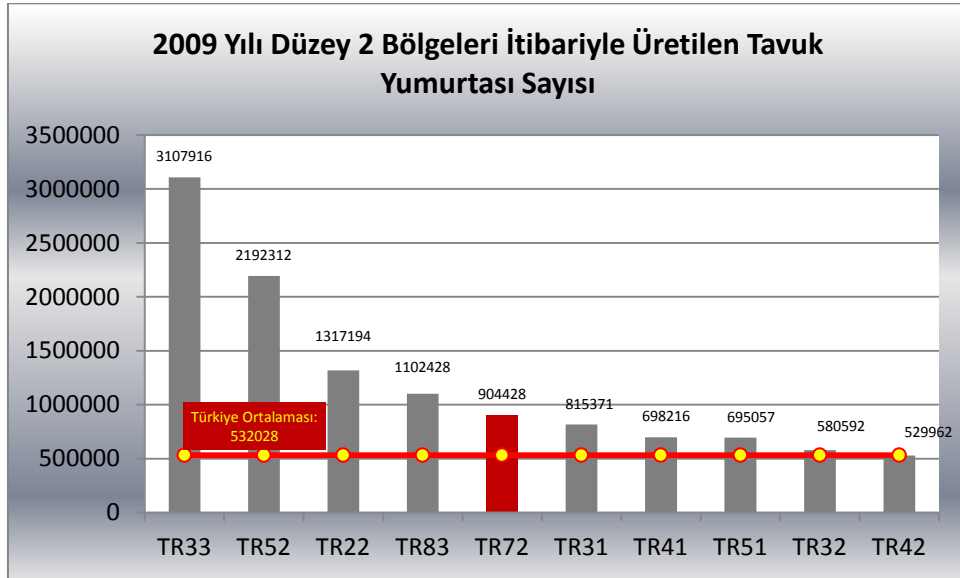
6.2. Kanatlı Sektörü

Ülkemizde, hayvansal protein ihtiyacının önemli bir bölümü uygun maliyeti sebebiyle kanatlı etiyle karşılanmaktadır. Dünya kanatlı eti üretiminde Türkiye giderek payını artırmaktadır. Türkiye, dünya üretiminde 1999 yılında 19. sırada gelirken, 2009 yılında 13. sıraya yükselmiştir. Tavuk yumurtası üretiminde ise 12. sıradadır (FAO, 2009). Türkiye’de son 20 yılda gıda güvenliği kurallarına uygun üretim yapan entegre ve modern üretim tesisleri sayısı oldukça artmış (üretilen beyaz etin yaklaşık %80’i) (Civaner 2007, Hekimoğlu ve Altindeğer 2009, <http://www.dunyagida.com.tr/haber.php?nid=202>), kanatlı eti üretimi tüketiminde de önemli bir artış sağlanmıştır (TÜİK ve FAO). Türkiye’de hali hazırda kanatlı eti üretimi payı toplam et üretimi içerisinde en üst sırada gelmektedir (TÜİK 2009). Bununla birlikte, son zamanlarda gündeme gelen antibiyotik kullanımı ve kalıntı ihtimali ve yumurtada salmonella virüsü riski, güvenli gıda üretiminin önemini bir kez daha artırmaktadır.

Türkiye’de tarıma dayalı sanayi içerisinde en çok gelişen sektörlerden biri olan beyaz et sektörü, yurtiçi talebi karşılamış ve ihracata yönelmiştir (Kalanlar, 2004). Gelecek yıllarda da sektörün büyümesini sürdürmesi öngörülmektedir²⁵.

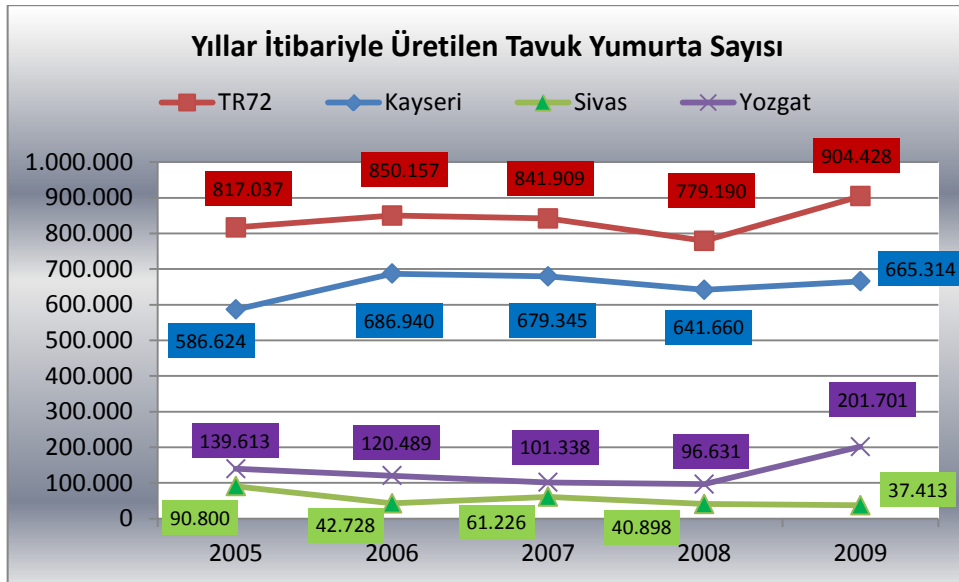
2009 yılı TÜİK verilerine göre, 4.665.410 adet (2011 yılında 5.373.247 adet) kümes hayvanı bulunan TR72 Bölgesi, Türkiye’de 26 Bölge arasında 6.330 ton ile beyaz et üretimiyle 12. sırada gelmektedir. TR72 Bölgesi aynı zamanda 26 Bölge arasında 904.428.000 adet/yıl tavuk yumurtası üretimiyle Türkiye ortalamasının üzerine çıkarak, 5. sırada yer almıştır (Şekil 58). 2011 yılı resmi verilerine (TÜİK) göre, 5.373.247 adet kanatlı varlığının %83’ünü (4.459.435 adet) yumurta tavuğu oluşturmaktadır. Et tavuğu ise %16’lık (848.625 adet) bir pay almaktadır.

²⁵ <http://www.cpturkiye.com/tr/medya-merkezi/basin-bultenleri/cp-turkiyeden-iyi-haberler.html>

Şekil 58. 2009 Yılı Düzey 2 Bölgeleri Karşılaştırmalı Tavuk Yumurtası Üretimi (TÜİK)

TR72 Bölgesi beyaz et üretiminin Düzey 2 Bölgeleri beyaz et üretimi arasındaki yeri Şekil 60'ta sunulmuştur. 2009 yılı resmi verilerine göre, beyaz et üretimi bakımından iller bazında sıralama yapıldığında Kayseri beyaz et üretiminde 81 il arasında 17. sırada, tavuk yumurtası üretiminde 7. sırada (665.314 adet), Yozgat, tavuk yumurtası üretiminde (201.701 adet) 15. sırada yer almaktadır. Yıllar itibariyle, tavuk yumurtası üretiminin gelişimine bakıldığında, Sivas'ta yıllar itibariyle önemli ölçüde azalma mevcuttur. Kayseri ve Yozgat'ta ise genel itibariyle yükseliş eğilimindedir (Şekil 59). Tavuk yumurtası üretimi, 2005-2009 yılları arasında %19,9 bileşik büyüme oranı ile küçülürken, Yozgat'ta %9,6, Kayseri'de %3,2 ve TR72 Bölgesinde %2,6 bileşik büyüme oranı ile büyümüştür.

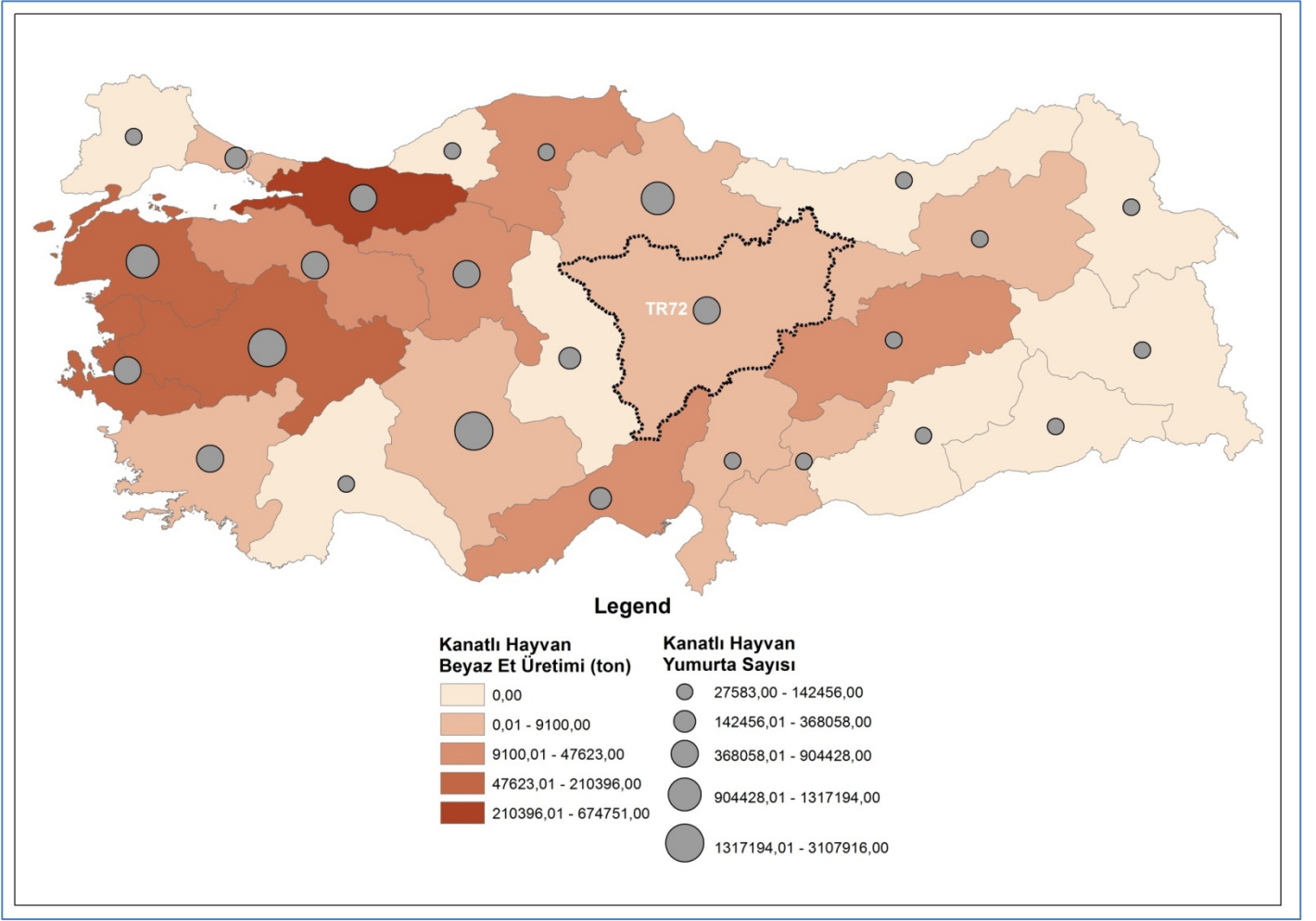

Şekil 59. Yıllar İtibariyle Karşılaştırmalı Tavuk Yumurtası Üretimi (TÜİK)

TR72 Bölgesinde beyaz et üretimi büyükbaş et üretiminin ardından ikinci sırada gelmektedir (Şekil 56). TÜİK verilerine göre, beyaz et üretiminin tamamı, Kayseri tarafından gerçekleştirilmektedir. Ülke üretiminde makul bir pay alan kanatlı sektörü, geliştirilmeye açık yapısıyla bölge için önemini korumaya devam etmektedir.

Öte yandan, kanatlı üretimi konusunda Yozgat'ta Çalatlı Üretim İstasyonu faaliyet göstermektedir. Özellikle bitkisel üretimde zararlı ve hastalıklar için zirai ilaçların aşırı ve bilinçsiz kullanımı sadece çevre üzerinde olumsuz etkide bulunmamakta aynı zamanda bitki ve bitkisel ürünlerde kalıntı konusunu da gündeme getirmektedir. Söz konusu istasyonun kapasitesinin arttırılması doğaya daha çok keklik salımı yapılması, dolayısıyla kimyasal mücadeleden ziyade biyolojik mücadeleyi de ön plana çıkararak, hububat üretiminin öne çıktığı bölgede süne ve kıml ile mücadelenin kolaylaştırılması sağlanacaktır. Ayrıca, üretilen ve vatandaşlara ücretsiz dağıtılan beç tavuklarının yeni bir kanatlı sektörü oluşturması beklenmektedir²⁶.

²⁶ Orman ve Su İşleri Bakanlığı (Doğa koruma ve milli parklar genel müdürlüğü) IX. Bölge Müdürlüğü, Yozgat Şube Müdürlüğü (2012) görüşleri doğrultusunda geliştirilmiştir.

Şekil 60. Düzey 2 Bölgeleri Arasında TR72 Bölgesinin Beyaz Et ve Yumurta Üretimi Bakımından Yeri

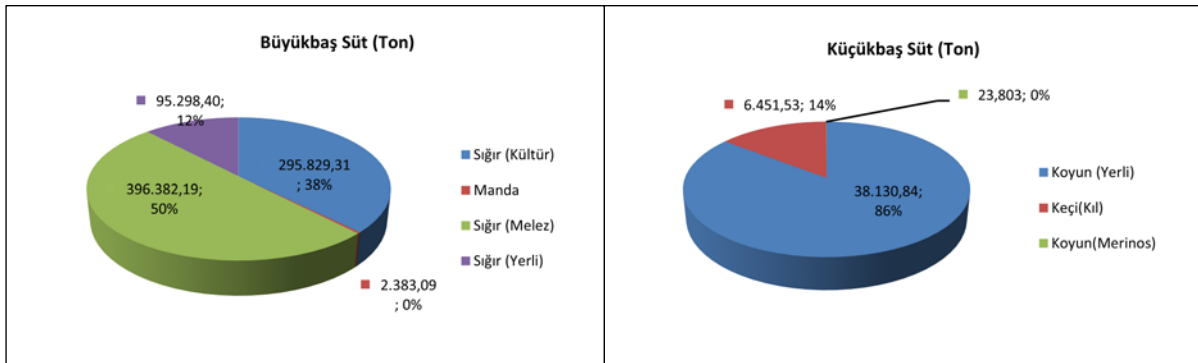
6.3. SÜT SEKTÖRÜ

TÜİK verilerine göre, 2011 yılı Ocak-Mayıs döneminde toplanan süt miktarı, 2010 yılının aynı dönemine göre yüzde 8,2 artarak 3 milyon 80 bin 648 tona ulaşmıştır. TÜİK verilerine göre ülkemiz 2011 yılı toplam süt üretimi (büyükbaş ve küçükbaş) 15.056.210 tondur. 2010-2020 yılları arasında dünyada süt tüketiminin, Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki refah artışı ve hızlı kentleşmeye bağlı olarak yüzde 30 artması beklenmektedir. Bu çerçevede, 2010 yılında 270 milyar litre olan süt ürünleri talebinin, 2020'de 350 milyar litreye çıkacağı tahmin edilmektedir. Söz konusu talebin, kişi başına süt tüketiminde birinci sırada olan Batı Avrupa hariç, dünyanın her yerinde artması beklenmektedir. Dünyadaki trend, açık süttten paketlenmiş süte doğru kaymaktadır²⁷.

FAO (2007) verilerine göre, kişi başına yıllık tereyağ hariç süt arzı miktarları (kg) bakımından Türkiye (138, 71 kg), AB (241,38 kg) ve dünya (84,93 kg) ile kıyaslandığında, nüfus artışı ve iç tüketime bağlı süt tüketimine olan taleple orantılı olarak sektör, büyüme potansiyeli taşımaktadır.

Toplam süt üretimine ilişkin TR72 Bölgesinin Düzey 2 Bölgeleri arasındaki yeri ve TR72 Bölgesi ilçeler bazında dağılımı Şekil 64'te sunulmuştur. Hayvansal üretimde TR72 Bölgesi için önemli bir ekonomik değer taşıyan süt sektörü, büyükbaş hayvancılıkta toplam 789.893 ton toplam süt üretimi ile düzey 2 bölgeleri arasında 5. sırada gelmektedir. Küçükbaş hayvanlardan elde edilen toplam süt üretiminde ise Düzey 2 Bölgeleri arasında 11. sırada yer almaktadır. Düzey 2 Bölgeleri arasında ilk sırada yer alan bölgenin büyükbaş hayvanlardan elde edilen toplam süt üretim miktarınının 916.700 ton olduğu dikkate alındığında, kayıtdışı üretimin azaltılması ile özellikle büyükbaş hayvanlardan elde edilen toplam süt üretiminde aldığı payı önemli ölçüde artırma potansiyeline sahiptir. Kalite artışı da bölgede geliştirilmeye ihtiyaç duyulan alanlar arasındadır. TR72 Bölgesi toplam süt (büyükbaş ve küçükbaş) üretimi bakımından 2011 yılı TÜİK verilerine göre, 958.177 ton üretim ile 3. sırada gelmektedir. Ayrıca TR72 Bölgesinde süt sağım tesislerinin nitelik ve nicelik bakımından artışı, (TR72 Bölgesi Düzey 2 Bölgeleri arasında sabit süt sağım tesisi bakımından 17. sırada, seyyar süt sağım makinesi bakımından 11. sırada gelmektedir-Bkz. Ek), kayıt dışı üretimin azaltılması ve kalite artışına olumlu etkide bulunacaktır.

TR72 Bölgesinde 2010 yılı rakamlarına göre, toplam süt üretiminin büyükbaş ve küçükbaş dağılımı grafikte sunulmuştur (Şekil 61).

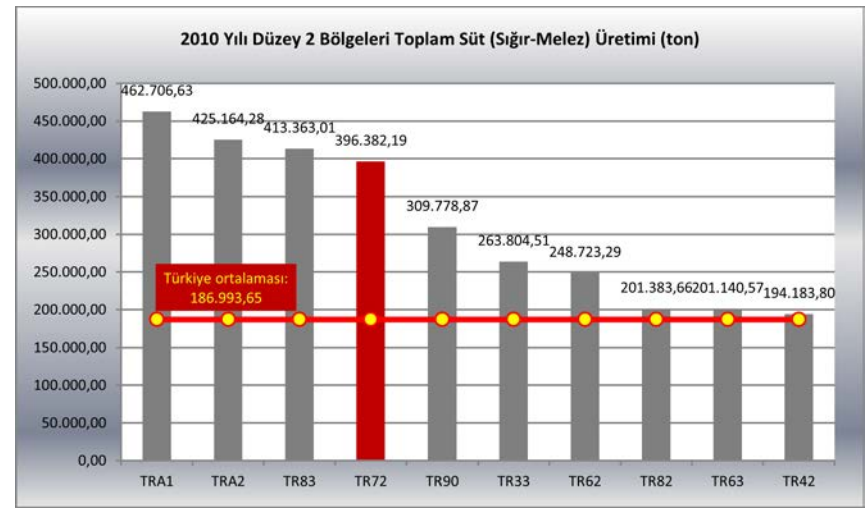
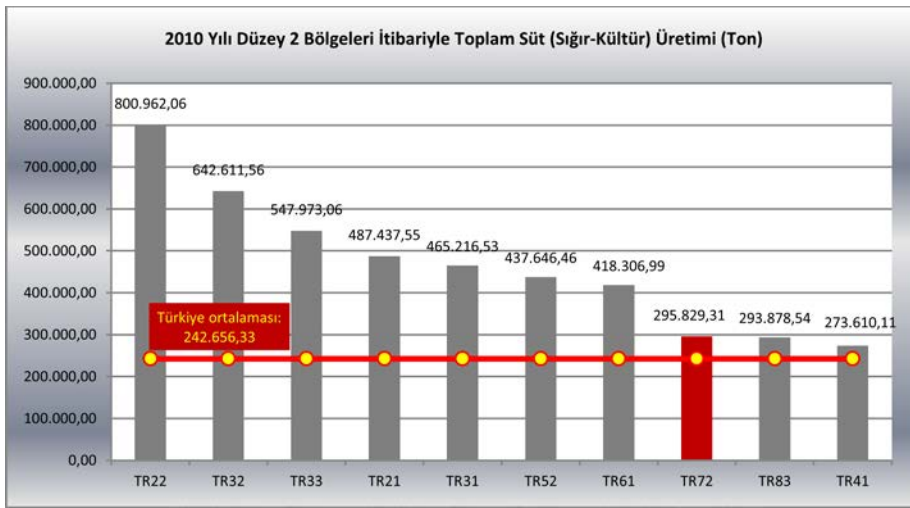
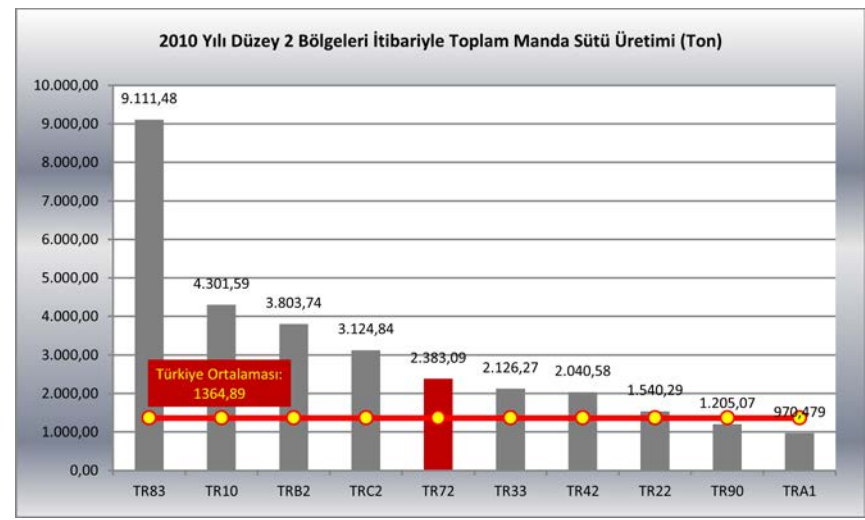
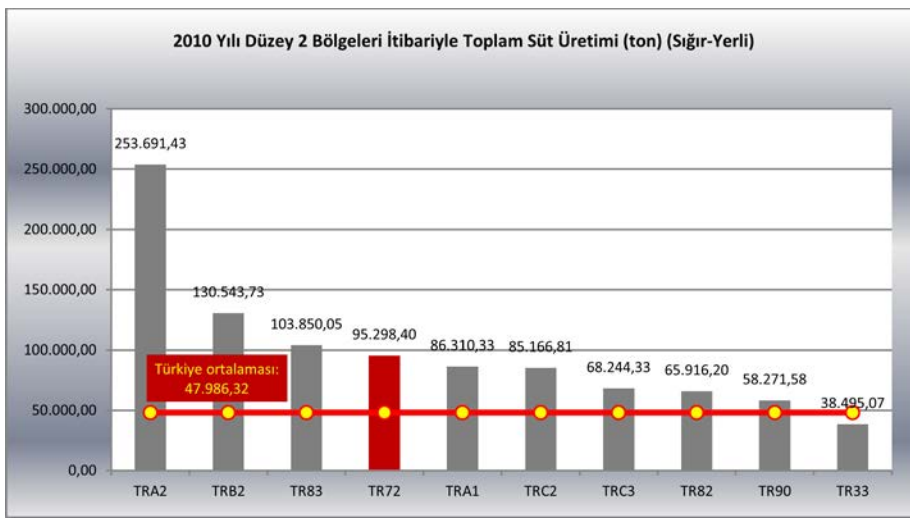

Şekil 61. Büyükbaş ve Küçükbaş Süt Üretiminin Hayvan Adına Göre Dağılımı (TÜİK 2010)

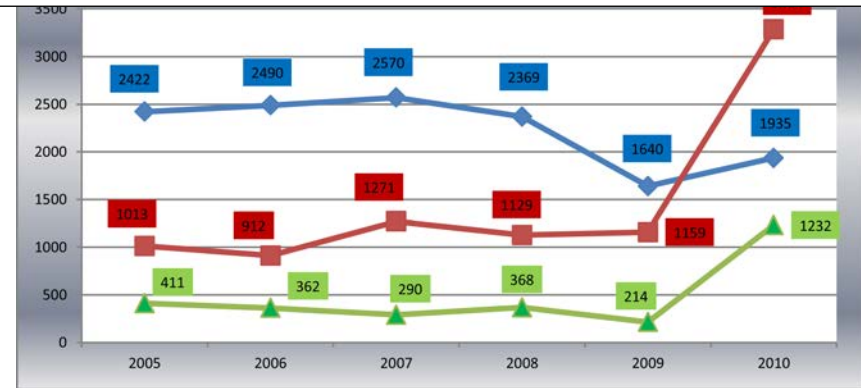
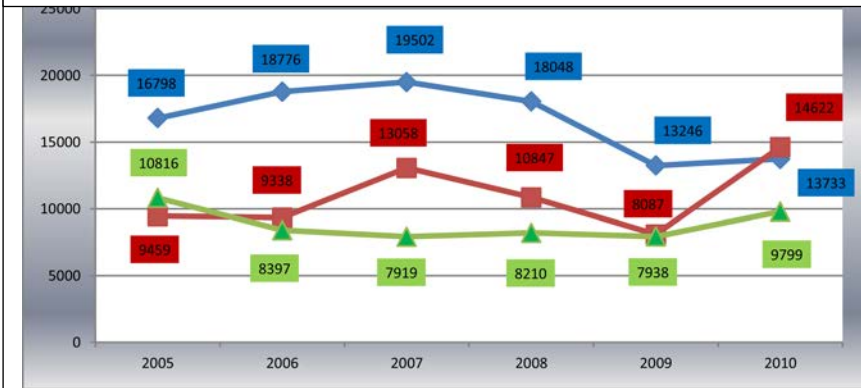
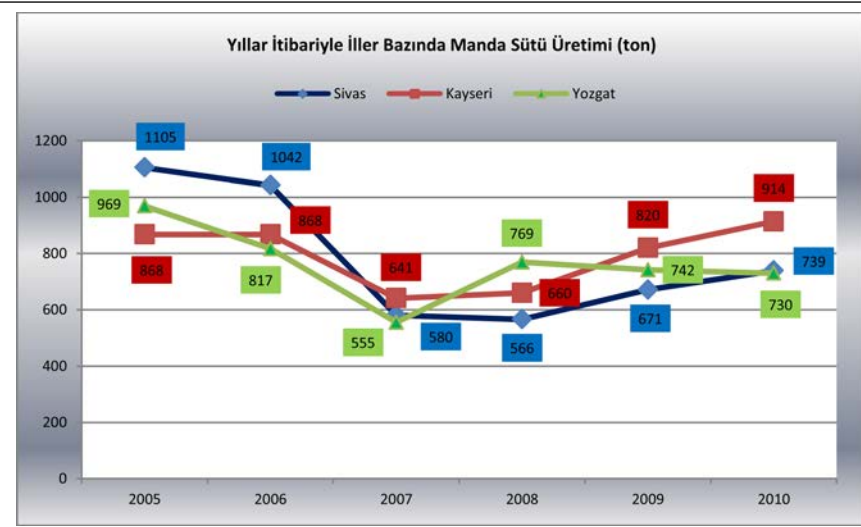
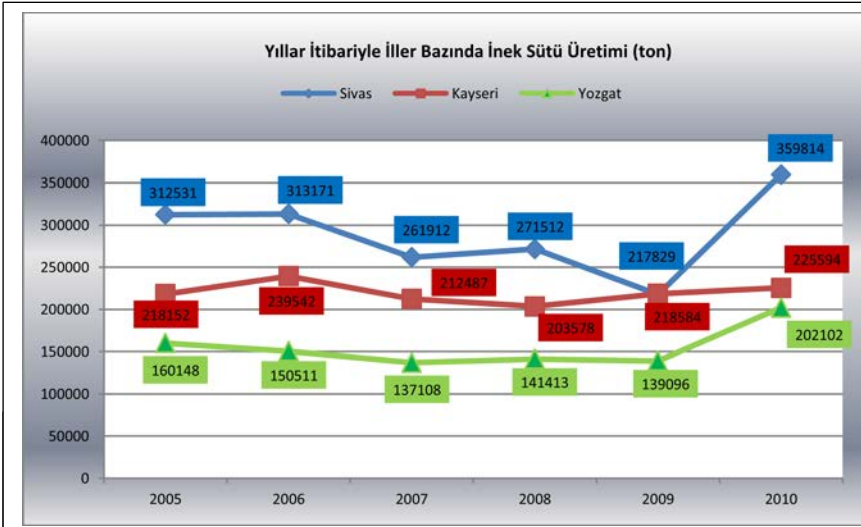
²⁷ http://www.tetrapak.com/TR/about_tetra_pak/press_room/Haberler/Pages/10yildakureselsuttuketimi.aspx

TR72 Bölgesi, Türkiye ortalamasının üzerinde yer alan büyükbaş hayvan toplam süt üretiminde Düzey 2 Bölgeleri arasında sığır (yerli) kaynaklı süt bakımından 4., manda kaynaklı süt bakımından 5., sığır (kültür) kaynaklı süt bakımından, 8., sığır (melez) kaynaklı süt üretimi bakımından 4. sırada gelmektedir (Şekil 62). Bu bakımdan TR72 Bölgesinin özellikle büyükbaş kaynaklı süt üretiminde rekabet edebilirlik potansiyeli yüksektir. Ancak, üretilen süt (kayıtlı olanlar) süt toplama merkezleri ve nihai halde birlik gibi örgütlü yapılar aracılığıyla büyük firmalara pazarlanmakla birlikte, ulusal bazda markalaşma becerisi düşüktür. Ürünler, daha çok yerel markalarla genellikle bölge içinde piyasaya sürülmektedir. Bu da rekabet edebilirliğin azalmasına sebep olmaktadır. Sütün kayıt altına alınma oranının yükseltilmesi ve sütte kalitenin temini için yeni süt toplama merkezlerinin oluşturulmasına ve soğuk zincirin muhafaza edilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

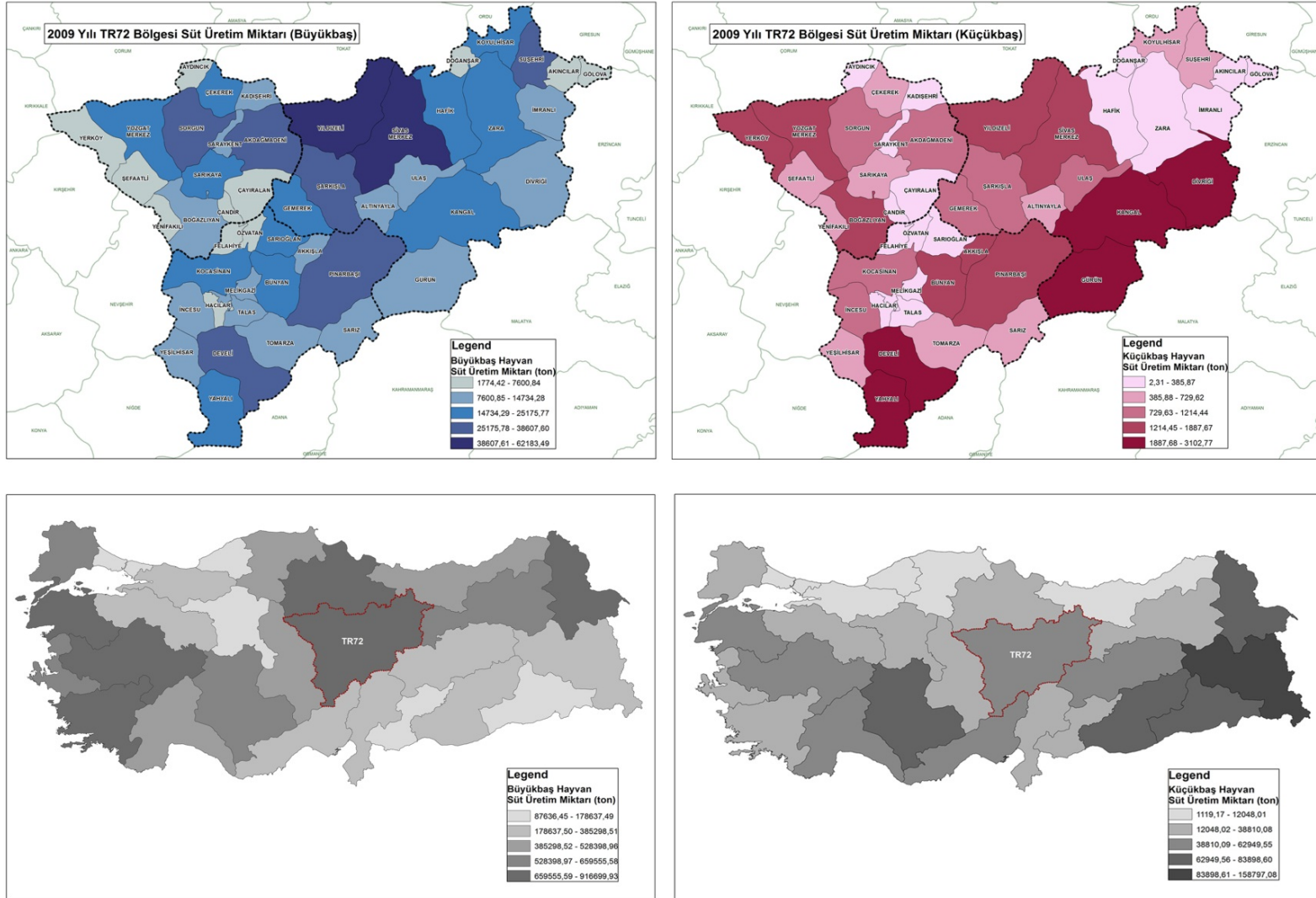
İlçeler bazında ise büyükbaş hayvan toplam süt üretiminde en büyük payı Sivas Merkez (62.183 ton), Yıldızeli (57.223 ton), Akdağmadeni (38.608 ton), Pınarbaşı (37.147 ton) ve Develi (35.609 ton), küçükbaş hayvan toplam süt üretiminde ise Divriği (3.103 ton), Gürün (3.100 ton), Kangal (2.719 ton), Develi (2.646 ton) ve Yahyalı (2.341 ton) ilçeleri ilk sıralarda gelmektedir (Şekil 64).

Şekil 62. Büyükbaş Hayvan Kaynaklı Süt Üretiminin Düzey 2 Bölgeleri Arasında TR72 Bölgesinin Yeri-Detay (TÜİK 2010)

Şekil 63. Yıllar İtibariyle TR72 Bölgesi Büyükbaş ve Küçükbaş Süt Üretimi (TÜK)

Şekil 64. Büyükbaş ve Küçükbaş Süt Üretim Miktarları Açısından TR72 Bölgesinin Düzey 2 Bölgeleri Arasındaki Yeri ve TR72 İlçelerinin Durumu

TR72 Bölgesinde 2011 yılında faaliyet gösteren süt firmaları listesi tabloda sunulmuş olup, toplam 45 firma faaliyet göstermektedir. TR72 Bölgesinde kayıt dışılığın azaltılması ve gıda güvenliği kurallarına uygun olarak sütün işlenerek piyasaya sürülmesi bölge ekonomisi bakımından önem taşımaktadır. Modern süt sağım ekipmanları açısından süt üretimiyle uğraşan işletmelerin zenginleştirilmesi sektörün gelişimini olumlu yönde etkileyecektir.

Tablo 34. Gıda Güvenliği Bilgi Sistemi (GGBS) Kayıtlarına Göre Faaliyet Gösteren Süt Firmaları (GKGM*, 2011, Kayseri İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2012)

Firma Adı	Sorumlu Birim (TİM : Tarım İl Müdürlüğü)
Ünal Gıda ve İnşaat San. Tic. Ltd. Şti.	Kayseri TİM
Birsen Güven Gıda Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi	Kayseri TİM
Gülsan Gıda Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi (8. Cad.)	Kayseri TİM
Gülsan Gıda Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi (16. Cad.)	Kayseri TİM
Süt-Ma Süt Mamul. Gıda Hayvan ve Ambalaj Malzemeleri Ticaret Sanayi Limited Şirket	Kayseri TİM
Erkekoğlu Gıda İnşaat Sanayi Ticaret Limited Şirketi	Kayseri TİM
Güntaylar Turizm Nakliyat Akaryakıt İnşaat Petrol Gıda Hayv. Teks. Tar. Ürn. Tic. ve San. Ltd. Şti. (Kapalı)	Kayseri TİM
Çarşibaşı Süt Mamulleri ve Şekerleme Sanayi Ticaret Limited Şirketi	Kayseri TİM
Çavdaroğlu Gıda ve Tekstil San. Tic. Ltd. Şti.	Kayseri TİM
Çimenler Süt Ürünleri-Adnan ÇİMEN	Kayseri TİM
Turan Ticaret-Duran VARLI	Kayseri TİM
Hak Süt ve Süt Ürünleri-Hacı KOÇER	Kayseri TİM
Ülkem Süt ve Ürünleri Gıda Hayvancılık İnşaat Temizlik Nakliyat Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi	Kayseri TİM
Kaşköyü Süt Mamülleri-Şuayip YAVUZ	Kayseri TİM
Kaynar Süt Ürünleri-Fethi KAYNAR	Kayseri TİM
Toplar Süt ve Süt Mamülleri-Hacı Ali TOPLAR (Kapalı)	Kayseri TİM
As-Ar Gıda İnş. Teks. Hurda ve Pet. Ürn. San. Tic. Ltd. Şti.	Kayseri TİM
Ceylan Süt Mamulleri Gıda Tekstil Ev Alet Fot. San. Tic. A.Ş.	Kayseri TİM
Hacer AYDIN Ay-Kar Süt Ürünleri - Hacer AYDIN (Kapalı)	Kayseri TİM
Saray Tarım ve Hayvancılık Anonim Şirketi	Kayseri TİM
Erciyes Üniversitesi Safiye Çıkrıkçıoğlu Meslek Yüksekokulu Pilot Uygulama Merkezi	Kayseri TİM
Tarhanacioğlu Gıda Süt ve Süt Ürünleri Hayvancılık Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi	Kayseri TİM
Ararlar Gıda Besicilik Yem ve Zirai Ürünleri Sanayi Ticaret Limited Şirketi	Kayseri TİM
Narin Süt ve Süt Ürünleri Gıda Pazarlama Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi	Kayseri TİM
Emre Sevilay Sev-Kar Ticaret-Emre SEVİLAY	Kayseri TİM
Kaymaz Süt ve Süt Ürünleri	Kayseri TİM
Azım Toptan Gıda Paketleme	Kayseri TİM
Ünsal Süt ve Süt Mamulleri Hayvancılık Yem Gıda Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi	Kayseri TİM
S.S Bünyan Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	Kayseri TİM
Yağcı Et ve Süt Ürünleri Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi Sütçü Nine-Duran GÖGEN	Kayseri TİM
Toker Süt Ürünleri Pazarlama İmalat-Hatice TOKOĞLU	Kayseri TİM
Çiftlik Mamulleri Yağ Gıda İnş.Konf.Kymc.İth.İhr.Tic.San.Ltd.Şti.	Sivas TİM
Ulaş Süt Yoğurt San.Ltd.Şti	Sivas TİM
Tuğba Akabe Süt ve Süt Ürünleri Sanayi Ticaret Ltd.Şti.	Sivas TİM
Mollaoğlu Ticaret Gıda ve İhtiyaç Mad.Paz.	Sivas TİM
Gözdeler Gıda Tar.Hay.Taş.Tem.Hiz.San.Tic.Ltd.Şti.	Sivas TİM
Çetineroğulları Süt Ürünleri	Sivas TİM
Şarkışla Yem Hayvancılık Mandıra San.Tic.A.Ş.	Sivas TİM
Ulaş Süt Yoğurt San. Tic. Ltd. Şti.-SÜT-YOĞURT-AYRAN	Sivas TİM
Obam Tarım Oto.Süt Ürn.Gıda İnş.Mad.İml.İth.San.ve Tic.Ltd.Şti	Sivas TİM
Kahramanmaraş Mola Dondurma	Sivas TİM
Muharrem Şahin Pasta Baklava Dondurma Gıda Unlu	Sivas TİM
Mam.Tur.İnş.Day.Tük.Mal.Teks.im.İth.İhr.San.Tic.Ltd.	Sivas TİM
Gölova Çalkaya Birlik Hayvancılık İnşaat Tekstil Üretim Pazarlama San. Tic. Ltd. Şti.	Sivas TİM
Çamlık 66 Süt Ve Süt Mamülleri Ticaret	Yozgat TİM
Yamaçlı Tarım Ürünleri ve Mandıracılık San. Ltd. Şti.	Yozgat TİM

* 2012 yılında temin edilmiştir.

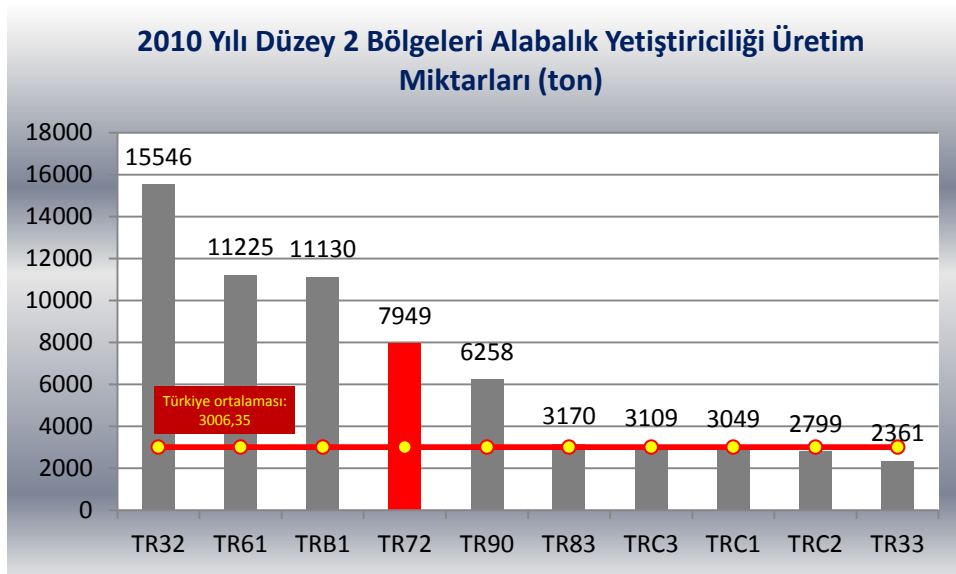
7. SU ÜRÜNLERİ SEKTÖRÜ

Su ürünleri yetiştiriciliği, yılda ortalama % 10 büyüme hızıyla dünyada en hızlı büyüyen gıda üretim sektörüdür. Bu sektör ülkemizde de hızlı büyüyen sektörlerden birisidir (Anonim, 2010). Dünyadaki trend, su ürünleri üretiminin en hızlı büyüyen hayvansal kaynaklı gıda olmaya devam ettiği yönündedir (<http://www.fao.org/fishery/topic/13540/en>).

Türkiye’de su ürünleri (iç su) üretim miktarı, ihracat ve ithalatı yıllar itibarıyla artmaktadır. FAO verilerine göre, Türkiye, dünyada en hızlı büyüyen 3. ülke konumundadır (Anonim 2010). Türkiye’nin son 10 yıldaki su ürünleri üretimi, 1,10 kat (2001-2010), toplam ihracatı 2,90 kat, toplam ithalatı ise 6,22 kat (2001-2010) artmıştır (TÜİK). Türkiye’de toplam kültür balıkçılığı üretiminin %48’ini iç su üretimi oluşturmaktadır. İç su üretiminin ise %99,2’sini alabalık yetiştiriciliği, geri kalanını ise aynalı sazan yetiştiriciliği oluşturmaktadır (TÜİK 2009). TÜİK (2009) verilerine göre, Türkiye iç su alabalık üretimi 321,5 milyon TL, aynalı sazan üretimi ise 3 milyon TL’lik bir değere karşılık gelmektedir.

Kişi başına yıllık gıda arzı bakımından Türkiye’de tatlı su kişi başına su ürünleri tüketimi (0,96 kg) dünya (5,41 kg) ve AB’dekenden (2,76 kg) oldukça düşüktür (FAO, 2007). Bu çerçevede su ürünlerine olan talepte artış beklentisi, deniz kirliliği ile doğal stokların aşırı avcılıkla zarar görmesi ve takviye ihtiyacı, su ürünlerinin beslenmede önemini kavranması, yetiştiricilikte bilimsel ve teknolojik ilerlemeler²⁸ sektörün büyüme potansiyelini güçlendirmektedir.

TR72 Bölgesi, su ürünleri alanında, özellikle de kültür balıkçılığı konusunda önemli bir potansiyele sahiptir. Zengin su kaynaklarıyla özellikle alabalık ve aynalı sazan yetiştiriciliği bakımından Türkiye’de önemli bir üretim merkezi konumunda olan TR72 Bölgesi, 7.949 ton ile Türkiye ortalamasının 2,64 kat üzerinde bir alabalık üretimine sahiptir. Alabalık yetiştiriciliği bakımından, TR72 Bölgesi Düzey 2 Bölgeleri arasında 4. sırada yer almaktadır (Şekil 62, TÜİK 2010). TR72 Bölgesi su kaynakları potansiyeli dikkate alındığında, iç su alabalık yetiştiriciliğinde daha üst sıralara taşınması mümkün hale gelebilecektir.

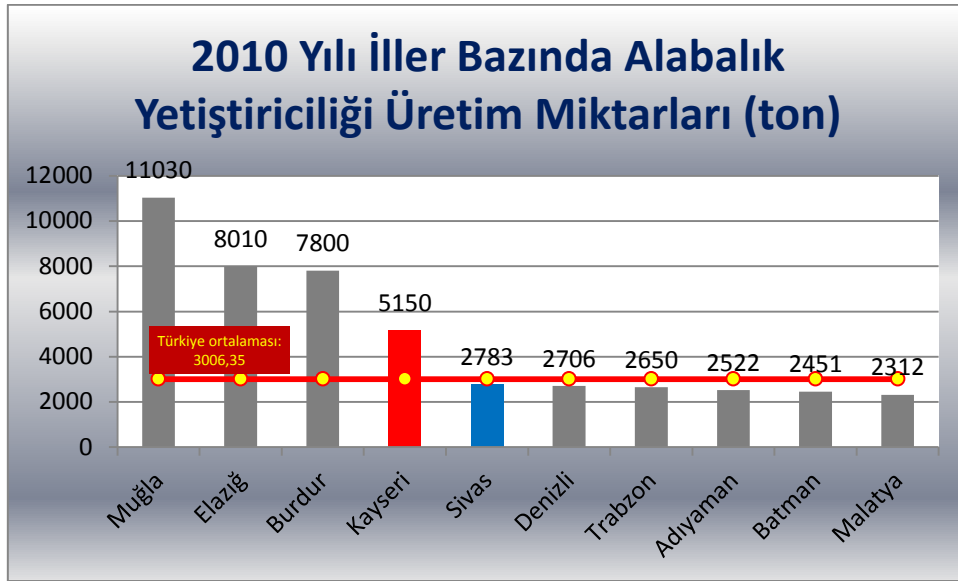

Şekil 65. Düzey 2 Bölgeleri Alabalık Yetiştiriciliği TÜİK (2010)

²⁸ Sivas İl Tarım Müdürlüğü, 2008

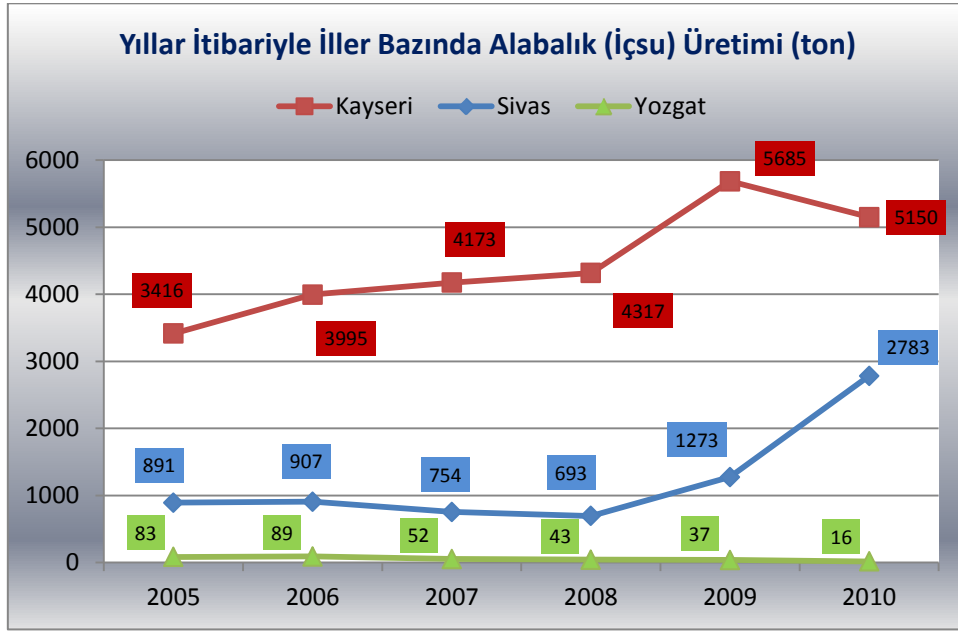
TR72 Bölgesinde yer alan iller bakımından, Kayseri, alabalık yetiştiriciliğinde Türkiye’de 3. sırada, Sivas 16. sırada yer almaktadır. Yozgat ise aynalı sazan yetiştiriciliğinde Türkiye’de 13. sıradadır (TÜİK 2009). 2010 yılında ilk 10 ilin alabalık yetiştiriciliğine ilişkin üretim miktarları Şekil 63’te sunulmaktadır. Tek başına Türkiye ortalamasının 1,71 kat üzerinde üretim miktarına sahip olan Kayseri, Türkiye’de en yüksek üretime sahip ilk 10 il arasında 4. sırada gelirken, hemen ardından Sivas ili gelmektedir.

Öte taraftan, Sivas tek başına yavru üretiminde 5. sırada gelmektedir. Ayrıca, 2006 yılında 18 olan işletme sayısı 2011 yılında 45’e, 2006 yılında 228,03 ton olan alabalık üretimi 2011 yılında 5.089,50 tona, 1.362.000 adet olan yavrubalık kapasitesi 14.108.000 adete yükselmiştir. Bu bağlamda, Sivas’ta, son yıllarda üretim kapasitesi hızlı bir artış göstererek, iyi bir potansiyel yakalanmıştır (Sivas İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2012).

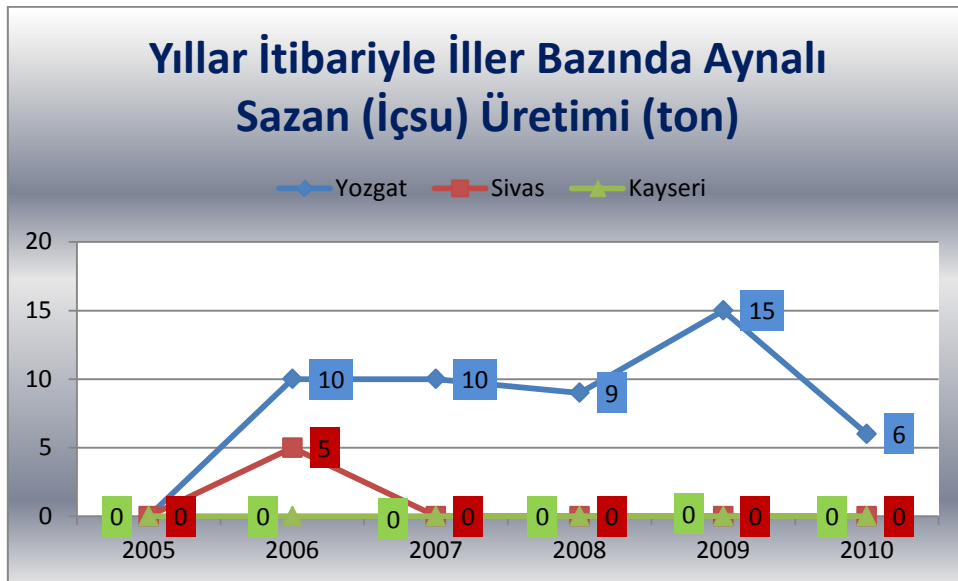
Şekil 66. İlk 10 İle Ait Alabalık Üretim Miktarları TÜİK (2010)

2005-2010 yılları arasında alabalık üretim miktarları incelendiğinde (Şekil 64), TR72 Bölgesi içerisinde Kayseri ve Sivas’ta alabalık üretiminin önemli ölçüde arttığı, aynalı sazan üretiminin de yapıldığı Yozgat’ta ise alabalık üretiminin önemli ölçüde azaldığı görülmektedir. Meydana gelen artışta, 2005 yılından itibaren su ürünleri üretimine verilen destekler (Kayseri 2003-2011, 2011; Sivas 2003-2011, Yozgat 2003-2011, 2011), yürütülen projeler ile kafes balıkçılığı için uygun bir ortam sağlayan barajların ve diğer yüzey sularının önemli bir etkisi bulunmaktadır (Kayseri Tarım, Hayvancılık ve Gıda Sektörel Çalışma Grubu Raporu, 2011).

Şekil 67. Yıllar İtibariyle İller Bazında Alabalık Üretim Miktarları (TÜİK, 2010)

Dikkate değer bir alt ekonomik faaliyet olmasa da TR72 Bölgesinde iç su üretiminde aynalı sazan yetiştiriciliği Yozgat'ta ön plana çıkan, ancak giderek önemini yitiren bir faaliyet olarak göze çarpmaktadır. Son resmi verilere göre (TÜİK) Kayseri ve Sivas'ta üretim bulunmamaktadır. 2009 yılı TÜİK verilerine göre, Yozgat aynalı sazan yetiştiriciliğinde Türkiye'de 13. sırada yer almasına rağmen, 2010 yılı verilerine göre, üretimin düşmesi beklenmektedir (Şekil 65). İller bazında yıllara göre aynalı sazan yetiştiriciliği üretim miktarları şekilde sunulmaktadır.

Şekil 68. Yıllar İtibariyle Alabalık Yetiştiriciliği Üretim Miktarları (TÜİK, 2010)

İç su avcılığı bakımından Kayseri, Sivas ve Yozgat illerine ait üretim miktarları, Tablo 35'te sunulmaktadır. Avcılık yetiştiricilik kadar önemli bir ekonomik faaliyet olmasa da özellikle sazan olmak üzere gümüş ve yayın gibi çeşitler için önemini korumaya devam etmektedir. TÜİK 2009 yılı verilerine göre, Türkiye genelinde, sazan avcılığında Düzey 2 Bölgeleri arasında TR72 Bölgesi 12. sırada, iller arasında ise Kayseri, 20. sırada, Sivas 25. sırada, Yozgat 38. sırada gelmektedir.

Tablo 35. TR72 Bölgesi İlleri İç Su Avcılığı Durumu

	2006			2007			2008			2009			2010		
	Kayseri	Sivas	Yozgat	Kayseri	Sivas	Yozgat	Kayseri	Sivas	Yozgat	Kayseri	Sivas	Yozgat	Kayseri	Sivas	Yozgat
Çapak	3			2			2			2			2		
Sazan	259	175	123	257	197	125	239	186	119	219	173	106	237	184	123
Yayın	5	42	4	5	49	5	4	46	4	3	44	3	3	42	3
Turna	13			11			9			7			7		
Gümüş		9	5		9	5		5	50		5	37	628	5	29
Kefal		7	3		6	3		4	3		5	4		6	4
Siraz		15	12		12	9		9	7		7	3	12	8	3
Alabalık		2			1					4	5		4	5	
Gökçe		1			1			1			1			1	
Akbalık													2		
Levrek (Sudak)													2		
Diğer	8	3		5	2		2	1		1	3		1	3	

Kaynak: TÜİK (2010)

Tüm bu değerlendirmeler ışığında, su ürünleri üretimi alanında bölgede alabalık yetiştiriciliği ön plana çıkmaktadır. TR72 Bölgesinde bulunan yetiştiricilik tesislerinin ilçeler bazında dağılımı ve bunların kapasiteleri ekte sunulmuştur. Buna göre, Kayseri’de 48, Sivas’ta 45, Yozgat’ta 6’sı alabalık 1’i sazan olmak üzere toplam 7 işletmeyle birlikte, TR72 Bölgesi genelinde 100 işletme mevcuttur (BSGM, 2012, Kayseri İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü 2012). Özellikle alabalık yetiştiriciliği bakımından, Kayseri’de başta Pınarbaşı ilçesi ve çevresinden geçen, kaliteli alabalık üretimine izin veren düzgün debili ve 10-16 °C ısıya sahip Zamantı Nehrinin kolları (özellikle Yukarı Karagöz ve Şerefiye Dereleri ile diğer akarsular), Bahçelik ve Yamula Barajları olmak üzere Bünyan, Develi, Sarıoğlan, Sarız ve Yahyalı ilçeleri, Sivas’ta, başta Gürün olmak üzere Suşehri, Gemerek, Divriği, İmranlı, Zara, Ulaş ve Yıldızeli ilçeleri, Yozgat’ta Esenli Beldesindeki Gelingüllü Barajı, Uzunlu, Yahyasaray Barajları ve yapımı devam eden SüreyyaBey Barajı ile diğer göletler kültür balıkçılığı için uygun alanlardır.

TR72 Bölgesinde işleme su ürünleri alanında öne çıkan bir diğer konudur. Bölgede üretilen alabalık, iç piyasaya ve işleme tesislerine gönderilmektedir. İşleme konusunda, bölgede tek bir alabalık işleme tesisi mevcut olup, Kayseri Pınarbaşı ilçesinde faaliyet göstermektedir. Söz konusu işletme tamamen yabancı sermayelidir. İşlenen alabalık ürünlerinin tamamı (fleto ve tütsülenmiş olarak) yurtdışına (Avrupa) ihraç edilmektedir. Balık işleme tesisi bölge alabalık arzının yetersiz kalması nedeniyle diğer illerden alabalık sevkiyatı yapmaktadır. Sivas’ta su ürünleri işleme tesisi kurulması yönünde çabalar sürmektedir.

Bununla birlikte Sivas’ta 2011 yılında toplam 500 ton somon balığı üretilmiş olup, ihraç edilmek üzere Trabzon ve Samsun’a gönderilmiştir. Bunun yanında 5.000.000 yavru üretiminin %50’si triploid, %50’si diploid ve 5.000.000 yumurta üretiminin %50’si triploid %50’si diploid olarak yapılmakta olup ihraç edilmek üzere Samsun ve Trabzon’a gönderilmektedir. Ayrıca, Sivas’ta Mersin Balığı, Yılan Balığı gibi farklı balık türleri üzerine yatırımlar devam etmektedir (Sivas İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2012).

Göl ve barajlarda alabalık yetiştiriciliği yapan işletmelerin sayısında ve üretim potansiyelinde önemli bir üretim artışı sağlanmasına rağmen, bölgede bu tip işletmelere yavru balık sağlayan kuluçkahanelerin yeterince gelişmemiş olması nedeniyle, diğer illerden yavru balık sevkiyatı

yapılmaktadır. Bu bağlamda, kaçak üretim yapan ve izinsiz kapasite artıran işletmelerin kontrol altına alınmasına, koruma kontrol hizmetlerinde eksikliği duyulan eleman, araç-gereç ve ödenek ihtiyaçlarının karşılanmasına kuluçkahanelerin kuruluşu ve yaygınlaşmasının teşvik edilmesine ve doğaya anaç balık, yavru, larva ve yumurta salma gibi stokları geliştirebilecek yöntemler araştırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Kayseri Tarım, Hayvancılık ve Gıda Sektörel Çalışma Grubu Raporu, 2011). Su ürünleri üretimindeki en büyük engeller, yem maliyetlerinin yüksekliği, örgütlenmede yetersizlik ve yer üstü su kaynaklarının yeterince değerlendirilememesidir²⁹. Su ürünleri üretiminde en büyük gider kalemi olan ve yem imalatında kullanılan balık unu ihtiyacının yaklaşık %50'lik bir bölümü yurt dışından ithal edilmektedir (Kayseri Tarım, Hayvancılık ve Gıda Sektörel Çalışma Grubu Raporu).

Su ürünleri konusunun Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü orman içi akarsuların balıklandırılması projesiyle farklı bir boyut kazanması beklenmektedir³⁰.

Desteklemeler

2012/3106 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı (2012 Yılında Yapılacak Tarımsal Desteklemelere İlişkin Karar) uyarınca, yetiştiricilik yapan ve bulunduğu yerde kurulmuşsa merkez birliği düzeyinde örgütlenmiş birliklere ya da yetiştiricilik kooperatiflerine üye olan üreticilere, Su Ürünleri Kayıt Sistemine kayıtlı olmak şartıyla alabalık için kg başına 0,65 TL destek verilmektedir.

TR72 Bölgesinde su ürünleri yetiştiriciliği özellikle alabalık yetiştiriciliği ve işlemesi, bölge ekonomisi ve bölge yatırımcıları açısından umut vadeden önemli bir alt ekonomik faaliyettir.

²⁹ Sivas İl Tarım Müdürlüğü, 2008.

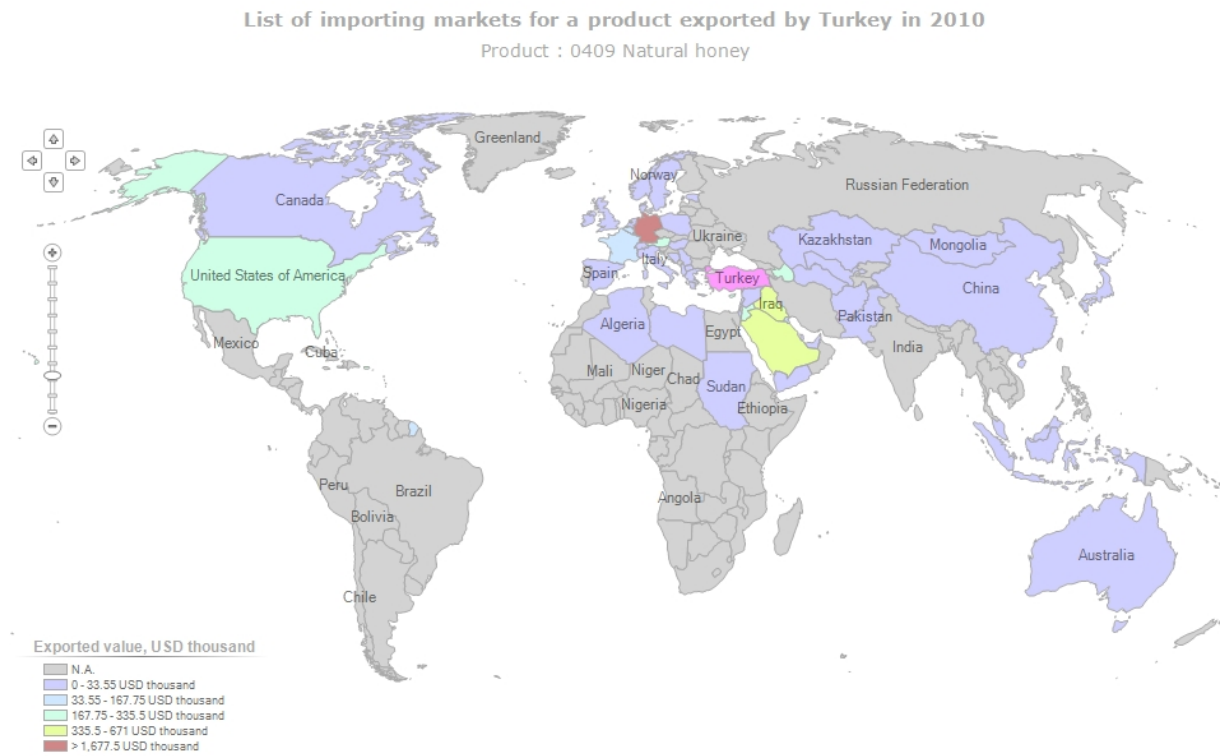
³⁰ Orman ve Su İşleri Bakanlığı (Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü) IX. Bölge Müdürlüğü

8. ARICILIK

Türkiye, zengin bitki örtüsü, uygun iklimi, topoğrafik yapısı, ormanlarıyla arıcılık için son derece uygun bir coğrafyada yer almaktadır. Ülkemizde arıcılık yaklaşık 150 bin ailenin vazgeçilmez geçim kaynağıdır. Dünya bal üretiminde iyi bir paya sahip olan ülkemiz bal ve balmumu dışındaki, arı sütü, polen, propolis gibi ilaç kozmetik sanayisinde kullanılan ürünlerin üretiminde yeterli değildir³¹.

Türkiye (82.003 ton), dünyada bal üretimi itibariyle Çin (407.367 ton) ve Arjantin'den (83.121 ton) sonra 3. sırada yer almaktadır (FAO, 2009). 2010 yılında, Türkiye bal üretimi, 5.602.669 adet arılı kovan varlığı ile, 81.115 ton olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2010). 2011 yılındaysa 6.011.332 adet arılı kovan varlığıyla, 94.245 tona yükselmiştir. 4.235 ton da balmumu üretimi sağlamıştır (TÜİK, 2011).

2010 yılı bal ihracatının ülkelere göre dağılımı Şekil 69'da sunulmaktadır. Türkiye, bal üretiminde önemli bir ihracatçıdır. Buna göre toplam büyüklüğü 5.811.000 \$'a ulaşan bal ihracatı Almanya (3.378.000 \$) başta olmak üzere, en fazla Irak (597.000 \$) ve Suudi Arabistan'a (415.000 \$) gerçekleştirilmiştir. 2010 yılı bal ithalatı büyüklüğü toplam 4.000 \$ olup, Arjantin (2000 \$), Suudi Arabistan (1.000 \$) ve Birleşik Krallık'tan (1.000 \$) gerçekleştirilmiştir (ITC, 2010).

Şekil 69. 2010 yılı Türkiye Bal İhracatının Ülkelere Göre Dağılımı (ITC, 2010)

TR72 Bölgesi yüksek rakımı ve zengin florasıyla arıcılık ve bal ve bal mumu üretimi bakımından Türkiye üretiminde önemli bir potansiyele sahiptir. **Bölge, 3.602 ton bal üretimiyle 26 bölge arasında 5. sırada, 236 ton bal mumu üretimiyle ise 4. sıradadır** (Şekil). Bölge, bal mumu üretimi bakımından 2011 yılında 4.757 ton ile 4. sıraya yükselmiş, bal mumu üretimindeki yerini ise 260 ton ile 2011 yılında da korumuştur (TÜİK, 2010 ve 2011). TR72 Bölgesi Türkiye bal üretiminin %4,44'ünü (2011 yılında %5), balmumu üretiminin %5,70'ini (2011 yılında %6,1) karşılamaktadır. **Bal verimi (kovan**

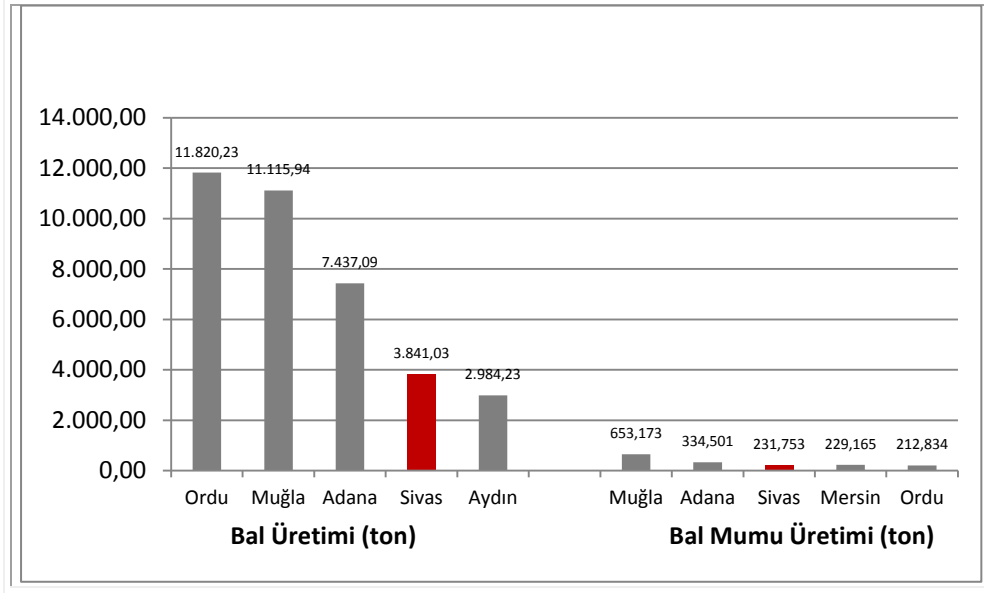
³¹ <http://bahriyilmaz.gen.tr/tr/node/324> .Uluslararası Muğla Çambalı ve Arıcılık Kongresi Raporu, 25-27 Kasım 2008. Erişim Tarihi: 2 Ağustos 2011

başına bal üretimi) açısından, TR72 Bölgesi, 16,66 kg değeri ile Türkiye'nin verim düzeyinden (14,48 kg-TÜİK 2010) daha yüksek bir değere sahip olup, Düzey 2 Bölgeleri arasında 4. sırada yer almaktadır.

Türkiye genelinde iller arasında sıralamada TR72 Bölgesinde yer alan illerin yeri Tablo 36'da sunulmuştur. TR72 Bölgesinde iller bazında Sivas bal üretiminde ön plana çıkmaktadır.

Tablo 36. İller arası Sıralamada TR72 Bölgesindeki İllerin Yeri (TÜİK 2010, 2011)

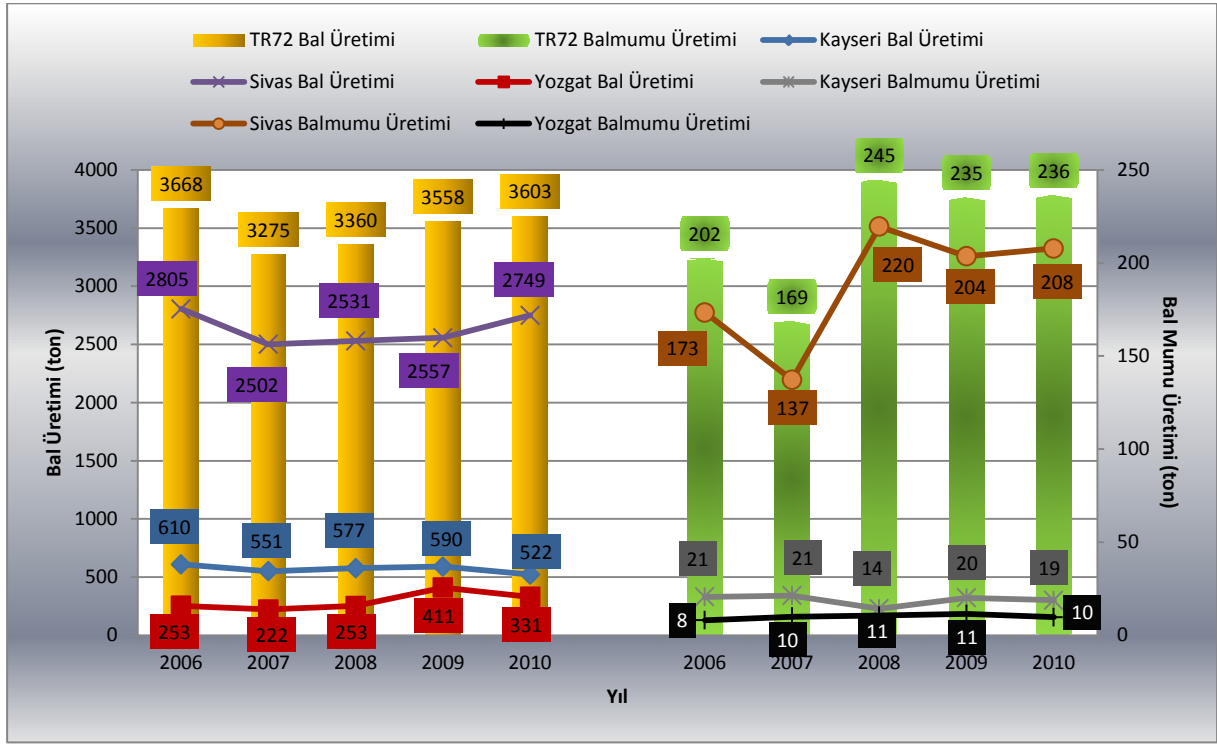
	Türkiye İlleri Sıralaması Değerleri					
	Toplam Kovan (adet)		Bal Üretimi (ton)		Balmumu Üretimi (ton)	
Yıl	2010	2012	2010	2012	2010	2012
Kayseri	48	50	45	45	51	50
Sivas	6	5	5	4	4	3
Yozgat	66	67	60	60	64	66

Kaynak: TÜİK (2011)

TR72 Bölgesi bal (2010 yılında %72, 2011 yılında %80,75) ve bal mumu üretiminin (2010 yılında %88, 2011 yılında %89,16) önemli bir bölümünü karşılayan Sivas, tek başına Türkiye bal üretiminin %3,39'unu (2011 yılında %4,08), bal mumu üretimininse %5,01'ini (2011 yılında %5,47) karşılamaktadır (TÜİK 2010). TR72 Bölgesi zengin nektar kaynaklarına sahip olması nedeniyle, gezici arıcılık için de oldukça cazip bir merkez konumundadır.

2006-2010 yılları arasında TR72 Bölgesi, Kayseri, Sivas ve Yozgat illeri bal ve bal mumu üretim durumuyla Şekil 70'te sunulmaktadır. Türkiye'deki üretim miktarındaki düşüşe paralel olarak, son yıllarda görülen yaz aylarında sıcaklık artışı ve yağışlar nedeniyle TR72 Bölgesi, Sivas, Kayseri ve Yozgat illerinde de bir miktar azalma meydana gelmiştir.

Şekil 70. Yıllar İtibariyle Bal ve Bal Mumu Üretimi (TÜİK)

Yozgat'ta üretilen bal miktarı, Sivas ve Kayseri'de üretilen bal miktarına göre düşük olmakla birlikte çiftçinin eline geçen fiyat açısından değerlendirildiğinde (Tablo 37), daha yüksek bir katma değer taşımaktadır. Aynı durum, Kayseri'deki bal mumu üretimi için de geçerlidir. Sivas'ta üretilen bal ve bal mumu üretimi ise fazla olmasına karşın katma değeri daha düşüktür.

Tablo 37. 2010-2011 Yılı İtibariyle Çiftçinin Eline Geçen Fiyat (kg\TL)

	Süzme (2010)	Süzme (2011)	Petek (2010)	Petek (2011)	Bal Mumu (2010)	Bal Mumu (2011)
Türkiye	16,09	16,61	19,11	20,02	11,86	12,94
Kayseri	13,40	14,23	19,08	21,57	15,24	12,67
Sivas	16,65	17,47	15,01	14,97	11,52	12,40
Yozgat	25,74	23,13	23,38	23,26	16,4	18,64

Kaynak: TÜİK

TR72 Bölgesinde yer alan iller bazında ballı bitki mera dağılımı ve erken ilkbaharda arılar için uygun yörelere ilişkin haritalar Şekil 71'de ve Düzey 2 Bölgeleri ve TR72 Bölgesi bal, bal mumu üretimi ve kovan sayıları ise Şekil 72'de sunulmuştur.

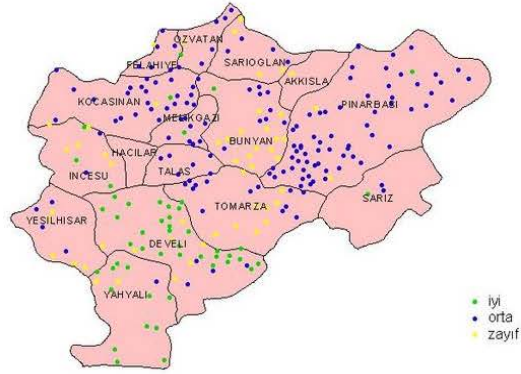
TR72 Bölgesi bal üretimi, en fazla Sivas ili, İmranlı ilçesi (700 ton) başta olmak üzere, Merkez (370 ton), Koyulhisar (352 ton), Divriği (305 ton), Zara (276 ton) ve Hafik (213 ton) ilçelerinde gerçekleşmektedir. Kayseri'de bal üretimi konusunda yoğunlaşma, Yahyalı (104 ton), Develi (75 ton) ve Tomarza (74 ton) ilçelerindedir. Yozgat'ta ise Merkez (84 ton) ve Şefaati ilçeleri bal üretiminde ön plana çıkmaktadır. Hemen hemen her ilçede bir arıcılar birliği bulunmakla birlikte, Zara'da hem arıcılar birliği hem de bal üreticileri birliği bulunmaktadır. TR72 Bölgesi'nde Arıcılık Kayıt Sistemi verilerine (2012) göre, TR72 Bölgesinde bulunan toplam kolonilerin %89,61'i aktiftir (HGM, 2012).

Bal üretimi ve pazarlanmasına yönelik çalışmalar sürdürülmelidir³². Bal üretiminde güvenilirlik, kalite, standartlara uygun üretim (kalıntı) ve süreklilik son derece önem taşımaktadır. Çiftçilerin bu yönde bilinçlendirilmesi ve ihracata yönelik bal üretiminin teşvik edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

³² Bölgede öne çıkan tüm alanlar geçerli olmakla birlikte Kayseri İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü (2012) tarafından Kayseri’de Pınarbaşı ve Sarız ilçeleri için önerilmiştir.

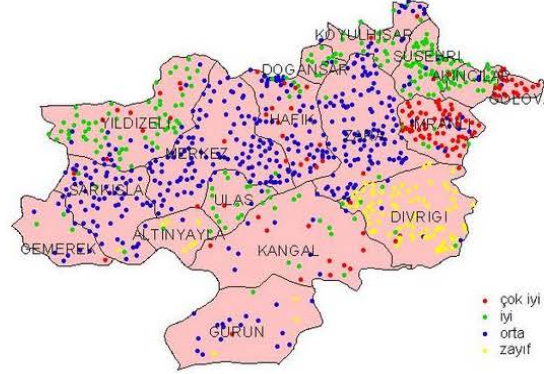

KAYSERİ İLİ BALLI BİTKİ MERA DAĞILIMI

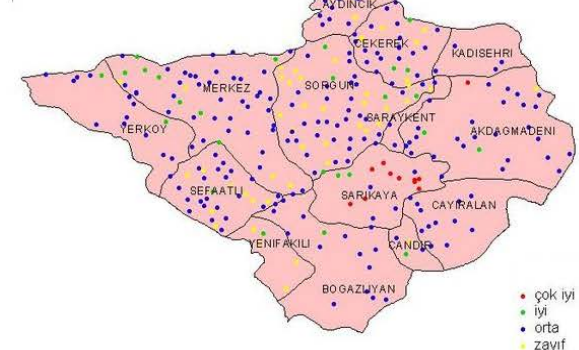
• iyi
• orta
• zayıf

SİVAS İLİ BALLI BİTKİ MERA DAĞILIMI

• çok iyi
• iyi
• orta
• zayıf

YOZGAT İLİ BALLI BİTKİ MERA DAĞILIMI

• çok iyi
• iyi
• orta
• zayıf

ERKEN İLKBAHARDA ARILAR İÇİN UYGUN YÖRELER

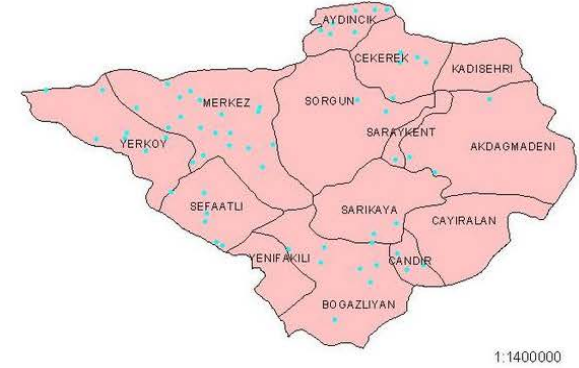
1:1600000

ERKEN İLKBAHARDA ARILAR İÇİN UYGUN YÖRELER

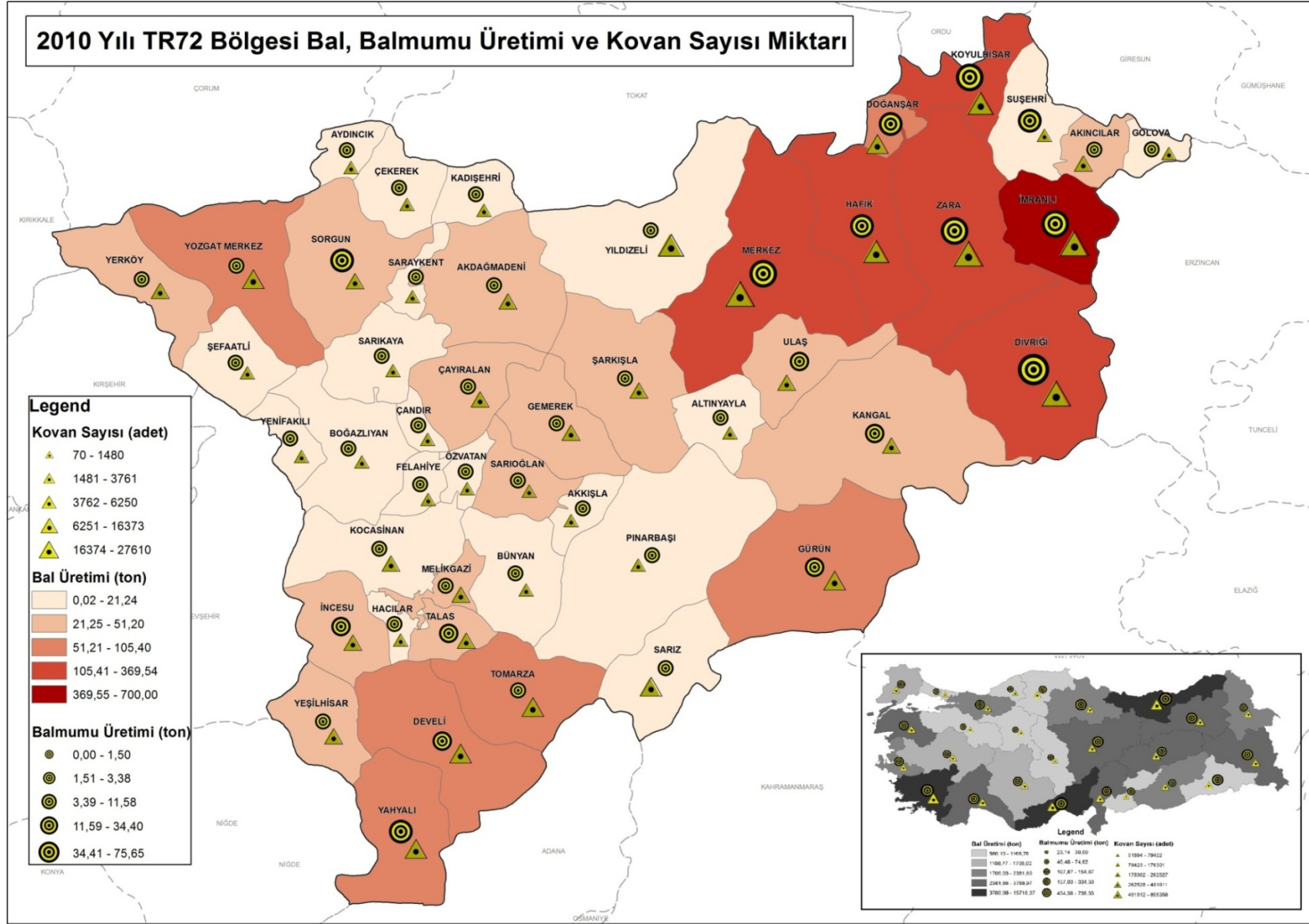
1:2000000

ERKEN İLKBAHARDA ARILAR İÇİN UYGUN YÖRELER

1:1400000

Şekil 71. İller Bazında Ballı Bitki Mera Dağılımı ve Erken İlkbaharda Arılar için Uygun Yörelere (Türkiye Ballı Bitkiler Flora Haritası, GTHB-2008)

Şekil 72. Düzey 2 Bölgeleri ve TR72 Bölgesi Bal, Bal Mumu Üretimi ve Kovan Sayısı Miktarı (TÜİK 2010)

9. HAYVAN HASTALIKLARIYLA MÜCADELE³³

Ülkemizin AB'ye üye olabilme kriterlerinden biri de Fasıl 12 Kapanış Kriterleri arasında yer aldığı üzere, AB Üye Devletleri ile işbirliğini güvence altına alacak şekilde, hayvan hastalıkları bildirimine ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmesi ve AB'ye bildirim zorunlu hayvan hastalıkları için surveylans ve kontrol önlemleri uygulaması gereklidir. Ayrıca, AB müktesebatında yer aldığı şekilde, başlıca epizootik hastalıklar için acil eylem planları uygulamalı ve önceden hazırlanmış ayrıntılı bir eradikasyon planı aracılığıyla şap hastalığına ilişkin AB müktesebatını tümüyle uygulamalıdır. Ülkemiz Fasıl 12 için müzakere pozisyon belgesinde şap hastalığı ile mücadele amacıyla 2025 yılına kadar aşılama yapılması ve şap hastalığı ile mücadelede itlaf politikasının 2025 yılından itibaren uygulanmasını talep etmiştir³⁴. Küçükbaş hayvancılıkta Sivas'ta görülen önemli hastalıklar şap, brucella ve çiçek hastalıklarıdır. Büyükbaşlarda da şap ve brucella yaygın olarak görülmektedir. Bu çerçevede, en fazla mücadele, şap, koyun keçi vevası, brusella ve şarbon hastalıklarına karşı yapılmıştır³⁵.

Öte yandan, hayvan sağlığının korunması ve gıda güvenilirliğinin devamı olarak sığır ve koyun yetiştiricilerinin en büyük problemi olan ve pek çok hastalığa da yatkınlık sağlayan persiste (kalıcı) viral hastalıklarla mücadele oldukça önemlidir. Bu bakımdan, yeni sığır işletmelerinin kurulmasında, işletmeye alınacak tüm hayvanların ilgili testlerle aşağıdaki hastalıklar bakımından antijen-antikor negatif olması gösterilmelidir.

IBR-İnfeksiyöz bovine rhinotracheitis: Son senelerde Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın "İhbarı Mecbur Hastalıklar Listesi"nden çıkarılmış olan IBR hastalığı sığır işletmelerinin en önemli problemi olup, Kayseri için %50-78 oranında pozitiflik göstermektedir. Hastalık enfekte hayvanda ömür boyu kalıcılık göstermekte ve bağışıklık sisteminin zayıfladığı durumlarda döl tutmama, abort, yavru ölümü dahil pek çok klinik bulguyla seyretmekte işletmeye büyük kayıplar vermektedir. Ülke ve bölge tarım ve hayvancılığının kalkındırılması amacıyla, IBR hastalığıyla mücadele ve eradikasyon çalışmalarına yer verilmelidir. Bu amaçla, tüm sığır popülasyonunda IBR pozitif hayvanların serolojik olarak belirlenmesi, itlafı, IBR ile enfekte olmayan hayvanlar içinse aşılama programlarının (Marker IBR aşısıyla) başlatılması çalışmalarına önem verilmelidir. Özellikle yut dışından ithal edilen hayvanlar için bu durum önemlidir.

Enzootik Sığır Löykozu: "İhbarı Mecburi Hastalıklar Listesi"nde yer almakla birlikte, hastalığın mücadelesiyle ilgili tedbirlerin geliştirilmesi gereklidir. Bağışıklık hücrelerini hedef alan Retrovirüsler tarafından oluşturulan enfeksiyon sığırların bağışıklık sistemini çökmekte, gelişim geriliği ve tüm hastalıklara karşı duyarlılık oluşturmaktadır. Mücadelesi, özellikle besi performansının artırılması ve hastalıklara karşı daha dirençli hayvan işletmelerinin oluşturulması açısından önemlidir. Bu amaçla, tüm sığır popülasyonunda pozitif hayvanların serolojik olarak belirlenmesi ve itlafı gereklidir. Enfeksiyona karşı geliştirilmiş bir aşı bulunmayıp, özellikle ithal edilen hayvanlarda ariliğine dikkat edilmelidir.

BVD ve BD Bovine Viral Diyare ve Border Enfeksiyonu: Son on yıl içinde sığır ve koyun işletmelerinde abortlar ve yavru anormalileri ile ciddi ekonomik kayıplar verdiren BVD ve BD enfeksiyonlarıyla

³³ Bu bölüm, ilgili kısımlar hariç Erciyes Üniversitesi Veteriner Fakültesi görüşleri doğrultusunda hazırlanmıştır.

³⁴ Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Fasıl 12 Gıda Güvenliği, Veterinerlik Bitki Sağlığı Bilgilendirme Toplantısı, 2010 Yılı Hizmetiçi Eğitim Programı, 4 Ağustos 2010.

³⁵ Sivas Tarım Hayvancılık ve Gıda Sektörel Çalışma Grubu Raporu, 2011.

mücadele önemlidir. Bu kapsamda BVD aşulamalarının yapılması, immuntolere persiste enfeksiyonlu buzağı ve kuzuların antijen ve antikor taramalarının yapılarak sürüden çıkarılmaları gereklidir.

10. COĞRAFI İŞARETLER

Türk Patent Enstitüsü 2011 yılı verilerine göre (www.tpe.gov.tr),

Kayseri’de tescilli coğrafi işaret almış ürünler arasında, Bünyan El Halısı, Yahyalı El Halısı, Kayseri Sucuğu, Kayseri Pastırması, Develi Cıvıklısı, Kayseri Mantısı, Soğanlı Bebeği, Yamula Patlıcanı gibi ürünler bulunmaktadır. Ayrıca, yöresel ürünlerden Gilaburu, Cırgalan biberi, Karahıdır domatesi ve Yeşilhisar Kayısı’sının (kuru kayısı) markalaşma çalışmalarının desteklenmesi önemlidir (Kayseri İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü 2012)

Sivas’ta coğrafi işaret almış olanlar ise Sivas El Halısı (50x50), Kangal Balıklı Kaplıcası (Kangal Kaymakamlığı), Kangal Koyunu (Kangal Kaymakamlığı), Akbaş Türk Çoban Köpeği (Askeri Veteriner Okulu ve Eğitim Merkezi Komutanlığı) ve Sivas Köftesi’dir. Mahkeme kararı ile sicilden terkin edilen Kangal Türk Çoban Köpeği konusunda tekrar başvuru yapılmıştır (Kangal Türk Çoban Köpeği (Başvuru no: C2002/010). Ayrıca, Koyulhisar domatesi, Sivas’ta kilim, ağaç oymacılığı ürünleri, kemik tarak, bıçak vb. ürünler ticari bir değer ifade eden ve tescil değeri taşıyan diğer el sanatları örnekleridir (Sivas İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2012).

Yozgat içinse, coğrafi işaretler kapsamında başvurusu yapılan ürünler aşağıda sunulmaktadır.

- Yozgat arabası (Başvuru No: C2011/023)
- Yozgat çanak peyniri (Başvuru No: C2011/026)
- Yozgat çedeneli kavurga (Başvuru No: C2011/025)
- Yozgat parmak çöreği (Başvuru No: C2011/024)

Tescil değeri taşıyan yöresel ürünlerin markalaştırılarak, ticari hale getirilmesi bölge ekonomisine önemli bir katkı sağlayacaktır.

11. TR72 BÖLGESİ ÖNE ÇIKAN ALANLAR

Önceki bölümlerde mevcut durumları ortaya konduğu üzere, TR72 Bölgesinde öne çıkan sektörler ve alt sektörlerin iller bazında dağılımı Tabloda özetlenerek, sunulmuştur³⁶.

Tablo 38. TR72 Bölgesi Öne Çıkan Sektörler ve Alt Sektörlerin İller Bazında Dağılımı

Öne Çıkan Alanlar	Alt Alanlar	Kayseri	Sivas	Yozgat	
Bitkisel Üretim	Tahıllar	X (2)	X (2)	X (1)	
	Baklagiller	X (3)	X (2)	X (1)	
	Endüstriyel Bitkiler	X (2)	X (3)	X (1)	
	Yağlı Tohumlar	X (1)	Potansiyel	X (2)	
	Yem Bitkileri	X (2)	X (1)	Potansiyel	
	Yumru Bitkiler	X (1)	X (1)	X (3)	
	Meyve ve Sebze	Potansiyel	Potansiyel	Potansiyel	
Hayvansal Üretim	Büyükbaş Hayvancılık	X (3)	X (1)	X (2)	
	Küçükbaş Hayvancılık	X (2)	X (1)	X (3)	
	Kırmızı Et	Büyükbaş	X (1)	X (2)	X (2)
		Küçükbaş	X (2)	X (2)	X (1)
	Süt	Büyükbaş	X (2)	X (1)	X (3)
		Küçükbaş	X (2)	X (1)	X (3)
Kanatlı	Beyaz Et	X	Potansiyel	Potansiyel	
	Tavuk Yumurtası Üretimi	X (1)	Potansiyel	X (2)	
Su Ürünleri	Alabalık Yetiştiriciliği ve İşlemesi	X (1)	X (2)	Potansiyel	
Arıcılık	Bal Üretimi	X (2)	X (1)	X (3)	
	Bal Mumu Üretimi	X (2)	X (1)	X (3)	
Tıbbi ve Aromatik Bitkiler		Potansiyel	Potansiyel	Potansiyel	
Örtü Altı Üretim		Potansiyel	Potansiyel	Potansiyel	
Yerel Ürünler		Potansiyel	Potansiyel	Potansiyel	
Gıda Ürünleri ve İçecek (Genel)**		X (1)	X (2)	X (2)	

* Potansiyel terimi, mevcut durumda dikkate değer bir üretim hacmi göstermeyen, ancak geliştirilmesi muhtemel alanlar için kullanılmıştır. Potansiyel olarak belirtilen alanlarda iller arası sayısal büyüklüğe ve istatistiksel yoruma dayalı sıralama yapılmamıştır. Ancak, geliştirilecek alt bölge stratejilerinde alanlara ilişkin değerlendirmeleri potansiyel şeklinde ifade edilen illerin belirli ilçeleri temsil edilebilir.

** X işaretinin yanındaki rakamlar, TÜİK verilerine göre üretim miktarı açısından öncelik sırasını göstermektedir. Alt bölge stratejilerinin belirlenecek olması nedeniyle iller arasında herhangi bir istatistiksel bir önceliklendirme yapılmamıştır. Ancak, yumru bitkiler Sivas'ın patatesteki özel konumu nedeniyle Sivas için X1 olarak değerlendirilmiştir. Tahıllar için 2010 ve 2011 TÜİK verileri dikkate alınarak Sivas X2 olarak değerlendirilmiştir. Kırmızı et üretiminde³⁷ Sivas ve Yozgat istatistiklere yansımaya değer düşünülerek X2 olarak değerlendirilmiştir.

*** Yukarıda bahsi geçen bazı ürünleri kapsayabilir.

³⁶ Alt alanların birbirleri arasında ve mekânsal önceliklendirilmesi ileri analizler gerektirmekte olup, ilerleyen dönemlerde ele alınması düşünülmektedir.

³⁷ Sivas İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü yorumları dikkate alınmıştır.

12. STRATEJİ VE HEDEFLERİN GELİŞTİRİLMESİ

Bu bölüm Kayseri, Sivas ve Yozgat illerinde Kalkınma Kurulu üyeleri, kamu, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve meslek odaları temsilcilerinden tamamen gönüllü bazda teşekkül ettirilen Tarım, Hayvancılık ve Gıda Sektörel Çalışma Grupları raporları, saha ziyaretleri, kurum ve kişilerle görüşmeler ve Bölge Planı hazırlık çalışmaları esnasında gerçekleştirilen GZFT analizleri (EK 4) ile ilçelerde gerçekleştirilen Stratejik Analiz Toplantıları sonuçlarına dayanılarak oluşturulmuştur. TR72 Bölgesi illeri ile ilgili sorunlar ve çözüm önerileri her il için ayrı oluşturulan Sektörel Çalışma Grubu Raporlarında ortaya konulmuştur³⁸. Bu bağlamda TR72 Bölgesinde öne çıkan alanlar (Bölüm 11) için seçilen strateji ve hedefler aşağıda özet gerekçeleriyle ortaya konmuştur.

12.1. Tarımsal Ürünler ve Gıdada Bölgesel Rekabet Edebilirliğin Artırılması (Gereğe)

Bölgede İşletmelerin Optimum İşletme Büyüklüğüne Ulaştırılması, İşletmelerin Modernizasyonu ve Altyapılarının Güçlendirilmesi: Teknik ve ekonomik açıdan tarımsal verimliliği düşüren ve Türk tarımının genel sorunlarından biri olan optimum işletme büyüklüğünün altındaki tarım işletmeleri bölgenin de genel sorunları arasındadır. Bölgede, yetersiz örgütlenme ile karakterize edilen küçük işletmeler üretim maliyetini düşürmede ve tarımsal ürünlerini pazarlamada büyük işletmeler kadar başarılı olamamaktadır. Bu durum, bölge kaynaklı tarımsal ürünlerin iç ve dış pazarda rekabet şansını düşürmektedir. Özellikle dış pazarda ihracat odaklı üretim için gerekli uzmanlaşma, küçük ölçekli işletmelerde eksik olup, geleneksel üretim metotlarının kullanımı yaygındır. Bitkisel üretimde verimlilik, ürün artışı ve ürün çeşitliliğini etkileyen sulama altyapısının geliştirilmesine ve aynı zamanda sulanan alanların bölgede artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. %61,51'lik sulanabilir alana sahip, TR72 Bölgesi tarım alanlarının ancak %12,39'u sulanmaktadır. Bitkisel üretimde, soğuk hava depolarının eksikliği, kalibrasyon tesislerinin yetersizliği yanında sütte soğuk zincirin muhafaza edilmesi gerekliliği sektörün geliştirilmesinde ihtiyaç duyulan başlıca alanlardandır (bakınız Tarım, Hayvancılık ve Gıda Sektörel Çalışma Grubu Raporları). Ayrıca, AB uyum müzakerelerinin getirdiği yükümlülükler (özellikle Fasil 12 çerçevesinde) ve giderek artan gıda güvenliği talepleri, tarıma dayalı sanayisi halen gelişme potansiyeli taşıyan TR72 Bölgesindeki işletmelerin modernizasyonla birlikte altyapılarının da güçlendirilmesi ihtiyacını da doğurmaktadır.

İhracat Odaklı Üretim Tekniklerinin ve Uygulamalarının Yaygınlaştırılması, Tarım ve Gıdada İthalatın Azaltılması: TR72 Bölgesi, bitkisel ve hayvansal üretimde (özellikle büyükbaş ve kanatlı kaynaklı hayvansal üretimde, alabalık yetiştiriciliği ve işleminde) bölgeler arası rekabetçilik potansiyeline sahip olmasına rağmen, dış ticaret açısından rekabetçi gözükmemektedir. TÜİK verilerine göre, düşük dış ticaret hacmine eşlik eden dış ticaret dengesi ithalat ağırlıklı olup, iller arasında Kayseri ilgili ithalat ve ihracatın büyük bir bölümünü gerçekleştirmektedir (bakınız dış ticaret bölümü). Bölgenin tarım ve işlenmiş tarım ürünlerinde ihracata yönelmesi, tarımın bölge ekonomisine olan katkısını ve katma değerini artıracaktır. İhracat altyapısının hazırlanması ve sertifikalı üretim tekniklerinin uygulanmasıyla beraber pazarlama ağının ve pazarlama stratejilerinin geliştirilmesi ihracatı kolaylaştıracaktır.

³⁸ İlgili Sektörel Çalışma Grubu raporları Orta Anadolu Kalkınma Ajansı'nın www.oran.org.tr web adresinde yayımlanmış olup, söz konusu raporlara <http://www.oran.org.tr/kategori/62/dokuman-merkezi.html> web adresinden ulaşmak mümkündür.

Üretimde Verimliliğin ve Kalitenin Yükseltilmesi: TR72 Bölgesi bitkisel üretiminin belirli ürünler hariç üretim miktarı ve ekilen alan oranı fazla olmasına rağmen, verimi oldukça düşük olup, bu durum rekabet edebilirliği olumsuz etkilemektedir. Hayvansal üretimde de yerli irkin halen hatırı sayılır bir düzeyde olması verimliliğin önündeki en büyük engellerdendir. Bu amaçla ıslah çalışmalarına ve sertifikalı tohum kullanımına önem verilmesi ve sektörel rekabet edebilirliği sağlayıcı kaliteli üretimin teşvik edilmesi gerekmektedir.

Çevre, Halk Sağlığı, Gıda Kalitesi ve Hijyeni, Hayvan Refahı, Hayvan Sağlığı, Bitki Sağlığı, Atık Yönetimi ve Tarımda İyi Uygulamalarının Yaygınlaştırılması: Ülkenin ulusal, uluslararası ve AB uyum müzakerelerinden kaynaklanan yükümlülüklerini karşılaması yanında gelecekte ülkenin destek sisteminin ilgili AB mevzuatına uygun hale getirilmesi³⁹ ve kapanış kriterlerinin bir parçası olması sebebiyle söz konusu alanlarda iyi uygulamaların yaygınlaştırılması gerekmektedir. Aynı zamanda bölgede faaliyet gösteren ve civar illerden de hayvan getirilen TR72 Bölgesinde bulunan hayvan pazarlarının önemli bir bölümünün ruhsatsız ve modern bir altyapıya sahip olmaması ve özellikle kapanış kriterlerinde vurgulanan başta şap hastalığı olmak üzere diğer hayvan hastalıklarının yayılmasına zemin hazırlaması diğer bir husustur.

İlçe Stratejik Analiz toplantılarında gündeme geldiği üzere, TR72 Bölgesinin bazı yerlerinde, çevre ve halk sağlığı açısından risk teşkil eden, ilçe merkezlerinde bulunan ahırların merkez dışına taşınması ve hayvancılığın gelişmiş olduğu bazı ilçelerde organize hayvancılık bölgelerinin kurulmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Ayrıca, gıda kalitesi ve hijyeni ve hayvan refahı açısından bölgede bulunan hayvan barınaklarının ve kesimhanelerin halk sağlığı, hayvan sağlığı ve hayvan refahı kurallarına uygun şekilde dönüşümü desteklenmeli ve bu konuda ilgili kurum ve kuruluşlarca sağlanan destekler hakkında çiftçiler haberdar edilmelidir. Öte yandan, TR72Bölgesinde özellikle hayvan hastalıklarının teşhis ve tedavisi için acil müdahale durumunda serbest veterinerler dışında bir yardım merkezi bulunmamaktadır. Hastalıkların teşhisi kan ve doku örneklerinin alınarak Samsun da bulunan laboratuvara göndermek bölgede bulunan laboratuvar ortamında tahlillerinin yapılması için bir hayvan hastanesinin bu bölgede kurulması ve bir an önce faaliyete geçmesi gerekmektedir.(Sivas Ziraat Odası Başkanlığı 2012)

Halk sağlığı açısından hayvansal kaynaklı hastalıklar, hormon ve benzeri uygulamalar ya da bitki koruma ve gübreleme uygulamaları nedeniyle oluşabilecek halk sağlığı risklerinin azaltılması (maksimum rezidü limitleri) ve bu yönde iyi uygulama örneklerinin yaygınlaştırılması hedeflenmektedir. Bununla birlikte, çevre konusunda artan endişelere karşılık olarak çevre konularının Ortak Tarım Politikası'na entegre edilmesi ülkemizde de gerek AB mevzuatına uyum çerçevesinde, gerekse uluslararası yükümlülükler ve ülkesel hedeflerin gerektirdiği uygulamalara üreticilerin uyum sağlaması gerekliliği dikkate alınmıştır. Son yıllarda, bitki koruma ilaçları ve gübre uygulamalarının TR72 Bölgesinde artış trendine girmesi bu durumu destekler niteliktedir.

Yöreye uygun ürünlerin yetiştirilmesi⁴⁰, çiftçilerin minimum ve sığ işleme teknikleri ve sulama teknikleri konusunda bilinçlendirilmesi, organik maddenin korunması, erozyonu önleyici tedbirlerin alınması, çayır ve mera alanlarının korunması ve sürdürülebilir kullanımı gibi konularda çiftçilerin bilinçlendirilmesi, dolayısıyla tarımda iyi uygulamaların yaygınlaştırılması, bir taraftan çevre, halk sağlığına hizmet ederken diğer taraftan üretimde verimlilik ve kalitenin artırılmasına hizmet

³⁹ Desteklerin çapraz uyum denilen belirli standart ve şartlara uyumu şartıyla sağlanması (Yüksel vd. 2011), AB uyum müzakereleri çerçevesinde ülkemizin de uyumlaştırmak zorunda olduğu alanlar arasındadır.

⁴⁰ Tarım Kredi Kooperatifleri Sivas Bölge Birliği Müdürlüğü 2012.

edecektir. Bu hedef, üretimde verimliliğin ve kalitenin yükseltilmesi ve nitelikli işgücü kapasitesinin geliştirilmesi hedefleriyle kuvvetle bağıntılıdır.

Tarım ve Gıdada Ar-Ge Uygulamalarının Teşvik Edilmesi ve Olası Kümelerin Oluşturulması: Bölgesel rekabetçiliği teşvik etmek, üretimde verim ve kalite artışını sağlayabilmek üzere, teknolojik ilerleme ve gelişmelerin ve olası kümelenmelerin desteklenmesi, ihracatın teşvik edilmesi ve ilgili kurum/kuruluşların örgütlü yapıların Ar-Ge kapasitelerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Tarıma dayalı sanayisi geliştirilebilecek TR72 Bölgesinde, tarım ve gıda alanında kurulması planlanan tarım ve hayvancılık ihtisas bölgelerinde öncelikli olmak üzere, kümelenme temelli kalkınma yaklaşımıyla bölge gelişmesine hız kazandırmak amaçlanmaktadır.

Ayrıca, piyasadaki sıkıntılı ürünlere müdahale ve numune analizlerinin hızlıca yapılması için Kayseri’de faaliyet gösteren İl Kontrol Laboratuvarının akredite bir laboratuvar haline dönüştürülmesi önerilmektedir⁴¹.

Nitelikli İşgücü Kapasitesinin Geliştirilmesi: Bahsedilen hedeflerin başarılmasına hizmet etmek üzere, üreticilerin çevre, halk sağlığı, gıda kalitesi ve hijyeni, hayvan refahı, hayvan sağlığı, bitki sağlığı ile sertifikalı ve modern üretim teknikleri konusunda bilinçlendirilmesi ve eğitimi kadar, TR72 Bölgesi Sektörel Çalışma Grubu toplantıları esnasında gündeme geldiği ve TR72 2010-2013 Bölge Planında belirtildiği üzere, TR72 Bölgesinin tarım ve gıda alanında ihtiyaç duyduğu çoban, hayvan bakıcısı, kasap vb. ara elemanların karşılanması ve nitelikli hale getirilmesi de önem taşımaktadır.

Ayrıca nitelikli eleman ihtiyacını karşılamak için Ziraat Meslek Yüksek Okulundan mezun olan öğrencilerin istihdamının sağlanmasına yönelik çalışmaların yapılması da önemlidir⁴².

Tarım, Hayvancılık ve Gıda Alanında Paydaşlar Arasında İşbirliği ve İletişimin Artırılması: 5449 sayılı Kanunla öngörüldüğü şekilde, Kalkınma Ajanslarının kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek hedefinden hareketle, söz konusu alanda topyekün bir gelişmenin sağlanması ve ortak aklın harekete geçirilmesi hedeflenmektedir. Bununla birlikte, üniversite-sanayi işbirliğinin geliştirilmesi de amaçlanan bir diğer konudur. Ayrıca, tarım, hayvancılık ve gıda alanında bir çok kurum destek sağlamakta ve kurumsal hedef ve politikalar çerçevesinde destek öncelikleri bağımsız bir şekilde tespit edilmektedir. Bu çerçevede desteklerin tamamlayıcılık ilkesi çerçevesinde yönlendirilmesi ve bölgesel gelişme kapsamında geliştirilen politika ve önerilerin kurumlar tarafından sahiplenilme oranının artırılması ve bu bağlamda olası işbirliği alanlarının artırılarak ortaya konan plan ve politikaların uygulanabilirliğinin artırılması hedeflenmektedir.

12.2. Kırsalda Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesi ve Nüfusun Korunması (Gereğe)

Özellikle kırsalın lokomotifini olan genç nüfus başta olmak üzere, kırsal nüfusun korunması ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesi bölge içi ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasında, göçün azaltılması, dolayısıyla sosyo-ekonomik kırımların azaltılması/önlenmesi son derece önemlidir. Kırsal kalkınma politikaları sosyal politikalarla bağıntılı olmalıdır.

Kırsaldan/Tarımdan Ayrılan Nüfus İçin Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi: TR72 Bölgesi kırsal nüfus payı, Türkiye kırsal nüfus payının küçük bir oranla üzerindedir. Aynı durum, TR72 Bölgesinin %29,48’lik tarımsal istihdam payında da söz konusudur. Tarımsal nüfusun ulusal ve uluslararası

⁴¹ Kayseri İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü 2012.

⁴² Kayseri İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2012.

politikalarla etkilenen azaltılma isteği ve kırsaldan ayrılan nüfusun şehir ve metropolitanelara göç etme olgusuna eşlik eden işsizlik, yoksulluk gibi sorunların ilerleyen dönemde tetiklediği sosyo-ekonomik kırılmalar, yerelden kalkınmanın sağlanması ve mevcut ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesini gerektirmektedir. 2007-2010 döneminde TR72 Bölgesinde kırsal nüfusun toplam nüfus içindeki oranı %31,32'den %24,93'e gerilemiştir. Bu hızlı çözülme, geleneksel aile işçiliği şeklinde sürdürülen ve gizli işsizlik unsuru taşıyan tarım sektörüyle uğraşan nüfus için uygun tedbirler alınma ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Talas, Kocasinan ve Melikgazi ilçeleri bir kenara bırakıldığında OECD sınıflandırma sistemine göre tamamen kırsal statüsüne giren Kayseri'de IPARD programı uygulanmamaktadır. Sivas ve Yozgat tamamen kırsal statüsündedir. Ancak, oralarda da tüm tedbirler uygulanmamakta bazı yerler kapsamamaktadır. Bu açıklamalar çerçevesinde, sosyo ekonomik gelişmişlik seviyesi düşük ilçe ve belde merkezlerinde de etkili politika ve bağıntılı olarak stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca tarım ve tarımdan ayrılan nüfus için çeşitli finansman araçlarının geliştirilmesi de bu bağlamda önemlidir.

Kırsal Alandaki Bireylerin, Özellikle Kadınların ve Dezavantajlı Grupların Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi: TR72 Bölgesinde tarımın geleneksel olarak küçük aile işletmeciliği şeklinde sürdürülmesi⁴³, profesyonelleşmiş ve uzmanlaşmış işletmelerin oransal olarak küçük bir pay alması, yukarıda ve ilgili bölümde değinildiği üzere, kırsal nüfusta gizli işsizlik unsuru olan ve en kırılgan gruplar olarak görülen kadınlar (TR72 Bölgesi belde ve köylerde yaşayan nüfusun %50'sini oluşturmaktadır), çocuklar ile yaşlılar yanında kırsalın lokomotifini olan gençlerin yaşam koşullarının iyileştirilmesiyle bölge içi gelişmişlik farklarının ve sosyal içermenin azaltılması hedeflenmektedir.

Kırsal Alanda Çalışan STK, Örgütlü Yapılar ve Yerel İdarelerin Güçlendirilmesi: Bölge içi ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasında yerel kalkınma planlarında yer alan hedef ve faaliyetleri gerçekleştirme bakımından ihtiyaç duyulan eğitim, teknik yardım gibi araçlarla kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Saha ziyaretleri ve İlçe Stratejik Analiz Toplantılarında özellikle kooperatif, birlik gibi örgütlü yapıların nitelik ve nicelik bakımından işlevsel olmadıkları, STK gibi oluşumların ise çoğunlukla teşekkül etmediği, teşekkül edenlerin ise etki alanlarının zayıf olduğu görülmüştür⁴⁴. Yerelde ulusal ve uluslararası fon kaynakları kullanım kapasitesinin artırılması konusunda, toplumun kendi kaynaklarının kullanımını esas alarak, yerinden kalkınmanın sağlanması ve bu bağlamda insan kaynakları kapasitesinin geliştirilmesi ve özellikle kilit kurumların (kamu, STK, meslek odaları, birlik, kooperatif vb. örgütlü yapılar) mevcut ulusal ve uluslararası fon kaynakları kullanım kapasitesinin artırılması son derece önem taşımaktadır. TR72 Bölgesinde gerçekleştirilen İlçe Stratejik Analiz Toplantıları, saha ziyaretlerindeki görüşmeler sonucunda özellikle yerelde fon takibi ve proje geliştirme kapasitesinin de oldukça düşük olduğu anlaşılmıştır. Bu kapasitenin geliştirilerek, bölgeye daha fazla iç ve dış kaynaklı fon akışının sağlanması hedeflenmektedir.

Yerel Ürünlerin Coğrafi İşaret Kapsamına Alınması ve Ticarileştirilmesi⁴⁵: TR72 Bölgesi coğrafi işaret kapsamında tescillenmiş birçok ürüne sahiptir. Ancak, hali hazırda tescil ve marka değeri taşıyan, henüz bir girişimde bulunulmamış birçok ürünü de barındırmaktadır. Bunlar arasında, yağlama, nevezine, gilaburu, cırgalan biberi, Divriği peyniri, Tozanlı Vadisi balı, testi kebabı, Koyulhisar domatesi gibi pek çok ürün mevcuttur. Bu tür ürünlerin coğrafi işaret kapsamına alınması ve ticarileştirilmesi

⁴³ Bakınız Sektörel Çalışma Grubu Raporları (Kayseri, Yozgat)

⁴⁴ TR72 Bölgesi Üretici Örgütleri için Bakınız EK-6.

⁴⁵ Bu hedef, **Kırsaldan/Tarımdan Ayrılan Nüfus İçin Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi** ile güçlü bir şekilde bağıntılıdır.

bölge ekonomisine olumlu katkı sağlayacaktır. Bu hedef Kırsaldan/Tarımdan Ayrılan Nüfus İçin Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi hedefiyle kuvvetle bağıntılıdır.

Kırsal Turizmin Geliştirilmesi⁴⁶: Henüz yaygınlaşmamış olan bu turizm çeşidi, kırsal kesimde yeni iş ve istihdam imkanlarının yaratılması kadar, doğal ve kültürel kaynak değerlerimizin ortaya çıkarılması ve kırsal mirasın korunmasına da hizmet etmektedir. Kırsal peyzaj değeri yüksek, yerel kültür özelliklerinin korunduğu özgün yöresel ürünlere sahip kırsal yerleşimlerin bir yandan tarımsal faaliyetler sürdürülürken aynı zamanda turizm amaçlı değerlendirilmesi, kırsal ekonomiyi çeşitlendirecek ve dinamizm kazandıracaktır⁴⁷. TR72 Bölgesi bu bağlamda bir çok potansiyele sahiptir. Hacer Ormanları, Aladağlar, Sivas-Koyulhisar Eğriçimen Yaylası, Sivas-Gürün Şuğul Vadisi, Sivas'ta Sarıçiçek Yaylası, Arpacık Yaylası, Kengercik Yaylası gibi bir çok alan bölgede bu tür bir turizmin geliştirilmesine uygun bir potansiyel sağlayacaktır.

Ayrıca, popülasyonu artan yaban hayvanlarının av turizmi kapsamında avlattırılması, kırsal kesime ek gelir imkanı sağlayacaktır⁴⁸. Bu hedef Kırsaldan/Tarımdan Ayrılan Nüfus İçin Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi hedefiyle kuvvetle bağıntılıdır.

12.3. Stratejik Amaç ve Hedefler

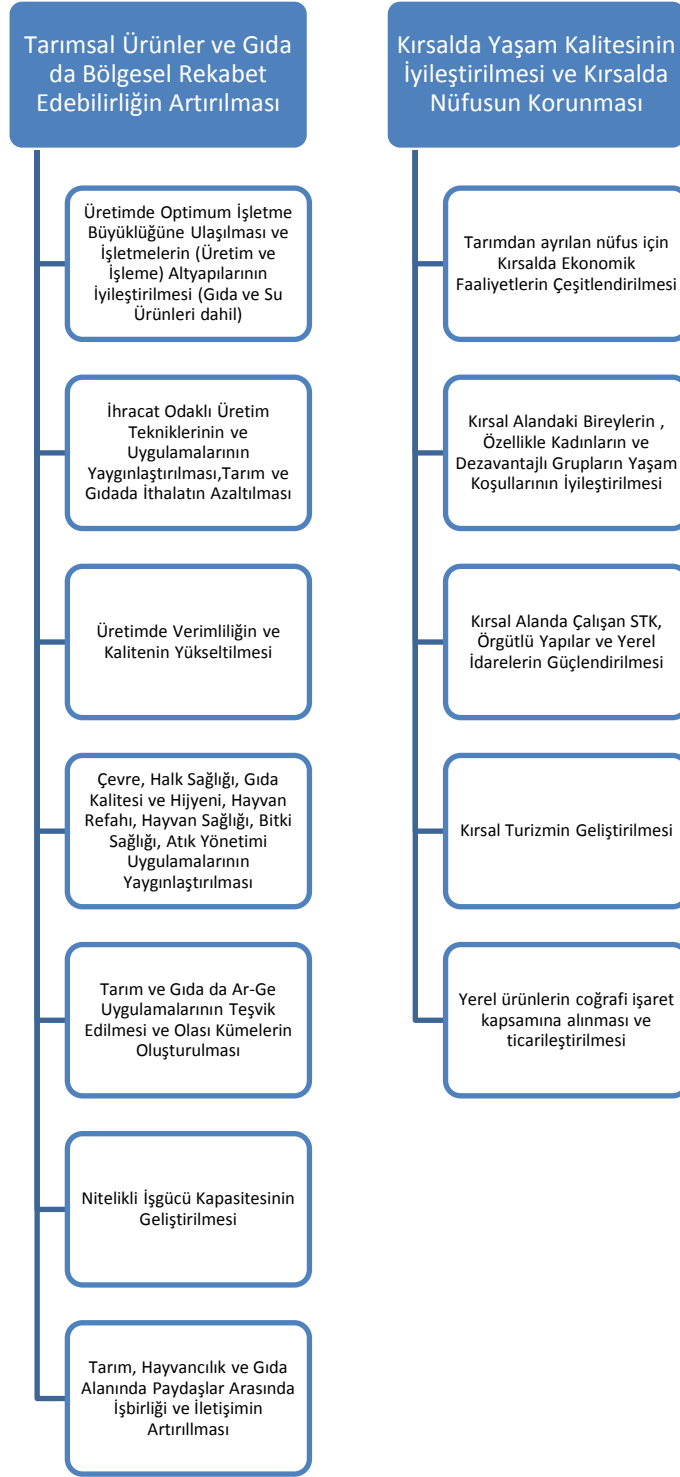
Stratejik Amaç ve Hedef, Türkiye'nin ulusal ve uluslararası öncelik ve hedefleriyle, Bölge Planı, diğer bölgesel plan, program ve stratejilerle uyumlu olacak ve bölge ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde sektörel bazda (kırsal kalkınma dahil) seçilmiştir. İlgili sektörler, Bölüm 10'da ortaya koyulmuştur. Bölge için seçilen stratejilerin mekansal dağılımı (ilçeler bazında bütünsel bir yaklaşımla mekânsal istatistiksel analizlere dayalı), alt bölge stratejilerinin ortaya koyulması ile gerçekleştirilecektir. Seçilen amaç ve hedefler, birbirleriyle ilişkili ve birbirlerini bütünlendiricidir.

⁴⁶ Bu hedef, **Kırsaldan/Tarımdan Ayrılan Nüfus İçin Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi** ile güçlü bir şekilde bağıntılıdır.

⁴⁷ 1. ULUSAL KIRSAL TURİZM SEMPOZYUMU Sonuç Bildirgesi, 13-15 Eylül 2011

KARAMAN. www.kirsalturizm.gen.tr

⁴⁸ Orman ve su işleri bakanlığı (Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü) IX. Bölge Müdürlüğü, Yozgat İl Şube Müdürlüğü'nce önerilmiştir.

Şekil 73. TR72 Bölgesi için Uzun Dönemli Amaç ve Hedefler

Seçilen Amaç ve Hedeflerin başlıca program ve stratejilerle uyum durumu tabloda verilmiştir.

Tablo 39. Seçilen Amaç ve Hedeflerin Başlıca Program ve Stratejilere Uyum Durumu

Amaç ve Hedef	9. Kalkınma Planı	Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi	Tarım Stratejisi	TR72 Bölge Planı (2010-2013)	
Tarımsal Ürünler ve Gıda da Bölgesel Rekabet Edebilirliğin Artırılması					
Üretimde Büyüklüğüne İşletmelerin Altyapılarının Su Ürünleri dahil)	Optimum İşletme ve İşleme (Gıda ve İşleme)	498, 501	Öncelik 1.1.	Stratejik Amaç 1 (Bkz. Alt Sektör Öncelikleri), Stratejik Amaç 2 (Bkz. Alt Sektör Öncelikleri)	Amaç 3-Hedef 3, Strateji 1, Hedef 2, Strateji 2, 3, 4, Amaç 1-Hedef 3, Strateji 1
İhracat Odaklı Üretim Tekniklerinin Uygulamalarının Tarım ve Gıdada İthalatın Azaltılması	Verimliliğin ve Kalitenin	500	5.1.	Stratejik Amaç 2 (Bkz. Alt Bölge Stratejileri), Stratejik Amaç 3 (Bkz. Alt Sektör Öncelikleri)	Yeni
Üretimde Verimliliğin ve Kalitenin Yükseltilmesi	Çevre, Halk Sağlığı, Hijyeni, Hayvan Sağlığı, Bitki Sağlığı, Atık Yönetimi	98, 499, 560	Öncelik 1.1.	Stratejik Amaç 1	Amaç 1-Hedef 3, Strateji 4-5-6
Gıda Kalitesi ve Refahı, Hayvan Sağlığı, Atık Yönetimi Uygulamalarının Yaygınlaştırılması	462, 469, 474, 505, 506	Öncelik 1.1., 5.4	Stratejik Amaç 1	Amaç 2-Hedef 2, Strateji 2, Hedef 3, Strateji 1, 2, 3, Amaç 1-Hedef 3, Strateji 3	
Tarım ve Gıda da Uygulamalarının Teşvik Edilmesi ve Olası Kümelerin Oluşturulması	Ar-Ge ve Edilmesi ve Oluşturulması	481, 506, 511, 541, 669	Öncelik 1.1.	Stratejik Amaç 2 (Bkz. Alt Sektör Öncelikleri)	Amaç 3-Hedef 3, Strateji 3, Amaç 1-Hedef 3, Strateji 3
Nitelikli İşgücü Geliştirilmesi	Kapasitesinin	678	Öncelik 1.1.	Stratejik Amaç 4 (Bkz. Alt Sektör Öncelikleri)	Amaç 2-Hedef 2, Strateji 2, 5, Amaç 1- Hedef 3, Strateji 3
Tarım, Hayvancılık ve Paydaşlar Arasında İletişimin Artırılması	Gıda Alanında İşbirliği ve İletişimin Artırılması	671, 682	5.2-Öncelik 2.3		Tamamlayıcı
Kırsalda Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesi ve Kırsalda Nüfusun Korunması					
Tarımdan ayrılan ekonomik faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi	Kırsalda Ekonomik Faaliyetlerin	677, 683	5.1-Öncelik 1.2	Stratejik Amaç 4	Yeni
Kırsal Alandaki Kadınların Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi	Bireylerin, Özellikle Dezavantajlı Grupların Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi	680	5.2-Öncelik 2.1., Öncelik 2.2., 5.3. Stratejik Amaç 3., Öncelik 3.1.	Stratejik Amaç 4	Amaç 4-Hedef 2, Strateji 2, Strateji 6, Strateji 7, Amaç 4-Hedef 1, Strateji 2
Kırsal Alanda Yapılar ve Güçlendirilmesi	Çalışan STK, Yerel İdarelerin	675, 684, 505, 510, 672	5.2. Stratejik Amaç 2	Stratejik Amaç 4 (Bkz. Alt Sektör Öncelikleri) ve 5	Yeni, Amaç 2-Hedef 2, Strateji 1
Kırsal Turizmin Geliştirilmesi	Yerel ürünlerin kapsamına alınması ve ticarileştirilmesi	677	5.1. Öncelik 1.2.		Yeni
Yerel ürünlerin kapsamına alınması ve ticarileştirilmesi	coğrafi işaret ve	677	5.1. Stratejik Amaç 1.		Yeni

* Fasılların (Çapraz Uyum), Fasılların (Fasılların gereklilikleri ve Kapanış Kriterleri) ayrıca dikkate alınmalıdır.

Kaynakça

<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=37>. Erişim Tarihi: 6 Ocak 2011

<http://bahriyilmaz.gen.tr/tr/node/324> .Uluslararası Muğla Çambalı ve Arıcılık Kongresi Raporu, 25-27 Kasım 2008. Erişim Tarihi: 2 Ağustos 2011

<http://www.cpturkiye.com/tr/medya-merkezi/basin-bultenleri/cp-turkiyeden-iyi-haberler.html>. Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2011.

<http://www.dunyagida.com.tr/haber.php?nid=202>. Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2011.

www.ekonomi.gov.tr. Erişim Tarihi: 15 Aralık 2011.

<http://www.erekonomi.com/orgut.pdf>. Erişim Tarihi: 19 Nisan 2012. Tarımda Örgütlenme ve Sorunları (Prof. Dr. Erkan Rehber).

http://www.eu-un.europa.eu/articles/en/article_9890_en.htm. Erişim Tarihi: 14 Aralık 2011.

<http://www.fao.org/fishery/topic/13540/en>. Erişim Tarihi: 19 Aralık 2011

<http://www.kultur.gov.tr/TR/belge/1-19408/botanik-turizmi.html>

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-iliskileri.tr.mfa>. Erişim Tarihi: 6 Ocak 2011

www.mta.gov.tr. Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2011

<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090723.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090723.htm>. Erişim Tarihi: 3 Kasım 2011

<http://www.sivasdkkyb.com/tr>. Erişim Tarihi: 31 Mayıs 2011.

www.tarim.gov.tr. Erişim Tarihi: 18 Ekim 2011.

http://www.tarim.gov.tr/Duyurular,haber_Detayli_Gosterim.html?NewsID=2249. Erişim Tarihi: 2 Kasım 2011.

http://www.tarim.gov.tr/Files/Mevzuat/kanun_son/TKB_Kanunlar/TOprakKorumaveArzikullanIMIKANUNU.pdf. Erişim Tarihi: 3 Aralık 2011.

<http://www.tarim.gov.tr/tr/yatirim-rehberleri.html>. Erişim Tarihi: 19 Temmuz 2012.

<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090723.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090723.htm>. Erişim Tarihi: 8.11.2011.

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/05/20120507-3.htm>. Erişim Tarihi: 24 Temmuz 2012.

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/01/20120114M1-1-1.pdf>. Erişim Tarihi: 25.04.2012

<http://www.seker.gov.tr>. Erişim Tarihi: 25.04.2012

http://www.tagem.gov.tr/mevzuat/halk_elinde.pdf. Erişim Tarihi: 31.05.2012

http://www.tagem.gov.tr/program%20degerlendirme/2010/HAYSUD/2010_%20Buyukbas_%20Kucukbas_Prog_Deg_Kitabi.pdf. Erişim Tarihi: 31.05.2012

http://www.tarim.gov.tr/uretim/Bitkisel_Uretim,Aromatik_Tibbi_Bitkiler.html. Erişim Tarihi: 1 Ekim 2011.

<http://www.tarim.gov.tr/tr/yatirim-rehberleri.html>. Erişim Tarihi: 25.07.2012

http://www.tetrapak.com/TR/about_tetra_pak/press_room/Haberler/Pages/10yildakureselsuttuketi_mi.aspx. Erişim Tarihi: 9 Ağustos 2011.

www.tpe.gov.tr. Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2011.

www.tkd.gov.tr. Erişim Tarihi: 12 Kasım 2011.

<http://www.tkd.gov.tr/ImzalananSozlesmeler.aspx>. Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2012.

www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=220. Erişim Tarihi: 4 Kasım 2011.

9. Kalkınma Planı (2007-2013), 2006. Kalkınma Bakanlığı'nca hazırlanan ve 1 Temmuz 2006 tarih ve 26215 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan nüsha. www.dpt.gov.tr. Erişim Tarihi: 25 Kasım 2011.

Anonim 2009. AB Uyum Süreci. Bakanlık Sunumu. Mülga Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, Dış İlişkiler ve AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara.

Anonim 2011a. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ÇKS Verileri

Anonim 2011b. GEF Proje Taslağı. Kayseri Valiliğı, İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2011.

Babacan, S. 2006. AB Sürecinde Türkiye Hayvancılık Sektörünün Avantaj ve Dezavantajları, İzmir Ticaret Odası, Temmuz 2006. <http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/271E2928-83D9-49BD-AB01-4D1CF9767A75/7080/hayvanrapor.pdf>. Erişim Tarihi: 1 Aralık 2011.

Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2012. 81 İl Durum Raporu. Sanayi Genel Müdürlüğü, Mayıs 2012, Ankara.

Bölgesel Göstergeler TR72 Kayseri, Sivas, Yozgat 2010. Türkiye İstatistik Kurumu. <http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=0&KITAP_ID=186>. Erişim Tarihi: 1 Kasım 2011.

BUGEM, 2011. Yıllara Göre Toplam Gübre Kullanım Miktarları Verileri-Yazılı Talep. Bitki Besleme ve Teknoloji Geliştirme Daire Başkanlığı, Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.

Civaner, Ç., E., 2007. Kanatlı Etleri. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme ve Etüd Merkezi. <http://www.tgdf.org.tr/turkce/tgdfraporlari/igmkanatlietleri.pdf>. Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2011.

ÇOB, 2011. Türkiyede Doğa Koruma Uygulamaları ve AB Sürecine Uyum. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Çevre ve Orman Bakanlığı, 9.11.2010, Ankara. http://www.rec.org.tr/dyn_files/42/2872-Sabri-Kiris.pdf. Erişim Tarihi: 16 Ekim 2011.

- Dilbirliği E., 2007.** Biyoçeşitlilik ve Genetik Kaynakların Sürdürülebilir Kullanım Stratejilerinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2007.
- DMİ, 2011.** Veri ve Değerlendirme, İl ve İlçelerimize Ait İstatistiki Veriler (Kayseri, Sivas, Yozgat). <http://www.dmi.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx>. Erişim Tarihi: 17 Kasım 2011
- Dönmez, E. 1999.** Türkiye Florası Ve B6 Karesi Bitkilerine Genel Bir Bakış, C. Ü. Fen Bil. Ens., Doktora Semineri, Sivas.
- DSİ 12. Bölge Müdürlüğü, 2011.** Develi II. Merhale Sulama Projesi, Sunum. 25.08.2011 tarihinde Develi II. Merhale Sulama Projesi ile bölgede uygulanan diğer projeler hakkında bilgi almak üzere DSİ 12. Bölge Müdürlüğü'nde gerçeleştirilen toplantı.
- DSİ 19. Bölge Müdürlüğü, 2012.** DSİ 19. Bölge Müdürlüğü Sunumu. 2012 Yılı 3. Dönem İl Koordinasyon Toplantısı, Temmuz 2012 – Sivas.
- Fakılı, O. 2010.** Türkiye'de Kekik Adı İle Anılan Bitkiler Konusunda Yapılan Çalışmaların Envanteri. Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarla Bitkileri Anabilim Dalı, Adana, 2010
- FAO, 2007b.** Fishery and Aquaculture Statistics. <http://www.fao.org/fishery/statistics/en>. Erişim Tarihi: 13 Ekim 2011.
- FAO, 2007a.** Consumption Statistics. <http://faostat.fao.org/site/610/default.aspx#ancor>. Erişim Tarihi: 17 Ekim 2011.
- FAO, 2009.** FAOSTAT. <http://faostat.fao.org/site/339/default.aspx>. Erişim Tarihi: 5 Kasım 2011.
- GKGM, 2011.** Yıllara Göre Toplam Pestisit Kullanım Miktarları Verileri-Yazılı Talep. Bitki Koruma Ürünleri ve Alet Daire Başkanlığı, Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.
- GTHB, 2008.** Türkiye Ballı Bitkiler Flora Haritası http://www.tarim.gov.tr/uretim/Arıcılık/Flora_Haritasi,Flora_Haritasi.html. Erişim Tarihi: 21 Ekim 2011.
- Güneş, E., Gün S., Gülçubuk B. ve Olhan E., 2002.** Türkiye'de şeker Politikalarının şekerpancarı Üretimine Etkileri: Ankara İli Polatlı İlçesi Araştırması. http://www.agri.ankara.edu.tr/economy/1189_1205794011.pdf. Erişim Tarihi: 25.04.2012.
- Gürbüz, B. Kaya, M.D. ve İrek, A. 2004.** Tıbbi Ve Aromatik Bitkiler İçin İyi Tarım Teknikleri, Türktarım dergisi, sayı 157, sayfa 46, Ankara.
- Gürbüz Y. E., 2006.** Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'deki Tarım Politikaları, Tarımda İstihdam ve Gelir Dağılımı 2006, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişikleri Anabilim Dalı, İstanbul, 2006.
- Gülçubuk vd. 2004.** Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyon Raporu. II. Tarım şurası Çalışma Belgesi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 29-30 Kasım-1 Aralık 2004, Ankara. http://tarimsurasi.tarim.gov.tr/calisma_belgesi.htm. Erişim Tarihi: 10.11.2011.

- Gülçubuk, B., H. Şengül, N. Aluftekin, N. Kızılaslan, M. Kılıç, 2005.** “Tarımda İstihdam Sosyal Güvenlik Uygulamaları ve Kırsal Yoksulluk”. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası VI.Teknik Kongresi, 3-7 Ocak 2005, S: 1173.
- Hekimoğlu B., Altindeğer M., 2009.** Kanatlı Hayvan Eti Sektör Raporu Sorunları ve Çözüm Önerileri. Samsun Valiliği, Tarım İl Müdürlüğü, 2009. <http://www.biyogazder.org/makale/KANATLI%20HAYVAN%20ET%C4%B0%20SEKT%C3%96R%C3%9C%20RAPORU.pdf>. Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2009.
- ITC, 2010.** International Trade Center, Trademap, Trade Statistics for International Business Development. <http://www.trademap.org/>. Erişim Tarihi: 20 Ekim 2011.
- IPARD Programı 2011.** Katılım Öncesi Yardım Aracı, Kırsal Kalkınma 2007-2013, Tarım ve Köyşleri Bakanlığı. <www.tkd.gov.tr>. Erişim Tarihi: 12 Kasım 2011
- Kadışehri Kaymakamlığı, 2011.** Deveci Havzası Meyvecilik Entegrasyon Projesi, Sunum ve Proje Dokümanları. 19.10.2011 tarihli Kadışehri İlçesi Stratejik Analiz Toplantısı.
- Kalanlar, Ş. 2004.** Kanatlı Sektörü. T.E.A.E. Bakış. Sayı 7, Nüsha 4, Aralık 2004. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, ISSN 1303-8346.
- Kayseri 2003-2011, 2011.** 2003-2011 Destek Bizden, Üretim Sizden. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı. http://sgb.tarim.gov.tr/yayimlar/iller_2011/kayseri.pdf. Erişim Tarihi: 1 Kasım 2011.
- Kayseri ili Tarım Master Planı.** http://www.tarim.gov.tr/Bolge_ve_Il_Master,Il_Planlari.html. Erişim Tarihi: 20 Nisan 2011.
- Kayseri İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü 2011.** Kayseri’de Yetiştirilen Stratejik Ürünler Sorunları ve Çözüm Yolları “Eylem Planı”, Kayseri İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, Koordinasyon ve Tarımsal Veriler Şube Müdürlüğü, Kayseri-2011.
- Kayseri Tarım, Hayvancılık ve Gıda Sektörel Çalışma Grubu Raporu, 2011.** Orta Anadolu Kalkınma Ajansı. <http://www.oran.org.tr/kategori/62/dokuman-merkezi.html>. Erişim Tarihi: 1 Eylül 2011.
- Ok, S. 2008.** Ekonomik Büyüme ile İstihdam Arasındaki İlişkinin Zayıflama Nedenleri ve Bu İlişkinin Güçlendirilmesinde İŞKUR’UN Rolü. Uzmanlık Tezi. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara 2008.
- Orta Vadeli Program (2012-2014), 2011.** Kalkınma Bakanlığı’nca hazırlanan ve 07/10/2011 tarihli ve 2011/2302 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilen ve 13/10/2011 tarihli ve 28083 mükerrer sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan nüsha. www.dpt.gov.tr. Erişim Tarihi: 25 Kasım 2011.
- Saçlı, Y. 2007.** AB’ye Uyum Sürecinde Hayvancılık Sektörünün Dönüşüm İhtiyacı. Uzmanlık Tezi, Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın No:2707, 230 s, 2007, Ankara.
- SEGE, 2011.** İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması. Kalkınma Bakanlığı, Ankara.

- Sivas 2003-2011, 2011.** 2003-2011 Destek Bizden, Üretim Sizden. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı. http://sgb.tarim.gov.tr/yayimlar/iller_2011/sivas.pdf. Erişim Tarihi: 1 Kasım 2011.
- Sivas İl Tarım Müdürlüğü, 2008.** Sivas Tarımı Yatırımcı Rehberi. Sivas İl Tarım Müdürlüğü, 2008 Sivas, s.123.
- Sivas Tarım Hayvancılık ve Gıda Sektörel Çalışma Grubu Raporu, 2011.** Orta Anadolu Kalkınma Ajansı. <http://www.oran.org.tr/kategori/62/dokuman-merkezi.html>. Erişim Tarihi: 1 Eylül 2011.
- Sındır, K. O., 2008.** Kırsal Yoksulluk ve Tarımda İstihdam. Ziraat Mühendisleri Odası, 2008. http://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=8881&tipi=38&sube=0. Erişim Tarihi: 6 Kasım 2011.
- Şeker Kurumu, 2010.** Şeker Kurumu 2010 Yılı Faaliyet Raporu, 25.02.2011 ANKARA, S.44. http://www.sekerkurumu.gov.tr/doc/2010_Faal_Raporu.pdf. Erişim Tarihi: 27 Kasım 2011.
- Tarım Reformu Genel Müdürlüğü 2011.** Üretici Birlikleri Listesi. (<http://www.tarimreformu.gov.tr/Icerik.aspx?MenuID=108>). Erişim Tarihi: 23 Aralık 2011.
- Tarım Stratejisi (2006-2010).** Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (Mülga Tarım ve Köyişleri Bakanlığı). www.tarim.gov.tr. Erişim Tarihi: 11 Kasım 2011.
- TR72 Bölge Profili 2011.** TR72 Bölge Profili, Kayseri, Sivas, Yozgat. Orta Anadolu Kalkınma Ajansı, 2011.
- Türkiye Tarım Sektörü Raporu, 2010.** Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı, Deloitte Temmuz 2010. <<http://www.invest.gov.tr/tr-TR/infocenter/publications/Documents/TARIM.SEKTORU.PDF>> Erişim Tarihi: 9 Ağustos 2011.
- Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2007-2013), 2006.** Kalkınma Bakanlığı'nca hazırlanan, Yüksek Planlama Kurulu'nun 25 Ocak 2006 tarih ve 2006/1 sayılı Kararı ile kabul edilen 04.02.2006 tarih ve 26070 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren nüsha. www.dpt.gov.tr. Erişim Tarihi: 11 Kasım 2011.
- Yozgat Tarım Reformu Bölge Müdürlüğü, 2011.** Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Yozgat Bölge Müdürlüğü, 2011 Yılı Envanter Verileri.
- Yozgat 2003-2011, 2011.** 2003-2011 Destek Bizden, Üretim Sizden. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı. http://sgb.tarim.gov.tr/yayimlar/iller_2011/yozyat.pdf. Erişim Tarihi: 1 Kasım 2011.
- Yozgat Tarım Hayvancılık ve Gıda Sektörel Çalışma Grubu Raporu, 2011.** Orta Anadolu Kalkınma Ajansı. <http://www.oran.org.tr/kategori/62/dokuman-merkezi.html>. Erişim Tarihi: 1 Eylül 2011.
- Yüksel B., 2010.** Fasıl 12 Gıda Güvenliği, Veterinerlik Bitki Sağlığı Bilgilendirme Toplantısı konulu Sunum. Mülga Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Dış İlişkiler ve AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Türkiye-AB Ekonomik ve Teknik İlişkileri Şube Müdürlüğü. 2010 Yılı Hizmetiçi Eğitim Programı, 4 Ağustos 2010-Ankara.

Yüksel B., Olhan E., İçel C.D. 2011. Avrupa Birliği'nde Çapraz Uyum ve Türkiye İçin Öneriler. Ankara Üniversitesi, Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt 10, Sayı: 2, sayfa 33-67.

EKLER

Ek-1. TR72 Bölgesinde Yer Alan İlçeler Bazında Çiftçi Kayıt Sistemine Kayıtlı İşletmelerin Dağılımı

Sıralama	İlçeler	İşletme Sayısı	Oran %	Sıralama	İlçeler	İşletme Sayısı	Oran %
1	Sorgun	7862	6,91	25	Altınyayla	1729	1,52
2	Yozgat Merkez	7521	6,61	26	Saraykent	1595	1,40
3	Boğazlıyan	5753	5,06	27	Zara	1515	1,33
4	Pınarbaşı	5745	5,05	28	Sarız	1494	1,31
5	Yıldızeli	5669	4,98	29	Yenifakılı	1472	1,29
6	Sarıkaya	5204	4,57	30	Yahyalı	1323	1,16
7	Sivas Merkez	4984	4,38	31	Aydıncık	1294	1,14
8	Akdağmadeni	4452	3,91	32	Hafik	1263	1,11
9	Yerköy	4406	3,87	33	Suşehri	1073	0,94
10	Şefaattli	4206	3,70	34	Çayıralan	1065	0,94
11	Kangal	4044	3,55	35	Akkışla	932	0,82
12	Develi	3374	2,97	36	Felahiye	847	0,74
13	Kocasinan (M)	3348	2,94	37	Akıncılar	674	0,59
14	Şarkışla	3114	2,74	38	Çandır	639	0,56
15	Bünyan	3086	2,71	39	Melikgazi (M)	601	0,53
16	Gemerek	2928	2,57	40	Talas (M)	593	0,52
17	Çekerek	2864	2,52	41	Özvatan	560	0,49
18	Gürün	2749	2,42	42	Divriği	517	0,45
19	Yeşilhisar	2327	2,05	43	Koyulhisar	449	0,39
20	Kadışehri	2283	2,01	44	Gölova	212	0,19
21	Tomarza	2174	1,91	45	İmranlı	202	0,18
22	Sarıoğlan	1862	1,64	46	Hacılar (M)	96	0,08
23	Ulaş	1845	1,62	47	Doğanşar	84	0,07
24	İncesu	1739	1,53	48	Toplam	113.768	100

Kaynak: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, ÇKS Verileri (2011)

* Söz konusu veriler 2012 yılı içerisinde temin edilmiştir.

EK 2-Kayseri, Sivas ve Yozgat İllerinde Tarım ve Tarıma Dayalı Sanayi Alanında Faaliyet Gösteren İşletmelerin Sektörel Dağılımı

Konu	Kayseri (İşletme Sayısı)	Sivas (İşletme Sayısı)	Yozgat (İşletme Sayısı)
Süt ve Süt Ürünleri	46	12	5
Et ve Et Ürünleri	58	20	3
Tahıl, Un ve Unlu Mamüller	442	249	114
Meyve, Sebze İşleme Paketleme	23	4	1
Konserve ve Salça	1	-	-
Bitkisel Yağ	3	1	1
Hayvansal Yağ	-	3	-
Zeytinyağı	-	-	-
Su Ürünleri	1	45	-
Şekerli Mamüller	19	7	-
Pastacılık Ürünleri ve Tatlılar	175	40	45
Nişasta ve Nişasta Mamülleri	-	-	-
Büsküvi	2	-	3
Yumurta ve Yumurta Ürünleri	30	11	6
Makarna	-	-	-
Dondurulmuş Gıda	1	-	-
Gıda Katkı ve Yardımcı Maddeleri	1	-	-
Gıda ile Temas Eden Maddeler	15	2	3
Kuruyemiş ve Çerezler	20	7	1
Baharatlar	14	2	13
Hazır Yemek ve Yemek Fabrikası	25	15	-
Gazlı İçecekler ve Meyve Suyu	2	-	-
Alkollü İçecekler	2	-	-
Tütün ve Tütün Mamülleri	-	-	-
Yem	10	4	4
Diğer	26	-	1

Kaynak: Kayseri, Sivas, Yozgat İli Tarımsal Yatırım Rehberi (2012)

Tablo 40. TR72 Bölgesinin Gayri Safi Katma Değerdeki Endüstriyel Gelişimi

Sektör	Milli Ekonomi			TR72 Bölgesi		
	2004	2008	% Değişim	2004	2008	% Değişim
Tarım (GSKD)	52.997.645	72.274.585	36	2.080.779	2.507.001	20
Sanayi (GSKD)	138.411.772	232.475.082	68	3.346.651	6.024.948	80
Hizmetler (GSKD)	303.474.641	549.835.548	81	6.353.168	11.527.300	81
Toplam GSKD	494.884.058	854.585.214	73	11.780.597	20.059.248	70

Tablo 41. Milli Büyüme Faktörünün Hesaplanması (2004-2008)

Sektör	TR72 GSKD (2004)	Milli Ortalama Büyüme Hızı	Milli Pay	Gayri Safi Katma Değer Farkı
Tarım	2.080.779	73	1.512.391,84	-1.086.169,84
Sanayi	3.346.651	73	2.432.477,29	245.820
Hizmetler	6.353.168	73	4.617.731,84	556.400,16
TR72 Bölgesi Milli Büyüme Faktörü			8.562.600,98	283.949,98

Tablo 42. Endüstriyel Bileşen Büyüme Faktörü

Sektör	TR72 GSKD (2004)	% Değişim	Milli Ortalama Büyüme Hızı	Endüstriyel Bileşen Faktörü
Tarım	2.080.779	36	73	-755.545,91
Sanayi	3.346.651	68	73	-158.125,44
Hizmetler	6.353.168	81	73	539.773,99
TR72 Bölgesi Endüstriyel Bileşen Faktörü				-373.897,36

Tablo 43. Rekabetçi Güç Faktörü (Rekabetçi Pay)

Sektör	TR72 GSKD (2004)	Sektörün Yerel Büyüme Hızı (%)	Sektörün Ortalama Milli Büyüme Hızı (%)	Rekabetçi Pay
Tarım	2.080.779	20,48377074	36,37320111	-330.623,93
Sanayi	3.346.651	80,02916946	67,95903892	403.945,14
Hizmetler	6.353.168	81,4417626	81,18006374	16.626,17
TR72 Bölgesi Rekabetçi Büyüme Gücü Faktörü				89.947,38

⁴⁹ TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.

EK 4: TR72 Bölgesi 2004 – 2008, 2006 - 2010 Yılları İstihdam (TÜİK) Üzerinden Shift Share Analizi (2004-2008)

Tablo 44. TR72 Bölgesinin Toplam İstihdamdaki Endüstriyel Gelişimi (2004-2008)

Sektör	Milli Ekonomi			TR72		
	2004	2008	% Değişim	2004	2008	% Değişim
Tarım	5.713	5.016	-12	201	163	-19
Tarım dışı	13.919	16.177	16	336	408	21
Toplam	19.632	21.193	8	537	571	6

Tablo 45. Milli Büyüme Faktörünün Hesaplanması (Milli Pay; 2004-208)

Sektör	TR72 Bölgesi 2004 Yılı İstihdamı	Milli Ortalama Büyüme Hızı (2008)	Milli Pay 2008
Tarım	201	8	16
Tarım dışı	336	8	27
TR 72 Milli Büyüme Faktörü			43

Tablo 46. Endüstriyel Büyüme Faktörünün Hesaplanması (Endüstriyel Karışım; 2004-2008)

Sektör	2004	Sektörün Ortalama Milli Büyüme Hızı % (2008)	Milli Ortalama Büyüme Hızı % (2008)	Endüstriyel Bileşen Faktörü (2004-2008)
Tarım	201	-12	8	-40,5
Tarım dışı	336	16	8	27,8
TR 72 Milli Büyüme Faktörü				-12,7

Tablo 47. Rekabetçi Güç Faktörünün Hesaplanması (2004-2008)

Sektör	2004	Sektörün Yerel Büyüme Hızı %	Sektörün Ortalama Milli Büyüme Hızı %	Rekabetçi Pay
Tarım	201	-19	-12	-13,48
Tarım dışı	336	21	16	17,49
TR 72 Rekabetçi Büyüme Gücü Faktörü				4,02

Tablo 48. TR72 Bölgesinin Toplam İstihdamdaki Endüstriyel Gelişimi (2006-2010)

Sektör	Milli Ekonomi			TR72		
	2006	2010	% Değişim	2006	2010	% Değişim
Tarım	4.907	5.683	16	122	186	52
Tarım dışı	15.516	16.911	9	424	445	5
Toplam	20.423	22.594	11	546	631	16

Tablo 49. Milli Büyüme Faktörünün Hesaplanması (Milli Pay; 2006-2010)

Sektör	TR72 Bölgesi 2006 Yılı İstihdamı	Milli Ortalama Büyüme Hızı (2010)	Milli Pay 2006-2010
Tarım	122	10,63017	12,97
Tarım dışı	424	10,63017	45,07
TR 72 Milli Büyüme Faktörü			58,04

Tablo 50. Endüstriyel Büyüme Faktörünün Hesaplanması (Endüstriyel Karışım; 2006-2010)

Sektör	TR72 Bölgesi 2006 Yılı İstihdamı	Sektörün Ortalama Milli Büyüme Hızı (%)	Milli Ortalama Büyüme Hızı (%)	Endüstriyel Bileşen Faktörü
Tarım	122	16	11	6,32
Tarım Dışı	424	9	11	-6,95
TR72 Bölgesi Endüstriyel Bileşen Faktörü				-0,63

Tablo 51. Rekabetçi Güç Faktörünün Hesaplanması (2006-2010)

Sektör	2006	Sektörün Yerel Büyüme Hızı %	Sektörün Ortalama Milli Büyüme Hızı %	Rekabetçi Pay
Tarım	122	52	16	44,71
Tarım dışı	424	5	9	-17,12
TR 72 Rekabetçi Büyüme Gücü Faktörü				27,59

EK 5: Location Quotient (Yerellik Katsayısı) Analizi⁵⁰

Tablo 52. Yıllar İtibariyle TR72 Bölgesi Location Quotient Analizi

	Tarım dışı	Tarım	Toplam	LQ Tarım	LQ Tarım Dışı	Temel İstihdam	Temel Çarpan
2010	445	186	631	1,171923	0,942225	27	6,81656
2009	425	155	580	1,082241	0,973033	12	13,15937
2008	408	163	572	1,204057	0,9345	28	5,900596
2007	423	150	573	1,11543	0,964602	16	9,66329
2006	424	122	546	0,929974	1,022146		

⁵⁰ TÜİK verileri üzerinden hesaplanmıştır.

Ek 6-TR ve TR72 Tarımsal Alet ve Makineler Durumu

YIL	BÖLGE KODU	Pulluk	Ekim makinesi	Gübre dağıtma makinesi	Su pompası	Sabit süt sağım tesisi	Seyyar süt sağım makinesi	Biçerdöver	Traktör
2010	TR	1.364.033	392.751	369.063	607.490	7.280	208.457	13.799	1.096.683
2010	TR72	68.346	29.575	24.046	24.609	135	5.213	851	57077
	(%)	5,01	7,53	6,52	4,05	1,85	2,50	6,17	5,20
	Düzyey 2 Sıra	10	3	6	12	17	11	7	9

Kaynak:TÜİK

(2010)

EK 7: TR72 Bölgesi Ziraat Odaları Listesi (tzob.org.tr)

Akkışla	Akkışla Ziraat Odası
Bunyan	Bünyan Ziraat Odası
Develi	Develi Ziraat Odası
Felahiye	Felahiye Ziraat Odası
Hacılar (M)	#
İncesu	İncesu Ziraat Odası
Kocasinan (M)	Kocasinan Ziraat Odası
Melikgazi (M)	Melikgazi Ziraat Odası
Özvatan	#
Pınarbaşı	Pınarbaşı Ziraat Odası
Sarıoğlan	Sarıoğlan Ziraat Odası
Sarız	Sarız Ziraat Odası
Talas (M)	#
Tomarza	Tomarza Ziraat Odası
Yahyalı	Yahyalı Ziraat Odası
Yeşilhisar	Yeşilhisar Ziraat Odası
Akıncılar	Akıncılar Ziraat Odası
Altınyayla	Altınyayla Ziraat Odası
Divriği	Divriği Ziraat Odası
Doğanşar	#
Gemerek	Gemerek Ziraat Odası
Gölova	Gölova Ziraat Odası
Gürün	Gürün Ziraat Odası
Hafik	Hafik Ziraat Odası
İmranlı	İmranlı Ziraat Odası
Kangal	Kangal Ziraat Odası
Koyulhisar	Koyulhisar Ziraat Odası
Sivas Merkez	Sivas Ziraat Odası
Suşehri	Suşehri Ziraat Odası
Şarkışla	Şarkışla Ziraat Odası
Ulaş	Ulaş Ziraat Odası
Yıldızeli	Yıldızeli Ziraat Odası
Zara	Zara Ziraat Odası
Akdağmadeni	Akdağmadeni Ziraat Odası
Aydıncık	Aydıncık Ziraat Odası
Boğazlıyan	Boğazlıyan Ziraat Odası
Çandır	Çandır Ziraat Odası
Çayıralan	Çayıralan Ziraat Odası
Çekerek	Çekerek Ziraat Odası
Kadışehri	Kadışehri Ziraat Odası
Saraykent	Saraykent Ziraat Odası
Sarıkaya	Sarıkaya Ziraat Odası
Sorgun	Sorgun Ziraat Odası
Şefaatli	Şefaatli Ziraat Odası
Yenifakılı	Yenifakılı Ziraat Odası
Yerköy	Yerköy Ziraat Odası
Yozgat Merkez	Yozgat Ziraat Odası

Ek 8- TR72 Bölgesi Üretici Örgütleri Listesi

İli	İlçe	Üretici Birliğinin Adı	Ürün Grubu	Fesih
Ankara	TÜRKİYE Ankara (Çubuk, Beypazarı, Elmadağ, Hasanoğlan, Haymana, Yenikent), Bursa (Gemlik, Yenişehir, Nilüfer, Karacabey, Osmangazi, İnegöl, M. Kemalpaşa) Balıkesir-Bandırma İlçesi, İzmir (Kemalpaşa, Göztepe, Menemen, Urla, Bornova), Kayseri (Kocasinan, Melikgazi), Manisa (Merkez, Akhisar, Salihli), Afyonkarahisar, Konya, Çorum, Karaman İl Bazında	Merkez Birliği	Merkez Birliği	
Ankara	Ankara ili, Kayseri ili, Konya ili, Çorum ili, Aksaray ili, Kırıkkale İli (Sulakyurt İlçesi), Manisa İli (Merkez İlçe) Kanola Üreticileri, Eskişehir İli (Seyit gazi ilçesi), Eskişehir İli (Merkez İlçe), Ayçiçeği Üreticileri Birliği	Merkez Birliği	Merkez Birliği	
Ankara	TÜRKİYE (Amasya İli, (Samsun ili) 19 Mayıs İlçesi, Çarşamba İlçesi , (Bursa İli) Mustafakemalpaşa İlçesi, Mudanya İlçesi, (Kayseri İli) Yeşilhisar İlçesi, Yahyalı İlçesi)	Merkez Birliği	Merkez Birliği	
Kayseri	Kayseri	İç Su Ürünleri Yetiştiricileri Üretici Birliği	Su Ürünleri	
Kayseri	Yeşilhisar	Elma Üreticileri Birliği	Meyve	
Kayseri	Yeşilhisar	Süt Üreticileri Birliği	Hayvansal	
Kayseri	Yeşilhisar	Sert Çekirdekli Meyve Üreticileri Birliği	Meyve	
Kayseri	Pınarbaşı	Süt Üreticileri Birliği	Hayvansal	
Kayseri	Merkez (Kocasinan, Melikgazi)	Yumurta Üreticileri Birliği	Hayvansal	
Kayseri	Merkez (Kocasinan, Melikgazi)	Yumurta Üreticileri Birliği	Hayvansal	
Kayseri	Akkışla	Süt Üreticileri Birliği	Hayvansal	
Kayseri	Sarıoğlan	Süt Üreticileri Birliği	Hayvansal	
Kayseri	Yahyalı	Süt Üreticileri Birliği	Hayvansal	
Kayseri	İncesu	Üzüm Üreticileri Birliği	Meyve	
Kayseri	Develi	Süt Üreticileri Birliği	Hayvansal	
Kayseri	İl bazında (İl ve İlçeleri)	Kanola Üreticileri Birliği	Tarla	
Kayseri**	Tomarza	Kabak Yetiştiricileri Birliği	Tarla	
Sivas	İl bazında	Patates Üreticileri Birliği	Tarla	
Sivas	Şarkışla	Süt Üreticileri Birliği	Hayvansal	
Sivas	Zara	Bal Üreticileri Birliği	Hayvansal	
Sivas	Gürün	İç Su Ürünleri Yetiştiricileri Üretici Birliği	Hayvansal	
Sivas	Gürün	Meyve Üreticileri Birliği	Meyve	
Sivas	İl bazında	Süt Üreticileri Birliği	Hayvansal	
Sivas	Gürün	Süt Üreticileri Birliği	Hayvansal	
Yozgat	İl bazında	Yağlı Tohum Üreticileri Birliği	Tarla	Fesih
Yozgat	Sarıkaya	Süt Üreticileri Birliği	Hayvansal	
Yozgat	Çekerek	Süt Üreticileri Birliği	Hayvansal	
Yozgat	Aydıncık	Bal Üreticileri Birliği	Hayvansal	
Yozgat	Sorgun	Yumurta Üreticileri Birliği	Hayvansal	Fesih

Kaynak: Tarım Reformu Genel Müdürlüğü (2011)

(<http://www.tarimreformu.gov.tr/Icerik.aspx?MenuID=108>),

*Kayseri İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü (2012)

** Tomarza Ziraat Odası (2012)

EK-9. TR72 Bölgesi İç Su Tesisleri

İli	İlçesi	Üretilen tür	Proje kapasitesi	Yavru kapasitesi
Kayseri	Pınarbaşı	Alabalık	10	0
Kayseri	Pınarbaşı	Alabalık	15	0
Kayseri	Pınarbaşı	Alabalık	15	0
Kayseri	Pınarbaşı	Alabalık	29	0
Kayseri	Pınarbaşı	Alabalık	15	0
Kayseri	Pınarbaşı	Alabalık	950	0
Kayseri	Pınarbaşı	Alabalık	950	0
Kayseri	Pınarbaşı	Alabalık	950	0
Kayseri	Pınarbaşı	Alabalık	15	0
Kayseri	Pınarbaşı	Alabalık	10	0
Kayseri	Pınarbaşı	Alabalık	25	0
Kayseri	Pınarbaşı	Alabalık	350	0
Kayseri	Pınarbaşı	Alabalık	50	0
Kayseri	Pınarbaşı	Alabalık	800	12000000
Kayseri	Pınarbaşı	Alabalık	950	0
Kayseri	Pınarbaşı	Alabalık	50	
Kayseri	Pınarbaşı	Alabalık	10	0
Kayseri	Pınarbaşı	Alabalık	60	400000
Kayseri	Pınarbaşı	Alabalık	25	
Kayseri	Pınarbaşı	Alabalık	300	20000000
Kayseri	Pınarbaşı	Alabalık	4	16000
Kayseri	Pınarbaşı	Alabalık	950	0
Kayseri	Pınarbaşı	Alabalık	950	0
Kayseri	Pınarbaşı	Alabalık	25	
Kayseri	Pınarbaşı	Alabalık	20	80000
Kayseri	Pınarbaşı	Alabalık	10	0
Kayseri	Pınarbaşı	Alabalık	45	1800000
Kayseri	Pınarbaşı	Alabalık	10	0
Kayseri	Pınarbaşı	Alabalık	5	
Kayseri	Pınarbaşı	Alabalık	250	0
Kayseri	Pınarbaşı	Alabalık	750	
Kayseri	Kocasinan	Alabalık	450	0
Kayseri	Kocasinan	Alabalık	950	0
Kayseri	Kocasinan	Alabalık	950	0
Kayseri	Kocasinan	Alabalık	950	0
Kayseri	Kocasinan	Alabalık	950	0
Kayseri	Kocasinan	Alabalık	950	0
Kayseri	Develi	Alabalık	50	200000
Kayseri	Develi	Alabalık	50	
Kayseri	Sarız	Alabalık	5	
Kayseri	Sarız	Alabalık	6	
Kayseri	Sarız	Alabalık	5	
Kayseri	Sarız	Alabalık	25	0
Kayseri	Bünyan	Alabalık	20	80000
Kayseri	Bünyan	Alabalık	20	80000
Kayseri	Sarıoğlan	Alabalık	10	
Kayseri	Yahyalı	Alabalık	15	
Sivas	Gürün	Alabalık	2	
Sivas	Gürün	Alabalık	3	
Sivas	Gürün	Alabalık	4	0
Sivas	Gürün	Alabalık	7	
Sivas	Gürün	Alabalık	10	58190
Sivas	Gürün	Alabalık	10	50000
Sivas	Gürün	Alabalık	20	0
Sivas	Gürün	Alabalık	3	

Sivas	Gürün	Alabalık	100	200000
Sivas	Gürün	Alabalık	25	
Sivas	Gürün	Alabalık	24	
Sivas	Gürün	Alabalık	3	
Sivas	Ulaş	Alabalık	10	
Sivas	Ulaş	Alabalık	30	
Sivas	Gölova	Alabalık	8	0
Sivas	Gölova	Alabalık	50	0
Sivas	Gemerek	Alabalık	14	
Sivas	Gemerek	Alabalık	120	
Sivas	Gemerek	Alabalık	10	58190
Sivas	Suşehri	Alabalık	9	0
Sivas	Suşehri	Alabalık	9	0
Sivas	Suşehri	Alabalık	900	
Sivas	Suşehri	Alabalık	950	0
Sivas	Suşehri	Alabalık		39600
Sivas	Divriği	Alabalık	25	0
Sivas	Divriği	Alabalık	9	0
Sivas	Divriği	Alabalık	50	0
Sivas	Zara	Alabalık	45	0
Sivas	Zara	Alabalık	35	300000
Sivas	Yıldızeli	Alabalık	10	550000
Sivas	İmranlı	Alabalık	25	0
Sivas	Şarkışla	Alabalık	3	0
Sivas	Doğanşar	Alabalık	3	
Yozgat	Merkez	Alabalık	25	0
Yozgat	Merkez	Alabalık	25	0
Yozgat	Çekerek	Alabalık	2	0
Yozgat	Akdağmadeni	Alabalık	10	0
Yozgat	Çayıralan	Alabalık	8,5	
Yozgat	Saraykent	Alabalık	3	0
Yozgat	Sorgun	Sazan	10	0

Kaynak: BSGM (2012), Kayseri İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü (2012)

EK-10. Güçlü, Zayıf, Fırsatlar ve Tehditler (GZFT) Analizi

Tablo 53. Kayseri İli Tarım, Hayvancılık ve Gıda Sektörünün GZFT Analizi

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
Tarım, hayvancılık ve gıda konusunda müteşebbis sanayici ve üreticinin bulunması ve tüm gıda sektöründe ürünleri işleyebilecek sanayi tesislerinin varlığı (yağ, meyve-sebze, tahıl, et ürünleri) Bitkisel ve hayvansal üretim bakımından il arazisinin %41'inin çayır ve mera alanı, %40'ının tarım alanı olması Tarım alanlarının %52,21'inin I. ve II. sınıf arazilerden geri kalanlarının III. sınıf arazilerden oluşması Hayvansal üretim ve işleme konusunda bilgi birikimi ve bölgede süt ve besi işletmelerinin bulunması ve üretim tesislerinin olması Markalaşmış ve tescillenmiş yöresel ürünlere sahip olması (sucuk, pastırma, mantı) Erciyes Üniversitesi bünyesinde Ziraat Fakültesi, Gıda Mühendisliği ve Veterinerlik Fakültesinin bulunması tarım ve hayvancılıkta sahaya uygulanabilecek bilimsel altyapının mevcudiyeti Bitkisel üretimde kayıtlı tarım işletmeleri büyüklüklerinin Türkiye ortalamasının üzerinde olması Sulu tarım için kullanılabilir kaynakların varlığı İhracat yapan güçlü işletmelerin bulunması Yumurta tavukçuluğu altyapısının güçlü olması Tarla ürünleri potansiyeli, işleme ve pazarlama yapılması Yem bitkileri yetiştiriciliği için uygun arazi ve şartların bulunması At yetiştiriciliği ve küçükbaş hayvancılık için uygun şartların bulunması (özellikle Pınarbaşı) Arı yetiştiriciliği ve bal üretimi için potansiyelin yüksek olması (özellikle Aladağlar) Bölgenin coğrafi konumu Tarım ve hayvancılıkta girişimcilik kapasitesinin yüksek olması Meyve sebze üretimine uygun mikro klima bölgelerinin ve uygun toprak koşullarının bulunması Alabalık yetiştiriciliğinde ülke genelinde üçüncü sırada olması, alabalık ihracatının yapılması Örtü altı yetiştiriciliği ve organik tarıma uygun koşulların bulunması ve yapılması Yem bitkisi üretimi alanlarının genişliği Bölgede endemik bitki ve hayvan türlerinin olması Organik tarım yapılmasına uygun bölgelerin bulunması Et sektöründe bilgi birikimi ve tecrübeye sahip olunması Sulu tarım alanlarının artması Yumurta sektöründe güçlü olunması	Nadasa bırakılan arazi miktarının yüksek olması 50 baş ve altı kayıtlı hayvancılık işletmelerin toplam kayıtlı işletmeler içindeki payının %98,85'e varması Üniversite ve sanayi işbirliğinin ve AR-GE faaliyetlerinin yetersiz olması Tarım arazilerinin halen bir kısmının parçalı, küçük ve dağınık olması, İlgili tüm paydaşlar arasında iletişim ve koordinasyon eksikliği Bazı bitkisel ve hayvansal ürünlerde verimliliğin düşük olması Tarım, hayvancılık ve gıda alanında üretim maliyetlerinin yüksek olması Tarımsal üretimde çiftçilerin halk sağlığı, bitki ve hayvan sağlığı, hayvan refahı ve çevre konularında bilgi düzeylerinin yetersiz olması Üretilen ürünlerin doğrudan tüketiciye ulaştırılmaması ve aracı çokluğu (üretici satış ve tüketici alış arasında yüksek fiyat farkının bulunması) Üretim planlamasının olmaması Tarımsal ürünleri nitelikli depolama, tasnifleme, kurutma ve işleme tesislerinin olmaması Damızlık hayvan yetiştiriciliğinin yeterli olmaması Tarım, hayvancılık ve gıda alanında üretim potansiyelinin mevcudiyetine rağmen yatırım yetersizliği Sertifikalı fide, fidan ve tohum yetiştiriciliğinde modern tesislerin yetersizliği Ürün temelli çiftçi birliklerinin yetersiz olması Yöresel ürünlerin tanıtım eksikliği Hayvansal atık yönetiminin yetersiz olması (hayvansal gübrelerin biyo-enerjiye dönüştürülmemesi) Kaliteli kaba yem yetersizliği Tarım ve gıda işletmelerinde çalışan teknik elemanların ücret düzeylerinin düşük olması, çobanların sosyal güvencesinin bulunmaması Süt üretiminin yaklaşık yarısının kayıtlı olması, soğuk zincirin yeterince uygulanamaması Gıda işletmelerinin yeterince kurumsallaşamaması Tarımsal yönetim ve sulama yönetimi için detaylı toprak veri tabanının olmaması Orman arazilerinin olmasına rağmen ağaçlandırma çalışmalarının yetersiz olması Yerel ürünlerin satıldığı yerel pazarların yetersizliği Tarım, hayvancılık ve gıda alanında teknik eleman yetersizliği Tavuk gübresi işleme tesislerinin olmaması Bölgedeki genetik çeşitliliğin yeterince korunamaması Yerli sığır oranının yüksek olması, kültür ırkı sığır oranının düşük olması Güvenli ve kaliteli gıda üretiminin yeterli yapılmaması Kayseri'nin hedef pazarlara ve limanlara uzak oluşu Yabancı sermaye çekememe Verimsiz üretim (eski teknoloji kullanımı) Öz sermaye yetersizliği Yatırımcının bilgi eksikliğinden dolayı yeni alanlara yönelememesi Tarım, hayvancılık ve sanayide modern metotların kullanılmaması ve işletme eksiklikleri Üreticiden tüketiciye doğrudan pazarların eksikliği İklim şartlarının sert olması Mevcut meraların bilinçsiz kullanılması, korunmasının ve ıslahının yetersiz olması Tarım işleme tesislerinin olmaması ve depolama tesislerinin yetersiz olması Tarımın yaşlı nüfus tarafından yapılıyor olması ve genç nüfusun tarıma ilgi göstermemesi Bazı barajların tamamlanmış olmasına rağmen sulama altyapılarının tamamlanmamış olması Hububat işleme tesislerinin yetersiz olması nedeniyle bölgenin hububat çekim merkezi olamaması

	• Sertifika-standart-patent gibi belgelere yeterince önem verilmemesi ve kullanılmaması • Tarımsal yatırımlarda iklim farklılıklarının gözetilmemesi • Alternatif endüstri bitkilerinin yeterince yetiştirilememesi (Aspir,Kanola vb.) • Meyvecilik alanında pazarlama, planlama ve bilgilendirme konusunda eksiklik olması, pazar payındaki düşüş, zirai ilaçlama konusundaki bilgisizlik, bilinçsiz üretim, eğitim eksikliği • Tarım konusunda modernizasyonun sağlanmaması, damlama sulamanın yapılmaması, arazi toplulaştırmasının tamamlanmamış olması • Ulusal ve uluslararası fon kaynaklarından yeterli ölçüde faydalanılmaması • Su ürünleri sektöründe vasıflı eleman yetersizliği • Su ürünleri yan sanayi (tekne motoru, kafeslerin ve ağların bakımı gibi) sektöründe üretim, bakım ve onarım yapılamaması • Alabalık yetiştiriciliğinde ülke genelinde üçüncü sırada olunmasına rağmen balık yemi fabrikası bulunmaması ve işleme tesislerinin yetersiz olması • Kesimhanelerin bulunduğu bölgede altyapı yetersizliği • Gıda üretim sektöründe üreticilerin ve toptancıların faaliyet gösterdiği yerlerde mevcut binaların çok eski olması ve altyapı yetersizliği nedeniyle güvenli gıda üretiminin yeterince yapılamaması • Gıda sektöründe küçük ölçekli işletmelerde maddi olanakların yetersizliği nedeniyle teknoloji yenilemenin yapılamaması • Kayseride ot borsasının olmaması
Fırsatlar	Tehditler
• Ortadoğu ve Avrupa pazarına yakınlık ve ihracat potansiyeli (Körfez ülkelerinde canlı hayvan, kaliteli kaba yem, yumurta, alabalık, yufka, meyve suyu özellikle elma ve gilebolu suyu talebi vb.) • Tarımsal ve hayvansal ürünlerin fiyatlarının yükselmesi sonucu stratejik değerlerinin artması • Beslenmede tüketici bilincinin artması, buna paralel olarak hayvansal ve bitkisel ürünlere olan talep artışı • Devlet Demiryolları Lojistik Köyün bölgeye kurulacak olması ve ulaşım altyapısının tamamlanmış olması • Organik ve yöresel ürünlere artan yurtiçi ve yurtdışı talep • Yakın çevrede süt ve et işleme tesislerinin varlığı • Turizm merkezlerine yakınlık, buna bağlı olarak tüketimin artması • Faizsiz kredi desteği • Siyasi istikrar • Kayserinin teşvik kapsamına alınarak üçüncü bölge olması, tarım ve hayvancılık ile ilgili teşviklerden yararlanabilmesi • Kayserinin cazibe merkezi olması (çevre illerin gelişmemiş olması ve bölgemizin uygun yatırım koşullarına sahip olması) • Barajların yapılması (Yamula Barajı) • ORAN Kalkınma Ajansının kurulmuş olması • DSİ tarafından sulama projelerinin uygulanması (Develi Ovası ve Gıcık Tüneli projeleri) • Büyük kamu yatırımlarının ilçede uygulanması (Sultan Sazlığı, Erciyes Projesi) • Ziraat Fakültesi, meslek yüksek okulu, saray çiftliği vb. öncü kuruluşların ekonomiye ve sosyal yaşama olan katkısı • Meraların kayıt altına alınması, bunların tahsisi ve kiralanması • Ulusal ve uluslararası fon kaynaklarının varlığı • Kültür baliçlığı konusunda artan pazar payı	• Dışa bağımlılık ve girdi fiyatlarının yüksek olması (Akaryakıt, gübre, ilaç, enerji, tarımsal sulama, tohum, aşı, teknoloji, vb.) • Tarım arazilerinin amaç dışı kullanımı • Küresel ısınma ve iklim değişikliği • Kaçak hayvan hareketleri nedeni hayvan hastalıklarının yaygınlaşması ve mücadele yetersizlikleri (şap, brusella vb.) • Tarım, hayvancılık ve gıda alanında sigorta sisteminin yetersiz olması (tarım sigortasının tüm tarımsal tehditleri karşılamaması) • İlçelere yönelik politikaların geliştirilmemesi (yatırımların ilçeler arası gelişmişlik farkı gözetilerek yapılmaması) • Dünya Ticaret Örgütü taahhütleri • Bölge dışında büyük entegre tesislerinin kurulması • Kayıt dışı üretim ve istihdamın haksız rekabete yol açması • Kamu kaynaklarının Kayseri'ye yeterince tahsis edilmemesi • Kayserinin cazibe merkezi olması dolayısıyla göç alması • Tarım politikalarında yapılan sık değişiklikler sebebiyle üreticinin önünü görememesi • Bölge içerisinde gelişmişlik düzeylerinin çok farklı olmasına rağmen devlet desteklemelerinin bölgesel düzeyde yapılması • Tarım arazilerinin miras vb. nedenlerle parçalanması ve toplulaştırma çalışmalarının yavaş ilerlemesi • Tarıma verilen teşviklerin bölgelerarası farklılıklarının olması (Malatya'nın doğusundaki illere %30-40 hibe verilmesi ama bölgemize verilmemesi) • Et ve et ürünleri üretiminde diğer illerin öne çıkmaya başlaması ile artan rekabet • Et ve canlı hayvan ithalatı • Kalkınmada öncelikli yörelerin ilçe bazında belirlenmemesi • Son yıllarda tarım ve hayvancılıktaki gerileme

Kaynak: Kayseri Tarım, Hayvancılık ve Gıda Sektörel Çalışma Grubu Raporu, 2011 ve Kayseri İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2012

Tablo 54. Sivas İli Tarım, Hayvancılık ve Gıda Sektörünün GZFT Analizi

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
• Hayvancılık potansiyelinin ve yem bitkileri üretimi için elverişli tarım alanlarının tarımsal sanayi için uygun ortam hazırlaması, • Türkiye'nin doğu ve batısı arasında karayolu ve demiryolu ulaşımında geçiş bölgesi olması, • İşgücü maliyetinin düşüklüğü, • Zengin bir flora varlığı, • Büyükbaş hayvan sayısının fazla olmasıdır	• Tarımsal arazilerin çok parçalı ve işletme ölçeklerinin küçük olmasının yol açtığı etkinlik ve verim kaybı, • Ortak çalışma, örgütlenme ve katılımcılığın zayıf olması, • Ürün deseninin basit olması ve sektörel çeşitlenmenin görülmemesi, • İşletmelerin öz sermaye yetersizliği ve teknolojiyi tarıma aktarıcı kamu desteklerinin olmaması, • Çiftçilerin eğitim düzeyinin düşüklüğü ve tanıtım yetersizliği, • Bitkisel ve hayvansal üretim arasında dengenin kurulamaması ve verim düşüklüğü, • İlin coğrafi sınırlarının çok geniş ve köy sayısının fazlalığı nedeni ile kamu hizmetlerinin yeterince ulaştırılamaması, • İklim ve coğrafi yapının üretim ve ürün çeşitliliğini kısıtlaması, • Nadas alanlarının fazlalığı, • Yetiştirilen hayvan ırklarının verim düşüklüğü, • Üretilen hayvansal ürünleri işleyecek entegre tesis yetersizliği, • Tarımın iş olarak değil bir yaşam tarzı olarak benimsenmesi, • Köy sınırları tespiti ve kadastro işlemlerinin tamamlanamaması, • İklim şartlarının bitkisel ve hayvansal üretimi kısıtlamasıdır.
Fırsatlar	Tehditler
• Kullanılabilir yeraltı ve yer üstü su kaynaklarının bulunması, • Arazi yapısı ve meraların küçükbaş hayvancılık için elverişli olması, • İlde bulunan mikro klima bölgelerinin meyve ve sebze ziraatı için uygun olması, • İlde bulunan üniversite ve mevcut fakülteler ile işbirliğinin sağlayacağı olanaklar, • İlde bulunan 2 adet tarım işletmesi ile işbirliğinin sağlayacağı olanaklar, • Sivas balı üretim potansiyeli, • Tarıma elverişli arazi miktarının fazlalığı • Üretim faktörlerinin organik tarıma elverişli olması, • Tarım konusunda ulusal ve uluslararası fon kaynaklarının varlığıdır.	• Yaşanan göç ile potansiyel işgücü kaybı ve tarımsal nüfusun yaşlanması, • İklim ve bitki örtüsü nedeni ile yaşanan şiddetli erozyon, • Su toprak ve havanın kirlenmesi, • Mono-kültürel yapı içinde ürün yenilikleri ve teknolojik gelişmelerin izlenememesi, • Siyasi nedenlerle yapılan yanlış yatırımlar ve devlete bağımlılıktır.

Kaynak: Sivas Tarım, Hayvancılık ve Gıda Sektörel Çalışma Grubu Raporu, 2011

Tablo 55. Yozgati İli Tarım, Hayvancılık ve Gıda Sektörünün GZFT Analizi

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
• Jeotermal enerjinin ve seracılık için uygun alanların var olması • Tarla bitkileri üretimine uygun toprak ve su kaynakları bulunması • Küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık için uygun geniş mera alanları • Geniş tarım arazilerinin bulunması • Hububattan ve baklagillere (nohut, yeşil mercimek) kadar tarım ürünleri çeşitliliği • Havza bazlı meyve ve sebze yetiştiriciliğine uygun iklim, toprak koşulları bulunması ve ihracat merkezlerine yakın olması • Şeker Fabrikasının bulunması ve yoğun şeker pancarı üretimi • Organik tarıma uygun kirlenmemiş tarım arazilerinin varlığı • Bozok Üniversitesi, Ziraat Fakültesi'nin varlığı • Hayvancılık, meyvecilik ve gıda yönünden sosyal, kültürel, ekonomik ve pazarlara yakınlık bakımından (ulaşım alt yapısı) uygun bir coğrafyada yer alması • Arıcılık ve bal üretimi için flora zenginliği • Yeterli sayıda tarım alet ve makinelerinin bulunması	• Örgütlenmenin yetersiz olması, üretici, birlik ve kooperatiflerin yeterli sayıda bulunmaması • Tarımsal ve hayvansal ürünlerin işlenmesinde yetersizlik • Tarımsal alanların çok parçalı ve küçük olması • Tarımsal ve hayvansal işletmelerin optimum işletme büyüklüğünün altında olması • Sulanabilir tarım alanlarının toplam tarım alanının küçük bir bölümünü oluşturması • Çiftçilerin bilinçsiz ve eğitimsiz olması • Sulama şebekesinin yetersiz olması • Süt, et ve diğer ürünleri işleyecek entegre tesislerinin bulunmaması, soğuk hava depolarının yetersizliği • Mono-kültür (uygun münavebe sisteminin olmaması) tarım yönteminin uygulanması • Tarımla uğraşan halkın sermaye yetersizliği • Damızlık hayvan yetiştiriciliğinin yeterli olmaması • Tarımsal üretimde markalaşma yetersizliği • Geleneksel üretim tekniklerinin kullanılması • Tarımsal üretim planlamasının yetersizliği • Sokak sütçülüğünün yaygın olması • Damızlık hayvan yetiştiriciliğinde yetersizlik • Tarım ve hayvancılıkta istihdam edilecek elemanın bulunamaması • Köyden kente göç olması ve kırsal kesimde çalışan nüfusun ortalama yaşının 50'yi bulması
Fırsatlar	Tehditler
• Tavukçuluk alanında sermaye çekme kapasitesi ve yatırımcıların ilgisi • Tarım ve hayvancılıkta istihdam edilmeye hazır ucuz işgücünün varlığı • Küresel pazarda gıda ürünlerinin stratejik öneminin artması • Yerel yöneticilerin ve bürokrasinin tarım ve hayvancılıkla ilgili projelere destek olması • Tarım ve hayvancılık alanında ulusal ve uluslararası fon kaynaklarının varlığı • Güvenilir gıda talebinde artış • Et ve Balık Kurumu ve Aytaç gibi güçlü kurumsal firmaların ilde bulunması	• Sermaye sahiplerinin daha cazip illere yönelmesi • Üretici birlik ve kooperatiflerin iyi yönetilememesi nedeniyle güven kaybına yol açması • Komşu illerin Yozgat iline göre tarımsal sanayi bakımından daha gelişmiş olması • Tarımda çalışan genç nüfusun göç olgusu, tarım ve hayvancılıkla uğraşmaması • Teşvik uygulamalarının gelişmiş komşu illerle aynı seviyede tutulması • İklim değişikliği

Kaynak: Yozgat Tarım, Hayvancılık ve Gıda Sektörel Çalışma Grubu Raporu, 2011

EK- 11. Raporun Hazırlanmasında Görüş Veren Kurum ve Kuruluşlar ⁵¹

- Bozok Üniversitesi, Ziraat Fakültesi
- Kayseri İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü
- Sivas İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü
- Yozgat İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü
- Erciyes Üniversitesi
- Erciyes Üniversitesi, Seyrani Ziraat Fakültesi
- Erciyes Üniversitesi, Veteriner Fakültesi
- Orman ve Su İşleri Bakanlığı IX. Bölge Müdürlüğü, Yozgat İl Şube Müdürlüğü
- Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, 12. Bölge Müdürlüğü
- Tarım Kredi Kooperatifleri Sivas Bölge Birliği
- Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, Sivas İl Koordinatörlüğü
- Sivas Ziraat Odası
- Tomarza Ziraat Odası

⁵¹ Orta Anadolu Kalkınma Ajansı'nın 06.06.2012 tarih ve B.22.2.KAL.0.15.10.00-805.02/631 sayılı yazısı ile 40'tan fazla kurum/kuruluşa TR72 Bölgesi Tarım Raporuna görüş için başvurulmuş olup, görüş veren kurumlar yer almıştır. Görüşler, metin içerisinde kurum adı ve tarih verilerek rapora derç edilmiştir.

Barbaros Mahallesi Sümer Yerleşkesi Kümeevler
No:1 P.K. 38080 Kocasinan / KAYSERİ

Tel: +90 352 352 67 26(ORAN) / Faks. +90 352 352 67 33
www.oran.org.tr